

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE-YUNANİSTAN ARASINDA EGE SORUNU
VE AB ÜYELİK SÜRECİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serkan BULUT

**Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alâeddin YALÇINKAYA

HAZİRAN -2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE-YUNANİSTAN ARASINDA EGE SORUNU
VE AB ÜYELİK SÜRECİNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serkan BULUT

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez 21/06/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA

Jüri Başkanı

Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. Ömer ANAYURT

Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ

Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Serkan BULUT
21 Haziran 2010

ÖNSÖZ

Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinde Ege, her ne kadar Yunanistan tarafından kabul edilmese de sıcaklığını kaybetmeyen bir sorunlar denizidir. Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde bir çok defa Türkiye'nin önüne aşılması güç bir engel olarak çıkan Kıbrıs sorununun yanında Ege ile ilgili anlaşmazlıklar, Kıbrıs gibi dolaylı değil doğrudan tesirlidir. İki ülke arasındaki sorunların çokluğu, meselelerin ilişkileri etkileme boyutu ve yaşanan hızlı gelişmeler, konunun detaylarıyla ele alınmasını gerektirmiştir. Türk-Yunan siyasi yetkililerinin hemen hemen her gün birbirleri hakkında verdikleri demeçler ise, meseleyi daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Bu çerçevede, güncel basın ve haber ajanslarının takip edilmesine ayrı bir önem verilmiştir. Ege sorunlarının gelişimi, içeriği ve AB sürecine etkilerini içeren bu çalışmanın hazırlanmasında desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof.Dr.Alaeddin YALÇINKAYA'ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, çalışmanın hazırlanması sürecinde, okunması ve düzeltilmesinde, içinden çıkılmaz bir hal aldığımda hep yanımda olan eşim A.Hatice BULUT'a, bilgisayar ortamında yazımı, düzenlenmesi ve kaynak temininde yardımcı olan, emeklerini ödeyemeyeceğim Hasan Murat AKKIZ ve Burak ALPARSLAN'a şükranlarımı sunarım.

Serkan BULUT

21 Haziran 2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	v
ÖZET.....	vii
SUMMARY.....	viii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN'IN EGE DENİZİ'İNDEKİ İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	3
1.1.Ege Denizi'nin Coğrafi,Stratejik Konumu Ve Ege Adaları.....	3
1.1.1. Ege Denizi'nin Coğrafi ve Stratejik Özellikleri.....	3
1.1.1.1.Coğrafi Konumu.....	3
1.1.2. Ege ve Doğu Akdeniz Adaları.....	4
1.1.2.1. Menteşe Adaları	5
1.1.2.2. Saruhan Adaları	5
1.1.2.3. Boğazönü Adaları.....	5
1.1.2.4. Kiklad Adaları.....	6
1.1.2.5. Kuzey Sporad Adaları.....	6
1.2. Yunanistan Kuruluşundan (24 Nisan 1830) Lozan Barış Andlaşması'na (24 Temmuz 1923) Kadar Ege Denizi ve Ege Adaları Sorunu.....	6
1.2.1. Trablusgarb ve Balkan Harpleri'nde İşgal Edilen Ege Adalarının Lozan Öncesi Egemenlik Durumları.....	7
1.2.1.1. Uşi Barış Andlaşması Sonrasında Ege Adaları.....	8
1.2.1.2. Balkan Harbi ve Sonrasında Ege Adaları.....	9
1.3. Lozan Barış Andlaşması'ndan (24 Temmuz 1923) 1947 Paris Barış Antlaşması'na Kadar Ege Denizi ve Ege Adaları Sorunu.....	10
1.3.1. Lozan Barış Andlaşması'nın 12'nci Ve 15'nci Maddeleri: Menteşe, Boğazönü ve Saruhan Adaları'nın Durumları.....	11
1.3.2. Lozan Barış Andlaşması'nın 16'ncı Maddesi ve Türkiye'nin Her Türlü Hak ve Sıfatlarından Vazgeçtiği Adalar.....	12
1.3.3. 10 Şubat 1947 Paris Barış Andlaşması.....	13
1.4. 10 Şubat 1947 Paris Barış Andlaşması'ndan Bern Deklerasyonu Sonrasına Kadar Olan Dönemde Ege Denizi ve Ege Adaları Sorunu	14

1.5. 1980 Sonrası Günümüze Kadar Geçen Dönem ve bu Dönemde Güvenlik ve Güven Artırıcı Önlemler.....	16
1.5.1. 1980 – 1990 Süreci.....	16
1.5.1.1. Atina ve İstanbul Mutabakatları.....	17
1.5.1.2. Madrid Deklerasyonu.....	18
1.5.1.3. Cem-Papandreu Mektuplaşması.....	20
1.5.2. İki Ülke Arası Gerginliğin Azalması Dönemi, Niteliği ve Geline Nokta.....	21
1.5.2.1. Gelişen İkili İlişkilerde Doruk Noktası–Anlaşmalar Dönemi (1999-2002).....	21
1.5.2.2. 2003–Günümüze Kadar Olan Dönemde İkili İlişkiler.....	33
1.6. Uluslararası Kararlardan Emsal Teşkil Edebilecek Kararların İncelenmesi.....	40
1.6.1. Uluslararası Sürekli Hakem Mahkemesi'nin Eritre-Yemen Kararının Ege'deki Egemenlik Uyuşmazlığına Tesirleri	40
1.6.1.1. Genel.....	40
1.6.1.2. Dava.....	42
1.6.1.2.1. Eritre'nin Görüşleri.....	43
1.6.1.2.1.1. Lozan Barış Antlaşması.....	44
1.6.1.2.2. Yemen'in Görüşleri.....	45
1.6.1.2.2.1. Lozan Barış Antlaşması.....	46
1.6.1.2.2.2. Ekonomik ve Sosyal Bağlantılar.....	47
1.6.1.2.2.3. Hakimiyet Hakkı.....	47
1.6.1.2.2.4. Yemen Haklarının Üçüncü Devletler Tarafından Tanınması.....	48
1.6.1.3. Mahkemenin Kararı.....	48
1.6.1.3.1. Yemen İddialarının Reddi.....	48
1.6.1.3.2. Eritre İddialarının Reddi.....	49
1.6.1.3.3. Egemenlik Uyuşmazlığı ile İlgili Karar.....	50
1.6.1.3.4. Mohabbakah ve Haycocklar Üzerindeki Egemenlik.....	51
1.6.1.3.5. Zuqar -Hanish Adaları Üzerindeki Egemenlik.....	52
1.6.1.3.6. Jabal al-Tayr Adası ve Zubayr Grubu Üzerinde Egemenlik.....	53

1.6.1.4. Eritre-Yemen Kararı'nın Ege'de Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorununa Etkisi.....	53
1.6.2. Uluslararası Adalet Divanı'nın Bahreyn-Katar Arasındaki Hawar Adaları Kararı ve Kararın Ege'deki Egemenlik Uyuşmazlığına Tesirleri.....	55
1.6.2.1. Hawar Adaları'nın Özellikleri Ve Stratejik Önemi.....	55
1.6.2.1.1. Hawar Adaları'nın Özellikleri.....	55
1.6.2.1.2. Hawar Adaları'nın Stratejik Önemi.....	55
1.6.2.2. Hawar Adaları Uyuşmazlığı	56
1.6.2.2.1. Sorunun Tarihsel Gelişimi ve Tarafların Soruna Yaklaşımı....	56
1.6.2.2.2. Katar'ın Sorunu La Haye Uluslararası Adalet Divanı'na Götürmesi.....	60
1.6.2.3. Sonuç ve Uyuşmazlığın Türkiye Açısından Değerlendirilmesi.....	62

BÖLÜM 2: TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ARASINDA EGE DENİZİ'NE İLİŞKİN

UYUŞMAZLIKLAR ve GELİŞMELER.....	64
2.1 Karasularının Genişletilmesi Sorunu.....	65
2.2. Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacıklar ve Kayalıklar Sorunu Kıta Sahaneliğinin Saptanması Sorunu.....	70
2.2.1. Türkiye ve Yunanistan'ın Karşılıklı Tezleri.....	75
2.2.2. Gri Bölgeler Konusunda Politika Alternatifleri.....	79
2.3. Hava Sahası ve FIR Sorumluluklarına İlişkin Sorunlar.....	81
2.3.1. Yunan Hava Sahası.....	81
2.3.2. FIR Hattı.....	83
2.3.3. Öteki Sorunlar.....	86
2.4. Silahsızlandırılmış Statüdeki Adaların Silahlandırılması Sorunu.....	88
2.5. NATO Komuta Kontrol Sorunları.....	97
2.5.1. Rogers Planı ve Yunanistan'ın NATO Askeri Kanadına Dönüşü.....	99
2.6. Arama Kurtarma (SAR) Sorumluluk Sahaları.....	100
2.6.1. Yunanistan'ın Görüşleri.....	103
2.6.2. Türkiye'nin Görüşleri.....	104
2.6.3. İlgili Uluslararası Hukuk Kuralları.....	105
2.7. Kıta Sahaneliğinin Saptanması Sorunu.....	107

BÖLÜM 3 : AB SÜRECİNDE GELİŞMELER	116
3.1. Türkiye'nin AB'ne Giriş Sürecinin Ege Denizi'ndeki Sorunlara Etkisi.....	116
3.1.1. Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi.....	116
3.1.2. Türkiye İle AB Arasındaki Tarihsel Gelişim.....	121
3.2. Ege Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu.....	126
3.2.1. Türk - Yunan İlişkileri Ekseninde Avrupa Birliği'nin Muhtemel Yaklaşımları ve Sonuçları.....	129
3.2.2. Avrupa Birliği'nin Genişlemeye İlişkin Kriterleri Çerçevesinde Aday Üyelerin Sınır Uyuşmazlıklarına İlişkin Hükümler.....	133
3.2.3. Türkiye-Yunanistan İlişkilerinin Geleceği ve AB-Türkiye İlişkileri.....	136
3.2.3.1. Güvenlikli ve Güvene Dayalı Ortamın Oluşturulması.....	140
3.2.3.2. Sorun Çözümüne Yönelik Girişimler.....	142
SONUÇ ve ÖNERİLER	148
KAYNAKLAR	157
EKLER	170
ÖZGEÇMİŞ	184

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	: Avrupa Güvenlik Savunma Politikası
AK	: Arama Kurtarma
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
FIR	: Flight Information Region (Uçus Bildirim Bölgesi)
GAÖ	: Güven Arttırıcı Önlemler
GGAÖ	: Güvenlik ve Güven Arttırıcı Önlemler
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
ICAO	: Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
ICJ	: International Court of Justice (Uluslararası Adalet Divanı)

IMO	: International Maritime Organization (Uluslararası Denizcilik Örgütü)
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KİK	: Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MC	: Milletler Cemiyeti
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NOTAM	: Notice to Airman (Havacılara İlan)
Para	: Paragraf
PASOK	: Pan Hellenik Sosyalist Parti
SAT	: Sualtı Taarruz Timi
SOLAS	: Safety of Life At Sea (Denizde Can Güvenliği)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TPOA	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UP	: Ulusal Program

Tezin Başlığı: Türkiye-Yunanistan Arasında Ege Sorunu ve AB Üyelik Sürecine Etkisi

Tezin Yazarı: Serkan BULUT **Danışman:** Prof. Dr. Alâeddin YALCINKAYA

Kabul Tarihi: 21 Haziran 2010 **Sayfa Sayısı:** viii(ön kısım)+170 (tez)+13 (ekler)

Anabilimdalı: Uluslararası İlişkiler **Bilimdalı:** Uluslararası İlişkiler

Ege Denizi, hemen hemen her yönüyle, Türk-Yunan ilişkilerindeki başlıca sorunlardan birini teşkil etmektedir. Jeopolitik ve jeostratejik bakımdan oldukça önemli olan bu deniz, kendisine ve Karadeniz'e sahildar devletler için hayati önemi haiz deniz yollarını bünyesinde bulundurmaktadır. Tarafların, Ege'deki ikili sorunların neler olduğu yönündeki farklı görüşleri ile bunların çözüm yöntemindeki anlaşmazlıkları ise, Ege kaynaklı meselelerin listesini çoğaltarak derinleştirmektedir.

Aslında, Ege Denizi kaynaklı sorunların temel mevcudiyeti, iki ülkenin de konuya farklı yaklaşımından ve bakış açılarının değişik oluşundan kaynaklanmaktadır. Bugün Yunanistan, Ege'yi kendi denizi olarak görmekte ve bu denizin kaynaklarının kullanımını kimseyle paylaşmayı kabul etmemektedir. Öte yandan, Türkiye'nin konuya ilişkin tek amacı, Ege Denizi kaynaklarının iki ülke arasında hakça paylaşımının sağlanmasıdır. Türkiye'ye göre; Ege kaynaklı sorunların başında, bazı adaların hukuki statüsü ile Doğu Ege Adaları'nın Yunanistan tarafından gayri meşru olarak silahlandırılması, Kıta Sahaneliği, Karasuları, Hava Sahası ve bu konuya ilişkin FIR Hattı ile Komuta Kontrol Sahaları ve aidiyeti anlaşmalarla belirlenmemiş coğrafi formasyonlar, yani Kardak ve Gavdos gibi Gri Bölgeler gelmektedir.

Diğer taraftan Yunanistan ise, Türkiye ile arasında, Ege'de mevcut tek bir "meşru" ikili sorun bulunduğunu ve bunun da kıta sahanlığının sınırlandırılması meselesi olduğunu kabul etmektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'nde uyuşmazlık olarak değerlendirilen ve olası bir sıcak çatışma riskini barındıran bu konular, sadece bu ülkeleri değil, aynı zamanda ittifak ilişkisi içinde oldukları ülke ve örgütleri de yakından ilgilendirmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Yunanistan ile olan ilişkilerinde ve sorunların çözümünde AB'yi ve AB etkisini nasıl değerlendireceği önemli bir konudur. Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularından Ege denizine ilişkin olanlar AB'nin yaklaşımlarını gözlemlemek açısından önemli bir yer tutmaktadır. AB'nin Yunanistan'ın yanında yer alması halinde, Türkiye-Yunanistan dengesinde koşulluluk yaratması ve asimetrik bir rol oynaması, iki ülke arasındaki stratejik dengenin bozulmasına yol açacaktır. Bu durum, hem iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesini hem de Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri zora sokacaktır.

Türkiye ve Yunanistan arasında görüşmeler sürerken tarafların ne tür bir ilerleme kaydettikleri hala tam olarak belli değildir. Bununla birlikte, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik görüşmelerinde önemli bir evreye girilmiştir. 17 Aralık Zirvesi'nde alınan kararla Türkiye ile üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla başlanmış olup, 20 Ekim 2005 tarihi ile birlikte tarama süreci devam etmektedir. Diğer taraftan, Türkiye ile yürütülecek olan müzakerelerin ortak hedefinin katılım olmakla birlikte bu müzakerelerin, "sonucu önceden garanti edilemeyen açık uçlu bir süreç" olduğu belirtilmiş ve süreç içerisinde müzakerelerin askıya alınabileceği ve yeni şartlar ileri sürülebileceği karara bağlanmıştır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Ege sorunlarının çözümünde nasıl bir ilerleme sağlanabileceği ilişkilerin hem Yunanistan ile hem de bir bütün olarak AB ile hangi çerçevede yürütüleceğini belirleyecektir. Bu çerçevede Türkiye'nin Ege uyuşmazlıklarına bakışında değişiklik olup olmayacağı, bu konudaki siyasasının AB üyeliğine bağlı olarak değerlendirilmesinin ne ölçüde tutarlı olacağı avrı bir önem kazanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Türkiye-Yunanistan, Ege Sorunu, Avrupa Birliği, Ege Denizi.

GİRİŞ

Türkiye ve Yunanistan, ulusal bağımsızlıklarını kazanmalarına kadar uzun bir tarihsel birlikteliği paylaşmışlardır. İstanbul'un Türkler tarafından fethinden 19.yüzyılın sonlarına kadar Yunan ulusu, Türklerin egemenliği altında Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik yaşantısında olduğu kadar, askerî ve siyasi yaşamında da etkin roller üstlenerek aynı kadere ortak olmuşlardır.

Ege Denizi 'ndeki sorunlar, Yunanistan'ın devlet olarak tarih sahnesine çıktığı 24 Nisan 1830'a ile başlayıp, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması ile hukuki ve siyasi bir yapı kazanmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki tarihsel süreç incelendiğinde, güvensizlik, iletişimsizlik ve diyalog eksikliği yaşandığı görülmektedir. Taraflar birbirlerinin her hareketini kuşku ile karşılamakta; bu durum sonuçta, iki ülke arasındaki uzlaşmazlıkları gidermeye yönelik iyi niyet çabalarını da gölgelemekte ve sonuçsuz bırakmaktadır. İki ülke arasında yaşanan bu güvensizlik ve önyargılar, çözüm bulunabilmesini güçleştirmekte; hatta yeni sorunlar doğmasına neden olmaktadır.

Dinamik yapıdaki Ege sorunlarına ilişkin çözümsüzlük devam etmekte olup, bugüne kadar sorunların çözümüne ilişkin yapılan diyalog ve etkinlikler yeterli olmamıştır. Türk-Yunan ilişkilerinde merkezi bir konumda bulunan Ege Denizi'nde her iki taraf için de zorlu ve Türkiye bakımından tehlikeli olabilecek bir dönem yaşanmaktadır. Lozan Barış Andlaşması'nın hukuki ve siyasi statüsünün daha fazla bozulmasını ve aşınmasını önlemek amacıyla olan Türkiye'nin, uzun vadede Ege Denizi'ni kaybetme tehlikesi artmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan antlaşmalarla¹ bir yandan uluslararası bir yandan da bölgesel dengeler oldukça köklü bir değişim geçirmiş ve bu değişiklikler Türk-Yunan ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Savaş sonrası dönemin koşulları gereği, Türkiye ve Yunanistan, aynı askerî, siyasi ittifak sisteminden yana tercihlerini kullanırken, bu bağlantılar içerisinde, iki ülke arasındaki ilişkileri bir denge çerçevesinde düzenlemek gereği ortaya çıkmıştır. Özellikle NATO içerisinde, Türkiye ve Yunanistan'ın stratejik konumları ve güçleri açısından ittifak stratejileri çerçevesinde üstlenecekleri yükümlülükler belirlenirken, Ege Denizi'ndeki statüyü belirleyen yeni bir denge oluşturulmuştur.

¹ İkinci Dünya Savaşı'nın kazanan devletleri ile İtalya arasında yapılan Paris Barış Antlaşması Rodos ve Oniki Adayı, dolayısıyla Türkiye'yi ilgilendirmesine rağmen Türkiye'nin taraf olmadığı bir antlaşmadır.

İki ülke arasında yaşanan pek çok soruna karşın özellikle Ege Denizi sorununa, 1990'lı yılların sonu ile başlatılan ılımlı diyalog çabaları her iki ülke halklarının desteğini almaya başlamış, dolayısıyla hükümetlerin diyalog sürecinde hareket serbestlikleri artmış bulunmaktadır. Ulusal alanda kamuoyları, muhalefet ve hükümetlerin diyalog sürecini desteklemelerinin yanı sıra uluslararası alanda da bu diyalogu kolaylaştıracak bir ortamın varlığı söz konusudur. Özellikle ABD, NATO üyesi iki ülke arasındaki sorunların çözüm yolunun açılmasını bölge istikrarının korunması bakımından olumlu karşılamaktadır. Dolayısıyla iki ülke arasındaki egemenlik haklarını ilgilendiren temel sorunların görüşüleceği aşamaya henüz geçilememiş olmasına karşın işbirliğinin yaygınlaştırılacağı ve olumsuz algılamaların etkisinin azaltılacağı bir sürecin bu yolu açacağı düşünülebilir.

Ege denizinde iki ülke arasındaki sorunlar özellikle 1981 yılında Yunanistan'ın AB'ye üye olduğundan itibaren AB'ni de ilgilendirmeye başlamış ve Yunanistan bu sorunu AB'nin gündemine taşımıştır. Günümüze gelindiğinde ise Türkiye'nin AB adaylığının kısa ve orta vadede bağlandığı şartlar ve gelişmeler, Yunanistan'a Ege'ye ilişkin amaçlarını gerçekleştirme imkânı verecek niteliktedir. "Gündem, 2000", 1999 Helsinki ve 17 Aralık 2004 AB Konseyi Zirvelerinde AB, genişleme sürecinde sınır anlaşmazlıklarının kendi sınırlarına taşınmasını istememekle birlikte, bu sorunların ikili müzakerelerle sonuçlandırılmasını, sonuçlandırılmadığı takdirde Uluslararası Adalet Divanı(UAD) yetkisi tanınarak, bu mahkemede bahse konu anlaşmazlığın sona erdirilmesini ön koşul olarak istemektedir. Bu kapsamda 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla AB aday ülke konumundaki Türkiye'nin AB'ne girebilmesi için diğer ülkelerle olan sınır anlaşmazlıklarını üyelik müzakereleri sürecinde anlaşmaya bağlaması gerekmektedir.

Bahse konu sorunlar, iki ülkenin müzakere masasında çözebileceği nitelikte sorunlardır. Bu nedenle, Ege'de adalet ve hakkaniyet çerçevesinde kalıcı bir barışı sağlayabilecek yöntem müzakere olmalıdır. UAD Divanı'na götürülmesi durumunda emsal teşkil edebilecek kararlar göz önüne alındığında, çıkacak kararın Türkiye'nin lehine olmayacağı kuvvetle muhtemeldir.

Ege Denizi, iki ülkeyi karşı karşıya getiren özelliğinden kurtarılarak, iki devlet arasında yardımlaşma ve ekonomik işbirliğinin sağlandığı bir deniz konumuna getirilmelidir. Bu durum ancak Ege Denizi'nin coğrafi, tarihi ve hukuki gerçeklerine uygun adil ve kalıcı bir çözümün sağlanması ile mümkün olabilir. Böyle bir çözüm Türkiye ve Yunanistan'a olduğu kadar bölge ve dünya barışına da önemli katkılar sağlayacaktır.

BÖLÜM 1: TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN'IN EGE DENİZİ'NDEKİ İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege ile ilgili sorunlar Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Avrupa devletlerinin desteği ile bağımsızlığını kazanmasından günümüze kadar süregelmiştir. Yaklaşık ikiyüz yıllık zaman zarfında yaşanan olayların incelenmesinde mihenk taşı olarak Yunanistan'ın bağımsızlığı, Lozan Barış Antlaşması, Paris Barış Antlaşması, Bern Deklerasyonu ile 1980 ve 1990'lı yıllarda gelişmeler, 1999-2002 yıllarında iki ülke arasında iyi ilişkiler dönemi ve 2002'den günümüze kadar olan gelişmeler başlıkları altında ele alınmıştır. Her iki ülke için de büyük öneme sahip Ege'de sorunların geleceği hakkında fikir yürütebilmek maksadıyla coğrafi ve sorunların gelişimi bakımından benzerlik gösteren Yemen-Eritre ve Katar-Bahreyn arasında uyuşmazlıklara yönelik süreçler ve mahkeme kararları irdelenmiştir.

1.1. Ege Denizi'nin Coğrafi, Stratejik Konumu ve Ege Adaları

1.1.1. Ege Denizi'nin Coğrafi ve Stratejik Özellikleri

Ege Denizi, yarı kapalı bir deniz olarak, çoğunluğu kayalık olan çok sayıda irili ufaklı adanın varlığı ve konumları nedeniyle kendine has bir coğrafyaya sahiptir. Yunanistan'ın Ege'de, bir kısmı da Türkiye'ye çok yakın yerlerde bulunan 2383 adası bulunmaktadır (Savunmastratejisi,14.07.1999). Belirtilen adaların sadece, 24 tanesinin yüzölçümü 100 km²'den büyük olup, mevcut tüm adaların toplam yüzölçümleri ise 23000 km² civarındadır (Belen,1995:2). Bu alan ise tüm deniz alanlarının yaklaşık %10'u kadardır. Bunun yanında, muhtelif büyüklükteki koylar ve körfezler ile boğazlar ve yarımadalar, Ege coğrafyasının temel karakterini oluşturmaktadır. Geçmişten bugüne, Karadeniz ve Akdeniz kıyılarına kıyasla en çok girinti, çıkıntı ve doğal limanların bulunduğu Ege Denizi, kültürlerin geliştiği ve kaynaştığı bir coğrafya olmuştur.

1.1.1.1. Coğrafi Konumu

Ege Denizi, Doğu Akdeniz'in kuzey uzantısı durumunda olup, Türk Boğazları sayesinde Akdeniz ve Karadeniz'in birleşmesini sağlamaktadır. Bu konumu ile Ege Denizi; üç kıtayı birbirine bağlayan bir durum arz etmektedir.

Ege Denizi; doğuda, Anadolu yarımadasının batı kıyıları; kuzeyde; Trakya ve Doğu

Makedonya güney kıyıları; batıda, Teselya ve Mora yarımadası doğu kıyıları; güneyde, Çuha, Silkiye, Girit, Çoban Adası, Kerpe ve Rodos adaları ile çevrilmiştir. Ege Denizi kabaca 03500 - 04100K enlemleri ile 02300 - 02800D boylamları arasında kalan bir kıyı denizidir (T.C.Dz.K.K. Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'nın 20-A numaralı seyir haritası,1994). Ortalama derinliği 350 metre kadardır. Yunanistan'ın doğusundaki Eğriboz, Andire, İstendin, Mökene ve Anadolu kıyılarına yakın bulunan Ahikerya - Sisam adaları, derinliği en çok 1367 metre olan Kuzey Ege Denizi'ni, derinliği 2658 metreye varan Güney Ege Denizi'nden ayırırlar (Kurumahmut,1998:2).

Dünyadaki okyanus ve denizlerin sınırlarını belirten, merkezi Monako'da bulunan Uluslararası Hidrografi Bürosu tarafından yayınlanmış ve devletleri bağlayıcılığı olmayan 1953 tarihli "*SP 23 Limits of Oceans And Seas*" dokümanında Ege Denizi sınırları, güneybatıda; Mora Yarımadası'nda bulunan Santa Maria Burnu'ndan başlayarak, güneyde; Çuha (Kitara), Silkiye (*Antikitara*), Girit, Çoban Adası (*Kasos*), Kerpe (*Karpatos*) ve Rodos Adalarının en uzak burunlarından geçen hat ile, güneydoğuda; Anadolu kıyılarında bulunan Akyar Burnu'na ulaşmaktadır. Kuzeydoğuda ise Çanakkale Boğazı'nın girişindeki Kumkale ve Mehmetçik fenerlerini birleştiren hat ile sınırlandırılmaktadır. Doğu, Batı ve Kuzey sınırları ise Türk ve Yunan ana kıtalarının kıyıları tarafından belirlenmektedir. 1986 yılında aynı dokümanın 4'üncü taslağında yer alan, sınırlarda da önemli bir değişiklik olmamıştır. (Bkz. Ek 1) Çizilen yeni sınır ile eskisi arasındaki fark, batıda Çuha(*Kitira*) Adasının Ege Denizi dışında bırakılmasıdır (International Hydrographic Bureau,1986:62–63).

Ege Denizi sınırı Türkiye tarafından yukarıda belirtilen 1953 haritasında ve 1986 yılında yayınlanan haritada olduğu gibi Akyar Burnu'ndan değil de, Türkiye'nin coğrafi bölge düzenlemesinde Ege bölgesiyle Akdeniz bölgesini ayırmakta olan Dalaman Çayı ağzından başlatılması (Dz.K.K. Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'nın Ege Denizi Yan Sınırı Teknik Raporu), tutarlılık yönünden daha uygun olacaktır. (Bkz. Ek 2)

1.1.2. Ege ve Doğu Akdeniz Adaları

Ege Denizi'ndeki toplam ada, adacık ve kayalık sayısı hakkında Yunan kaynaklarına dayanan çeşitli dokümanlarda farklı rakamlar telaffuz edilmektedir. T.C. Dz. K.K. Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'nın yaptığı çalışmalarda bu sayının 1800 civarında olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan meskûn olanların da 100 civarında

olduğu, büyük bir çoğunluğunu insanların yaşamasına elverişli olmayan kayalıkların oluşturduğu bilinmektedir (Işıklar,2005:121).

Ege Denizindeki adaları genel coğrafi konumları, egemenlik devirlerinin tarihsel boyutları, Ege Denizinin statüsünü tayin eden uluslararası antlaşmaların düzenleniş biçimleri, jeopolitik ve stratejik önemleri dikkate alındığında (Kurumahmut,1998:4) birçok kaynakta da belirtildiği gibi 5 grupta incelemek mümkündür. (Bkz. Ek 3)

1.1.2.1. Menteşe Adaları

Kuzey güney istikametindeki deniz ulaştırma yollarını kontrol altında bulunduran bu adalar Anadolu'ya taarruzda bir basamaktır. Bu adalar grubunda bulunan belli başlı adalar şunlardır: Eşek Adası, Nergisçik, Batnoz, Lipso, Bulamaç, Leryoz, Kilimli (Kelemez), Kalolimnos, Keçi Adası, Ardiççık, Koçbaba, İstanköy, İncirli, Sömbeki, İlyaki, Herke, Limoniye, Rodos, Çoban Adası, İstanbulya, Ardacık. Meis Adası ise; Yunanlıların iddia ettiği gibi Menteşe Adaları bölgesinde bulunan bir Ege adası olmayıp Akdeniz adasıdır (Kurumahmut,1998:5).

1.1.2.2. Saruhan Adaları

Bu adalar Doğu Sporad Adaları ya da coğrafya eserlerinde “Doğu Ege Adaları “ olarak da bilinir. Anadolu'ya giriş istikametlerinin karşısında yer almaktadırlar. Anadolu'nun savunmasında “*ileri karakol*” durumundadırlar, Anadolu'ya taarruz da “*sıçrama tahtası*” rolünü oynarlar (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı,1975:5). Doğu Sporad Adaları olarak da bilinen bu adalar; Midilli, Sakız, Koyun Adaları, İpsara, Antiipsara, Sisam, Ahikerya, Hurşit, Fornoz'dur.

1.1.2.3. Boğazönü Adaları

Boğazlar sisteminin bir parçası olan, Çanakkale Boğazı'na ulaşan deniz yollarını kontrol eden ve Çanakkale Boğazı'nın savunulmasında stratejik önemi olan bu adalar 6 adet olup, Semadirek, Limni, Bozbaba, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları'dır. Çanakkale Boğazı'nın savunmasında büyük rol oynayan bu adalardan Limni, 1915 Çanakkale Savaşları sırasında üs olarak kullanılmış (Schmitt, “Ege'de Endişe Yunan-Türk Uyuşmazlığı” ,Çev. E.Tümamiral Ali Deniz KUTLUK,1997:68) ve Çanakkale Boğazı için potansiyel bir tehdit bölgesi olduğunu kanıtlamıştır. “Bu derecede ehemmiyetli bir boğaza karşı mazide girişilmiş bütün teşebbüslerde rol almış, onu deniz ve havadan kontrol edebilir mevkideki bu adaları ‘Çanakkale Boğazı Adaları’ adı altında toplamak, sanırım pek hatalı bir iş değildir” (Erinç ve Yücel,1988:92).

1.1.2.4. Kiklad Adaları

Yunanistan'ın Doğu kıyısında ve Girit Adasının Kuzeyinde stratejik önemi haiz adalardır. Bu adalardan bazıları, Eğriboz, Andire, İstindin, Nergiscik, Mekene, Nakşe, Bara, Yamorko, Değirmenlik Adalarıdır.

1.1.2.5. Kuzey Sporad(Dağınık)¹ Adaları

Bu adalar Eğriboz adasının kuzeyinde kalan adalardır. Bu adalar, Hasır, Keçi, İblislik, Bozada, Çamlıca, Iskados, İskablos, İvizceler, İskiri, İkiroz, İskiri Poli, Maymuncuk Adalarıdır.

Türkiye açısından jeopolitik ve stratejik önemi olan ve Anadolu'yu kuzeyden güneye bir dizi halinde kapatan Boğazözü, Saruhan ve Menteşe Adalarından oluşan üçlü gruba "*Doğu Ege Adaları*" da denmektedir.

1.2.Yunanistan Kuruluşundan (24 Nisan 1830) Lozan Barış Andlaşması'na (24 Temmuz 1923) Kadar Ege Denizi ve Ege Adaları Sorunu

Ege Denizi, 1522 yılında Rodos'un fethedilmesi (Girit'e karşı girişilen savaş hazırlıkları sırasında önemli bir üs vazifesi görmüştür.) ve 1669 yılında Girit Adasının tamamen Osmanlı topraklarına katılması ile Osmanlı iç denizi haline dönüşmüştür (Kurumahmut,1998:35). Ege denizindeki bu hâkimiyet Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıktığı 24 Nisan 1830'a kadar süreklilik arz eden (Karpat,2004:61–129) Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ile sonuçlanan Mora isyanına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Ege'de ve Ege adalarındaki egemenliği devam etmiştir (Denk,200?).

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, 1829 Edirne Antlaşması ve 1830 Londra Protokolü gereğince, Batı Ege Adaları olarak isimlendirilen Eğriboz Adası, Kuzey Sporadlar² ve Kiklad takımadalarından oluşan bir grup ada, Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınarak bu devletin egemenliğine devredilmiştir (Pazarcı,1992:1). Doğu Ege Adaları ve Girit, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunmaya devam etmiştir (Gürel,1993:61). Girit, 1897 yılında fiilen Osmanlı Devleti'nden ayrılmış, ancak Balkan Savaşı'na kadar resmen Osmanlı'nın malı olarak kalmıştır (Banoğlu,1991:98). Balkan Savaşları sırasında, Taşoz, Midilli, Sakız, Psara, Nikarya, Semadirek, Gökçeada ve öteki Doğu Ege Adaları, Osmanlı Devleti'nin zayıflığından yararlanan

¹ "Sporad" Yunanca'da dağılık anlamındadır.

² Şeytan Adaları ve İskiri Adası Kuzey Sporad Adaları olarak adlandırılmaktadır.

Yunanistan tarafından işgal edilmiştir. Bu adaların geleceğinin belirlenmesi 6 büyük devlet olan, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın kararına bırakılmıştır (Gürel,1993:68). Girit'in kaderi ise, Balkan Devletleri'nin üstünlük verilmiştir. Bab-ı Ali ve Yunanistan, 14 Kasım 1913 tarihli Atina Anlaşması ile 1913 Londra Anlaşması'nı teyit etmişlerdir (Kut,2004:509).

1914 yılı Şubat ayında Londra'da toplanan altı Avrupalı devlet, Meis dışındaki 12 Adayı üstü kapalı bir biçimde İtalya'ya, Gökçeada ve Bozcaada dışındaki Doğu Ege Adaları'nı da, askerden arındırılması ve bundan böyle asker bulundurulmaması koşuluyla Yunanistan'a bırakmayı kararlaştırmışlardır. Söz konusu devletler, bu kararlarını, 13 Şubat 1914 tarihinde Yunanistan'a ve 14 Şubat'ta da Osmanlı Devleti'ne tebliğ etmişlerdir. Yunanistan da, altı devlete gönderdiği, 21 Şubat 1914 tarihli yazısında bu koşulları kabul ettiğini bildirmiştir (Gürel,1993:68).

Girit'in kuzeybatısında yer alan Çuha ve Küçük Çuha Adaları ise andlaşmalarda "Yedi Ada" ile birlikte ele alınmıştır. Yunanistan'ın batısında yer alan ve Adriyatik'ten Akdeniz'e kadar bir dizi halinde uzanan Korfu, Pakso, Ayavmara, İtaki, Kefalonya, Zanta ve Çuha Adaları ile bunların uzantıları ve bunlara bağlı olanlardan bütün adalar "Yedi Ada" olarak tanımlanmıştır. 24 Nisan 1819'da yapılan bir andlaşma ile Yedi Ada'nın hâkimiyeti Osmanlı Devleti'nden İngiltere'nin himayesine geçmiştir. Bu statü 1864 yılında kadar devam etmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya ile Yunanistan arasında imzalanan 29 Mart 1864 tarihli Andlaşma ile İngiltere Yedi Ada'yı Yunanistan'a devretmiştir.

1.2.1. Trablusgarb ve Balkan Harpleri'nde İşgal Edilen Ege Adaları'nın Lozan Öncesi Egemenlik Durumları

Kuruluşunda Yunanistan'a devredilen adalar ile İngiltere'nin verdiği Çuha ve Küçük Çuha Adaları dışında kalan Ege Adaları'nın hukuki statüleri, Girit Adası hariç Lozan Barış Andlaşması'na kadar, herhangi bir değişikliğe uğramadan devam etmiştir. Bununla beraber, toplam 16 adanın Trablusgarb Harbi'nde İtalyan, 11 adanın ise Balkan Harbinde Yunan işgaline uğraması neticesinde çok sayıda adanın durumunda önemli değişiklikler olmuştur. Diğer ifade ile adalar üzerinde Osmanlı egemenliği devam etmekle birlikte, işgal edilen adalardaki fiili durum üstünlüğü İtalya ve Yunanistan'a geçmiştir.

1.2.1.1. Uşi Barış Andlaşması Sonrasında Ege Adaları

Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıkmasından sonra Ege Adaları üzerindeki Osmanlı egemenliğine ilk önemli saldırı İtalya'dan geldi. Trablusgarb ve Bingazi'deki menfaatlerini korumak gerekçesiyle İtalya, Osmanlı Devleti'ne 29 Eylül 1911'de harp ilan etmiştir. Nisan 1912'de İstanbulya Adası ile başlayan İtalyan işgali neticesinde Menteşe Adaları bölgesinde toplam 16 ada İtalya'nın eline geçmiştir. Söz konusu adalardan 13'ü sırasıyla Sevr Andlaşması'nın 122.nci, Lozan Barış Andlaşması'nın 15 ve Paris İtalyan Barış Andlaşması'nın 14'üncü maddelerinde de ismen geçmiştir. Adaların işgali neticesinde İtalya ile Osmanlı Devleti arasında Uşi Barış Andlaşması imzalanmıştır.

Menteşe adalarını işgal eden İtalya ile savaş sonrasında imzalanan Uşi Barış Andlaşması'nın 2. maddesi gereği işgal ettiği adalardan çıkmayı kabul etmiş ve söz konusu adalar altı büyük devletin aidiyetini belirleyeceği alanlar dışında kalmıştır. (Denk,200?)

Belirtilen maddeye göre, İtalya işgal ettiği adalardaki fiili durumu sona erdirmeyi ve adaları Osmanlı'ya iade etmeyi kabul ediyordu. Fakat adalardaki İtalyan işgali Balkan Harbi ve müteakiben oluşan siyasi gelişmeler nedeniyle Osmanlı Devleti'nin kısmi rızasıyla devam etti (Kurumahmut,1998:23). Bu sırada çıkmış olan Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'ın söz konusu adaları işgal edebileceği endişesi yüzünden, İtalya ile gizli bir antlaşma yapılmıştı. Sadrazam Kamil Paşa tarafından 29 Aralık 1912 tarihinde Harbiye Nezareti'ne yazıldığına göre:

“Antlaşma gereğince Trablusgarb ve Bingazi'nin tarafımızdan tahliyesini müteakip, İtalya işgali altında bulunan adaları tahliye edecekti. Ahalisi asli ve savunma kuvvetinden mahrum olan bu adaların, Yunanlılar tarafından işgali muhtemel bulunduğundan, Yunan Hükümeti ile barış anlaşmasına varana kadar, adaların İtalyanlar'ın işgalleri altında kalması için Osmanlı Devleti'yle İtalyan Devleti anlaşmışlardır. Başka önlem almaya gerek kalmamıştır.” (Gnkur. ATASE Bşk.lığı, 1981:394)

Gerçekten de Osmanlı Devleti'nin bu endişelerinde haksız olmadığı bir süre sonra ortaya çıkmış ve İtalya'nın geçici işgaline bırakılan adalar dışındaki diğer bütün adalar Yunanistan tarafından işgal edilmiştir. Ardından Londra'da imzalanan 30 Mayıs 1913 tarihli “Ön Barış Antlaşması” ile işgal edilen bütün adalar hakkında karar verme yetkisi büyük devletlere bırakılmıştır. Büyük devletleraralarında yaptıkları görüşmelerden sonra kararlarını vermişler ve bu kararlarını 13 Şubat 1914'te Yunanistan'a ertesi gün de Osmanlı Devleti'ne bildirmişlerdir. Rodos ve 12 Ada konusunda ise, buraları mümkün olduğu kadar uzun süre elinde tutmak isteyen ve Anadolu'da imtiyaz elde

etmek için basamak olarak kullanmayı düşünen İtalya'nın yoğun çabaları sonucu herhangi bir karar verilmemiştir (Hayta,1996). Osmanlı Devleti bu karardan memnun kalmamış ve Yunanistan ile doğrudan görüşmeler yoluyla, kaybettiği adaların hiç olmazsa bir kısmını geri almaya çalışmışsa da, I.Dünya Savaşı'nın çıkması buna mani olmuştur.

Buradan da anlaşılacağı üzere geçici olan bu uygulama ile dahi adalar üzerindeki Osmanlı egemenliği sona ermemiş ve bu adalardaki Osmanlı egemenliği Lozan Barış Andlaşması'na kadar kesintisiz devam etmiştir.

1.2.1.2. Balkan Harbi ve Sonrasında Ege Adaları

Balkan Harbinde Yunanistan'ın başlıca hedefi Ege Denizi'ndeki Osmanlı adalarıydı. Kuzey Ege'de deniz hâkimiyetini tesis ettikten sonra Yunanistan, Osmanlı egemenliğinde bulunan önemli adalardan Taşoz, Limni, Bozcaada, Midilli, Sakız, İpsara, Sisam ve Ahikerya Yunan işgaline uğradı.¹ Böylece İtalya'nın işgali altında olup, Osmanlı'ya iadesi gerçekleşmemiş olan 16 adadan sonra Doğu Ege Adaları'nın büyük bir bölümü de Yunanistan işgaline uğradı. Bu işgali Osmanlı Devleti hiçbir zaman kabul etmemiştir. Balkan Harbi'ni müteakip Londra Andlaşması imzalanmıştır. Osmanlı Devleti, Girit Adası üzerindeki tüm egemenlik hakları ile ada üzerinde sahip olduğu bütün haklardan Balkan Devletleri lehine vazgeçmiştir. Girit adası haricinde Ege Denizi'ndeki tüm Osmanlı adalarının kaderi konusunda karar verme sorumluluğunu Altı Büyük Devlet olan Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya'ya bırakmayı taahhüt etmiştir. Bu ülkeler Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi gereken Gökçeada, Bozcaada ve Meis dışında kalan ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan işgali altında bulunan bütün Ege Denizi Adalarının Yunanistan'a verilmesini kararlaştırmıştır. Bununla beraber adalar "silahsızlandırılmış olmaları şartıyla" Yunanistan'a devredilmekteydi (Kurumahmut,1998:28–32).

Sevr antlaşmasına göre ise Menteşe bölgesinde yer alan 13 ada ve bağlıları İtalya'ya verilmiş olmasına rağmen Yunanistan ile İtalya'nın kendi arasında mutabakata vardığı Bonin-Venizelos antlaşmasıyla Rodos ve Meis dışındaki tüm adalar Yunanistan'a bırakılmıştır.

Bu antlaşmadan da tek taraflı vazgeçen İtalya 1922'de bu antlaşmayı tanımadığını söyleyerek ilgili adaları tekrar himayesine almıştır (Karpat,2004:64).

¹İşgal edilen adalar işgal tarihlerine göre değil, kuzeyden güneye coğrafi konumlarına göre sıralanmıştır.

Sonuç olarak, Altı Büyük Devlet'in Osmanlı Devleti ile Yunanistan'a bildirdikleri bahse konu kararları Osmanlı Devletinin kararı kabul etmediğini bildirmesi nedeniyle, Lozan Barış Antlaşması'nın 12'nci maddesi ile kabul edilene kadar, bağlayıcı güce sahip olmamıştır.

Bu durumda, Lozan Barış Antlaşması'na gelindiğinde güneydoğu Ege'de yer alan ve İtalya'nın işgalinde bulunan adalar hukuken Osmanlı imparatorluğunun ardılı olan Türkiye'ye ait olacaktır. Bu bölgede Türkiye'nin antlaşmalara istinaden ardıl olarak başka bir devlete geçmesini kabul edeceği adalar başka bir ülkenin himayesine geçebilecektir. Diğerleri Türkiye'nin egemenliğinde kalacaktır.

1.3. Lozan Barış Antlaşmasından 1947 Paris Barış Antlaşmasına Kadar Ege Denizi ve Ege Adaları Sorunu

Türk-Yunan ilişkileri açısından özel öneme sahip olan Lozan Barış Antlaşması'nın ana metninde Ege'yi ilgilendiren altı madde yer almaktadır (Soysal,1989:88–91). Lozan Barış Antlaşması, Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'nde siyasi ve askerî bir denge kurulmasını amaçlayan ve Ege Denizi ile Ege Adalarının bugünkü hukuksal statüsünü düzenleyen en önemli belgedir. Bu anlaşma, Ege Denizi'ndeki egemenlik ihtilaflarını, güvenlik problemlerini ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasını somut olarak aydınlatabilecek hükümler içermektedir. Eğer Lozan öncesinde Ege Denizi'ndeki ada, adacık ve kayalıkların aidiyetlerine ilişkin herhangi bir ihtilaf yoksa bugünkü ihtilafı çözebilecek en önemli belge Lozan Barış Antlaşması olacaktır (Kurumahmut,1998:30).

T.B.M.M.'nce tanınmamış ve yürürlüğe girmemiş olan Sevr Antlaşması'nı saymazsak Türkiye için Ege Denizi konusu tekrar Lozan Konferansı'nda karşımıza çıkmaktadır. Konferanstan önce takip edilecek esaslar hakkında Bakanlar Kurulu'nda kaleme alınan ve Lozan'da Türkiye'yi temsil edecek olan delegasyona verilen talimatın 4. maddesine göre, müzakerelerde adalar konusunda duruma göre davranılması, kıyılarımıza pek yakın adaların ülkemize katılması, olmazsa Ankara'dan sorulması isteniyordu (Şimşir,1992:94–98).

Bu direktifle Lozan'a giden Türk Delegasyonu konferans sırasında, Yunan işgalindeki Doğu Ege Adalarını istemiş özellikle Gökçeada ve Bozcaada ile birlikte Limni ve Semadirek adalarının egemenliğinin Türkiye'ye verilmesi konusunda ısrar etmiştir. Fakat bu isteğe Yunanistan ile destekçisi İngiltere ve müttefikleri; yukarıda belirtilen büyük devletler kararına göre bu adaların Yunanistan'a bırakıldığını, dolayısıyla bir

egemenlik probleminin olmadığını ileri sürerek karşı çıkmışlar (Seha,1969:37), bu yüzden de alınmaları mümkün olmamış, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'nda sadece söz konusu büyük devletler kararında yer aldığı gibi Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adaları Türkiye'ye bırakılmıştır.

Ege Denizi ve Ege Adaları üzerindeki hâkimiyet haklarına ilişkin olarak Lozan Barış Andlaşması'nın dört maddesi, 6.12.15 ve 16'ncı maddeleri önemli hükümler içermektedir.

1.3.1. Lozan Barış Andlaşması'nın 12'nci ve 15'inci Maddeleri: Menteşe, Boğazönü ve Saruhan Adaları'nın Durumları

Lozan Barış Andlaşması'nın 12'nci maddesi, Menteşe Adaları dışında kalan Doğu Ege Adaları bölgesinde Türkiye ile Yunanistan arasındaki ülkesel statüyü düzenlemektedir.

Anılan maddeye konu olan ve Taşoz'dan Ahikerya'ya kadar uzanan toplam 11 ada o tarihte Yunan işgali altındadır. Altı Büyük Devlet'in 14 Şubat 1914'te Osmanlı Devletine bildirdikleri, ancak o tarihten itibaren uygulama imkânı bulamayan kararları, Lozan'ın 12'nci maddesi ile kabul edilmiş oldu.

İmroz adası ile Bozcaada ve Tavşan Adaları üzerindeki Türkiye hâkimiyeti, anılan adalar ismen sayılarak belirtilmiştir. Türk Boğazları sisteminin bir parçası olan ve Çanakkale Boğazına ulaşan deniz yollarının kontrolünde önemli coğrafi konuma sahip olan bu adalar Türk hâkimiyetine bırakılmıştır.

Lozan Barış Andlaşması'nın 12'nci maddesinin sonunda, Asya sahilinden 3 milden daha yakın bir mesafede bulunan adalar Türkiye hâkimiyetine bırakılmıştır.¹ Bu ifadedeki üç mil kuralı Menteşe Adaları dâhil Asya sahillerine uygulanacak niteliktedir. Yani üç mil kuralı Kumkale Burnu'ndan güney istikametindeki bütün Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz² sahillerine uygulanacak bir düzenlemedir (Kurumahmut,1998:32).

Lozan Barış Andlaşması'nın 15'nci maddesi ve bu maddeyi tamamlayıcı nitelikteki 16'nci maddesi ile adalardaki İtalyan işgali sona erdirilmiştir. Lozan Barış Andlaşması

¹Lozan Barış Andlaşması'nda karasularının genişliği konusunda açık bir karar mevcut değildir. Bu husus 20.yüzyılın ilk çeyreğinde bölgede ve dünyadaki uygulamalardan; tarafların karasularının üç mil genişlikte olması anlayışı ile hareket ettikleri anlaşılmaktadır ,Ege Denizi'nde karasularının üç mil genişlikte olduğu noktasından hareketle belirlenmiştir.

² Lozan Barış Andlaşması'nın 15'nci maddesine konu olan ve coğrafi olarak Ege Denizi dışında, Doğu Akdeniz'de bulunan Meis Adası civarında ve Anadolu'nun üç mili içerisinde çok sayıda ada, adacık ve kayalıklar mevcuttur.

ile Menteşe Adaları bölgesinde Türkiye ile İtalya arasındaki sınır tespit edilmiştir. Bölgede yer alan ve ismen sayılan toplam 13 ada ve bunlara tabi adacıklar ile Meis Adası İtalya'ya devredilmiştir. Belirtilen adalar İstanbulya, Rodos, Herke, Kerpe, Kaşot, İleki, İncirli, Kelemez, Leryoz, Batnoz, Sömbeki ve İstanköy adaları ve bunlara tabi adacıklardır. Lozan Barış Andlaması 15'nci maddesi, ismen belirtilen 13 ada ile birlikte bunlara işlevsel olarak bağımlı olan adacıkların da egemenliklerin devredilmesini öngörmüştür. Bu bölgede egemenlik devrine konu olan ve ismen sayılan 13 adadan başka çok sayıda müstakil ada ile bunlara tabi adacık ve kayalıklar bulunmaktadır. Eşek Adası, Mandiraki veya Nergiscik, Bulamaç, Keçi veya Kapari, Koçbaba, Ardıçcık veya Zenari, Kendiroz, Kandilli, Kızkardeşler, Sirina, Üç Adalar, Safran Adaları ve İstikida Adaları egemenlik devrine konu olmayan belli başlı adalar arasında sayılabilir.

1.3.2. Lozan Barış Andlaşması'nın 16'ncı Maddesi ve Türkiye'nin Her Türü Hak ve Sıfatlarından Vazgeçtiği Adalar

Andlaşma içerisinde 16. maddenin ayrı bir önem arz ettiğini söylemek yanlış olmasa gerektir. Çünkü Yunanistan bugün, bu maddeye atıfta bulunarak Türkiye'nin Ege'de Adalar konusunda hak iddia edemeyeceğini vurgulamaktadır. Fakat söz konusu madde, aynı zamanda, Türkiye'nin sınır komşuları ile kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozmayacağını da karara bağlamaktadır. Yani, Yunanistan'ın iddialarının tersine, Türkiye'nin, Lozan'da ismi geçmeyen Ege Adaları'nın aidiyetini sorgulama hakkı, bu madde çerçevesinde mevcuttur. Ayrıca bu madde, statüsü anlaşmalarla belirlenmiş adalar dışındaki coğrafi formasyonlar konusunda, komşusu Yunanistan ile görüşmeler yapmasına olanak tanımaktadır (Kut, 2004:509).

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanarak Lozan Barış Antlaşması'na ek olarak ilave edilen Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin dört ve altıncı maddeleri, Boğazönü Adaları'nın (Limni, Semadirek, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları) askersizleştirilmiş statüsünü bir kez daha belirtmektedir (Soysal,1989:146–148).

Türkiye, 1936 yılında, Milletler Cemiyeti'ne başvuruda bulunarak, Akdeniz'deki mevcut değişiklikleri gündeme getirmiş ve günün koşullarına uymadığı gerekçesiyle Boğazları askersizleştiren ve geçişi Milletler Cemiyeti denetimine bırakan Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini talep etmiştir (Aksu,2001:86). Montreux'da toplanan konferansta, 20 Temmuz 1936 tarihinde, Boğazları Ankara'nın denetimine bırakan ve

yeniden silahlandırılmasına olanak veren Montreux Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır (Pazarcı,1992:82).

Söz konusu sözleşme, Boğazönü Adaları konusunda Yunanistan'ın egemenliği altında bulunan Limni ve Semadirek'e yer vermemiştir.

Yunanistan, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin geçerliliğini yitirdiğini, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nde de adaların askerden arındırılmasıyla ilgili herhangi bir hükmün bulunmadığını ve Türkiye'nin bu sözleşmeye dayanarak Boğazları ve Boğazönü Adaları'nı silahlandığını, bu bağlamda kendisine ait Limni ve Semadirek Adaları'nı da silahlandırabileceğini vurgulamıştır (Aksu,2001:86).

Ancak Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Yunanistan'ı ilgilendiren hükümlerini ortadan kaldırmaması nedeniyle Atina'ya bu yönde bir hak vermediği açıktır. Kaldi ki, Montreux, Lozan Antlaşması'nın ana metnini geçersiz kılmamaktadır ve ana metnin 12.maddesinde bu adaların silahsızlandırılması hükmü mevcuttur.

İtalya'nın II. Dünya Savaşı sonunda yenik düşmesi neticesinde, 10 Şubat 1947'de imzalanan Paris Barış Antlaşması ile İtalya'nın egemenliği altındaki 12 Ada (Menteşe Adaları)¹(Kurumahmut,1998:5) Yunanistan'a bırakılmıştır (Gürel,1993:68–69). Ancak Paris Barış Antlaşması, 14. maddesiyle adaları devrederken askerden arındırılmış statüsünün devam edeceğini de vurgulamaktadır² (Kurumahmut,1998:EK–17). Yunanistan, Türkiye bu antlaşmaya taraf olmadığı gerekçesiyle, kendisinin bu adaları silahlandırmasına itiraz edemeyeceğini öne sürmektedir (Kut,2004:510).

1.3.3. 10 Şubat 1947 Paris Barış Andlaşması

Türkiye'nin taraf olmadığı bu antlaşma ile İtalya, devraldığı toplam 13 ada ile Meis Adası'nın ve bunlara bitişik adacıkların egemenliğini askersizleştirme şartı ile Yunanistan'a bırakmıştır. Ayrıca İtalya, Lozan Barış Andlaşması'nın 16'ncı maddesi gereğince sahip olduğu tüm hak ve menfaatlerinden vazgeçmiştir.

¹ Söz konusu adalara "12 Adalar" veya "Dodecanessos" ismi Yunanlılar tarafından Balkan Savaşı öncesinde verilmiştir. Ancak, bölgedeki ada sayısı 12'den bir hayli fazladır.

² Paris Barış Antlaşması'nın 14.maddesi için 17 nolu EK'i inceleyiniz.

1.4. 10 Şubat 1947 Paris Barış Andlaşması'ndan Bern Deklerasyonu Sonrasına Kadar Olan Dönemde Ege Denizi ve Ege Adaları Sorunu

Ege Denizi, hemen hemen her yönüyle, Türk-Yunan ilişkilerindeki başlıca sorunlardan birini teşkil etmektedir. Tarafların, Ege'de ki ikili sorunların neler olduğu yönündeki farklı görüşleri ile bunların çözüm yöntemindeki anlaşmazlıkları ise, Ege kaynaklı meselelerin listesini çoğaltarak derinleştirmektedir (Kut,2004:507).

Aslında, Ege Denizi kaynaklı sorunların temel mevcudiyeti, iki ülkenin de konuya farklı yaklaşımından ve bakış açılarının değişik oluşundan kaynaklanmaktadır. Bugün Yunanistan, Ege'yi kendi denizi olarak görmekte ve bu denizin kaynaklarının kullanımını kimseyle paylaşmayı kabul etmemektedir. Öte yandan, Türkiye'nin konuya ilişkin tek amacı, Ege Denizi kaynaklarının iki ülke arasında hakça paylaşımının sağlanmasıdır.

Türkiye'ye göre; Ege kaynaklı sorunların başında, bazı adaların hukuki statüsü ile Doğu Ege Adaları'nın Yunanistan tarafından gayri meşru olarak silahlandırılması, Kıta Sahaneliği, Karasuları, Hava Sahası ve bu konuya ilişkin FIR Hattı ile Komuta Kontrol Sahaları, Arama Kurtarma Sorumluluk sahaları ve aidiyeti anlaşmalarla belirlenmemiş coğrafi formasyonlar, yani Kardak ve Gavdos gibi Gri Bölgeler gelmektedir.

Diğer taraftan Yunanistan ise, Türkiye ile arasında, Ege'de mevcut tek bir "meşru" ikili sorun bulunduğunu ve bunun da Kıta Sahaneliği'nin sınırlandırılması meselesi olduğunu kabul etmektedir. Kıta Sahaneliği'nin sınırlandırılması dışında hiçbir Ege sorunu, Yunanistan'a göre meşru birer devletlerarası uyuşmazlık değildir. Çünkü bunlar "sorun" olmayacak denli Yunanistan'ın egemenlik konularını ilgilendirmektedir. Diğer bir deyişle, Ege'de Yunanistan ile Türkiye arasında, görüşerek veya anlaşarak çözülmesi gereken türden mesele yoktur, konuları; Türkiye'nin, Yunanistan'ın Ege üzerindeki meşru haklarına ve egemenliğe yönelik tehditleri yaratmaktadır (Işıklar, 2005:35).

Yunanistan, egemenliğinin sorgulanabilirliğinin kabulü anlamına geldiği için, sorunları; Türkiye ile hiçbir zeminde görüşmeye yanaşmamaktadır. Ege Denizi Kıta Sahaneliği'nin sınırlandırılması konusu dışındaki tüm problemler, Yunanistan için güvenliğini tehdit eden, Türkiye'nin yayılımcı politikasının yarattığı yapay ve siyasal konulardır (Sönmezoğlu,2000:246).

Bu çerçevede Yunanistan, her fırsatta, Ege’de tamamen Uluslararası Hukuka uygun davrandığını, öte yandan Türkiye’nin ise, her konuda Uluslararası Hukuka aykırı iddialarıyla olay yaratarak sorun çıkardığını, meşru ve yasal egemenliğini tehdit ettiğini dile getirmektedir.

Öte yandan Türkiye, Ege sorunlarının bir bütün halinde ve ilk olarak müzakereler yoluyla, çözülmemesi neticesinde de “Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollarla Çözümü” ilkesi çerçevesinde, üçüncü tarafı çözüm ihtimalini dışlamadan, hukuki zemine dayalı bir neticeye kavuşturulması taraftarıdır (Kut,2004:515–516). Yunanistan ise, Kıta Sahaneliğinin sınırlandırılması, 1996 yılından bu yana Kardak Kayalıkları krizi ile gündeme gelen Gri Bölgeler konusu ve 1998 yılında dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Theodoros Pangalos’un yaptığı açıklama doğrultusunda Hava Sahası’nın La Haye Uluslararası Adalet Divanı’na götürülmesini istemektedir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Türk Dışişleri Bakanlığı’ndan, Pangalos’un Lahey Önerisine Yanıt”,27 Ocak 1998). Burada değinilmesi gereken en önemli husus, iki ülke arasındaki Ege kaynaklı sorunların¹ “teknik” meseleler olduğudur. Yani Ege sorunsalı, iki ülke arasında mevcut “Kıbrıs” veya “Azınlıklar” gibi doğrudan bir insani boyut içermemekte ve bu yöne dolaylı olarak etki etmektedir.

İki tarafın, sorunların ele alınmasındaki farklı yaklaşımı temelinde, Yunanistan’ın, Türkiye’nin Uluslararası Adalet Divanı’ndan kaçtığı ve gücüne dayanarak hukuk dışı bir çözümü dayatmaya çalıştığı yönündeki iddiası, en basit tabiriyle amaçlı ve mesnetsizdir. Çünkü Türkiye, 1996 yılında gerçekleştirdiği “Ege Barış Süreci” girişimi bağlamında, üçüncü tarafın çözüm ihtimalinin dışlanmadan masaya oturması seçeneğini kabul etmiştir (Kut,2004:515–516).

Ayrıca, Türkiye’nin müzakerede ısrarlı olması, hukuk dışı olarak nitelendirilemez. Müzakere yöntemi de en az Uluslararası Adalet Divanı ya da arabuluculuk kadar Uluslararası Hukuka uygun bir çözüm yoludur.

Bunun ötesinde, Yunanistan’ın 1976 yılında Kıta Sahaneliği konusunu tek tarafı olarak Uluslararası Adalet Divanı’na götürmesi sonrasında, Divan’ın yargı yetkisinin olmadığı sonucuna varmasıyla, New York’ta başlayan ikili görüşmeler örneğinde olduğu gibi, Türkiye’nin Ege kaynaklı sorunlar zincirinde Uluslararası Hukuk’tan kaçtığını söylemek en azından yanlıştır (Aksu,2001:78).

¹ Yunanistan için Kıta Sahaneliği,1996 ve sonrasında artan şekilde Gri Bölgeler ve şimdi Hava Sahası Sorunu.

1.5. 1980 Sonrası Günümüze Kadar Geçen Dönem, Güvenlik ve Güven Artırıcı Önlemler

1990 Sonrası dönem Türk-Yunan ilişkilerinde de tarafların dış politika stratejilerini değiştirmeleri gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Tarafların caydırma stratejileri çerçevesinde uygulamakta oldukları politikaların yetersizliği ortaya çıkmış ve yeni yönelimler ve uzlaşma zemini yaratmak gereği tartışılmaya başlanmıştır (Ayman,2001). Türk-Yunan ilişkilerinin seyri içerisinde 1980 sonrası dönem iki ülke arasında diplomasi sıklıkla kesintiye uğradığı, tarafların zaman zaman uyuşmazlıkları tırmandırdıkları bir dönem olmakla birlikte, nadir diyalog süreçlerine de girilmiştir. Özellikle 1984 ve 1987 bunalımlarının iki ülkeyi sıcak bir çatışmanın eşiğine getirmesinin ardından biraz da üçüncü tarafların baskılarıyla yaratılmak istenen diyalog ortamı, 1988 yılında iki önemli mutabakatın imzalanması ile gelişmiştir. Atina (27 Mayıs 1988) ve İstanbul Mutabakatları (8 Eylül 1988) iki ülke arasında bugüne de zemin oluşturan bir güvenlik-güven ortamı kurgulanmıştır.

1.5.1. 1980–1990 Süreci

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların tırmanmasını engelleyecek girişimlerin yoğunlaştırılması çabaları Türk–Yunan ilişkilerinin her sürecinde izlenebilecek bir konudur. Bununla birlikte, Bern deklarasyonu sonrasında 1980–1990 arası dönem iki ülke arasında uyuşmazlıkların tırmanma gösterdiği ve çatışma riskinin arttığı bir dönem olmuştur¹ (Turkishgreek,16.10.2004). 1984 ve 1987 bunalımlarının ardından iki ülke arasında diyalog ve güven artırıcı önlemlere ilişkin çabalar artmaya başlamıştır. Bu bakımdan A.Papandreou liderliğindeki PASOK'un Türkiye ile diyalogdan kaçınması ve Yunanistan'ın ulusal bütünlüğü ve yaşamsal çıkarlarına yönelik tehdidin doğudan Türkiye'den geldiğini sıklıkla belirtmesi, diyalogun kurulabilmesini güçleştirmiştir² (WhitePaper, 17.09.1999). Buna karşın, 1983 sonrası dönemde, Başbakan Turgut Özal'ın Türk–Yunan ilişkilerine yaklaşımı büyük ölçüde ekonomik işbirliğinin artırılarak iki ülke arasında karşılıklı güvenin sağlanmasına yönelik olmuştur. Özal'ın yaklaşımına göre, siyasi sorunlar iki ülke arasındaki işbirliğini olumsuz etkilemektedir, dolayısıyla ekonomik ve ticari işbirliğinin geliştirilmesi ulusal

¹ Bern Deklarasyonu, tarafların hukuki ve siyasi tezlerine, egemenlik hak ve çıkarlarına dokunmadan bir tür borç erteleme oluşturduğu, gerginliği tırmandırabilecek davranışlardan kaçınma yükümlülüğü getirdiği için, bu yönüyle güven artırıcı önlemler çerçevesinde değerlendirilebilir.

² Yunanistan'a yönelik tehdidin kuzeyden, Sovyetler Birliği'nden değil doğudan, Türkiye'den geldiğine olan inanış Yunanistan'ın savunma stratejisine de yansımıştır. Yunanistan Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanmış bulunan White Paper'da bu durum açıkça ifade edilerek Yunanistan'ın askeri stratejisinin ana ekseninin Türkiye'den kaynaklanan tehdidin caydırılması üzerine kurulu olduğu belirtilmiştir.

kamuoylarının bakışlarını değiştirecek ve siyasilere yaklaşımını ılımlılaştıracak bir seçenek olarak uygulanmalıdır (Yavuzalp,1996:267). 1987 yılındaki kıta sahanlığı bunalımının ardından, 30–31 Ocak 1988 tarihinde, her iki ülkenin Başbakanlarının Davos'ta gerçekleştirdikleri zirvede taraflar, gerginlik sonrasında diyalog sürecini açabilecek adımları atmak konusunda istekli olduklarını göstermeye çalışmışlardır. Gerçekten de, 1964 Kararnamesi, 05 Şubat 1988 tarihinde yürürlükten kaldırılmış, 09 Şubat 1988 tarihinde Yunanistan temsilcileri, beş yıl aradan sonra, Kara Ulaştırma Karma Komisyonu'nun toplantılarına katılmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. Haziran ayı içerisinde Turgut Özal'ın Atina'ya yapacağı ziyaret öncesinde ise, 29–31 Mayıs tarihleri arasında iki ülke arasında askıya alınmış sorunları incelemekle görevli Siyasi Komisyon' un ilk toplantısının Atina'da; ticaret, ekonomi ve turizm alanında işbirliğini geliştirmekle görevli ikinci bir komisyonun da Ankara'da toplanmaları kararlaştırılmıştır (T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü,1988).

Davos Zirvesi'nin ardından, diyalog sürecinde ilişkilerin geliştirilebilmesi kolay olmamıştır. Başlatılan sürecin sonuçları ancak 1999–2000 döneminde görülebilmektedir. 24–26 Mayıs 1988 tarihleri arasında Ankara'da yapılan Ekonomik İşbirliği Komite toplantısında taraflar ekonomik, sanayi, teknik ve bilimsel işbirliği, iki ülke arasında çifte vergilendirmenin önlenmesi, yatırımların karşılıklı olarak geliştirilmesi ve korunması konularında görüşmelerin başlatılmasına karar verirlerken iki ülke arasında kara, deniz, hava ve demiryolu taşımacılığı alanında ilişkilerin geliştirilmesi ve haberleşme altyapısının geliştirilmesi konuları da ele alınmıştır. Bunlara ek olarak, iki ülke arasındaki tarım, ticaret ve sanayi konuları ile sağlık, turizm ve çevre konularında işbirliğinin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır (T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü,1988).

Ekonomik Komite toplantısında alınan kararların uygulanabilirliği ise, büyük ölçüde, Atina'da yapılan Siyasi Komite toplantısının ve Başbakan Turgut Özal'ın 13–14 Haziran 1988'de yapacağı Atina ziyaretinden elde edilecek gelişmelere bağlı olarak değerlendirilmiştir. Siyasi Komite toplantısında alınan kararlar 1984, 1987 kıta sahanlığı bunalımlarından sonra iki ülke arasında sıcak bir çatışma riskinin azaltılması için önemli bir adım olmuştur.

1.5.1.1. Atina ve İstanbul Mutabakatları

27 Mayıs 1988 tarihli Papulias ve Yılmaz Mutabakatı (Turkishgreek,28.5.1988) ile taraflar; birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne ve Ege'nin açık deniz

alanlarını ve uluslararası hava sahasını kullanma haklarına saygı gösterilmesi yükümlülüğünü dile getirmişlerdir. Buna göre taraflar açık deniz alanları ve uluslararası hava sahasında ulusal faaliyetlerin yürütülmesinde, deniz ve hava trafiğinin uluslararası belgeler, kurallar ve yönetmeliklerde öngörülen çerçevede kolayca akımına müdahale etmemeye özen göstermeyi kararlaştırmışlardır. Açık deniz alanlarında ve uluslararası hava sahasında notam veya uyarı gerektiren ulusal askeri tatbikatların planlanması ve aşağıdaki hususları da mümkün olacak azami ölçüde önleyecek şekilde yürütülmesinde mutabık kalmışlardır;

- a) Belirli bölgelerin tecrit edilmesi,
- b) Tatbikat alanlarının uzun süreler için kapatılması,
- c) Tatbikatların turizmin en yoğun olduğu dönemlerde her yıl 01 Temmuz'dan 01 Eylül'e kadar ve başlıca ulusal ve dini resmi tatillerde yürütülmemesi.¹ Bütün ulusal askeri faaliyetlerin planlanması ve yürütülmesi mevcut uluslararası kural, yönetmelik ve usullere uygun olarak yürütülecektir (T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 1988:57–58).

Başbakan Turgut Özal'ın Atina ziyaretinin ardından, 08 Eylül 1988 tarihli İstanbul Mutabakatı imzalanmıştır (Turkishgreek, 08 Eylül 1988). Taraflar bu mutabakatla, Ege Denizi'nde uluslararası sularda ve hava sahasında yapacakları askeri ve diğer faaliyetler sırasında uluslararası hukuk ve uygulamalara, kurallara, düzenlemelere uygun davranma yükümlülüğü altına girmeyi kararlaştırmış ve bu çerçevede, ulusal deniz ve hava kuvvetlerinin yürütecekleri faaliyetler sırasında tehlike yaratabilecek ve tahrike yol açabilecek hareketlerden kaçınacaklarını karara bağlamışlardır. Bununla birlikte, iki ülke arasında özellikle hava sahası ihlallerine ilişkin iddialar gündemde yerini korumuştur. 1994 ve 1996 bunalımları ise, taraflar arasında yaratılmaya çalışılan güven ortamının henüz yerleşmediğini göstermiştir.

1.5.1.2.Madrid Deklarasyonu

Güven artırıcı önlemlere ilişkin bir başka girişim ise, 1996 Kardak bunalımının ardından sürdürülen çabalar sonucunda şekillenmiştir. 08 Temmuz 1997 tarihinde, iki ülke arasında Madrid Deklarasyonu kabul edilmiştir (Mfa,08.09.1997).

Bu Deklarasyon ile taraflar; "Barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesi konusunda karşılıklı taahhüt, Birbirlerinin egemenlik haklarına saygı, Uluslararası hukuk ilkelerine ve uluslararası anlaşmalara saygı, Birbirlerinin güvenlikleri ve ulusal egemenlikleri açısından büyük bir öneme sahip bulunan Ege'deki yaşamsal çıkarları

¹ İki ülke 2006 yılında alınan karar ile bu süreyi 1 ay daha genişletmiştir. Böylelikle süre 15 Haziran–15 Eylül arası olmak üzere yenilenmiştir. Bu kararın alınmasında Akdeniz ve Ege'de Haziran döneminde icra edilen Nikiforos, Deniz kurdu gibi tatbikatların Turizm sezonunu etkilememesi ve karşılıklı iyi niyet ilişkilerinin geliştirilmesi konuları etkili olmuştur.

ve kaygılarına karşılıklı saygı, Yanlış anlamalardan kaynaklanan uyuşmazlıklardan kaçınılması ve karşılıklı saygı temelinde tek taraflı eylemlerden kaçınılması taahhüdü, Anlaşmazlıkların ortak rızaya dayanarak ve kuvvet kullanımı veya tehdidi olmaksızın barışçıl yollardan çözümlenmesi taahhüdü” konularında anlaşmaya varmışlardır (Ayman,1998:543-546).

Anlaşmanın en önemli yanı, Yunanistan’a tek yanlı bir eylemde bulunmama yükümlülüğü, Türkiye’ye de askeri kuvvet kullanma tehdidinde bulunmama yükümlülüğü getirmekte oluşudur. Bu durum özellikle karasularının 12 mile genişletilmesi ve bunun karşılığında Türkiye’nin bu hareketi *casus belli* olarak değerlendirmesi ile ilgili olarak tarafların esasa ilişkin görüşlerinde bir değişikliğin olup olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Byegm,21.02.1997). Güven artırıcı önlemlere ilişkin bir diğer girişim ise, Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in 12 Şubat 1998 tarihinde yapmış olduğu önerilere ilişkin olmuştur. Söz konusu girişimde, iki ülkenin aralarındaki sorunları birlikte tanımlanmaları, Madrid Deklarasyonu’nun resmi bir anlaşmaya dönüştürülmesi, Ege’de güven artırıcı önlemlerin geliştirilip yaşama geçirilmesi, sorunlara çözüm üretecek Akil Adamlar Grubu’nun birlikte göreve çağrılması, bu önerilerin kabul edilmesi halinde iki dışişleri bakanlığı yetkililerinin Mart 1998 içinde Ankara veya Atina’da bir araya gelmeleri önerileri yer almıştır. Ancak Yunanistan göndermiş olduğu 24 Şubat 1998 tarihli cevabi notasında söz konusu önerilere olumsuz yanıt vermiştir (Ayman,1998:545–546).

Bu çerçevede dile getirilen “NATO Genel Sekreteri ile işbirliği yapılarak Ege’de Güven Arttırıcı Önlemlerin uygulanması ve geliştirilmesi” önerisi, 28–29 Mayıs 1998 tarihleri arasında Lüksembourg’da yapılan NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı sırasında NATO Genel Sekreteri Javier Solana tarafından yürütülen iyi niyet girişimleri çerçevesinde ele alınmış ve 04 Haziran 1998 tarihinde iki ülke arasında Güven Arttırıcı Önlemler açıklanmıştır (Byegm,05.09.1998).

Ege Denizi’nde, açık denizde ve uluslararası hava sahasında yürütülen rutin askeri faaliyetler sırasında iki ülke silahlı kuvvetlerinin gerginliği tırmandırabilecek hareketlerden kaçınmalarını ve tarafların birbirlerinin ulusal egemenlik hakları ve toprak bütünlüklerine saygı göstermesini öngören bu önlemler, ihlal ve kaza risklerini ortadan kaldırmakta ve Ege Denizi’nde askeri anlamda bir bunalımın ortaya çıkmasını azaltmaktadır. Bununla birlikte, tarafların Güven Arttırıcı Önlemlere ne denli uygun davrandıkları konusunda eleştiriler sürmüştür.

1.5.1.3. Cem – Papandreou Mektuplaşması ve İlimli Diyalog Süreci

İki ülke arasında gerçekleştirilen güven ve güvenlik arttırmaya dönük çabalara rağmen süreci tersine çevirebilecek gelişmeler de yaşanmıştır. Özellikle Yunanistan'ın Türkiye'deki terör eylemlerine vermiş olduğu destek iki ülke arasında yoğun diplomatik girişimlere konu edilmiş, ancak somut bir sonuca varılamamıştır. Bu durumu tersine çeviren gelişme ise Türkiye'nin Suriye üzerinde uygulamış olduğu baskının ardından Öcalan'ın Suriye'den ayrılması ve PKK'ya destek veren ülkelerde barınma arayışına girmesi olmuştur. Yunanistan'ın Öcalan'a barınma sağlamak için çaba gösterirken GKRY tarafından sağlanmış bir pasaport ile Yunanistan'ın Kenya Büyükelçiliği'nde barındırılması sırasında ele geçirilerek Türkiye'ye getirilmesi iki ülke arasında gerginliğe neden olmuştur. Bu çerçevede elde edilen bilgiler ve Öcalan'ın savunması sırasında yapmış olduğu açıklamalar Yunanistan'ın teröre destek konusundaki yaklaşımını açığa kavuştururken Türkiye'nin de tepkisindeki haklılığı ortaya koymuştur (Özkan, 2000; Öztürk, 2003).

Öcalan bunalımının ardından Türkiye ve Yunanistan arasındaki güven bunalımının atlatılabilmesi ve sarsılan diyalog sürecinin yeniden kurulabilmesi çabaları çerçevesinde Dışişleri Bakanı İsmail Cem 24 Mayıs 1999 tarihinde Yunanistan Dışişleri Bakanı Georgeos Papandreou'ya göndermiş olduğu mektupta ikili ilişkilerin iyileştirilmesine ilişkin görüşlerini açıklamış ve Türkiye'nin duyarlılığını dile getirerek,

“İlk adımımız terörist örgütlerle ve bu örgütlerin sistematik olarak korunmasıyla Yunanistan arasındaki bağa ilişkin olarak Türkiye'de var olan anlayışa neyin yol açtığını belirlemek olmalıdır. Bu bizim için yaşamsal derecede önemli bir konudur ve yakın zamanlardaki olaylar bu konunun kesin bir şekilde ve ülkelerimiz arasında ikili düzeyde ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, ben, Türkiye ve Yunanistan'ın terörizme mücadele konusunda bir anlaşmaya varmalarını öneriyorum. Bu konunun çözümlenmesi aramızdaki varolan anlaşmazlıklara daha büyük bir güvenle yaklaşmamıza olanak sağlayacaktır. Bu anlaşmanın içeriği, halen diğer komşu ülkelerle imzalamış bulunduğumuz anlaşmalardan esinlenebilir, ancak çok özel olarak, ilişkilerimizi etkileyen sorunların doğasına da uygun olmalıdır.” (Turkishgreek,18.08.1999)

demiştir.

Türkiye'nin bu yaklaşımı Yunanistan'da olumlu yankı bulmuş ve Yunanistan Dışişleri Bakanı G. Papandreou, 25 Haziran 1999 tarihinde yazmış olduğu cevabı mektubunda, ikili ilişkilerin geliştirilmesine ilişkin isteğin Türkiye tarafından dile getirilmiş olmasından duyulan memnuniyeti ve bunun Yunanistan'ın da samimi isteği olduğunu vurgulamıştır. Papandreou cevabında Yunanistan'ın uluslararası hukuk ve anlaşmalar çerçevesinde ilişkilerdeki sorunları belirlemek istediğini, bu doğrultuda

ortak çıkarların bulunduğu kültür, turizm, çevre, suç, ekonomik işbirliği ve çevreyle ilgili sorunlar gibi çeşitli alanlarda işbirliğinin görüşme konuları içerisinde yer alabileceğini belirtmiştir ¹ (Turkishgreek,12.06.1999).

Oluşturulan ılımlı diyalog sürecinde taraflar, aralarındaki esas sorunları dışarıda bırakan diğer alanlarda ortak işbirliğini geliştirmeye yönelik çabalarını arttırmaya çalışmışlardır. Bu ise, etkileri bakımından Güven Arttırıcı Önlemlerin kararlılıkla uygulanacağına olan inancı arttırırken bir sonraki aşamada hedeflenen işbirliğine dayalı ilişkiler konusunda da iyimser olunmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim geçmiş yıllar göz önüne alındığında nispi olarak iki ülke arasında yapılan resmi ziyaretler ve imzalanan anlaşmaların yürürlüğe konulmasında gösterilen duyarlılık, bu yöndeki olumlu çabalar olarak değerlendirilebilir.

1.5.2. İki Ülke Arası Gerginliğin Azalması Dönemi, Niteliği ve Gelinek Nokta

İki ülke arasında yaşanan yumuşama dönemi, Yunanistan açısından her ne kadar Kostas Simitis politikalarının temeline dayansa da, doruk noktasına Georgios Papandreou' nun Dışişleri Bakanlığı'na getirilmesiyle başlayan süreçte çıkmıştır. Bu doruk noktasının, İsmail Cem'in muhatabına gönderdiği mektup akabinde New York'ta yapılan görüşmeler ve açıklamalar ile başladığını ve eski hızını kaybetse de yumuşamanın günümüzde de halen devam ettiğini söylemek mümkündür.

1.5.2.1. Gelişen İkili İlişkilerde Doruk Noktası – Anlaşmalar Dönemi (1999- 2002)

New York'ta, 1999 yılı Temmuz ayı başında BM Genel Sekreteri Başkanlığı'nda düzenlenen Kosova Dostları toplantısı sonrasında, 03 Temmuz 1999 tarihinde iki Dışişleri Bakanı bir araya gelmiş ve karşılıklı mektuplarla başlayan inisiyatifin nasıl

¹ Yunanistan Dışişleri Bakanı G. Papandreou'nun 19–22 Ocak 2000 tarihleri arasında Ankara'ya yapmış olduğu ziyaret sırasında Türkiye ve Yunanistan arasında; a) Turizm, Organize Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve yasadışı Göçle Mücadele Anlaşması, b) Yatırımların karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması, c) Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması, d) Çevre Alanında İşbirliği Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır. Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in 03-05 Şubat 2000 tarihleri arasında Atina'ya yapmış olduğu ziyaret sırasında da a) Ekonomik İşbirliği Anlaşması, b) Deniz Ulaştırması Anlaşması, c) Gümrük İdareleri Arasında Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması, d) Bilim ve Teknoloji Alanında İşbirliği Anlaşması, e) Kültürel İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması ile Bilim ve Teknoloji Alanında İşbirliği Anlaşması'nın onay süreçleri tamamlanmış olup her iki anlaşma da 04 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gümrük İdareleri Arasında Karşılıklı Yardımlaşma ve İşbirliği Anlaşması ise 3 Haziran 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

hayata geçirilebileceği konusunda görüşmüşlerdir. Görüşme sonrasında iki Bakan ayrı ayrı basın toplantısı yaparak alınan kararları açıklamışlardır (Cem,2004:126).

Alınan kararlar, iki ülke Dışişleri Bakanı'nın dört noktada mutabakata vardıklarını göstermektedir. Bu dört nokta;

- a. Organize suç, uyuşturucu ticareti, yasadışı göç ve terör, turizm, çevre, kültür ve ticaret konularında, her biri için ayrı komiteler oluşturarak, iki Bakanlık arasında toplantılar düzenlemek,
- b. İki ülke Dışişleri Bakanlıklarının üst düzey yetkilileri bir araya gelerek, bu konuların her birinde, ikili hatta çok taraflı anlaşmaların gerçekleştirilmesi imkânını görmek için işbirliği sürecinin ışığında çalışmalara başlamak,
- c. Toplantıların, 1999 Temmuz ayı gibi, mümkün olan en yakın zamanda başlaması için Dışişleri Bakanlıklarına talimat verilmesi,
- ç. Balkanlar ve Karadeniz'e ilişkin çok taraflı konularda işbirliğini geliştirme ve Balkan İstikrar Pakti çerçevesinde Balkanların yeniden yapılandırılmasında işbirliğinin ilerletilmesi ile Türk-Yunan iş çevrelerinin birlikte katkı yapmalarını hedeflemek (Cem,2004:126 – 127).

şeklindedir.

Açıklamanın ardından, varılan mutabakatta yer aldığı üzere iki ülke Dışişleri Bakanlıkları arasında terör konusu dâhil altı çalışma grubu oluşturulmuş ve yoğun temaslar başlamıştır (Fırat,2006:276).

Çalışma grupları arasındaki ilk görüşme, 24–27 Temmuz 1999 tarihleri arasında Ankara'da başlamış ve 29–30 Temmuz 1999 tarihlerinde Atina'da devam etmiştir. Son derece ılımlı bir havada cereyan eden görüşmelere, Türk tarafından Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcıları Büyükelçi Mithat Balkan ve Büyükelçi Faruk Loğoğlu katılırken, Yunanistan tarafından Bakanlık Siyasi Direktörü Anastasios Skopelitis iştirak etmiştir. Görüşmeler, iki ülke kamuoyu ve medyasında geniş yankı uyandırmıştır. Ancak Yunanistan'daki genel kanı, 1999 Eylül ayında yapılacak terörizm görüşmesinin, Türkiye'nin talepleri doğrultusunda temasları çıkmaza sokacağı yönünde olmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "1999 Yılına Bakış, Türk-Yunan İlişkilerinde Gerginlik ve Yakınlaşma Yılı", 21 Ocak 1999).

Ağustos ayında meydana gelen depremler, başlayan diyalog ortamının ılımlı söylemiyle halkların birbirlerinin yardımına koşmasını hızlandırmış ve dostane atmosfer içinde görüşmelerin ikinci turunun Atina ayağı, 09–10 Eylül 1999 tarihlerinde, Ankara ayağı da 12–13 Eylül 1999 tarihlerinde yapılmıştır. Atina'daki görüşmelerde mesafe alındığı söylemleri, Yunan basınının terörizm konusunda "Türkiye'nin temasları

çıkmaza sokacağı” değerlendirmesini geçersiz kılmıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Türk-Yunan Diyalogu”,27 Şubat 1999).

İlişkilerde yumuşamanın başlaması tüm dikkatleri, 1999 yılı Aralık ayında yapılacak Helsinki Zirvesi’ne çevirmiştir. Yunanistan’ın bu zirvede, Türkiye’nin AB adaylığına karşı sergileyeceği tutum merak konusu olmuş ve diyalogla başlayan sürecin geleceği olarak algılanmıştır.

Georgios Papandreou, 1999 Ekim ayında İstanbul’da katıldığı Taksim Toplantıları’nda, Yunanistan’ın, Türkiye’den diyalogun devamı için jestler beklemesinin doğru olmayacağını, bu süreçte dostluk ruhu içinde güçlü bir iradeyle hareket edilerek orta yol bulunması amacıyla herkesin çaba göstermesinin şart olduğunu belirtmiş ve Türkiye’nin AB’ye tam adaylığının da Yunanistan için gerekliliğinden bahsederek, Atina’nın Türkiye’yi AB yolunda desteklediği yönünde yeşil ışık yakmıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Papandreou Taksim Toplantılarında Konuştu”,4 Ekim 1999).

Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin adaylığının desteklenmesi politikası, Yunan kamuoyunu ikiye bölmüştür. Aşırı milliyetçi çevreler, Türkiye’nin desteklenmesi halinde Yunanistan’ın veto kartını kaybedeceğini gündeme getirmiş, ılımlı taraf ise, belirli koşullara bağlanarak taviz elde edilmesi amacını gütmüştür.

Böyle bir ortamda 10–11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi’ne gidilirken, Türk-Yunan görüşmelerinin üçüncü turu, 1999 Kasım ayında başlamış ve terörizm bağlantılı konular dâhil sekiz adet anlaşmanın taslak metinlerinin hazırlandığı, kurulacak çalışma gruplarının teknik detayları gözden geçirmesi sonrasında da Dışişleri Bakanları’na sunulacağı açıklanmıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Yılına Bakış, Türk-Yunan İlişkilerinde Gerginlik ve Yakınlaşma Yılı”,20 Aralık 1999).

Helsinki Zirvesi’nde Yunanistan’ın, Türkiye’nin adaylık statüsünü veto etmemesinde kuşkusuz ilişkilerin yumuşamasının, gerginliğin azaltılmasının payı büyüktür. Ancak Georgios Papandreou’ nun ifade ettiği, AB ile pazarlık da Atina açısından sonuç vermiş ve AB Konseyi Zirve Bildirisi’nin dördüncü ve dokuzuncu paragraflarında iki ülke ilişkilerini ilgilendiren hususlar yer almıştır.

Temelde bütün adaylara yönelik olan dördüncü paragraf, aday ülkelerin sınır anlaşmazlıklarını çözmek üzere her gayreti göstermeleri ve başarılı olunamaması halinde de en geç 2004 yılı sonuna kadar Uluslararası Adalet Divanı’na götürmeleri

konusunda Avrupa Birliği Konseyi'nin durumu gözden geçireceğini vurgulamaktadır. Dokuzuncu madde ise GKRY'nin, AB ile üyelik müzakerelerine yeşil ışık yakmaktadır (Fırat,2006:277).

Helsinki Zirvesi Yunanistan'da, diplomatik başarı olarak algılanırken Başbakan Kostas Simitis, 13 Aralık 1999 tarihinde yaptığı basın açıklamasında, zafer ve mağlubiyet gibi yakıştırmaların yerinde olmadığını, ancak Türkiye ile yeni bir dönemin başladığını, bu çerçevede Yunan vatandaşlarının kendilerini daha fazla güven içinde hissedebileceğini belirtmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "1999 Yılına Bakış, Türk - Yunan İlişkilerinde Gerginlik ve Yakınlaşma Yılı",18 Ocak 1999).

Helsinki Zirvesi'nde alınan karar, Türk-Yunan yumuşamasını daha da kuvvetlendirmiştir. İsmail Cem, Türkiye ve Yunanistan'ın bundan böyle stratejik bir fay hattının iki yanında yer alan ülkeler olmadığını, bu çerçevede siyasi alanda potansiyel rakip görülme düşüncesinin de sona erdiğini, iki ülkenin, her devlette olduğu gibi sadece mevcut sınırlar ile ayrıldığını ifade etmiştir (Cem,2004:146).

Helsinki sonrasında olumlu ilişkiler devam etmiş ve Georgios Papandreou, 20 Ocak 2000 tarihinde Türkiye'ye resmi bir ziyaret düzenlemiştir. Ziyaret sırasında, Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, Çevrenin Korunmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası, Terörizm, Örgütlü Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve Yasadışı Göç ile Mücadele İşbirliği Anlaşmaları imzalanmıştır (Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, 2005).

Georgios Papandreou'nun ziyareti sırasında Türkiye, Yunan tarafına iki yeni öneri getirmiştir. İlk öneri askeri konularda olmuştur. Karşılıklı askeri iyi niyet önlemlerinin Ege'de uygulanması amacıyla, diplomatlar ve askeri uzmanların yer alacağı bir çalışma grubu oluşturulması teklif edilmiş, Papandreou da bu teklifi, hassas alanlarda işbirliği çabası olarak değerlendirerek iyi niyet göstergesi olarak algıladığını ifade etmiş ve konuyu Yunanistan Savunma Bakanlığı'na götüreceğini belirtmiştir. Türkiye'nin ikinci önerisi diplomatik ilişkiler alanında olmuştur. Ankara, karşılıklı yeni konsolosluklar açılabilmesi maksadıyla diplomatik ilişkiler konusunu ele alacak bir çalışma grubu oluşturulması görüşünü sunmuş ve bu öneri Papandreou tarafından sıcak karşılanmıştır.

Öte yandan Yunanistan ise, spor alanında üç teklifte bulunmuştur. Papandreou, 2008 yılında düzenlenecek Avrupa Futbol Şampiyonası'nın iki ülke tarafından yapılmasını,

Uluslararası Olimpiyat Komitesi çerçevesinde barış oyunları düzenlenmesini ve 2004 yılında Atina'da yapılacak Olimpiyatlara Türkiye'nin de tiyatro, müzik, folklor gibi kültürel etkinliklerle katılmasını önermiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Cem ve Papandreou' nun Ortak Basın Toplantısı", 20 Ocak 2000). Bu çabaların sonucunda Türkiye ve Yunanistan ortak olarak başvuruda bulunmuş, ancak Avusturya-İsviçre ortaklığı seçilmiştir.

İsmail Cem, Georgios Papandreou'nun 25 yıldan sonra Türkiye'ye resmi ziyarette bulunan ilk Yunan Dışişleri Bakanı olması nedeniyle bu ziyaretin özel bir önem taşıdığını belirtmektedir (Cem,2004:132). Georgios Papandreou da, 21 Ocak 1999 günü gazetecilerle yaptığı toplantıda, uzun yıllar sonra ilk ziyarette bulunan Yunan Dışişleri Bakanı olması çerçevesinde, onur duyduğunu ve tarihin ağırlığını hissettiğini vurgulamıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Papandreou'dan Gazetecilere Kahvaltılı Toplantı",21 Ocak 2000).

Georgios Papandrou'nun ziyaretinden sonra İsmail Cem, 03–05 Şubat 2000 tarihlerinde Atina'ya gitmiştir. Bu ziyaret sırasında, 04 Şubat 2000 tarihinde, Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması, Gümrük Suçları'nın Men'i, Takibi ve Gümrük Suçlarıyla Mücadele Hakkında Karşılıklı İdari Yardım ve İşbirliği Anlaşması, Kültürel İşbirliği Anlaşması, Ekonomik İşbirliği Anlaşması ve Deniz Taşımacılığı Anlaşması imzalanmıştır (Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü,2005:3-4).

İlişkilerdeki yumuşama 2000 yılında da kendisini göstermiştir. Ancak ekonomik ve turizm alanlarındaki işbirliği artarak devam ederken, siyasi konularda zaman zaman ve genellikle Ege Denizi temelli gerginlikler yaşanmıştır. Makedonya¹ ve Trakya Bakanı İoannis Magriotis, iki ülke arasında ekonomik sorunların işbirliğiyle kısa vadede, diğer sorun ve ihtilafların ise daha uzun bir zaman diliminde çözülebileceğini söylerken, (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Magriotis: İki Ülke Arasındaki Ekonomik Sorunlar İşbirliğiyle Kısa Vadede, Diğer Sorunlar ise Daha Uzun Vadede Çözülebilecektir",06 Şubat 2000) Savunma Bakan Yardımcısı Dimitris Apostolakis, Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik saldırgan politikasını değiştirmesi gerektiğini savunmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Apostolakis:Türkiye, Yunanistan'a Yönelik Saldırgan Politikasını Değiştirmelidir", 25 Mart 2002).

¹ Yunanistan milli bir mesele olarak Makedonya'nın kendi ülkesinin kuzeyinde yer alan bölgenin adı olduğunu her platformda hararetle savunmaya devam etmektedir. Bu nedenle Yunanistan'ın baskısıyla Makedonya devletinin adı uluslararası platformlarda Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti olarak anılmaktadır.

Yumuşama süreci, 2000 yılında, iki ülke yetkilileri ile çeşitli meslek örgütlerinin karşılıklı ziyaretlerinde de bir artış yaratmıştır. Denizcilikten Sorumlu Devlet Bakanı Ramazan Mirzaoğlu, Posedonia 2000 Fuarı'na katılmak üzere, 06 Haziran 2000 tarihinde Atina'ya gitmiş ve ziyareti sırasında denizcilik alanında iş birliği çağrısında bulunmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Savunma Bakanı Çakmakoğlu Yunanistan'a Gitti", 26 Nisan 2000).

Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoğlu, Yunanlı meslektaşı Akis Tzohatzopoulos'un davetlisi olarak, 02 Kasım 2000 tarihinde Yunanistan'ı ziyaret etmiş ve Yunanlı muhatabını Savunma Fuarı IDEF-2001'e davet edeceğini açıklamıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "İZTO Heyeti Atina'da", 18 Nisan 2000).

2000 yılı askeri alanda işbirliği ile başlarken, Destined Glory 2000 tatbikatı ilişkileri bir anda germeyi başarmıştır. 20 Mayıs 2000 tarihinde başlayan Dynamic Mix 2000 tatbikatında, Türk askerinin Yunanistan'ı hayali düşmandan kurtarması senaryosu, sıcak atmosferi olumlu yönde etkilerken, (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Türk-Yunan İlişkilerinde 2000 yılı". 20 Aralık 2000) NATO tatbikatı olan Destined Glory 2000'de Yunanistan'ın Lozan Antlaşması gereğince silahsızlandırılmış statüde olan Limni Adası üzerindeki hava koridorlarını kullanma ısrarı, Atina'nın tatbikattan ayrılmasına neden olmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Dışişleri Bakanlığı: Yunanistan'ın Tatbikattan Çekilmesi Tamamen NATO ile Yunanistan Arasındaki Anlaşmazlığın Sonucudur", 21 Nisan 2000).

Yaşanan bu gelişmeyle iki ülke arasındaki ilişkiler beklenmedik bir anda gerilmiş ve Dışişleri Bakanları Cem ile Papandreou'nun Marmaris'te yapmayı planladıkları görüşme belirsiz bir tarihe ertelenmiştir. İki Bakan, ilk olarak, NATO toplantısı sırasında, 31 Ekim 2000 tarihinde Budapeşte'de bir araya gelmişler ve daha sonra Kasım ayında AGİT Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda görüşmüşlerdir. İki toplantıda da Ege'de Güven Artırıcı Önlemler hakkında görüş alışverişinde bulunarak ortamı yumuşatmaya çalışmışlardır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "AGİT Bakanlar Konseyi Toplantısı - Cem, Papandreou ile Bir araya Geldi", 12 Şubat 2000).

Georgios Papandreou, Yunan Parlamentosu'na yaptığı açıklamada, Ege'de Güven Artırıcı Önlemler konusunu, 1988 yılında dönemin Dışişleri Bakanları Mesut Yılmaz ve Karolos Papulyas tarafından imzalanan mutabakat temelinde ele aldığını, önlemlerin NATO çerçevesinde görüşülmesinin yeni bir konu olmadığını, son bir buçuk yıldır da başarılı görüşmelerin yapıldığını belirtmiştir (Anadolu Ajansı Basın

Bülteni, “Papandreou’dan Ege’de Güven Arttırıcı Önlemler Konusunda Parlamenteoya Bilgi”, 27 Kasım 2000).

Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Panagiotis Beglitis de yaptığı açıklama da, iki ÷lke NATO Daimi Temsilcileri’nin, Genel Sekreter George Robertson’ın da katılımıyla Güven Arttırıcı Önlemleri konu alan bir görüşme yaptıklarını ve bir sonraki toplantının ise 14 Aralık 2000 tarihinde yapılacağını ifade etmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Ege’de Güven Arttırıcı Önlemler”, 8 Kasım 2000).

AB Komisyonu’nun 08 Kasım 2000 tarihinde açıkladığı ve AB Konseyi’nin 20 Kasım ile 05 Aralık toplantılarında onayladığı, Türkiye’ye ilişkin Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), (Cem,2005:265–287) Türk-Yunan ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Yunanistan, Türk-Yunan ilişkileri ve Kıbrıs konusunun, Helsinki Zirvesi kararları temelinde KOB’ ta da yer alması yönünde girişimlerde bulunmuş ve Kıbrıs’ın KOB’ un kısa vadeli hedefleri arasına dâhil edilmesini sağlamıştır. Bu çerçevede Atina, Helsinki kararlarının yanı sıra, Kıbrıs konusunu KOB kurallarına da dayandırma yoluna gitmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Papandreou: Tarihi Bir Gün, Tarihi Bir Karar”, 4 Aralık 2000).

Diyalog süreci ile başlatılan toplantılar çerçevesinde, Ticari ve Ekonomik İşbirliği Çalışma Grubu’nun dördüncü toplantısı ile Turizm Alanında İşbirliği Çalışma Grubu’nun üçüncü toplantısı 12–14 Aralık 2000 tarihlerinde Ankara’da düzenlenmiş (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Türkiye-Yunanistan Çalışma Gruplarının Toplantıları 12-14 Aralık’ta Ankara’da Yapılacak”, 06 Aralık 2000) ve Müsteşar Yardımcısı Yiğit Alpogan, karşılıklı Dışışleri Bakanlıkları üst düzey yetkililerinin katıldığı siyasi istişare toplantılarının üçüncüsüne iştirak etmek üzere, 20 Aralık 2000 tarihinde Atina’ya gitmiştir. Yapılan açıklamada, görüşmelerde ikili ve uluslararası konulara değinildiği, Ege’de Güven Arttırıcı Önlemlerin Dışışleri Bakanlıkları siyasi direktörleri tarafından ele alınması uygun görülenler üzerinde çalışıldığı belirtilmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Türk-Yunan Siyasi İstişareleri–Dışışleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Yiğit Alpogan Atina’da”, 20 Aralık 2000).

2001 yılı, Türk-Yunan ilişkilerinde, bir önceki yılın, çeşitli anlaşmaların imzalanmasıyla hazırladığı altyapıyı pekiştiren bir dönem olmuştur. İki ÷lke yetkililerinin karşılıklı iyi niyet demeçleri, ziyaretleri ve çeşitli vesilelerle bir araya gelerek görüşmeleri devam etmiş, ekonomik ve turizm konularındaki işbirliği spor alanına da yansımıştır. İkili

meseleler temelinde uzlaşma sağlanamazken, Hava Sahası ihlalleri iddiası ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, ilişkileri yeniden germeyi başarmıştır.

Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Mesut Yılmaz, Ocak ayında katıldığı Dünya Ekonomik Forumu çerçevesinde Georgios Papandrou ile görüşmüş ve Türkiye'nin AB adaylığı konusunda, belirli beklentilerle birlikte, Yunanistan'ın yapıcı bir tutum izleyeceği intibasını edindiğini ifade etmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Yılmaz Davos'tan Ayrılmadan Önce Yunanistan Dışişleri Bakanı Georgios Papandreou ile Görüştü",28 Ocak 2001).

Georgios Papandreou, Türk-Yunan Belediyeler arasındaki işbirliği protokolünün imza törenine katılmak üzere, 17 Mart 2001 tarihinde Batı Trakya'ya gitmiş ve iki ülke arasında, bazı sorunların hala devam etmesine rağmen, yumuşamanın her iki tarafa da elle tutulur olumlu sonuçlar getirdiğini söylemiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Papandreou: Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Yakınlaşma Her İki Tarafa da Yarar Sağladı",4 Nisan 2001).

Georgios Papandreou, yine Nisan ayında, Yunan ordusundaki asker sayısının azaltılacağını söylemiş ve Türk-Yunan sınırındaki mayınların temizlenmesi ile silah alımında karşılıklı indirimle gidilmesi teklifinde bulunmuştur (Fırat,2006:68).

Söz konusu teklif, Ankara tarafından, Georgios Papandreou'nun olumlu yönde yapılmış açıklaması olarak karşılanmış, ancak Türkiye'nin savunma harcamalarının temel nedeninin Yunanistan olmadığı, harcamaların ülkenin bölgesel konumu gereği yapıldığı vurgulanmıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Diriöz: Türkiye'nin Savunma Harcamalarının Temel Nedeni Yunanistan Değil, Bölgesel Konumudur",6 Nisan 2001).

Savunma Bakanı Akis Tsohatzopoulos, Yunanistan'ın Ottawa Anlaşması çerçevesinde, Meriç Bölgesi'nde bulunan personel mayınlarının imha edilebileceğini dile getirmiş ve mayın tarlalarının karşılıklı imhasının da iki ülke arasındaki yumuşamaya katkı sağlayacağını söylemiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Savunma Bakanı Tsohatzopoulos:Türkiye ile Yunanistan'daki Mayın Tarlalarının Karşılıklı Olarak İmha Edilmesi, İki Ülke Arasında Güven Önlemleri Oluşturulmasına Katkı Sağlayacaktır",11 Mayıs 2001).

İki ülke halkları tarafından oluşturulan çeşitli sivil toplum kuruluşları da Türkiye ve Yunanistan'ın savunma harcamalarında ertelemeye gitmesini memnuniyetle

karşılamiş ve bu indirimlerin kalıcı olması yönünde çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Kadın Barış Girişimi WINPEACE'in İstanbul'da yaptığı basın açıklamasının bunun bir örneğini oluşturduğunu söylemek mümkündür (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "WINPEACE'in Silahsızlanma Girişimi",23 Nisan 2001).

Dışişleri Bakanları Cem ve Papandreou, Haziran ayında, sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları toplantı çerçevesinde Kuşadası ve Sisam'da buluşmuşlar, iki ülke Dışişleri Bakanları arasında doğrudan telefon hattı kurulması fikrine kadar, çeşitli konularda işbirliği olanaklarını ele almışlardır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Cem ve Papandreou Kuşadası'nda",24 Haziran 2006).

Georgios Papandreou, 10 Ekim 2001 tarihinde İstanbul'a gelerek Fener Rum Ortodoks Patriği Arhondonis Bartholomeos (II) ile terörizme karşı dini liderlerin dünya barışına yapabileceği katkıları görüşmüş ve terörizm konusunda Türkiye ile işbirliği içerisinde olduklarını belirtmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Papandreou'nun Basın Toplantısı",10 Ekim 2001).

İki ülke Milli Savunma Bakanları, Aralık ayında, Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Toplantısı çerçevesinde Antalya'da bir araya gelmişler (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Toplantısı",17 Kasım 2001) ve iki ülke sahil Güvenlik Komutanlıkları Ege'de kaçakların yakalanmasında işbirliği yapmışlardır. (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Ege'de Türk ve Yunan Sahil Güvenlik İşbirliği",12 Ocak 2001).

Ancak, mevcut bu atmosferin ilişkilerin her irtibat noktasında kendini gösterdiğini söylemek zordur. Yunanistan, 2001 yılı içerisinde pek çok defa Türk savaş uçaklarının Hava Sahası ihlalinde bulunduğunu iddia etmiş ve bunun gerginlik dönemine dönüş anlamı taşıdığını açıklamıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni "Yunanistan Savunma Bakanı Papandoniou:İhlaller, Türkiye ile Yeniden Gerginlik Dönemine Girdiğimize İşaret Ediyor",12 Mart 2001). Bununla birlikte Türk yetkililer de Ekim ayında yaptıkları açıklamada, son üç ay içerisinde Yunan savaş uçaklarının Türk Hava Sahası'nı 10 kez ihlal ettiğini dile getirmişlerdir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Yunanistan'ın Son Üç Ayda 10 Kez Türk Hava Sahasını İhlal Ettiği Bildirildi",14 Nisan 2001).

Üstelik Türk Savunma Bakanlığı'nın Nisan ayında yayınladığı ve Türkiye'nin Kıbrıs ve Ege gibi konularda görüşlerinin yer aldığı Beyaz Kitap 2000, Yunanistan tarafından tepkiyle karşılanmış, Atina, söz konusu kitabın ilişkilerin düzeldiğini iddia edenlere en

güzel cevap olduğu yönünde yorumda bulunmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Yunanistan’da Beyaz Kitap Tartışması”,25 Nisan 2001).

Buna ilaveten, Yunan basını tarafından kamuoyuna açıklanan ve Yunanistan’ın Ankara Büyükelçiliği tarafından kaleme alındığı iddia edilen bir rapor, diyalog ortamında beklenen olumsuz etkiyi yaratmasa da, Atina’nın yumuşamaya yaklaşımını yansıtması açısından soru işaretlerine neden olmuştur.

Yunan basını, söz konusu raporda, Türkiye’nin Batı Trakya ve Adalarda yaşayan Türkler üzerinde çeşitli girişimleri olduğu ve Ankara’nın, Ege Adaları’nın silahtan arındırılmasını ısrarla talep ederek, ikili sorunların çözümünde Atina’nın isteklerine yanaşmayacağı şeklinde yorumların bulunduğunu yazmıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Yunanistan Hükümet Sözcüsü Reppas: Azınlıklarla İlgili Politikamız Lozan Anlaşması Çerçevesinde”,04 Nisan 2001).

Mayıs ayında, Türk araştırma gemisi Piri Reis’in Haziran’da Ege’ye çıkıp çıkmayacağı konusu iki ülke arasında gerginlik yaratmış, ancak iki ülke Dışişleri Bakanları’nın girişimleri sonucu olay krize dönüştürülmeden atlatılmıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Piri Reis’ in Ege’ye Gönderileceği İddiası”,16 Nisan 2001).

AGSP, 2001 yılında, iki ülke ilişkilerinde gerginliği en üst noktaya getiren konu olmuştur. Yunanistan, Türkiye’yi Avrupa Ordusu’nun kuruluşu önünde tek engel olarak tanımlarken, Ankara, AGSP çerçevesinde kurulacak Avrupa Acil Müdahale Gücü konusunda ABD ve İngiltere ile görüşmüş ve anlaşmaya varmıştır. Yunanistan söz konusu anlaşmanın, Ege ve Kıbrıs’ın Ankara’nın girişimleriyle Avrupa Acil Müdahale Gücü yetki alanından çıkartıldığını ve bunun da milli menfaatlerini zedelediğini savunarak veto kullanabileceği yönünde açıklamalar yapmıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “AGSP Müzakereleri, Yunanistan Veto kartını Masaya Koydu”,13 Aralık 2001).

Türk-Yunan ilişkileri, 1999 yılında başlayan yumuşama sürecinin etkisiyle 2002 yılında da ılımlı ve bir o kadar da olumlu atmosferde cereyan ederken, Türkiye-AB ilişkileri ve Kıbrıs konusu iki ülke gündeminin ilk sıralarında yer almış, Ege önemini kaybetmemiş, ancak belirli girişimlere rağmen de çözüme kavuşmamıştır.

Yunanistan, Kıbrıs konusunda, Helsinki Zirvesi’nde alınan karar doğrultusunda hareket ederek, “sorun çözüme kavuşmasa da GKRY’nin AB adaylığı” hususunu

sürekli gündemde tutmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “2002’de Türk-Yunan İlişkileri”,27 Aralık 2002).

İki ülke arasında, Ege konusunda inceleme amaçlı görüşmeler, 12 Mart 2002 tarihinde Ankara’da başlamıştır. Görüşmelere, Türk tarafından Bakanlık Müsteşarı Büyükelçi Uğur Ziyal ve Büyükelçi Deniz Bölükbaşı katılırken, Yunan tarafını Bakanlık Siyasi Direktörü Anastasios Skopelitis ile Atina Üniversitesi Öğretim Üyesi Profesör Argiris Fatouros temsil etmiştir.

Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Panagiotis Beglitis, yaptığı açıklamada, Ege konulu görüşmelerin, İsmail Cem ve Georgios Papandreou’nun, 02 Şubat 2002 tarihinde Dünya Ekonomik Forumu ve 12 Şubat 2002 tarihinde İstanbul’da düzenlenen İKÖ-AB Zirvesi’nde yaptıkları toplantılar çerçevesinde başladığını açıklamıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni,“Türkiye-Yunanistan Arasında Ege Diyalogu Başladı”,12 Şubat 2002).

İki ülke yetkililerinin karşılıklı ziyaretleri, ekonomik işbirliği ve sivil toplum kuruluşlarının diyalogu, 2002 yılında aralıksız devam etmiştir. Başbakan Simitis’in, 24 Ekim 2001 tarihinde yaptığı kabine değişikliğiyle (Simitis, 2005:656) Kalkınma Bakanlığı görevine getirilen Akis Tsohatzopoulos, Hazar ve Avrasya doğalgazını Türkiye ve Yunanistan üzerinden Avrupa’ya nakledecek olan Ankara-Dedeoğaç Doğalgaz Boru Hattı Projesi kapsamında Mart ayında Türkiye’ye gelmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Yunanistan Kalkınma Bakanı Türkiye’ye Geldi”, 28 Mart 2002).

Yunanistan açısından, iki ülke ilişkilerinin 2002 yılındaki gidişatını etkileme potansiyeline sahip diğer bir gelişme ise, Türkiye’de 03 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimler olmuştur. Seçimleri kazanan AK Parti, Yunanistan’a karşı izlediği politikayla 1999 yılında oluşturulan yumuşama sürecinin devamını arzuladığını göstermiş ve Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, 18 Kasım 2002 tarihinde Atina’ya ziyaret ederek Başbakan Kostas Simitis ile bir araya gelmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “AK Parti Genel Başkanı Erdoğan Atina’ya Geldi”,18 Kasım 2002). Simitis yaptığı açıklamada, iki saat süren görüşmenin son derece olumlu bir atmosferde geçtiğini, Türkiye’nin yeni yönetimiyle iyi bir anlaşma ve işbirliği içinde olacaklarına inandığını, diyalogun bölge barışı için gerekli olduğunu ve barışın da iki ülkenin kalkınmasına hizmet edeceğini vurgulamıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Yunanistan Başbakanı Simitis: Sayın Erdoğan ile Son Derece Yapıcı bir Görüşme Yaptık”,23 Kasım 2002).

Görüşmenin içeriği hakkında bilgi verilmezken, Türkiye'nin AB adaylığı, Kıbrıs, AGSP ve Kıta Sahaneliği konusunda tarafların karşılıklı olarak tezlerini dile getirdikleri bilgileri basında geniş yer bulmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Erdoğan-Simitis Görüşmesi",18 Kasım 2002).

Georgios Papandreou ise, görüşmeyi tarihi öneme sahip olarak nitelendirirken, üç yıl önce güçlüklerle başlayan işbirliğinin daha iyiye doğru gittiğini düşündüğünü belirtmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Yunanistan Dışışleri Bakanı Papandreou: Simitis-Erdoğan Görüşmesi tarihi Önemde",18 Kasım 2002). Recep Tayyip Erdoğan da açıklamasında, AB adaylığı kapsamında Yunanistan'ı en yakın komşu ve geleceğin stratejik ortağı olarak gördüklerini ifade etmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Erdoğan-Simitis Ortak Basın Toplantısı",18 Kasım 2002).

Recep Tayyip Erdoğan'ın Atina seyahati, iki ülke arasındaki yumuşamanın Türkiye'deki hükümet değişikliğinden etkilenmeyeceği yönünde bir kanaat uyandırırken, Dışışleri Bakanı Georgios Papandreou'nun, 03 Aralık 2002 tarihindeki Ankara ziyareti bu düşüncelyi adeta pekiştirmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Papandreou Ankara'da",03 Aralık 2002).

Georgios Papandreou, Ankara ziyaretinde, AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Abdullah Gül ve Dışışleri Bakanı Yaşar Yakış ile görüşmüş ve yaptığı basın toplantısında; Yunanistan'ın, Türkiye'nin AB ilişkilerini desteklemeyi sürdüreceğini, ziyaretinin, AK Parti Hükümeti ile işbirliğinin devamının teyidi niteliğinde olduğunu, Ankara'ya Kopenhag Zirvesi'nde tarih verilmesi için çaba göstereceklerini ve Kıbrıs konusunda kapıların kapatılmaması halinde Kopenhag Zirvesi'ne kadar bir sonucun çıkmasının mümkün olduğunu belirtmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Papandreou: Yunanistan, Türkiye'nin AB ilişkileri Desteklemeye Devam Edecek",03 Aralık 2002).

Georgios Papandreou'nun Ankara ziyareti sonrasında, iki ülke Başbakanı Abdullah Gül ve Kostas Simitis, 12 Aralık 2002 tarihinde Kopenhag Zirvesi çerçevesinde bir araya gelmişler ve Simitis, Türkiye-AB müzakerelerinin 2004 yılında başlayabileceğini belirtmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Gül-Simitis Görüşmesi",12 Aralık 2002).

Yunanistan Sol İttifak Partisi Genel Başkanı Nikos Konstantopoulos'un, 16 Aralık 2002 tarihinde AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı ziyaret etmesi, AK Parti'nin iktidara gelmesi sonrasında, iki ülke arasındaki işbirliğinin Yunanistan'daki diğer

partiler tarafından da desteklendiğinin göstergesi olmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “AK Parti Genel Başkanı Erdoğan’a Ziyaret”,16 Aralık 2002).

Ege Denizi’nin ele alındığı inceleme amaçlı (istikşafi) görüşmelerin sekizinci turu, 19 Aralık 2002 tarihinde Atina’da gerçekleştirilmiş, ancak görüşmelerin içeriği basından gizli tutulmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “İstikşafi Görüşmelerin Sekizinci Turu Atina’da Yapılıyor”,19 Aralık 2002).

2002 yılında iki ülke arasında mevcut, olumlu atmosfer devam ederken, Atina Türk savaş uçaklarının Yunan Hava Sahası’nı müteaddit defa ihlal ettiği yönündeki iddiasından vazgeçmemiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “Yunanistan’dan İhlal İddiası”,11 Aralık 2002).

1.5.2.2. 2003–Günümüze Kadar Olan Dönemde İkili İlişkiler

İlişkilerin iyileşmesi süreci, 2003 – 2005 yılları arasında da devam etmiş, ancak kanıksanmış olmanın da etkisiyle eski hararetini yitirmiştir. Bu nedenle, bu süreci güven artırıcı önlemler sonrası ihtiyatlı dönem olarak nitelendirmek mümkündür.

2003 yılı, Türk-Yunan ilişkileri sürecinde, GKRY’nin AB üyeliği, ikili ilişkilerde görüşmelere devam edilerek sorunlara çözüm bulunması ve ekonomik işbirliği temellerinde şekillenmiştir. Yunanistan’ın, 01 Ocak 2003 tarihinde AB Dönem Başkanlığı’nı Danimarka’dan devralması, Atina’nın, Ankara’ya karşı elindeki kozları arttırdığı yönünde düşüncelere sebep olurken, 2002 yılı Kopenhag Zirvesi’nde 10 ülke arasında üyeliği kesinleşen GKRY’nin, 16 Nisan 2003 günü Atina’da imzalanacak bir törenle birliğe dahil diplomatik bir başarı olarak algılanmıştır (Kohen,“Yunan Başkan”, *Milliyet*, 02 Ocak 2003, s.16).

Ankara ve Atina, 2003 yılında Türkiye’nin AB adaylığını da göz önüne alarak, sorunları krize dönüştürecek bir girişimden özenle kaçınmışlardır. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün, GKRY’nin AB’ye üyeliğini öngören 16–17 Nisan 2003 tarihlerindeki Atina Zirvesi’ne imza töreninden sonra da olsa katılması bunun bir göstergesidir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, “2003 Yılında Türk-Yunan İlişkileri”, 26 Aralık 2003).

Ege Denizi temelli gerçekleştirilen istikşafi görüşmeler ise, özellikle 2003 yılının ikinci yarısında hız kazanmış ve Aralık ayı itibariyle 20’nci tura ulaşmıştır. İstikşafi görüşmelerin, Helsinki Zirvesi kararları çerçevesinde hızlandırıldığını söylemek yanlış olmasa gerektir. Ancak yoğun görüşmelere rağmen, 2003 yılında da Ege sorunlarında herhangi bir çözüme ulaşılamamış, bunun da ötesinde Atina, Hava Sahası ihlalleri

iddialarını sürdürmüştür. Dışişleri Bakanı Georgios Papandreou, ihlal iddialarını AB Komisyonu gündemine taşımış ve adeta Türkiye'yi bu konuda AB'ye şikâyet etmiştir. (Özalp, "Atina Tırmandırıyor", *Milliyet*, 12 Haziran 2006, s.15)

Yunanistan Savunma Bakanı İoannis Papandoniou da, tüm iyi ilişkilere karşın, yaptığı açıklamada, Türkiye'yi kastederek, Yunanistan'ın toprak bütünlüğü tehdit edilen tek AB ülkesi olduğunu belirtmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Toprak Bütünlüğü Tehdit Edilen Tek AB Ülkesiyiz", 06 Haziran 2003).

Bu noktaya gelen siyasi ilişkilere rağmen, iki ülke arasındaki ekonomik diyalog olumlu yönde ilerlemeye devam etmiştir. İki ülke arasında, 23 Şubat 2003 tarihinde, Türkiye'den Yunanistan'a doğalgaz nakledilmesini öngören anlaşma, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler ile Yunanistan Kalkınma Bakanı Akis Tsohatzopoulos tarafından imzalanmış (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Türkiye ile Yunanistan Arasında Doğalgaz Hattı Anlaşması İmzalandı", 23 Şubat 2003) ve 13 Mart 2003 tarihinde KEK II.Dönem Mutabakat Zaptı imza altına alınmıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Türkiye-Yunanistan KEK Mutabakat Zaptı İmzalandı", 13 Mart 2004). Ayrıca iki ülke arasında, 02 Aralık 2003 tarihinde Türkiye-Yunanistan Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması yapılmıştır (Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, 2005:4).

Yeni Demokrasi Partisi, 2004 yılı Mart ayındaki genel seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir. Başbakan Konstantinos Karamanlis Türkiye'ye yönelik dış politikasında, bir önceki hükümetten farklı bir yaklaşım sergilememiştir. Daha ihtiyatlı adımlarla da olsa, 1999 yılında başlayan ikili ilişkilerin gelişmesi sürecine önem vermiş ve ilişkilerin devamını sağlayacak ılımlı bir politika gütmüştür. Karamanlis, Yunanistan'ın Türkiye'nin AB adaylığını desteklediğini her vesileyle dile getirmiş, ancak bunun Helsinki Zirvesi kararları çerçevesinde uluslararası hukuk ve AB müktesebatına saygı temelinde gerçekleştirilebileceğini vurgulamaktan da geri durmamıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Türkiye'nin Avrupa Perspektifini Destekliyoruz", 14 Aralık 2004).

Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da 15 Aralık 2004 tarihinde Yunan Mega televizyonuna yaptığı açıklamada, Karamanlis ile dostluğunun iki tarafın da göreve gelmeden önceki döneme tekabül ettiğini vurgulaması, ilişkilerin olumlu tonda devam edeceğinin göstergesi olarak algılanmıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Başbakan Erdoğan Yunan Mega Televizyonu'nda", 15 Aralık 2004).

İki ülke Dışişleri Bakanlıkları arasında oluşturulan çalışma gruplarının toplantıları yıl boyunca devam etmiş, Siyasi Direktörler Toplantısı Büyükelçi Baki İlkin ile Büyükelçi İlias Klis arasında, 11 Kasım 2004 tarihinde Atina'da yapılmıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Türk-Yunan Siyasi Direktörler Toplantısı Atina'da Yapıldı", 11 Kasım 2004).

Yunanistan ilk defa, Deniz Harp Okulu tarafından, 22 Kasım 2004 tarihinde düzenlenen 8.Uluslararası Denizcilik Yarışmaları'na katılmış ve bu iştirak Türkiye tarafından büyük ilgi görürken övgüyle karşılanmıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Denizcilik Yarışmaları Başladı", 22 Kasım 2004).

Türk-Yunan ilişkileri, 2004 yılında, 17 Aralık AB Zirvesi'nde de gündeme gelmiştir. Karamanlis, zirve sonrasında yaptığı açıklamada, iki ülke ilişkilerinin gelişmesi sürecinin bundan böyle Avrupa'nın kontrolünde olacağını, Ankara'nın kaydettiği gelişmelerin AB'nin yanı sıra Yunanistan tarafından da takip edileceğini, dini özgürlükler ve insan haklarına saygı çerçevesinde Patrikhane'nin ekümeniklik statüsünün tanınması ile Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması ve İstanbul Rum Azınlığı'nın haklarının Atina açısından önem arz ettiğini ifade etmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Yunanistan Başbakanı Karamanlis:Tüm Hedeflerimize Ulaştık, Türkiye için Yeni bir Yol Açılıyor", 17 Aralık 2004).

Atina, 17 Aralık Zirvesi sonrasında, Türk-Yunan ilişkilerinde Patrikhane meselesi ile Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması konularına eğilmiş ve bu gelişmelerin de Türkiye tarafından, ikili sorunlardan ziyade, AB adaylığı temelinde çözüme kavuşturulması taleplerine yönelmiştir. Yunanistan 2004 yılında da Hava Sahası ihlalleri politikasını değiştirmemiş ve bu konuda Türkiye'ye müteaddit defa nota vermiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, Atina'dan Yine İhlal İddiası", 17 Aralık 2004).

İki ülke ilişkileri, 2005 yılında da ılımlı bir havada cereyan etmiştir. Ancak zaman zaman, Kardak Kayalıkları civarında yaşanan küçük çaplı krizler, bu olumlu havayı menfi yönde etkilemişse de, devlet adamlarının girişimleriyle diyalog ortamının yıkılması engellenmiştir.

Karamanlis Hükümeti'nin, Türkiye'nin AB adaylığını destekleme politikası, üyelik müzakerelerinin başlaması kararının alınması sırasında da kendini göstermiş ve Atina bazı üyelerin aksine Türkiye'nin tüm kriterleri yerine getirmesi halinde tam üyelikten başka bir seçenek olamayacağını belirtmiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "2005 Yılında Türkiye – Yunanistan İlişkileri", 22 Aralık 2005).

Yunanistan Dışişleri Bakanı Petros Molivyatis'in, Nisan ayında düzenlediği Ankara ziyareti sırasında, Kardak Kayalıkları çevresinde, iki ülke Sahil Güvenlik Komutanlıkları'na ait tekneler arasında kısa süreli bir gerginlik yaşanmış ve Yunanistan basını tarafından Molivyatis'in temaslarını yarıda keserek dönmesi çağrılarının yankılanmasına neden olmuştur. Ancak Molivyatis temaslarını kesmemiş ve yaptığı açıklamada, dönmesi halinde krizin doğabileceğini söylemiştir (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "2005 Yılında Türkiye – Yunanistan İlişkileri",22 Aralık 2005).

İki ülke arasında Ege kapsamında başlatılan istikşafi görüşmelerin 32. turu, 30 Kasım 2005 tarihinde Atina'da düzenlenmiş ve görüşmeler sonrasında gizlilik prensibi temelinde kamuoyuna herhangi bir açıklama yapılmamıştır (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "İstikşafi Görüşmelerin 32.Turu Atina da yapıldı",30 Kasım 2005).

Başbakan Karamanlis'in Türkiye'ye resmi ziyarette bulunacağını açıklanmasına rağmen, bu konuda herhangi bir gelişmenin yaşanmaması, ilişkilerin tekrar gerginliğe dönüştüğü yönünde bir kanaat uyandırmış, ancak iki ülke Başbakanı'nın doğalgaz boru hattı inşası temel atma töreninde Türk-Yunan sınırında bir araya gelmesi, bu yöndeki düşüncelerin zayıflamasına neden olmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "2005 Yılında Türkiye–Yunanistan İlişkileri",22 Aralık 2005).

2005 yılı iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin ilerleyerek bankacılık sektörüne kaydığı bir dönem olmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Türkiye-Yunanistan Bankalar Birliği Ortak Toplantısı",22 Aralık 2005). Türkiye Ege Sahilleri–Yunanistan Ege Adaları Kıyıları 6'ncı Ekonomik Zirvesi, 30 Haziran–01 Temmuz 2005 tarihleri arasında, 8'nci Türk-Yunan İş Konseyi çerçevesinde Atina'da toplamış ve ilişkilerin geliştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır.

Yunanistan, 2005 yılında da Hava Sahası ihlallerini gündeme getirerek, Ankara'ya yönelik bu konudaki eleştirilerini canlı tutmuştur (Anadolu Ajansı Basın Bülteni, "Atina'dan İhlal İddiası",22 Aralık 2005).

1990'lı yılların ortalarında temelleri atılan ve 1999 yılında doruk noktasına çıkan iki ülke ilişkilerindeki iyileşmenin, bu dönem içerisinde, basın, siyasiler ve kamuoyu tarafından kanıksandığı ve bu çerçevede, 1999–2002 dönemindeki kadar ses getirmediği görülmektedir. İki toplumun kültür, sanat, spor ve ekonomik ilişkiler ile ticari alandaki diyalog ortamı, ikili ilişkilerde her yıl arttırarak devam ettirmiştir. Buna karşın, siyasi alanda çeşitli girişimlerin yaşanmasına rağmen, iyi ilişkilerin kurulduğu dönemde atılan adımların niteliği gereği ciddi anlamda bir ilerleme ve başarı

sağlanamamıştır. Bunun temel sebebi, 1999 yılındaki atılımların niteliği ve amacında yatmaktadır.

2006 yılı ve sonrasında ise hava sahası ihlalleri, kaçak göçmenler sorunlarının yanında özellikle Ege ve Doğu Akdeniz’de petrol arama konularında sorunlar yaşanmıştır.

2005 yılı kasım ayında Alman Kiel Üniversitesi’nin bilimsel araştırma gemisi Poseidon ile Ege’de araştırma yapmak için Yunan Dışişlerinden istediği izin üzerine, Yunan dışişleri ve savunma bakanları Dora Bakoyani ile Evangelos Meimarakis’i haberdar bile etmeden geçen Dışişleri Bakanlığı 2006 yılı nisan ayında izni vermiştir. Deprem riskiyle bağlantılı olarak Ege’de tektonik ve volkanik faaliyetleri izleyip değerlendirmeler yapacak Poseidon’a verilen izin sadece 6 millik Yunan karasuları için değil, uluslararası sular için de geçerliydi. Türkiye durumu ancak 03 Mayıs’ta öğrenmiştir. Bu olay, Ege’nin kıta sahanlığı ile ilgili her türlü girişim ve harekettten uzak kalınmasını öngören 1976 Bern Protokolü’nün ihlaliydi. Türk makamlarının Yunanistan Ankara Büyükelçisi’ne araştırmaların durdurulması isteğinin bildirilmesiyle olayı öğrenen Dışişleri Bakanı Bakoyani durumu Başbakan Karamanlis’e bildirmiştir. Karamanlis ise durumu Alman makamlarına ileterek gemilerini çekmelerini istemesi üzerine 13 Mayıs günü Poseidon isimli gemi araştırmalarının birinci bölümünü tamamlayarak çekildiğini bildirmiştir (Kırbaki, *Hürriyet*,15 Mayıs 2006).

Mayıs ayında ise ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Sean McCormack, Ege üzerinde iki savaş uçağının çarpışmasıyla ilgili bir soruya karşılık: “Ege’deki daha geniş sorunlara gelirse, bunların çözümü Yunanistan ve Türkiye’ye düşüyor. Ege küçük bir yer ve iki ülke arasında Ege’ye ilişkin birçok sorun var. Zaman içinde Yunanistan ve Türkiye’nin, bunları çözebileceğini umuyoruz” (Gündem,25.05.2005) diyerek ABD’nin NATO’ya üye iki ülke arasında taraf tutmadığını göstermiştir. Kısa vadede AB Türkiye ilişkilerinde Ege ile ilgili sorunların Yunanistan lehine sonuçlanması uzun vadede ise Türkiye’nin AB üyesi olması durumunda yine aynı şekilde Ege ile ilgili sorunların iki devletin karşılıklı çözebileceği konular olarak değil, birliği ilgilendiren bir sorun olarak görmesi muhtemeldir.

Yunanistan tarafından bakıldığında Türkiye’nin Ege sorunlarını Adalet Divanı’na götürmeye hazırlandığı yönünde yaygın bir kanı olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye’nin kıta sahanlığı konusu ve bunun yanında hava sahası konusunda da uluslararası mahkemeye gitmeye hazırlandığı iddiası karşısında Yunanlı yetkililer

hava sahası konusunda 6 mil olan karasuları üzerinde 10 mil hava sahasının kesinlikle kabul edilmeyeceği görüşünde birleşmişlerdir (Berberakis, *Sabah*, 16 Mart 2009). Ayrıca yine sıkıntı yaşanan FIR hattına giren savaş uçaklarının devlet uçağı sayılması nedeniyle yasal giriş izni alma zorunluluğı olmadığı kararı çıkabileceğı de hükümet çevrelerinde bir başka endişe konusudur. Uluslararası mahkemeye gidilirse Ege adalarının kendi kıta sahanlığı olduğu yolundaki Yunan tezinin tehlikeye atılacağı, Hamburg`daki uluslararası denizcilik mahkemesine başvurulursa, Türk tezlerinin haklı çıkacağı konusunda yaygın bir görüş oluşmuştur. Bu nedenle hangi mahkemeye başvurulacağı büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında Yunan tarafının sorun olarak görmediğı Ege sorunlarının da uluslararası arenada gündeme gelmesi ve çözüm yolu aranması da oluşan korkular arasındadır.

2007 ve 2008 yılları ise zaman zaman havada ve denizde yaşanan gerginlikler ile sürmüştür. Bunlardan birisi de 2008 yılında Meis adası 80 mil güneyinde petrol araması yapan Norveç gemisine Gediz fırkateyni'nin eşlik etmesi (Berberakis, *Sabah*, 15 Kasım 2008) üzerine Yunan savaş gemisi Polemistis tarafından müdahale edilmesidir. Olay esnasında iki gemi komutanı arasında telsizde ağız dalaşı yaşaması sonucunda yaşanan gerginlik ile taraflar karşılıklı olarak nota vermişlerdir.

Yunan Kara Kuvvetlerine ait CH-47D Sinuk tipi helikopter, yaklaşık 70 nüfuslu Farmakos'a muhafız ve teçhizat nakletmek için ada yakınlarında seyreden Yunan helikopteri, Türk hava sahası(FIR) kontrol yetkililerince uyarılmasına rağmen helikopter güzergâh değiştirmemiştir. Bu gerginlikten sonra yılbaşı kutlaması için adaları ziyaret eden Genelkurmay Başkanı Orgeneral Dimitris Grapsas ve Yunan Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Dimitris Vulgaris, aynı hattı kullanarak Yunanistan`ın tezlerinden geri adım atmayacakları mesajı verdikleri ifade edilmiştir (Cihan Haber Ajansı, "Atina`dan dan Ege`de FIR gerginliği iddiası", 09 Aralık 2009). Atina`da yayımlanan hükümet yanlısı Apoyevmatini gazetesi, manşetten verdiği haberde "Türklerin şüpheli girişimleri" başlığını kullanarak, "Türkler, şüpheli planlarıyla On iki Adalarda gri bölgeleri zorla kabul ettirmeye çalışıyor." yorumunda bulunmuştur. To Vima gazetesi ise, "Ege`de gerginlik oyunları" başlıklı haberinde, dönemin Savunma Bakanı Evangelos Meymerakis'in Türkiye'yi "geçimsiz komşu" olarak değerlendirdiğini, Genelkurmay Başkanı Grapsas'ın ise "2009, deniz, kara ve havadaki egemenlik haklarımıza büyük bir tehditle başladı." açıklamasında bulunduğunu duyurmuştur. Gazetenin haberine göre Ege'de tüm çabalara rağmen

üst düzeyde yetkililer tarafından sorunların eskisi gibi sıcak tutulduğu ve özellikle siyasiler tarafından seçim dönemlerinde malzeme olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Başbakan Papandreou'nun iktidara gelmesinin ardından Türkiye Başbakanı Erdoğan'ın kendisine gönderdiği mektuba vereceği cevap merak söz konusu idi. Mektup içerik olarak Ege'de uyuşmazlıklar konusunda Atina'yı diyalog kurmaya (Tumgazeteler 01.12.2009) davet ediyordu. Bu mektuba Atina'dan gelecek cevabın gecikmesi Avrupa Birliği Zirvesi'nde alınacak kararların beklenmesiyle ilişkili olmuştur. Yunanlı yetkililer, mektupta geçen gri bölgelerden hava sahasına, karasularının genişliğinden adaların silahsızlandırılmasına kadar birçok sorunu daha önceleri olduğu gibi sorun olarak görmeden, sadece kıta sahanlığı konusunu gündeme getirirken diğer konuların ise zaten sorun olarak görülemeyecek seviyede olduğunu dile getirmişlerdir (Cihan Haber Ajansı, "Yunanistan: AB'de Ege konusunda önemli kazanımlar elde ettik", 11 Aralık 2009). AB Zirvesi'ne sunulacak AB Dışişleri Bakanları Zirvesi sonuç taslağında Ege konusu ile ilgili olarak Türkiye'ye Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin sorunların çözümünde temel olarak alınmasına yönelik atıfların bulunmasının Atina için büyük bir kazanç olduğu değerlendirilmiştir. Sonunda 25 Ocak 2010 günü Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi Fotis KSİDAS tarafından Başbakan Erdoğan'a iletilen mektuba ilişkin olarak Yunan basını tarafından göre iki farklı yorum getirilmiştir. Gazetelerin bir bölümü Papandreou'nun Ege sorunlarına ilişkin kapsamlı diyalog istediğini yazarken, bazıları ise Ege'de sadece kıta sahanlığı sorununun müzakere edilmesinden yana tavır koyduğunu savunmuştur. To Vima gazetesi, "Helsinki vasıtasıyla Lahey'e dönüş" başlıklı haberinde, Papandreou'nun iki ülkeyi ilgilendiren konulara ilişkin görüşlerini tek tek mektubuna yansıttığını yazmış, "Papandreou, Erdoğan'a gönderdiği mektupla Uluslararası Mahkemeler konusunu yeniden gündeme getiriyor." değerlendirmesinde bulunmuştur.

Papandreou'nun Ege konusuna özel önem verdiğini kaydeden To Vima, Papandreou'nun Ege'de, uluslararası hukuka, uluslararası ve ikili anlaşmalar (Lozan ve Paris) ile toprak bütünlüğüne saygı yaklaşımının, Türkiye tarafından dile getirilen "gri bölgeler" konusuna cevap teşkil ettiğini ileri sürmüştü, ayrıca Ege konusunda yapılacak müzakerelerde Papandreou'nun bir bitiş tarihi istediği, ifade edilmiştir.

Katimerini ise mektubu, "Papandreou'dan Erdoğan'a: Önce temaslar, sonra Lahey", "Papandreou'dan Erdoğan'a karşı öneri" ve "Müzakerelerin sonunda Lahey var" başlıklarıyla verirken, Elefteros Tipos, Türkiye Başbakanı'nın mektubundan 3 ay sonra

Papandreou'dan Erdoğan'a cevap: "İhlaller ilişkilerin iyileştirilmesine yardımcı olmuyor." yorumuyla vermiştir.

Eleftherotipiya, "Papandreou'dan Erdoğan'a: Her konuda açık diyalog" başlığıyla duyurduğu haberde, "Ege'ye ilişkin tüm konular hakkında müzakere ederiz, başarısız olursak da Lahey Adalet Divanı'na gideriz" mesajı verdiğini belirtti.

Ülkenin en çok satan gazetesi Ta Nea, "Erdoğan'a şart koşuyor. Papandreou işbirliğine 'evet' dedi; ancak Ege ve Trakya konularında kırmızı çizgi çaktı" değerlendirmesinde bulundu. Diğer yandan Ethnos, "Yorgo Papandreou'nun Recep Tayyip Erdoğan'a cevabi mektubu, ikili diyalog ve sonra Lahey" başlığını kullandı.

Apoyevmatini, "Yunanistan Başbakanı Türk mevkiğine belirli bir zaman içinde yapılacak bir diyalog sundu" değerlendirmesinde bulunurken, "Causus belli ve Ege'deki tahrikler iki ülkenin yakınlaşmasına yardımcı olmuyorlar" başlığını tercih etmiştir.

Son olarak Avgi gazetesi, "Papandreou'dan Erdoğan'a mektup: Türk-Yunan konularına ilişkin diyalog belirli bir süre içinde yapılsın, sonunda da Lahey'e gidilsin" başlığını kullandı (Cihan Haber Ajansı, "Yunan basını, mektuptaki Ege konusunda ikiye bölündü", 2010). Devam eden süreçte Yunanistan'ın uzlaşmadan uzak tavırlarının artarak devam etmesi ve kısa vadede Ege sorunlarını Adalet Divanı'na götürme çabalarının artacağı, uzun vadede mevcut durum itibarıyla incelendiğinde Avrupa Birliği'ne¹ üyelik sürecinde bulunan Türkiye'ye karşı zorlayıcı tedbirler alınarak kullanılmasının muhtemel bir hal tarzı olduğu görülmektedir.

1.6. Uluslararası Kararlardan Emsal Teşkil Edebilecek Kararların İncelenmesi

1.6.1. Uluslararası Sürekli Hakem Mahkemesi'nin Eritre-Yemen Kararının Ege'deki Egemenlik Uyuşmazlığına Tesirleri

1.6.1.1. Genel

Bu bölümde, davayı incelenmeye başlamadan önce bazı hukuksal tanımlama ve açıklamaların yapılması davanın daha iyi analiz edilmesi için gereklidir. Davadaki ülke kazanmanın kavramı ile başlandığında; ülke kazanmanın beş yolla olabileceği hususunda bir görüş birliğinin varlığından söz edilebilir. Bunlar devir, işgal, kazandırıcı

¹ Avrupa Birliği üyesi ülkelerin hemen hemen tamamının Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini tanıdığı göz önüne alınırsa, Yunanistan'ın 12 millik karasuları iddiası Türkiye'ye karşı kuvvetle ihtimal öne sürülebilecektir.

zaman aşımı, doğal oluşum sonucu ülke kazanma ve fetihtir (Devletler Hukuku,1999:64–65).

Burada uluslararası hukukta yerleşmiş olduğu görülen bu yollardan işgal ve kazandırıcı zaman aşımı ile Ege'deki egemenlik uyuşmazlığında ön plana çıkan devir üzerinde durulacaktır.

Devir: Bir ülke parçası üzerinde egemen olan devletin o ülke üzerindeki egemenliğini bir başka devlete, ilgili iki tarafın bu yoldaki iradelerini açıkça saptayan bir Andlaşma ile nakletmesidir. Devir işleminde devredilecek ülke parçasının açıkça tanımlanması ve devir iradesinde kuşkuya yer olmaması, devir işleminden sonra ortaya çıkacak uyuşmazlıkları önlemesi bakımından önem taşımaktadır. Devir işleminin tamamlanabilmesi için ilke olarak devir Andlaşması'nın usulüne uygun olarak yürürlüğe girmesinden sonra, devredilen ülke parçası üzerinde devralan devletin fiili egemenliğinin de kurulması aranmaktadır. Devir işlemi tamamlandıktan sonra doğurduğu netice kesindir. Bununla beraber bu durum devredilen ülke parçası üzerindeki egemenliğin sonradan hiçbir zaman değişmeyeceği anlamına gelmemektedir. Bir ülke parçasını geçerli bir Andlaşma ile devralan bir devletin devraldığı ülke parçası üzerinde başka bir devletin egemenliğini tanınması ya da başka bir devletin egemenlik uygulamaları karşısında sessiz kalması durumunda devir yoluyla kazandığı egemenliği kaybetmesi her zaman mümkündür (Toluner, 1996:12).

İşgal: Bir devletin, işgal anında sahipsiz durumda olan bir ülkeyi egemenliği altına almak kast ve iradesi ile egemenlik icra ederek edinmesidir. İşgalin üç koşulu bulunmaktadır. Üzerinde egemenlik kurulan ülkenin bu sırada sahipsiz ülke (*terra nullius*) olması, bu ülke parçası üzerinde egemenlik kurma kast ve iradesinin bulunması (*animus occupandi*) ve egemenlik kuracak olan devletin ülke üzerinde egemenlik icra ediyor olmasıdır.

İşgal yoluyla egemenlik kurulacak toprak işgal anında mutlaka sahipsiz toprak olmak zorundadır. Sahipsiz toprak dışında işgal yoluyla edinilebilecek ülke parçası yoktur. Bir ülke parçası üzerinde egemenlik kurma kastı olmaksızın da egemenlik icrası söz konusu olabilir. Bu nedenle ülke üzerindeki egemenlik icrasının ülke kazanma kastı ile yapılması önem kazanmıştır. İşgal yoluyla ülke edinmenin son şartı ise, bu ülke üzerinde egemenlik kullanılmasıdır. Bu koşul, aynı zamanda daha genel olarak "etkin işgal (*effective occupation*)" kavramıyla da açıklanmaktadır.

Etkin işgal: Söz konusu ülke parçasının özellikleri gibi kimi etkenlere göre değişiklik göstermekle birlikte, olağan devlet yetkilerinin kullanılması anlamına gelmektedir. XIX.Yüzyıl ile büyük önem kazanan "etkin işgal" kavramı günümüzde, hemen hemen her somut durumda belirleyici koşul olmaktadır. Uluslararası yargı ve hakemlik organları, kararlarını bir şekilde bu ilkeye dayanarak vermektedirler.

Çeşitli etkinliklerin ülke parçası üzerinde egemenlik tesisi bakımından yeterli olup olmadığı, sık karşılaşılan bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Bu bağlamda birkaç noktayı kısaca hatırlatmak yararlı olabilir.

Tarihsel hak: Bir devletin herhangi bir Uluslararası Hukuk kuralına göre egemenlik kuramamasına rağmen, sanki egemenmiş gibi yaptığı uygulamaların uluslararası toplum tarafından zımnen kabul edilmesi halinde söz konusu olur.

Tarihsel pekişme kavramı ise: Özel olarak bu fiili durumun üçüncü devletlerce tanınmasını ifade etmektedir (Toluner,1996:12-13).

Kazandırıcı zaman aşımına gelince: Bir devletin başka bir devlete ait olan herhangi bir ülke parçası üzerinde sürekli ve itirazsız bir şekilde ve uzun bir süre egemenlik icra etmesi sonucunda egemenlik tesis etmesidir.

Hakem Mahkemesi'nin Eritre-Yemen Kararı, yukarıda özetlenen ülke edinilmesine ilişkin uluslararası hukuk kurallarına uygun bir içeriğe sahiptir. Son derece önemli olan karara yer ayrılmasının başka nedenleri de bulunmaktadır. Karar, Ege egemenlik uyuşmazlığında kritik bir rolü olan Lozan Barış Andlaşması'nı yorumlamaktadır. Bu uyuşmazlığın tarafları olan Türkiye ve Yunanistan'ın tezlerinde 16'ncı maddenin taşıdığı önem ortada olduğundan, Hakem Mahkemesi'nin Lozan Barış Andlaşması md.16'ya verdiği anlamın Kararın yönünü tayin eden bir etkisi olduğunu belirtmek gerekmektedir.

1.6.1.2. Dava

Eritre ile Yemen, Kızıldeniz'de eski Osmanlı toprağı olan bazı ada, adacık ve kayalıklar ile ilgili olarak egemenlik uyuşmazlığına düşmüş ve uyuşmazlık daha sonra silahlı bir çatışmayla sonuçlanmıştır. Bu uyuşmazlığın çözülmesi amacıyla Eritre ve Yemen; Mısır, Fransa ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin katkılarıyla 21 Mayıs 1996'da imzaladıkları "İlkelere İlişkin Andlaşma (Cpa.on,02.05.1997) ile Kızıldeniz'deki ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözmek üzere anlaşmışlardır. Bilahare 03 Ekim 1996' da taraflar "Hakemlik

Andlaşması'nı (pca-cpa,06.05.1998) imzalamışlardır. Hakemlik Andlaşmasına göre Hakem Mahkemesi'nin teşkili için taraflar ikişer üye seçecekler, seçilen dört üye de başkan olarak beşinci üyeyi seçecektir¹. Taraflar "Hakemlik Andlaşmasında" da "İlkeler Hakkında Andlaşmaya" paralel olarak, Hakem Mahkemesinden, Uluslararası Hukuk kurallarına uygun ve iki aşamalı olarak karar vermesini talep etmişlerdir. Eritre-Yemen Deniz sınırı Ek 4'te sunulmuştur. Hakem Mahkemesi'nin egemenlik uyuşmazlıkları kararı (pca-cpa,07.02.1998) Ege'deki egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar uyuşmazlığı açısından ve Lozan Barış Andlaşması'nın ilgili bazı hükümlerini doğrudan yorumlaması (bu yorumların kararda önemli noktaları oluşturması) nedeniyle özel bir anlam taşımaktadır. Kararda Ege'deki uyuşmazlığın yorumlanmasında önemi büyük olan Lozan Barış Andlaşması'nın md.16'sı bu davada da rolü büyüktür Tarafların tarihi hak iddiaları esas itibarıyla Lozan Barış Andlaşması md.16 ile de bağlantılıdır.

1.6.1.2.1. Eritre'nin Görüşleri

Eritre bu adalar üzerindeki egemenlik haklarını, etkin işgale dair Uluslararası Hukuk ilkelerine ve yüz yılı aşan hakkına dayandırmıştır. Buna göre Eritre, adalar üzerindeki haklarını 1993'te Etiyopya'dan hukuken bağımsızlığını aldığı zaman halefiyet yoluyla kazandığını ileri sürmüştür. Etiyopya ise, İkinci Dünya Savaşı süresince tüm Eritre'de süren İngiliz askerî işgaline rağmen, haklarını halefiyet yoluyla İtalya'dan almıştır. İddia edilen İtalyan hakları daha sonra Eritre Federasyonu'nun doğması ve müteakiben Etiyopya ile birleşmesi sonucu 1952-1953'te Etiyopya'ya verilmiştir (pca-cpa,06.14.1998). Bu görüşleri tarihsel sürece yayararak özetlersek; Tarafların, İtalyan sömürgeleştirmesinden önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kızıldeniz'in iki yakası ve adalar üzerinde tartışmasız egemenliği konusunda uyuşmazlıkları yoktur. İtalya, Osmanlı İmparatorluğu'nun karşı çıkmasına rağmen, 1890'da Eritre, İtalyan Sömürgesini ilan etmiştir. Eritre'ye göre Yemen'in bu sıralarda adalarda bir varlığı ya da iddiası yoktu. Modern Yemen'i kuran İmam Yahya, dağlık bir bölgeyi işgal etmişti. Bu ülkesel düzenleme de Osmanlı İmparatorluğu ile İmam arasında 1911 Da'an Andlaşması ile teyit edilmiştir.

¹ Hakemlik Andlaşması md.1'e uygun olarak, Eritre, Uluslararası Adalet Divanı'nın o zamanki başkanı Stephen Schwebel ve üye hakim Rosalyn Higgins'i; Yemen de, Mr. Keith Highet ve Dr. Ahmed Sadek El-Kosheri'yi hakem tayin etmiştir. Bu dört hakem de, Hakem Mahkemesinin başkanı olarak 04 Ocak 1997'de Uluslararası Adalet Divanı'nın önceki başkanlarından Sir Robert Y.Jennings'i atamışlardır. Hakem Mahkemesi, Mahkeme Kalemine (Registrar) Uluslararası Hakem Mahkemesi'nin Genel Sekreteri P.J Jonkman'ı atamış ve Mahkeme Kaleminin yeri olarak Lahey Barış Sarayı'nda Uluslararası Hakem Mahkemesi'nin uluslararası bürosunu belirlemiştir.

Eritre, 1920'lerin sonunda İtalya'nın etkili işgali¹ ile İtalya, Eritre'nin Zuqar-Hanish ve Fener Adaları olarak işaret ettiği adalara yönelik ticari faaliyetlerini yeniden canlandırmış ve genişletmiştir. Eritre, ilaveten, İtalya'nın, Aralık 1938'de adaların ülkesinin bir parçası olduğunu ve olmaya devam ettiğini teyit eden kanunlar çıkartarak adalar üzerindeki hâkimiyetini resmen teyit ettiğini ileri sürmüştür (pca-cpa, 09.14.1998). Bu faaliyetler Eritre tarafından, İtalya'nın adalar üzerinde egemenlik kazanma niyetinin delili olarak gösterilmiştir.

1.6.1.2.1.1. Lozan Barış Andlaşması

Eritre, davasını güçlendirmek için, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun ülkesindeki tüm hak ve yetkilerini terk ettiğini ve bu toprakların geleceğinin ilgili taraflarca belirleneceğini öngören Lozan Andlaşması'nın etkilerine de dayandırmıştır. Eritre'ye göre bu topraklar Lozan Barış Andlaşması nedeniyle res nullius (Sahipsiz Statüsü Toprak) haline gelmiştir. Bunun neticesinde İtalya, etkili işgal yoluyla hak kazanmıştır. Eritre, Lozan Barış Andlaşması'nın Adaları İtalyan işgaline açık durumda bırakan 6 ve 16'ncı maddelerine dayanmıştır. Andlaşmada ki "sahillerin 3 mili içinde bulunan ada ve adacıklar sahildar devletin sınırları içinde kalacaktır" diyen md.6 genel bir kural oluşturmaktadır. Eritre'nin yorumuna göre, bu hüküm ve Lozan Andlaşması çerçevesinde takip eden devlet uygulamaları, uyuşmazlık konusu adalardan hiçbiri Arap sahillerinin üç mili içinde olmadığından bunları Arap Yarımadasındaki ülkelerden hiçbirine vermemiştir (pca-cpa,09.14.1998).

Eritre'ye göre, Lozan Andlaşması md.16'sı, Türkiye'nin eski Osmanlı toprakları ve adalarındaki tüm hak ve yetkilerinden, geleceklerinin "ilgili taraflarca belirlenmesi" kaydıyla vazgeçtiğini içermektedir. Eritre, md.16 adaları belli bir devlete devretmediği ve adaların hakimiyetini devretmek üzere herhangi belli bir yöntem tayin etmediği için bunların hakimiyetinin ülke edinme, fetih, etkili işgal ve karasuları içindeki konumlarıyla ilgili genel uluslararası hukuk kurallarına göre belirleneceğini iddia etmiştir (pca-cpa,09.14.1998).

Eritre, 1953'den Eritre'nin bağımsızlığını kazandığı 1991'e kadar uzanan 35 yıllık

¹ Bu etkili işgal, Eritre'nin, İngiltere'nin Mohabbakahlar üzerindeki İtalyan egemenliğini daha önce 1892 ve 1917'deki kabulünü tekrarlamasına yol açtığını iddia ettiği, 1929'da Güney Batı Haycock Adasına deniz feneri inşasından oluşmaktadır. Eritre, adaların etrafındaki sularda balık avlama lisansı verilmesine, Büyük Hanish'de balık işleme tesisleri kurulması için lisans verilmesine, Centre Peak Adasındaki İngiliz deniz fenerinin yeniden inşa ve muhafazasına işaret etmektedir. Eritre'ye göre bunlar, etkin işgal ile egemenlik kazanılmasını oluşturan, etkin işgalin gereği fiili işgali ve egemenlik niyeti gereksinimini karşılarlar.

süreyi, Etiyopya'nın adalar üzerinde yoğun egemenlik uyguladığı¹ dönem olarak görmüştür.

Eritre'ye göre; Etiyopya'nın adalardaki egemenliği bahse konu adaların Etiyopya karasularına dâhil edilmesiyle başlamıştır. Buna göre, 12 milden fazla mesafesi olmayan ana karaya bağlı adalar zinciri tümüyle karasularının içinde kalmaktadır ve bu nedenle kendi egemenliğindedir. Böylece, Eritre'nin Etiyopya'ya ait olduğunu ileri sürdüğü Mohabbakah adalarından ölçüldüğünde Etiyopya'nın 1953 tarihli 12 mil karasuları deklarasyonu Zuqar Hanish adalarını kuşatmaktadır (pca-cpa,09.14.1998).

Eritre, 1970'lerde iki Yemen Devleti'nin (Kuzey ve Güney Yemen'in) ve müttefiklerinin bildiri ve faaliyetleri ile Etiyopya'nın adalar üzerindeki egemenliğini kabul ettiklerini iddia etmiştir. Eritre, Etiyopya'dan ayrılmasının sonucu Etiyopya'nın halefi olduğunu belirtmiştir. 1991'de bağımsızlığını kazanılmasından sonra adaların hakimiyetini kazandığını ve adalarda egemenlik haklarını ifa ettiğini iddia etmiştir.

Eritre, Eritreli balıkçıların, geçinmek için adalara bağımlı bulduklarını ileri sürmüştür. Eritre, idari düzenlemelerinin adaların etrafında balık avlanmasını, çevre sularda balıkçılığı izne ve diğer koşullara bağlayarak sıkı bir şekilde kontrol ettiği ifade etmiştir. Bunlara ilaveten, kendi gemilerinin Eritre karasularında avlanan yabancı teknelerin asayiş ve güvenliğini sağladığını ve balıkçılık düzenlemelerini (ihlal eden tekneleri yakalayıp) uygulamak için, adaların çevresinde rutin keşif ve karakol seyirleri yaptığını ileri sürmüştür. Yemen'in adalarda resmi bir varlığının olmadığını, Eritre karakol gemilerinin sadece 1995'te Büyük Hanish Adası'nda turist uğrağında çalıştığı iddia edilen asker ve sivillerden oluşan küçük bir Yemen grubu bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu, Aralık 1995'te Eritre Kuvvetlerinin Büyük Hanish Adası'nı, Yemen'in de Zuqar'ı işgal etmesiyle neticelenen çatışmalara yol açmıştır (pca-cpa, 09.14.1998).

Özet olarak, Eritre'nin iddiası, hak kazanma sürecinin İtalya tarafından sömürgeleştirilmesi ile başladığını ve Etiyopya'dan elde edilen haklarla tamamlandığını söylemektedir.

1.6.1.2.2. Yemen'in Görüşleri

Yemen, uyuşmazlık konusu topraklar üzerindeki haklarını "tarihi ve geleneksel

¹ Bu egemenlik uygulamaları, Eritre Kurtuluş Hareketinin güç kazanmasıyla artarak sistematik hale gelen sürekli ve tartışmasız devriye seyirlerini içermektedir.

haklarına" dayandırmıştır. Yemen, Osmanlı İmparatorluğu'na katılmasının tarihi haklarını sona erdirmediğini, İmparatorluğun çöküşünden ve 1918'de bağımsızlık kazanmasından sonra egemenlik haklarının kendisine tekrar geri döndüğünü kabul etmiştir. Kısacası, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün sonucu olarak hak, kendiliğinden Yemen'e geçmiştir. Buna göre, uyuşmazlık konusu adalar üzerindeki hakkın sürekli olarak kendi hukuki, siyasi çevresinde kalmış olduğunu iddia etmektedir. Yemen'in bu iddialarına ilişkin delilleri, haritalar, Yemen İmamı'nın bildirimleri ve üçüncü devletlerin uzun dönem içindeki uygulamaları olmak üzere üç grup içinde toplanmıştır.

Yemen, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yemen Vilayeti'nin ayrı bir ülke ve idari birim olarak kurulmasının¹(pca-cpa,09.14.1998) Osmanlı İmparatorluğu'nun Hakimiyeti Yemen'in ayrı kimliğini tanıdığı anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Bu nedenle, 1538'den 1635'e kadar ve daha sonra 1872'den 1918'de İmparatorluğun çökmesine kadar süren Osmanlı hakimiyetinin ülkesi üzerindeki haklarını elinden almadığını kabul etmiştir² (pca-cpa,09.14.1998).

1.6.1.2.2.1. Lozan Barış Andlaşması

Yemen, kendisinin Lozan Barış Andlaşmasına taraf olmadığını ve Türkiye'nin haklarından feragat etmesinin üçüncü tarafların haklarını etkilemeyeceği için, Lozan Andlaşması'nın Yemen'in haklarına etkisi olmadığını iddia etmiştir. Yemen, madde 16'nın adaları sahipsiz statüde toprak (*res nullius*) değil aksine egemenliği belirlenmemiş ülke (*terra nullius*) yaptığı görüşünü benimsemiştir.

Yemen, Osmanlı döneminde adaların sürekli olarak Yemen Vilayeti'nin bir parçası olarak idare edildiği ve Eritre ana karasındaki İtalyan sömürgeciliği sırasında egemenlik haklarının asla İtalya'ya geçmediği konusunda ısrar etmiştir. Bu konuda 1938'deki Anglo-İtalyan Andlaşması ile sonuçlanan, yazışmaları göstermiştir.

Yemen'in orijinal haklarının adalara uzandığı iddiasını desteklemek için ileri sürülen bir başka neden, "doğal ya da coğrafi birlik (*unity*) ilkesi"dir. Bu konuda Uluslararası Adalet Divanı ve Hakemlik kararlarına dayanan içtihat hukukuna atıfta bulunmuştur. Yemen'e göre, Birleşik Krallık Hidrografi Dairesi tarafından üretilen Kızıldeniz ve Aden Körfezi Kılavuzu, İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı haritaları

¹ Bu varsayım göre, XVII, XVIII ve XIX yüzyıl haritacıların Yemen'i ayrı bir ülkesel varlık olarak gösteren çalışmaları bulunmaktadır.

² Yemen ayrıca adaların bu eski Yemen ülkesinin bir parçasını oluşturduğunu göstermek için de haritalara başvurmuştur.

ve Britannica Ansiklopedisi dahil "adaların bir varlık yada bir birlik niteliği üzerine uzman görüşleri delillerinde uyum" vardır (pca-cpa,05.04.1998).

Yemen, geleneksel ya da tarihi haklarını ispat ve desteklemek için farklı egemenlik varsayımları öne sürmüştür. Bunlar, "Yemen anakarası ile adalar arasındaki ekonomik sosyal bağlantılar", "hakimiyet hakkı", "Yemen haklarının üçüncü devletler tarafından tanınması" ve "uzman görüşü"nü kapsamaktadır (pca-cpa,05.04.1998).

1.6.1.2.2. Ekonomik ve Sosyal Bağlantılar

Yemen, özel kişilerin faaliyetlerinin (pca-cpa,05.04.1998) uygun coğrafi bağlamlarda ülke üzerindeki tarihi haritalarla ilgili delil oluşturduğu tezini desteklemek için, kuşaklar boyu Yemen balıkçılarının Eritreli balıkçıların aksine orada sürekli ve yarı sürekli barınaklar kurarak da adalardan yararlandıklarını iddia etmiştir (pca-cpa,09.04.1998).

Yemen, geçimleri için adalara ve çevresindeki sulara bağlı olan ve avlarını Yemen ana kıtasında satan Yemenli balıkçılar ile Adalar arasındaki ekonomik bağı vurgulamıştır. Yemen'e göre, Eritreli balıkçıların çoğu, avladıkları balıklar için Yemen sahillerinde daha iyi bir pazar bulmuşlardır. Yemen ayrıca, adaların yüzyıllar boyunca uzun süre yoğun bir şekilde Yemenli balıkçılar tarafından kullanılmasına diğer devletlerden bir müdahale de gelmediğini ileri sürmüştür (pca-cpa,06.04.1998).

1.6.1.2.2.3. Hâkimiyet Hakkı

Yemen, Mahkemeye, adalardaki Yemen idari yetki ve kontrolünün tarihi bir incelemesini sunmuştur. Bu etkilerden en eskisi, Osmanlı hakimiyetinden önce, Yemen Kralının kaçakçılığı soruşturmak üzere 1429'da Jabal Zuqar'a bir heyet göndermesidir. Yemen, Osmanlı döneminde adaların Yemen Vilayeti'nin bir parçası olarak görüldüğünü ve Osmanlı idaresinin diğerleri yanında vergi, güvenlik ve adalara ilişkin deniz konularını ele aldığını ileri sürmüştür. Ayrıca adaları Yemen Vilayeti'nde gösteren 19.Yüzyıl Osmanlı haritalarına ve yıllık raporlarına da işaret etmiştir (pca-cpa,02.05.1998).

Yemen'e göre, Yemenli balıkçılar tarihi olarak adalar etrafında balık avlar ve geçici olarak adalarda ikamet ederken Yemen adalar çevresinde ve üzerinde geniş ölçüde devlet faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu faaliyetlerin; 1970'lerde yabancıların adalarda denize ilişkin ve bilimsel araştırmalar yapma taleplerinin değerlendirilmesini, Yemen askerî yetkililerinin Büyük Hanish ve Jabal Zuqar'ı periyodik ziyaretlerini, bu adalar ve çevresinde seyir ve keşif-karakol hareketini kapsadığı iddia edilmiştir.

Yemen, hem Hanish Adası üzerinde Fransa'nın alçak irtifa askerî uçuşlarını, hem de Etiyopya'nın adaların çevresinde Yemenli balıkçıları tutuklamasını protesto ettiğini de iddia etmiş ve ayrıca Büyük Hanish ile Jabal Zuqar çevresinde kaybolan yada hasara uğrayan yabancı tekneleri soruşturduğunu ileri sürmüştür (pca-cpa,02.05.1998).

Yemen, 1980 ve 1990'larla ilgili olarak, adalarda ve civarında muhtelif Yemen hava ve deniz kuvvetleri keşif görevinin icra edildiğini iddia etmiştir. Yemen, üçüncü devletlerin vatandaşlarına, bilimsel ve turistik ziyaretçilerden bazılarına Yemenli görevlilerin eşlik ettiğini de ileri sürmüştür. 1988'de Yemen'in, denizcilere ilanlarla birlikte, Center Peak Adası, Jabal al-Tayr, Küçük Hanish Adası, Abu Ali, Jabal Zuqar ve Büyük Hanish Adası'nda bir dizi deniz fenerinin yenilenmesi ve inşası projesine giriştiği söylenmiştir. Yemen, Büyük Hanish ve Jabal Zuqar'da yeryüzü ölçüm istasyonu kurduğunu ve Büyük Hanish üzerinde, 1990'ların başında sıkça kullanılan bir acil durum iniş pisti inşasına izin verdiğini de iddia etmiştir. Yemen, bu dönemde, yabancı balıkçıları tutuklayarak ve Yemen'in izni olmadan adalar civarında faaliyet gösteren tekneleri müsadere ederek adaların karakolunu sürdürdüğünü de iddia etmiştir (pca-cpa, 02.05.1998).

1.6.1.2.2.4. Yemen Haklarının Üçüncü Devletler Tarafından Tanınması

Yemen, 1887'den 1989'a kadar, en azından altı devletin icraatlarıyla yada başka şekilde adalar üzerinde Yemen haklarını kabul ettiğini iddia etmiştir. Yemen 1938 Anglo-İtalyan Andlaşması'nın yapılması üzerine, İtalya Hükümeti'nin, "Hanish Adaları Grubunu" işgal etmeme yada hakimiyeti altına almama yükümlülüğü altına girdiğini; Fransa'nın 1975'te Güney Kızıldeniz'de askerî manevralar yapmak için ve 1976'da adalar civarında oşinografi teknesinin faaliyette bulunması için izin istenmesi (pca-cpa,02.05.1998) ile Alman ve İngilizlerin fiili uygulamalarının bunun için kanıt oluşturduğunu iddia etmiştir.

1.6.1.3. Mahkemenin Kararı

1.6.1.3.1. Yemen İddialarının Reddi

Mahkeme, Ortaçağ Yemen'in sahillere yönelmeyen ülkesel egemenlik fikrinin olduğunu açıklamıştır. Bunun sonucunda Yemen İmamı'nın Kızıldeniz sahillerinde ne egemenliği ne de yetkisi olmadığına ve Osmanlı Valisi'nin 1917'ye kadar sahillerde yetki kullandığına karar vermiştir. Mahkeme bu bulgularına uygun olarak, uyuşmazlık konusu adalar üzerindeki egemenlik hakkının Osmanlı İmparatorluğu'nun

çöküşünden sonra Yemen'e geri döndüğünü kabul edemeyeceğini belirtmiştir (pca-cpa,02.04.1998).

Mahkeme Uluslararası Hukukta geri dönüş teorisinin varlığının ispatlanamadığı sonucuna varmıştır (pca-cpa,02.04.1998). Bundan daha da önemlisi Lozan Barış Andlaşması Md.16'nın Yemen iddialarının önünde bir engel olduğunu belirtmiştir.

Ele alınan bir başka mesele, Yemen, Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasından sonra bağımsızlığına yeni kavuşan bir devlet olarak, sınırlarının Yemen Devleti'nin doğduğu idari birimin sınırları olması gerektiği ilkesinden yararlanmak istediğini bildirmiş, mahkeme ise kabul etmemiştir.

1.6.1.3.2. Eritre İddialarının Reddi

Eritre iddialarının hareket noktası adaların etkin işgali ile İtalya'nın hak kazanmasıdır. Bu argümanın esası, Lozan Barış Andlaşması md.16'nın uygulanması ile yaratılan adaların *res nullius* (sahipsiz statüde toprak) statüsüne dayandırılmıştır. Bundan başka bazı adalar üzerindeki İtalyan yetkilerinin İngiltere tarafından tanınması da ileri sürülmüştür. Mahkeme bu argümanları açıkça reddetmiştir. Mahkeme md.16'yı yorumlarken, uyuşmazlık konusu adalar üzerindeki egemenlik meselesinin bunlardan bazıları üzerindeki İtalyan yetkileri tanınmış olsa bile, geçici olarak belirsiz bırakıldığı kanaatine varmıştır.

Belirsizlik meselesinin, gelecekte belli bir aşamada, halihazırdaki (yada gelecekteki) talep sahiplerini kapsayacak "ilgili taraflarca" çözümlenebileceğini hükmetmiştir. Böylece, tek bir tarafın meseleyi kazandırıcı zaman aşımına dayalı hak iddiası (*acquisitive prescription*) yoluyla tek taraflı olarak çözümleyebilme olasılığı yok olmaktadır (pca-cpa,1998,para:165,02.04.1998). Sonuç olarak, tarafların tarihi yetki iddiaları bir yana bırakılmıştır. Mahkeme tarafından egemenlik haklarının belirlenmesi ile ilgili olarak tutulan yol uyuşmazlığa, nispeten yeni kullanım ve mülkiyet tarihine dayalı bir yaklaşımdır.

Tarihi hakların varlığı ile ilgili olarak ikna edici delillerin bulunamaması, Mahkemeyi devlet fonksiyonlarını varlığının ve etkinliklerin incelenmesine yöneltmiştir.

Mahkeme, balıkçıların adaların uzun tarihi boyunca kendilerine önem atfedilebilecek tek grup olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra durumun değiştiğini de bildirmiştir. Ayrıca, mahkeme tüm olayları kategorilere ayırmış; daha sonra bunlardan her birini bağımsız olarak değerlendirmiştir.

Mahkeme, karar verme süreci içinde değerlendirdiği delilleri "adaları sahiplenme fiilinin oluşumu"¹, "suya ilişkin faaliyetler", "adaların üzerindeki faaliyetler" ve "genel faaliyetler" olarak dört kategoriye ayırmıştır. Bu değerlendirme sürecinde, adaların gayri meskun olması karşısında, su ile ilgili faaliyetlerin ilgisinin öne çıktığı görülmektedir.

Mahkeme, fiili hâkimiyetin delillerinin incelendiği bölümün dışında, üç tip delile, "Kızıldeniz'de deniz fenerlerinin kurulması ve idamesi ile ilgili meseleler", "kartografik deliller" ve "petrol ile ilgili faaliyetlere" ayrı ve daha detaylı bir değerlendirme yapmıştır (pca-cpa,02.04.1998). Yemen lehine çıktığı görülmesine rağmen, belli adalara ilişkin bazı Eritre taleplerinin de dikkate alındığı görülmektedir.

Haritalara gelince, Mahkeme taraflardan her birinin resmi haritalarında tutarsızlık gösterdiğini ve iddialarına ters düşen haritalar yayınladıklarını kabul etmiştir (pca-cpa,02.04.1998). Hakem Mahkemesi'ne göre, her iki devletin taraf olduğu petrol anlaşmalarının ise birincil bir etkiye sahip olmamasına (pca-cpa,03.04.1998) karşın devlet otoritesinin uygulanışına örnek teşkil ettiğinden dolayı dikkate almıştır.

Bununla beraber, Mahkeme, ilke olarak "ülkesel egemenlik kazanmanın" sadece tarafların tezleri arasında göreceli bir üstünlük kazanma meselesi olmadığını kabul ederek şimdiye kadarki yargı kararlarının çözümlerinden önemli ölçüde ayrılmıştır (pca-cpa,02.04.1998).

1.6.1.3.3. Egemenlik Uyuşmazlığı ile İlgili Karar

Bu davada taraftarca birliktelik (*contiguity*), bağlılık (*appurtenance*), birlik (*unity*) gibi kavramlar vurgulanmıştır. Bununla beraber Mahkeme tarafından açıkça belirtildiği gibi, bu doktrinlerden hiçbiri kendiliğinden ülke üzerinde egemenlik yaratmaz. Bunlar, sadece, aynı birliğin (*unity*) başka fakat bitişik bir alanında halen mevcut egemenliğin uyuşmazlık konusu alana uzatılmasını öngören bir hukuki etki yaratırlar (pca-cpa,02.04.1998). Buradan anlaşılacağı, karasuları içindeki adaların bitişik anakaradaki aynı egemenliğin altında bulunacağı fikri, özellikle bu adalar gayri meskun olduklarında daha çok kabul görmüş olmasıdır. Bu nedenle davada karasularının sınırlarıyla bağlantılı olarak adaların coğrafi durumları incelemeye alınması gereken önemli bir faktör olarak görülmüştür. Aynı zamanda adaların iskan durumu da önem kazanmıştır.

¹"Adalar üzerinde açık egemenlik iddiaları; adalar üzerindeki icra edilmeye çalışılan teşri faaliyetleri içermektedir."

Yargı kararlarında, bir grup ada bir birlik oluşturduğunda bu birliğin asıl kısmının geri kalanın geleceğini de kapsar düşüncesi etkili olmuştur. Fakat bu yaklaşım sadece egemenlik haklarının bulunmadığı yerde geçerlidir. Ayrıca, coğrafi olarak izole olmuş yada esas adadan yada takım adanın merkezinden kopmuş ve bu nedenle açık bir birliğin bir parçası olmayan adalar bu kapsama alınamaz ifadesi yer almıştır.

Bu davada, adalar üzerindeki hâkimiyete karasuların etkisi önem kazanmıştır. Bundan başka, uyuşmazlık konusu adaların takım adasal bir birlik oluşturmadığına karar verilmiştir. Bu nedenle, uyuşmazlık konusu adaların aralarındaki hukuki ve tarihi bağlarla tarif edilmiş küçük alt gruplar halinde ayrı ayrı ele alınmıştır. Egemenliğe ilişkin karar üzerinde belirleyici etkisi olan bu adalardaki etkinlikler dikkate alınmıştır. Mahkeme bulgularına uygun olarak uyuşmazlık konusu adaları dört gruba bölmüştür: Mohabbakahlar, Haycocklar, Zuqar-Hanish Grubu ve son olarak Zubayr Grubu ile Jabal al-Tayr.

1.6.1.3.4. Mohabbakah ve Haycocklar Üzerindeki Egemenlik

Bu gruplardan ilki Mohabbakah, Eritre ana karasının sahillerinden 6–13 mil mesafede çok küçük dört adadan oluşmaktadır (pca-cpa,06.05.1998). Bu adalarda birliktelik (*contiguity*) düşüncesi uygulanmış olup, Eritre karasularında bulunan adaların bitişik anakara ile aynı egemenliğe tabi olacağı varsayımıyla, Eritre lehine karar verilmiştir (pca-cpa,02.04.1998).

Adalardan bir tanesi (High Adası), sahilden itibaren 12 milin dışında kalmasına rağmen, Mohabbakahların coğrafi ve hukuki birliği (*unity*) ve High Adacığının Afrika sahiline bağlı (*appurtenance*) olduğu ileri sürülerek sağlanmıştır.

Haycocklar, kuzeydoğuya doğru uzanan bir çizgi üzerinde yer alan ve Zuqar Hanish Grubunun en yakın formasyonundan 3 mil açıkta üç küçük adadan oluşmaktadır (pca-cpa,02.04.1998). Mahkeme başlarken bu adaların Afrika sahillerinin idaresi ile tarihi bağlarına işaret etmiştir. Eski ve yeni Yemen faaliyetlerinin bu adalara kadar uzanmadığı dikkate alınarak Eritre anakarası ile coğrafi birliktelik (*contiguity*) savına ağırlık vermiştir (Bkz. Ek 5). Bu adalara ilişkin Eritre iddiaları dikkate alınmıştır. Mahkeme, döküntü halindeki güneybatı kayalıklarını görünüşte coğrafi anlamda Büyük Hanish Adası'na bağlı olmalarına rağmen, Afrika sahillerinin nüfuzunun doğu sınırı olarak görülmesini haklı kıldığına inandığı üzerindeki İtalyan hakları nedeniyle, Eritre egemenliğine devretmiştir.

1.6.1.3.5. Zuqar - Hanish Adaları Üzerindeki Egemenlik

Zuqar-Hanish grubu, mahkeme tarafından oluşturulan gruplardan en büyüğüdür; 25 ada ve çok sayıda döküntüden meydana gelmiştir. Bölgedeki adaların en büyükleri de bu gruba girmektedir. Zuqar-Hanish grubu Kızıldeniz'in ortasında oldukları için üzerindeki egemenliğe karar verilmesi kolay bir grup olmamış, bağlılık (*appurtenance*) faktörü de nispeten az yardımcı olmuştur. Afrika ve Arap Yarımadası sahilleri arasında çizilecek ortay hat Büyük Hanish Adası'nı az farkla büyük kısmı Eritre tarafında bırakacak şekilde ikiye bölmektedir. Zuqar ise, açıkça ortay hattın Yemen tarafında kalmaktadır (pca-cpa,02.04.1998).

Mahkemeye göre, tarihi etmenler adaların egemenliği konusunda belirleyici bir unsur ortaya koymamıştır. Daha yeni olanlar ise, bu açıdan Zuqar ile Hanish arasında bazı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Mahkeme bu nedenle, bir taraftan Yemen'in bir grup içindeki bütün adaların ilke olarak aynı egemenlik kaderini paylaşacakları teorisini reddederek aynı grup içinde adaların ayrı ayrı incelenmesi diğer taraftan da son on yılın etkinliklerine bakılması gerektiğine karar vermiştir.

Bunun üzerine, son on yılın değerlendirilebilmesi için bu döneme ilişkin ek materyaller sunan taraflar, Mahkemenin söz konusu yaklaşımını kısmen kabul etmişlerdir.

Mahkeme, tarafların tarihi haklar esasında davalarını ispat edemediklerini, bu adalarda (Zuqar-Hanish Grubu) yerleşimin olmaması nedeniyle hükümet otoritesinin ve varlığının sürekli olarak sergilenmesinin beklenmesinin zor olduğunu, son on yılın etkinliklerine bakılması gerektiğini (pca-cpa,03.05.1998) teyit ederek Yemen lehine karar vermiştir.

Mahkeme, Eritre'nin üzerindeki son on yıldaki etkinliklerinin ispatı sebebiyle Zuqar'ın Eritre'ye ait olduğuna karar vermiştir (pca-cpa,03.05.1998).

Büyük Hanish ile ilgili olarak mesele daha karışıktır (pca-cpa,03.05.1998). Değerlendirmeye alınan bir diğer husus, Yemen'in Ada'daki yeni etkin mevcudiyetini gösteren deniz fenerlerinin inşası ve idamesidir. Mahkeme, Büyük Hanish Adasıyla ilgili olarak, özellikle, 1993'te bir derneğin araştırma ekibine Yemen tarafından yetki verilmesini, Yemen Hükümeti ile Petrol şirketi arasında yapılan anlaşmaya uygun olarak bir hava alanı inşa edilmesi ve düzenli olarak kullanılmasını (pca-cpa,03.05.1998) ve turizmle ilgili projelere lisans verilmesini ön plana çıkarmıştır (pca-cpa,03.05.1998). Mahkeme vardığı sonucu güçlendirmek için, tarihi arka

plana yani Osmanlı İmparatorluğu zamanında bu adaların Arap sahillerinin yetkisine dahil olduğu gerçeğine (pca-cpa,03.05.1998) ve tutarlı diplomatik yazışmaların varlığına da başvurmuştur (pca-cpa,03.05.1998). Yemen'in Devlet otoritesi icrasının iki nedenle karara esas olduğu görülmektedir. İlk temel faaliyetler daha yenidir ve herhangi bir protestoya yol açmamıştır. İkinci olarak, otorite uygulaması grubun ana adasının etkin kontrolü sonucunu doğuran faaliyetlerden oluşmasıdır.

1.6.1.3.6. Jabal al- Tayr Adası ve Zubayr Grubu Üzerinde Egemenlik

Jabal al-Tayr Adası ve Zubayr Grubu 14 ada ve döküntülerinden oluşmaktadır. Bu adalarla ilgili problem bunlara ilişkin çok az devlet faaliyeti ve bunlara ilişkin çok az delil bulunmasıdır. Mahkeme kararında bu adaların egemenlik statüsüne bakmış ve 1989'da Lozan Barış Andlaşması'na referansların yapıldığı deniz fenerlerine ilişkin Londra Konferansına kadar bunun belirlenmemiş olduğuna karar vermiştir. Bu adalara ilişkin Yemen iddiaları incelenmiştir. Mahkeme tarafından değerlendirilen unsurlar arasında Londra Konferansından sonra ortaya çıkan sonuç, bu bölgeye ilişkin (Eritre'nin hiçbir zaman protesto etmediği) Yemen'in petrol anlaşmalarının varlığı ve daha önce Eritre tarafından ileri sürülen iki devlet arasında bu adaları kapsamayan uyuşmazlık çözümü önerisi var olduğudur. Bu kararda Yemen tarafından sergilenen devlet kontrolünün daha yeni olan delilleri belirleyici faktör olmuştur. Ayrıca 1989 Londra Konferansı da önemli olmuştur.

Bu karar verme sürecinde coğrafi bütünlük kavramına önem verilmiştir. Bahse konu adaların dağınık ve gayri meskun olduğu durumlarda genel olarak önem kazanmaktadırlar Çünkü bu adalarda devlet faaliyetleri genellikle seyrek olmaktadır.

1.6.1.4. Eritre-Yemen Kararı'nın Ege'de Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorununa Etkisi

Lozan Barış Andlaşması'nın 16'ncı maddesi Ege egemenliği uyuşmazlığı bakımından son derece önemli bir kural oluşturmaktadır. Bu maddeye ilişkin olarak tarafların tezleri farklı yorumlar içermektedir. Yunanistan, md.16'dan yola çıkarak Türkiye'nin Lozan Barış Andlaşması'nda somut bir şekilde egemenliği belirtilen adalar dışındaki tüm adalar üzerindeki her türlü hak ve sıfatlarından vazgeçtiğini savunmaktadır. Lozan Barış Andlaşması'nın İtalya ve Türkiye'ye bıraktığı adaların sınırlayıcı bir şekilde sayıldığı, bunun istisnai bir durum olduğu ve Ege Adaları'nın blok halinde Yunanistan'a verildiği belirtilmektedir. Buna karşılık Türkiye'ye göre, Lozan Barış

Andlaşması'nın 16'ncı maddesi toptan bir feragat hükmü değildir. Yunanistan ve İtalya'ya verilen adalar sırasıyla md.12 ve 15'te sayılanlardan ibarettir.

Hakem Mahkemesi'nin Lozan Barış Andlaşması'nın 16'ncı maddesine Kızıldeniz'de bağladığı sonuçlarla, md.16'nın Ege Denizi'nde uygulanması, bölgedeki egemenlik meselelerinin aynı anlaşmanın md.12 ve 15 ile özel olarak düzenlenmesinden dolayı içerikte birbirlerini kapsamamaktadır. Ayrıca bir konuya ilişkin özel hükümler varken genel düzenleyici hükümlerin uygulanması da hukuka uygun olmamaktadır.

Mahkeme tarafların tarihi haklara dayalı iddialarını reddederken md.16'yı yorumlamıştır. Mahkemeye göre bu madde ile Türkiye'nin feragat ettiği Osmanlı İmparatorluğu'nun eski toprakları, egemenliği belirlenmemiş toprak statüsüne sokulmuştur. Lozan'ın 16'ncı maddesi ile adalar için ilgili tarafların yeni bir kararına kadar hukuken objektif bir belirsizlik statüsü yaratılmıştır. Mahkemeye göre md.16 ile yaratılan bu statü teyit edilmiş olup, her iki tarafın da tarihi hak iddialarının reddedilmesine yol açmıştır.

Hakem Mahkemesi'nin Eritre-Yemen Kararı'nda yaptığı bu tespitlerin Ege'deki Türk-Yunan egemenlik uyuşmazlığına uygulanması halinde ortaya çıkan sonuç kritik neticeler doğurabilecektir. Buna göre, Türkiye'nin Lozan Barış Andlaşması md.16 ile feragat ettiği Ege Adaları, egemenliği belirlenmemiş toprak statüsüne girecek ve bunların geleceği ilgili taraflarca belirlenecektir. Bu durum karşısında, Türkiye uyuşmazlık konusu adalar üzerindeki haklarından feragat etmiş fakat aynı adalar Yunanistan'a da verilmemiş olacaktır. Bu adalar sahipsiz toprak statüsüne girmeyeceği için işgal yoluyla edinilmesi de mümkün olmayacaktır. Bunların geleceği ilgili taraflarca belirleneceği için, Türkiye yada Yunanistan'ın egemenliği belirlenmemiş adalar üzerinde tek taraflı olarak kazandırıcı zaman aşımı yolu ile egemenlik tesis etmeleri de mümkün olmayacaktır. Kısaca, böyle bir durumda uyuşmazlık konusu adalar ne Türkiye'nin ne de Yunanistan egemenliğine tabi olmayacaktır.

Bu adaların geleceğini belirleyecek olan ilgili tarafların kimler olacağı sorusuna Hakem Mahkemesi'nin Kararında cevap verilmiştir. Kararın 158'inci paragrafına göre "ilgili taraflar... Lozan Barış Andlaşması'nın yüksek akit tarafları olsun yada olmasın adalar üzerinde hukuki iddiaları ya da siyasi çıkarları bulunanların tamamı"dır. Kararın 165'inci paragrafında ise, ilgililer "halen (ya da gelecekte) hak iddia edenler (edecekler)" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Ege'de

egemenliği belirlenmemiş toprak statüsüne sokulabilecek adaların geleceğini belirleyecek ilgili taraflar arasında Türkiye’de vardır. Bu Yunanistan’ın Türkiye’nin rızası olmadan bu adalar üzerinde hâkimiyet kurmasının mümkün olamayacağını göstermektedir.

1.6.2. Uluslararası Adalet Divanı’nın Bahreyn-Katar Arasındaki Hawar Adaları Kararı ve Kararın Ege’deki Egemenlik Uyuşmazlığına Tesirleri

Basra Körfezi’nde yer alan petrol zengini iki küçük Arap ülkesi Bahreyn ile Katar arasında yaşanan ve tarihi 100 yıl kadar geriye giden Hawar adaları uyuşmazlığı 1930’larda gündeme gelmeye başlamıştır. Öte yandan, uyuşmazlık temel olarak İngiltere’nin bölgeden çekildiği ve iki körfez ülkenin tam bağımsız olduğu 1971 yılında çıkmıştır. Çeşitli gerginliklere sahne olan sorun 1991’ de Katar tarafından Uluslararası Adalet Divanı’ na götürülmüştür. İki ülke arasında yaşanan deniz sınırının belirlenmesi ve Katar topraklarından olan Zubarah’ın egemenliği sorunlarının yanı sıra dikkat çeken üçüncü uyuşmazlık olan Hawar adaları sorununun incelenmesi den önce uyuşmazlık konusu adaların özelliklerini ve stratejik önemlerini ele almak yerinde olacaktır.

1.6.2.1. Hawar Adaları’nın Özellikleri ve Stratejik Önemi

1.6.2.1.1. Hawar Adaları’nın Özellikleri

Basra körfezi’nde Katar Yarımadası’nın hemen yakınında yer alan Hawar Adaları, 16 coğrafi oluşumdan oluşmaktadır. En yakını Katar Yarımadası’na bir deniz mili kadar (kimi kaynaklara göre birkaç yüz metre) uzaklıkta bulunan Hawar Adaları’nın Bahreyn ana adasına uzaklığı ise 20 deniz mili kadardır. Adaların tamamı Katar kıyısının 3 deniz millik alanı içerisinde bulunmaktadır. Katar ve bazı uzmanlar, suların çekildiği zaman Katar Yarımadası’nın batı kıyılarından Hawar Adaları’na yürüyerek gidilebildiğini belirtmektedir (Ataöv,1996). Bahreyn tarafı ise yakınlığı kabul etmekle birlikte bu iddiayı reddetmekte ve Hawar Adaları’na yürüyerek gitmenin olanaksız olduğunu dile getirmektedir (Almac,03.05.1998). Hawar Adaları’nı oluşturan coğrafi oluşumlardan birçoğu (10–12 tanesi) yüzen kumullar ve çok küçük kayalıklardır ve bunlar Katar Yarımadası ile Bahreyn adası arasında uzanmaktadır. (Bkz. Ek 6)

1.6.2.1.2. Hawar Adaları’nın Stratejik Önemi

Sahip olduğu zengin petrol rezervleri nedeniyle dünyanın en önemli bölgelerinden

birisi olan Basra Körfezi'nde yer alan bu iki küçük Arap ülkesi arasında yaşanan sorunun önemli bir nedeni de yine petroldür.

İki ülkenin de üyesi olduğu ve 1981'de bölgesel işbirliğini arttırmak için kurulan Körfez Arap Ülkeleri Konseyi (KİK) de bu sorunda önemli bir işleve sahiptir. Adı üstünde bölgedeki Arap ülkeleri arasındaki dayanışmayı arttırmak için kurulan örgütün iki üyesi arasında yaşanan böylesi bir sorun çeşitli sıkıntılara neden olmaktadır. Bunun birinci nedeni, hiç kuşkusuz, her uluslararası örgütün önem verdiği iç uyumu sağlamamadır. Diğer yandan, örgütün kuruluşunun gerisinde yatan ancak resmi olarak dile getirilmeyen bir başka neden daha vardır. Örgüt, temel olarak, Körfez'e kıyıdaş olan ancak "Arap olmayan" İran'a karşı ve ABD desteğiyle kurulmuştur ve amacı, bu küçük "Arap" ülkelerini ekonomik (ve askeri) açıdan korumaktır. Bu durumda, birinci sıkıntı olan iç uyumu sağlayamama daha tehlikeli bir hal almakta ve Körfez'de yer alan "Arap" ülkelerini zayıflatmakta ya da en azından daha da güçlenmelerine ve ilerlemelerine engel olmaktadır. 1970'lerde İngiltere'nin bölgeden elini çekmesi ile devreye giren ABD'nin etkisiyle kurulan ve yine bu ülke tarafından domine edilen KİK içerisinde yaşanan bu sorun, boyutlarının genişlemesi ve gerginleşmesi tırmanması durumunda dengeler önemli ölçüde etkileneceğinden, büyük önem taşımaktadır.

Diğer yandan, Hawar Adaları'nın askeri-stratejik bir önem taşıdığını söylemek zordur. Ancak sahip olduğu petrol nedeniyle ön plana çıkan adaların iki ülke tarafından oluşmamış ulusal kimliklerini yaratmak ve iç kamuoyunu etkileyerek dikkatlerini başka tarafa çekmek için kullandığı söylenebilir.

1.6.2.2. Hawar Adaları Uyuşmazlığı

1.6.2.2.1. Sorunun Tarihsel Gelişimi ve Tarafların Soruna Yaklaşımı

Hawar adalarının da yer aldığı bölge 18.yy'dan itibaren Bahreyn ailesinin denetiminde olmuştur. Bu tarihlerde etkili olmaya başlayan aile, Zubarah bölgesinde ve Katar Yarımadası'nın kuzey ucunda egemenliğini kurmuştur. Bahreyn, Zubarah'ın Yarımada'daki konumundan yola çıkarak bu egemenliğin Yarımada'nın tümü için geçerli olduğunu ileri sürmektedir (Almac,05.06.2009). Diğer yandan, bölge tamamen İngilizlerin elindedir ve hem Bahreyn hem de Katar şeyhlikleri İngiliz egemenliği altında bulunmaktadır.

1932'ye kadar herhangi bir şekilde gündeme gelmeyen Hawar Adaları bu tarih de bölgede petrol bulunması ile iki aile arasında tartışılır olmuştur. 1938'de bazı

Bahreynlilerin Hawar adalarında çeşitli etkinliklerde bulunduğunun ve Bahreyn'in adalarda petrol arama izni vermeye hazırlandığını öğrenen Katar yönetimi sorunu 10.05.1938'de İngiltere'nin Körfez deki yetkilisine götürmüş ve İngiltere'nin Bahreyn ve Katar'la sırasıyla 13.03.1892'de 29.07.1880'de imzalandığı ve söz konusu ülkelerin dış politikalarının yürütülmesini İngiltere'ye veren antlaşmalara dikkat çekmiştir. İngiliz yetkilisi 11.07.1939'da iki ülke yöneticilerine yazdığı mektupta durumun dikkatle incelendiğini ve Hawar Adaları'nın Bahreyn'e ait olduğunu tespit edildiğini bildirmiştir.¹

Katar bu kararı sürekli bir şekilde itiraz etmiş ve uluslararası hukuka, yerel uygulamalara ve teamüle göre adalar üzerinden kendisini egemen olduğunu ve adaların İngiltere tarafından Bahreyn'e armağan edildiğini ileri sürmüştür. Katar'ın burada dikkat çektiği bir diğer noktada böylesi bir kararın İngiltere'nin 1890 ve 1892'de iki ülke ile yaptığı ve bu ülkelerin dış politikalarını yürütmeyi üstlendiği antlaşmanın verildiği yetkileri aştığı ve verilen karar bir "hakem kararı" olarak da sayılamayacağıdır.

1947'de iki ülke arasında deniz yatağı sınırının çizilmesi konusu gündeme gelince sorun yine İngiliz yetkilisine götürülmüştür. İngiliz yetkilisi iki ülke yetkililerine 23.12.1947'de yazdığı mektuplarda "hakça ilkelere" atıf yapmış ve buna göre deniz Katar Yarımadası ile Bahreyn ana adası arasındaki orta çizginin (median line) çizgisine çizilecek sınıra temel teşkil edeceğini açıklamıştır. Ayrıca, çizilecek sınırın iki istisnası olacağı eklenmiştir. Kumulların ada statüsünde yararlanamayacağı ve bu Hawar adaları konusundaki 1939 kararıdır (Uluslararası Adalet Divanı,08.07.1991). Buna göre 1939'da iki ülke yetkililerine tebliğ edilen ve Hawar Adaları'nın Bahreyn'e ait olduğunu açıklayan kararı geçerliliği devam etmektedir ve iki ülke deniz yetki alanları Hawar adaları ve ada statüsünde değerlendirilmeyecek kumullar göz önüne alınmadan çizilecektir. (Bkz. Ek 7)

Katar kendi başvurusu üzerine verilen bu kararı ilke olarak kabul ettiğini kendisinin de Dibal ve Jaradah kumullarının ada olarak değerlendirilemeyeceğini düşündüğünü, ancak Hawar Adaları hakkındaki istisnayı kabul etmediğini açıklamıştır ve bu tutumunu daha hala sürdürmektedir.

Diğer yandan, Bahreyn ise kendisine ve Katar'a bildirilen bu karar uyarınca çizilen deniz sınırını kabul etmediğini açıklamıştır. Eylül 1964'te harekete geçen Bahreyn İngiliz hükümetine gönderdiği memorandum ile 1947 kararını kendi lehine çeviren bir deniz sınırı önermiş ve söz konusu iki kumullun da ada statüsünde olduğunu ileri

¹ İki ülke yetkililerine yazılan bu mektupların metni UAD Kararına ek olarak verilmiştir.

sürmüştür. Katar, Nisan 1965'te öneriyi reddetmiş ve 1947 kararını ilke olarak uluslararası hukuk kurallarına son derece uygun olan bir karar olarak değerlendirildiğini açıklamıştır.

Katar, aynı anda, sorunu hakeme götürmeyi de önermiştir. Bahreyn'in yanıt vermediği (kabul etmediği) öneriye 1965'te İngiltere'den olumlu yanıt gelmiş ve hakeme başvurma yolunu uygun bir yöntem olacağı belirtilmiştir.

Bu son gelişmelerle bir sonuç alınamamasından sonra sorun 1971'de tekrar gündeme gelmiştir. 1960'ların sonlarında İngiltere'nin bölgeden çekileceğini açıklamasından ve 1971'de de bölgedeki varlığını noktalamasından sonra iki ülke aynı yıl içerisinde tam bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Bu gelişme kaçınılmaz olarak, iki ülkenin sınırlarını ve dolayısıyla da iki ülke arasındaki deniz sınırını ve egemenliği tartışmalı olan adaları da gündeme getirmiştir. Ne var ki, iki ülke arasında yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır.

Bunun üzerine o dönemde henüz KİK kurulmamış olsa da bölgesel dayanışmanın bir göstergesi olarak Suudi Arabistan'ın arabuluculuğu gündeme gelmiştir. Arabuluculuk yapan Suudi Arabistan hemen harekete geçmiş ve iki ülkenin görüşlerini aldıktan sonra 4 noktadan oluşan "çözüm için ilkeler paket"ini yayınlamıştır. İlk olarak, taraflar arasındaki adaların egemenliği, deniz sınırı, kara suları sorunlarını bir bütün olarak ele alınması ve öylece çözüme kavuşturulması istenmiştir. İkinci ve üçüncü noktalarda Statükonun devam ettirilmesi önerilmiş ve "iki ülkenin kendi taraflarını hukuksal durumunu güçlendirecek ve karşı tarafın hukuksal durumunu zayıflatacak ve Hawar adalarının statüsünde değişikliğe yol açacak hareketlerden kaçınılması" ve "görüşmeleri bloke edecek tüm hareketlerden kaçınılması" istenmiştir (Ataöv,1996).

Ayrıca, Bahreyn, Katar ve Suudi Arabistan temsilcilerinden oluşan bir komitenin kurulması da öngörülmüştür. Öte yandan, devam eden görüşmeler sırasında ortaya atılan bir öneri de 5. nokta olarak söz konusu pakete eklenmiştir. Buna göre iki taraf arasında söz konusu sorunları bir kısmı veya tamamı üzerinde anlaşma sağlanamaması durumunda, iki ülke hükümetlerinin, Suudi Arabistan hükümetinin de görüşünü alarak uluslararası hukukun kurallarına göre çözüm aramaları ve ilgili merciin vereceği kararın nihai ve bağlayıcı kara olarak kabul edileceği karara bağlanmıştır (Uluslararası Adalet Divanı,15.02.1995).

KİK'in 25 Mayıs 1981'de kurulmasından iki ay kadar önce ilk ciddi gerginlik yaşanmıştır. Bahreyn'in bir başka ülkeden aldığı savaş gemisine "Hawar" ismini

vermesiyle başlayan ve silahlı bir çatışmaya giden gerginlik ancak Suudi Arabistan başta olmak üzere bölge ülkelerinin araya girmesiyle yatıştırılabildiği. Gerginliğin yatıştırılmasında o dönemde kurulacak olan KİK'in de önemli katkıları olmuş ve iki ülkenin de taraf olduğu bu bölgesel örgüt sayesinde sorun dondurulabilmiştir.

1980'lere gelindiğinde, bir yanda kurulan komite çerçevesinde görüşmeler sürerken, bölgesel anlamda önemli bir gelişme olmuş ve körfezde yer alan altı Arap devleti 1981'de Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi – KİK (Cooperation Council for the Arab states of the gulf)'ni kurmuştur.¹ Bundan sonra, Suudi Arabistan'ın arabuluculuğuna paralel olarak, sorunun KİK içerisinde çözümlenmesi amaçlanmış ve bu tip uyuşmazlıklar örgüt içi uyumu bozmanın ötesinde dışa karşı zayıflatıcı olarak görülmüştür. Bu bağlamda, bir yandan kurulan komite çerçevesinde üçlü görüşmeler devam ederken diğer yandan da KİK şemsiyesi altında yapılan toplantılarda ve görüşmelerde konu gündeme gelmiş ve sorun iyi niyetle uluslararası hukuka uygun olarak çözümlenmesi için telkinlerde ve çağrılarda bulunmuştur. Sorunun görüşmeler yoluyla çözümlenmesi çalışmaları devam ederken, gerginlik 1986'da Bahreyn'in Hawar adaları'nda petrol araması izni vermesi ve Katar'ın da bölgede bazı yapıların inşa edildiğini öğrenmesi üzerine yeniden tırmanmıştır. Bunun üzerine arabuluculuk sıfatı gereği harekete geçen Suudi Arabistan Kralı Fahd, beşinci ilkeye dayanarak, uyuşmazlığın çözümü için daha sonra Katar ve Bahreyn tarafından da kabul edilen bazı önerilerde bulunmuştur.

İlk olarak, uyuşmazlığın alınacağı bağlayıcı ve nihai karar için La Haye Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi gerektiği belirtilmiştir. İkinci olarak, status quo'nun korunması, üçüncü olarak da konunun divana götürülmesi konusunda gerekli hazırlıkların yapılması için üç ülke temsilcilerinden oluşan bir komitenin kurulması öngörülmüştür. Son olarak ise Suudi Arabistan'ın kararların uygulanması için iyi niyete dayalı çalışmalarını sürdüreceği eklenmiştir.

Bu önerilerin kabul edilmesinin hemen ardından üç ülkenin dışişleri bakanları 17 Ocak 1988'de Riyad'da bir araya gelmiş ve Toplantı Tutanaqları (Minutes of the Meetings) imzalanmıştır. Konunun UAD'nin önüne nasıl götürüleceğinin tartışıldığı görüşmeler bir süre devam etmiştir ve üzerinde anlaşılacak bir metin çıkmaması üzerine 26 Ekim 1988'de Bahreyn Bahreyn formülü (Bahraini Formula) olarak anılan ve UAD'nin iki

¹ 25 Mayıs 1981'de kurulan ve merkezi Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad olan örgütün üyeleri şunlardır: Bahreyn, Katar, Suudi Arabistan, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt.

ülke arasındaki sorunlardan birisi ve tamamı hakkında bir karar vermesini ve iki ülke deniz sınırının çizilmesini isteyen bir formül önermiştir.

Konu, Aralık 1990'da Doha'da yapılan KİK Doruk Toplantısı'nda gündeme gelmiş ve Katar, Bahreyn Formülü'nü kabul ettiği ve zaman kaybedilmeden biran önce UAD'ye gidilmesini istediğini açıklamıştır. Sonuç olarak 25.12.1995'te üç ülke arasında "Tutanaklar (Minutes)" adı altında sorunun UAD'ye götürülmesini içeren anlaşma imzalanmıştır. Buna göre, Mayıs 1991'e kadar sorunu Suudi Arabistan arabuluculuğuyla ve iyi niyet çerçevesinde çözüme arayışları devam edecek, bir sonuç alınmaması durumunda " taraflar (parties/el-tarafan)" sorununu UAD'ye götürebileceklerdir. Ayrıca, sorun mahkemeye gittikten sonra da görüşmeler yoluyla bir çözüme ulaşılması durumunda konunun mahkemeden geri çekileceği de eklenmiştir.

1.6.2.2.2. Katar'ın Sorunu La Haye Uluslararası Adalet Divanı'na Götürmesi

Mayıs 1991'e gelindiğinde, Katar, taraflar arasında görüşmeler yoluyla bir çözüme ulaşılmaması üzerine, Suudi Arabistan Kralı Fahd'a başvurmuş ve görüşmelerden iki tarafı tatmin edecek bir sonuç alınamaması nedeniyle Tutanaklar'da görüldüğü gibi mahkemeye başvuracağını belirtmiştir. Katar dışişleri Bakanlığı 8 Temmuz 1991'de, 1987 ve 1990 anlaşmalarına dayanarak La Haye Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur.

Bunun üzerine harekete geçen Bahreyn, 14 Temmuz ve 18 Ağustos 1991'de UAD'ye gönderdiği iki mektupla yanıt vermiştir. Bahreyn, Katar'ın 1987 ve 1990'daki metinlere dayanarak UAD'ye başvuramayacağını, iki ülke görüşmelerinin kayıtları olmaktan öteye gitmeyen bu metinlerin tarafları yükümlülük altına sokan uluslararası belgeler olarak kabul edilemeyeceğini, aksi olsa bile 1990'da imzalanan Tutanaklar'da geçen " taraflar (el – tarafan)" ifadesinin iki tarafın katılımını içeren bir kavram olduğunu ve bu da kabul edilse bile tek taraflı Katar başvurusunun kabul edilmesi durumunda bile Bahreyn'in mahkemenin yetkisini kabul etmeme hakkının olduğunu ileri sürmüştür (Uluslararası Adalet Divanı, 1 Temmuz 1994).

Katar'ın başvurusunu incelemeye başlayan UAD, 1 Temmuz 1994'te ilk duruşmaya geçmiş ve taraflar dinlenmiştir. Burada, taraflar, yukarıda belirtilen görüşlerini dile getirmişlerdir. Tarafları dinleyen UAD, incelemeler sonucunda, 1987 ve 1990 metinlerinin basit metinler olmadığı, taraflar için uluslararası hukuk açısından

sorumluluklar ve yükümlülükler doğuran belgeler olarak kabul edilmeleri gerektiği ve bunun sonucu olarak da mahkemenin iki ülke arasındaki tüm sorunlar hakkında karar almaya yetkili olduğu kararlaştırılmıştır. Ayrıca, tarafların sorunu 30 Kasım 1994'e kadar kendi aralarında çözmesi, çözememeleri durumunda da konunun bir bütün olarak mahkemeye getirilmesi kararlaştırılmıştır.

Bunun üzerine, iki ülke temsilcileri 6 Ekim, 22 Ekim ve 14 Kasım 1994'te Londra'da bir araya gelmiş ve sorunu ortak olarak tanıma ve beraberce mahkemeye götürme konuları ele alınmıştır. Ancak, mahkeme tarafından verilen sürede (Kasım 1994'e kadar) taraflar arasında somut bir uzlaşmaya varılamamış ve Katar, tek tarafı olarak 30 Kasım 1994'te UAD'ye başvurmuştur.

Divan, ilk olarak, başvurunun kabul edilebilirliğini (admissibility) ele almıştır. Toplam 15 üyesi olan UAD, 5'e karşı 10 oyla konu hakkında karar yetkisi olduğunu ve yine 5'e karşı 9 oyla da Katar'ın açtığı davanın kabul edilebilir olduğu yönünde karar almıştır. Mahkeme, Tutanaklar'da geçen "taraflar (el-tarafan)" kelimesinin Katar'a tek yanlı başvurma hakkını tanıdığı kararını almıştır. Karşı oy veren mahkeme üyeleri, anlaşmaların yorumlanmasında tarafların ortak niyetinin dikkate alınması gerektiğine, daha önce Oman tarafından yapılan ve UAD'ye başvurma bağlamında "taraflardan ya da diğeri" ifadesine yer veren önerinin Bahreyn tarafından reddedilmesinin Bahreyn'in niyetine gösterdiği ve 30 Kasım 1994'e kadar tarafların anlaşamaması durumunda sorunun mahkemeye getirilmesi yönündeki karara rağmen sorunun taraflardan mahkeme önüne getirildiğine dikkat çekmiştir.

Ayrıca Katar'ın mahkemeye başvururken "iki taraf arasında özel anlaşma hazırlandığından" bahsetmesine de atıf yapılmış ve bunun da tek tarafı mahkemeye gitmek gibi tek yanlı bir işlemi olasılık dışı bıraktığı belirtilmiştir. Olumlu yönde görüş bildiren mahkeme üyeleri ise, ilgili metinlerde "taraflardan biri yada diğeri" ifadesi yerine taraflar" ifadesini kullanılmasının önemli olduğunu ve ayrıca "mahkeme sürerken taraflar arasında görüşmeler yoluyla sonuca ulaşılması durumunda konunun mahkemeden çekileceği" şeklindeki maddenin de mahkemeye yapılan başvurunun yasal dayanağı olduğunu dile getirmiştir.

Tarafların görüşlerini belirtmeleri iletmeleri üzerine Divan Başkanı, 30 Eylül 1996'da, ülkelerin diğeri tarafın tezleri konusunda karşı görüşlerini 31 Aralık 1997'ye kadar Divan'a iletmeleri istemiş ve iki ülkede bunun gereğini yapmıştır. Bahreyn 25 Eylül 1997'de Divan'a gönderdiği mektupta. Katar tarafından metinlerin orijinalliğinden

kuşkulandığını belirtmiş ve Katar'ın 31 Aralık'ta bu duruma bir açıklık getirilmesini istemiştir. Katar ise, 8 Ekim'de yaptığı açıklama ile kalan az zamanda bunu yerine getirmesinin olanaklı olmadığını savunmuştur (Uluslararası Adalet Divanı,1 Nisan 1998). İki ülke arasındaki bu tartışma Bahreyn'in Katar'ı orijinal ve güvenilir belge sunmamakla suçlaması ile sürmüştür. Bahreyn bu tutumu konuyu geciktirmek olarak değerlendirebileceği gibi doğal bir hareket olarak da görülebilecektir.

1.6.2.3. Sonuç ve Uyuşmazlığın Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

Hawar adalarına ait uluslararası adalet divanı kararı, kurumun bugüne kadar ilgilendiği en uzun süren dava olmakla birlikte 70 sayfadır. Bunun yanında coğrafi, tarihi ve daha birçok etken bu davanın karmaşıklığını da artırmıştır. Adalar Bahreyn'in kontrolünde olmasına rağmen Katar kıyılarına oldukça yakın bir mesafede bulunmaktadır. Konu bu yönüyle Türkiye ile Yunanistan arasında geçmişten günümüze sıcaklığını kaybetmeden, hatta bazen artırarak devam eden şekilde, süregelen Ege Denizi ve Adaları sorunu ile benzerlik arz etmektedir. Bu nedenle burada bu konunun gelişimi ve Adalet Divanına götürülüş süreci ile UAD'nın kararı ele alınmıştır.

Yıllar süren gerginlik iki emirliğin savaş ile burun buruna gelmesine neden olmuş, bu durum koruyucu durumundaki İngiltere'yi, iki ülkeye komşu, orta yol bularak statükoyu korumaya çalışan ve Müslüman ülke olan Suudi Arabistan'ı zaman zaman zor durumda bırakmıştır.

Katar 1980'li yıllarda silahlı çatışmalara, esir almalarına kadar varan olaylardan sonra konuyu 1991 yılında tek tarafı olarak Uluslararası Adalet Divanı'na götürmüş, daha sonra her iki taraf da tarihsel iddialara dayanan bir takım tezler ortaya koymuşlardır.

Katar, adaların kendi kıyılarından itibaren 12 mil karasuları dâhilinde, ülkesinin ana karası ile su altından birleşik vaziyette ve 3 mil kadar mesafede bulunduğunu, bu nedenle adaların kendisine ait olduğu tezini ileri sürmektedir.

Bahreyn ise 200 yıldır bölgede adalar üzerinde Katar'ın herhangi bir idari otoritesinin bulunmadığını, ayrıca İngiltere tarafından 11 Temmuz 1939'da adaların kendisine verildiğini (continuous occupation and exercised sovereignty) iddia etmektedir.

Katar ise bu kararın o günün şartlarına göre kendi rızaları dışında tamamen koloni gücü ile Bahreyn'e verildiğini ve bunun kabul edilemez olduğunu iddia etmektedir.

Uluslararası Adalet Divanı'nın uzun süren yargı süreci sonunda egemenliği tartışmalı adalar paylaşılırak çözüm bulunmuştur. Bu karara göre Zubarah hakkında Bahreyn'in hiçbir hakkı olmayacağını, bu bölgenin Bahreyn'in eski Bahreyn ailesine ait bir üs olduğu iddiasının kabul edilemez olduğuna ve Zubarah'ın Katar'a ait olduğuna hükmetmiştir. Ayrıca Janan ve Hadd Janan adaları da Bahreyn'in iddia ettiği gibi Hawar Adaları grubunda ve kendilerine ait değil, Katar'a aittir. Hawar Adaları'nın ise özellikle İngilizlerin 1939'da Bahreyn'e devretmeleri sebebiyle Bahreyn'e ait olduğuna karar vermiştir. Qit'at Jarada Bahreyn'e, Fasht al-Dibal ise Katar'a aittir hükmünü vermiştir. Bunlara ilaveten Adalet Divanı iki ülke arasında deniz sınırını belirleyen bir sınır çizgisi de belirlemiştir.

Bu konuda Uluslararası Adalet Divanı'nın kararına bakılacak olursa, Ege adaları konusunda Türkiye ile Yunanistan'ın Uluslararası Adalet Divanı'na başvurması sonucunda Türkiye'nin aleyhine bir karar çıkması muhtemeldir. Lozan ve Paris Antlaşmaları ile Yunanistan'a devredilen Ege adalarının yanında, egemenliği tartışmalı devredilmemiş adaların da Adalet Divanı kararı ile Katar-Bahreyn arasındaki Hawar adaları sorununda olduğu gibi Yunanistan'a devredilmesi muhtemeldir. Bunun yanında karasuları konusunda da ayrıca bir karar alınması yönünde Yunanistan'ın saklı tuttuğu 12 millik karasuları kararını kabul ettirmeye ve uygulamaya çalışacağı ihtimali kuvvetlidir.

Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye'nin her zaman sorunları öncelikle iki ülkenin sorunu olduğu ve ikili anlaşmalarla çözülmesi gerektiği yönündeki tezi geçerliliğini korumaktadır.

BÖLÜM 2: TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ARASINDA EGE DENİZİ'NE İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLAR

Ege Denizi'nde, 1923 Lozan Barış Antlaşması ile kurulan denge, 1930'lu yılların başında, Yunanistan'ın tek taraflı uygulamaları ile değişmeye başlamış, fakat açıkçası iki ülke ilişkilerinin mevcut durumu ve özellikle II.Dünya Savaşı sonrasında Kuzey komşudan¹ hissedilen tehdit nedeniyle Türkiye'yi rahatsız etmemiştir. Ancak, 1970'li yıllara gelindiğinde Ege ile ilgili görüş ayrılıkları bu denize ilişkin olarak iki devlet arasında ciddi bir çıkar çatışmasına neden olmuştur (Gürel,1993:66).

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklar Uluslararası politika açısından değerlendirildiğinde Karasuları, Hava sahası, Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar (Gri Bölgeler) devletin ülkesinin bir bölümünün kaybedilmesi veya korunması ile ilgili olduğundan var olmaya ilişkin, yani birinci derecede önemi haiz dış politika amaçları kategorisine girmektedir. Adaların silahlandırılması, ulusal güvenlik yani ikinci derecede; kıta sahanlığı ise ekonomik yani dördüncü derecede uluslararası politika amacı kategorisine girmektedir.

Ege Denizi kaynaklı sorunların bu kadar çok olması, bu denizin coğrafi özelliğinden ve irili ufaklı bir çok adanın ve kayalıkların mevcudiyetinden kaynaklanmaktadır (Kut, 2004:508). Saydığımız bu nedenlerle, bu çalışmada Ege sorunları ele alınırken ilk önce Karasuları konusundan başlanmıştır. Önem derecesine göre şu başlıklar altında ele alınacaktır:

- Karasuları Sorunu,
- Egemenliği tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorunu (Gri Bölgeler),
- Hava Sahası ve FIR Sorumluluklarına ilişkin Sorunlar,
- Silahsızlandırılmış Statüdeki Adaların Silahlandırılması Sorunu,
- NATO Komuta Kontrol Sorunları,
- Arama Kurtarma (SAR) Sorumluluk Sahaları Sorunu,
- Kıta Sahanlığının Saptanması Sorunu,

¹ Sovyetler Birliği kastedilmektedir.

2.1. Karasuları Sorunu

Karasuları, açık deniz ile kara ülkesi arasında kalan deniz parçası için kullanılan hukuki bir terimdir. Yani, denizin karaya yakın ve belli genişlikte olan kısmıdır. Karasuları, devletin ülkesine dahil olmakla beraber, bu deniz kısımları üzerinde özel bir hukuki düzenleme mevcuttur (Baykal,1998:3).

Karasularını, “devletlerin, toprakları gibi üzerinde tam egemenliğe sahip oldukları ülke parçaları” olarak da tanımlamak mümkündür (Kut,2004:516). Bu itibarla, karasularının genişliği ile sınırlandırılması konusu 17.yüzyıldan bu yana giderek önem kazanmış ve 18.yüzyılda genel ilke olarak üç mil biçiminde uygulanmıştır. Ancak teknolojinin ilerlemesiyle ülkelerin karasularının ekonomik zenginliklerinden yararlanma talepleri, devletleri yeni genişlik arayışlarına yöneltmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasında, Ege Denizi'nde denge oluşturan Lozan Barış Antlaşması imzalandığı sırada iki ülkenin de Geleneksel Deniz Hukuku ilkeleri çerçevesinde karasuları üç mildir. Lozan Barış Antlaşması, karasularının genişliğini belirleyen herhangi bir hüküm içermezken, ana metnin 6. ve 12.maddeleri, aksi hüküm olmadıkça Anadolu kıyısına üç milden daha az bir mesafede bulunan adaların egemenliklerinin Türkiye'ye ait olduğuna değinmektedir (Soysal,1989:88–90).

Bu çerçevede Türkiye, 1964 yılına kadar sadece Ege'de değil, Akdeniz ve Kara Deniz'de de üç deniz mili sınırlandırması uygulamıştır.

Öte yandan Yunanistan, 1936 yılında almış olduğu bir kararla ulusal karasuları sınırını 6 mil olarak saptamıştır (Kurumahmut,1998:47). Yunanistan'ın bu kararı, Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşmanın dorukta olduğu ve İtalya'nın Akdeniz'de bir tehlike olarak belirlediği dönemde, pek fazla önemsenmemiştir (Kültür Bakanlığı,1994:123). Türkiye açısından ulusal karasularının 6 mile genişletilmesi durumu ise, ancak 1964 yılında gerçekleşebilmiştir. 1964 yılında kabul edilen 476 sayılı Karasuları Kanunu ile Türk karasularının genişliği 6 mil olarak saptanmış, ayrıca karşılıklılık esası kabul edilmiştir. (Bkz. Ek 8) Buna göre Türkiye, ulusal karasuları sınırını 6 milden geniş olarak belirlemiş ülkelere karşı, bu ülkelerin kabul etmiş oldukları karasuları kanununu uygulayacaktır. Uygulamada bu ilke, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil olarak gerçekleşmiştir.

1964 yılından itibaren, hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin ulusal karasuları sınırlarını 6 mil olarak belirtmelerinden sonra Ege Denizi'nde paylaşım şu şekilde

gerçekleşmiştir; Yunanistan, Ege'deki ada ve adacıkların birçoğuna sahip olmasından kaynaklanan bir avantajla yaklaşık %43.68, Türkiye ise %7.47 oranında bir paya sahip olmuşlardır (Gürel,1993:76).

Ülkelerin konuya farklı yaklaşımları çerçevesinde, 1958 ve 1960 Cenevre Deniz Hukuku Konferansları'nda karasuları genişliği konusunda herhangi bir sonuca ulaşılamamıştır (Pazarıcı,2004:259).

Bu konudaki nihai karara Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ile varılmıştır. Sözleşmenin üçüncü maddesi "Her devletin, karasularının genişliğini bu sözleşmeye uygun şekilde belirlenen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini aşmayan bir sınıra kadar tespit etme hakkı vardır" (Gündüz,2004:291) şeklindedir. Sözleşme, kıyı devletlerine 12 mile kadar varan bir kara suyuna sahip olma hakkını ilke olarak tanımaktadır. Ancak kıyı devletine tanınan bu belirleme hakkının, coğrafi ve hukuksal nedenlere bağlı olarak bir takım kısıtlamalara uğraması olasılığı da yine bu sözleşmenin 15.maddesi ile öngörülmektedir (Pazarıcı,2004:259).

Sözleşmenin 15.maddesi;

"İki devletin kıyısının karşı karşıya veya yan yana olduğu durumlarda, iki devletten hiçbirisi, aralarında aksini ön gören bir anlaşma olmadıkça, karasularını, her noktası iki devletten her birinin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatlar üzerindeki en yakın noktalara eşit uzaklıkta olan orta hattın ötesine geçirmeye yetkili değildir. Bununla beraber, tarihi bir hak veya diğer özel şartlar sebebiyle iki devletin karasularını bu hükümlerle bağdaşmayan bir şekilde sınırlandırmasının gerekli olduğu yerlerde, yukarıdaki hüküm uygulanmaz." (Gündüz,1994:294)

demektedir. Öte yandan, kıyı devletinin karasularını 12 mile çıkararak, bu bölgeyi ele geçirmesi sonucunda karşı devlete vereceği zararın giderilmesi amacı yine aynı sözleşmenin 16. kısmında yer alan 300.maddesi ile ifade edilmektedir.

Sözleşmenin 300.maddesi; "Taraf devletler, bu sözleşmeye göre üstlenilen yükümlülükleri iyi niyetle yerine getireceklerdir ve bu sözleşmede tanınmış olan hakları, yetkileri ve özgürlükleri, hakkın suistimalini teşkil etmeyecek bir tarzda kullanacaklardır." (Gündüz,1994:378) şeklindedir. Görüldüğü üzere, sözleşmenin üçüncü maddesi, 12 mile kadar karasuyu genişliğini öngörmekteyken, böyle bir hakkın hiçbir kısıtlama olmadan mutlak kullanımını tümüyle ilgili kıyı devletinin egemenliğine vermemektedir (Pazarıcı,2004:259). Yunanistan BMDHS' ne imzacı, Türkiye ise değildir.

Karasuları konusunun, iki devlet arasında ciddi boyutlara ulaşabilecek bir sorun durumuna gelmesinin nedeni, Yunanistan'ın Ege'deki karasularını altı milin ötesine, 12 mile genişleterek, neredeyse bu denizin tamamına egemen olma arzusudur (Gürel, 1993:76).

Yunanistan bu talebini, imzacısı olduğu 1982 BMDHS'ye dayandırmaktadır. 10 Aralık 1982'de imzalanan ve 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe giren sözleşme 1995'in Şubat ayında Yunanistan parlamentosunda onaylanmıştır (Güneş,1995:73).

Yunanistan'ın buradaki temel amacı, sözleşmenin sadece üçüncü maddesine atıfta bulunarak, Ege'de karasularını 12 mile çıkarmak ve dengeyi kendi lehine çevirmektir. Ancak Yunanistan, sözleşmenin, özelliği bulunan denizlerde işbirliğini öngören 15. ve iyi niyet kapsamını içeren 300.maddelerini görmezden gelmektedir. Aslında Yunanistan'ın, bu sözleşmenin sadece üçüncü maddesi ile değil tüm maddeleri ile bağlı olduğunu görmek gerekmektedir.

Yunanistan'ın bu konuda ileri sürdüğü hukuki savlarını şöyle özetlemek mümkündür:

- i. Karasuları genişliğinin 12 mil olabileceği kuralı BMDHS üçüncü maddesi ile kabul edilmiş ve yapıla geliş niteliği kazanmıştır. Dolayısıyla bir Uluslararası Hukuk kuralı olmuştur. Bu çerçevede Yunanistan karasularını 12 mile çıkarma hakkına sahiptir.
- ii. Anakara ile adalar Yunanistan'ın ülkesel bütünlüğünü oluşturmaktadır. Bu çerçevede ve bu ilkeye uygun olarak Ege'de herhangi bir kural dışılık bulunmamaktadır. Adaların da karasuları hakkı olmasına istinaden 12 mil adalara da uygulanmalıdır.
- iii. Karasularını saptamak kıyı devletinin egemenlik yetkisi dahilindedir (Fırat, 2001:753).

Diğer taraftan Türkiye'nin hukuki savları ise kısaca şöyledir:

- i. Karasularının genişliği konusunda genel olarak kabul edilen ve dünyanın her bölgesinde uygulanacak tek düze bir kural yoktur. BMDHS' de 12 millik karasuları genişliği azami olarak kabul edilmiştir, her durumda otomatik olarak uygulanamaz. Ayrıca, bu hak 300.madde gereği kötüye kullanılamaz ve yapıla geliş niteliği, III. Deniz Hukuku Konferansı'nda itirazları bulunan Türkiye'ye karşı kullanılamaz.
- ii. Karasuları genişliği saptanırken coğrafi özelliği olan denizlerin bu durumları göz önünde bulundurulmalıdır. Ege, özellikleri olan ve genel nitelikli kuralların dışına bazı özel kuralların uygulanmasını gerektiren bir denizdir. Bir devletin, karasuları genişliğini saptarken komşu bir devletin karasularının açık denizle bağlantısını engellemeyecek bir biçimde davranması gerektiği göz önüne alınmalıdır (Gürel,1993;Fırat, 2001).

Ege Denizi, yarı kapalı bir denizdir. BMDHS' nin 122. ve 123.maddeleri kapalı ve yarı kapalı denizlerde karasularının belirlenmesi koşullarına değinmekte ve bu çerçevede devletlerin birbiriyle işbirliği yapmalarını öngörmektedir (Gündüz,1994:330).

Türkiye, Ege Denizi'nin yarı-kapalı deniz olması itibariyle özel bir durum oluşturduğunu, bu nedenle de Deniz Hukuku ile ilgili genel hükümlerin bu denizin kendine özgü koşullarına göre uygulanması gerektiğini mütemadiyen ileri sürmüştü, bu çerçevede, Birleşmiş Milletler 1982 III. Deniz Hukuku Konferansı sırasında kapalı ve yarı-kapalı denizlerle ilgili bir düzenlemeye sözleşmede yer verilmesi için somut katkılarda ve ciddi önerilerde bulunmuştur (Güneş,1995:73). Sözleşmenin karasularının sınırlandırılmasıyla ilgili üçüncü madde hükmüne, kapalı ve yarı-kapalı denizlerle ilgili çeşitli hükümler ilave edilmesini talep etmiş, ancak önerilerinin dikkate alınmaması nedeniyle BMDHS' yi imzalamamıştır.

Öte yandan, 12 mil azami genişlik zorunlu ya da otomatik olarak uygulanması gereken bir kural değildir. Bu koşul ancak, sözleşmenin 300.maddesinde öngörülen iyi niyet ve hakkın kötüye kullanılmaması ilkelerine ters düşmediği ölçüde uygulanabilir. Ayrıca, tüm devletler için sadece 12 mil olması da öngörülmemektedir. Bu bağlamda kuralın uygulanmasında devletlerarasında bir genellik ve yeknesaklık bulunmamaktadır. Bu sonuçla, teamüli bir hukuk kuralını oluşturduğu söylenemez (Bilge,2000:227).

Yunanistan'ın, Ege'de 12 millik karasuları iddiası, Türkiye'nin sadece açık denize çıkışının önündeki engel olarak bulunmamakta, deniz yatağı ve deniz yatağının altı dahil tüm Ege'nin, Yunanistan'ın eline geçmesine imkan vermektedir. (Bkz. Ek 9) Bu durum, Türk gemilerinin Ege'de serbestçe hareket etmesini engelleyeceği gibi, sınırları henüz belirlenmemiş de olsa Kıta Sahaneliği üzerindeki ipso jure ve ab initio (Dağ,2004:11,261) haklarının elinden çıkmasına neden olmaktadır (Pazarcı ,1990:113).

Yarı-kapalı bir deniz olan Ege'de, Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarması, hakkın kötüye kullanımını teşkil edeceği için sözleşmenin 300.maddesine aykırıdır (İnan ve Başeren, 1997:40).

Yunanistan, sözleşmenin üçüncü madde hükmünün uluslararası örf ve adet hukukunun bir parçası haline geldiğini ileri sürmektedir. Ancak yukarıda açıklanan gerekçelerle bu kuralın teamül oluşturması mümkün değildir. Ayrıca, aksi düşünülmesi durumunda dahi, oluşum aşamasından itibaren tutarlı itirazları çerçevesinde Türkiye'ye karşı kullanılamayacağı aşıkardır.

Adalar bakımından ise, uluslararası yargı kararları, adaların içinde buldukları koşulları dikkate alarak, zaman zaman kısmi etki vermekte ve bazen de hiçbir etki tanımamaktadır (Güneş,1995; Pazarcı,2004).

Ege'nin birçok yerinde Türkiye ile Yunan adaları arasında 2-3 milden fazla bir mesafe bulunmamaktadır. Adaların, Anadolu kıtasına yakınlığı çerçevesinde karasularının sınırı ortay hat esasına göre çizilse dahi, böyle bir durum uluslararası hukukun hakkaniyet ilkesine uymayacağı gibi, ülkelerin de ulusal çıkarları gereği kabul edemeyeceği bir durumu oluşturacaktır (Kut,2004:517).

Yunanistan'ın karasularını 12 mil olarak kabul ettirmesi durumunda, Ege'nin %73'ünden fazlası Yunanistan'ın karasuları, %9'undan azı Türk karasuları ve %15'ine yakını da açık deniz alanı olacaktır (Gürel,1993:76).

Türkiye, bu durumun kabul edilemez olduğunu defalarca dile getirmiş ve Yunanistan'ın bu yöndeki tek taraflı girişimini savaş nedeni (casus belli) sayacağını ifade etmiştir.

Savaş nedeni, ilk defa, 1970'li yılların ortasında, gerilen iki ülke ilişkileri sonucunda gündeme gelmiş ve dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil tarafından, 15 Nisan 1976 tarihinde, ABD Dışişleri Bakanı meslektaşısı Henry Kissinger'e gönderilen mektupta yer almıştır (Aksu,2001:62).

İkinci olarak, 08 Haziran 1995 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan siyasi parti mensuplarının Meclis Başkanlığı'na verdikleri bir önerge ile yinelenmiştir (Işıklar,2005:51-52).

Yunanistan, özellikle 1982 yılı sonrasında, karasularını 12 mile çıkarma konusunu oldukça fazla gündeme getirerek, Türkiye'nin nabzını yoklamaya çalışmaktadır. Ancak Türkiye'nin kararlı tutumu karşısında, her defasında bu hakkını saklı tuttuğunu yinelemektedir.

Kardak Kayalıkları krizi sonrasında başlayan görüşmeleri sonuçlandıran 1997 Madrid Mutabakatı'nda yer alan "Karşı tarafın menfaatlerine zarar verici tek yanlı girişimlerde bulunulmaması" hükmü, Yunanistan'ın 12 mil iddialarını engellemek üzere konulmuştur (Cem,2004:91-92).

Öte yandan, 1999 yılında başlayan iki ülke ilişkilerindeki yumuşamanın da etkisiyle, Türk siyasetçiler tarafından "casus belli" kararının kaldırılması talepleri gündeme gelmiştir. Ancak, Dışişleri Bakanı Abdullah GÜL tarafından, 07 Nisan 2005 tarihinde yapılan açıklamada, Türkiye'nin Ege Denizi'ne ilişkin siyasetinde herhangi bir değişikliğin olmadığı vurgulanmıştır (Işıklar,2005:53).

Daha önce belirtilmiş olduğu üzere, iki ülke arasında mevcut Ege Denizi kaynaklı sorunlar genel itibariyle teknik meselelerdir. Bu çerçevede, iki tarafın akademisyenleri ve önde gelen dış politika uzmanları tarafından sorunun çözümü için değişik öneriler sunulmakta ve tartışılmaktadır.

2.2. Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacıklar ve Kayalıklar Sorunu (Gri Bölgeler)

1996 yılında meydana gelen Kardak Kayalıkları krizi, iki ülke arasında mevcut Ege Denizi kaynaklı sorunlar çerçevesinde “Adalar” konusunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bir an için, Ege Denizi’nde hiçbir adanın olmadığını düşünecek olursak, yukarıda ele alınan Kıta Sahanelığı ve Karasuları meselesinin kendiliğinden çözülmüş olduğunu görürüz.

Adalar meselesi, ilk olarak, Yunanistan’ın uluslararası antlaşmalara aykırı bir şekilde belirli adaları silahlandırması sonrasında gündeme gelmiş ve 1996 yılında, Türk bandıralı kuru yük gemisinin Kardak Kayalıkları’nda karaya oturmasıyla iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir.

Öte yandan, yine 1996 yılında meydana gelen ve Kardak kadar meşhur olmayan Gavdos krizi ise adalar ve statüleri sorununun sadece Kardak Kayalıkları ile sınırlı olmayacağını işaret etmektedir.

Figen Akat isimli Türk bandıralı kuru yük gemisi, 25-26 Aralık 1995 tarihinde gece geç bir saatte Bodrum Gümüşlük koyunun açıklarındaki Kardak Kayalıkları kıyısında karaya oturmuş (Öymen,2003:474) ve gemi personelinin sabaha kadar süren kurtarma çabaları sonuç vermemiştir.

26 Aralık 1995 günü, sabah saatlerinde Kelemez-Kilimli (Kalimnos) Limanı’na kayıtlı Yunan Sahil Güvenlik ekibi Figen Akat’ı fark etmiş ve yardım teklifinde bulunmuştur. Ancak gemi kaptanı, Türk Karasuları içinde bulunduğunu belirterek, Türk Sahil Güvenlik Komutanlığı’ndan yardım istediklerini vurgulamıştır.

Atina, Ankara’daki Büyükelçiliği’nin, konuyla ilgili olarak Türk Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimlere başlamasını ve olayın Yunanistan Karasuları içerisinde cereyan ettiğini bildirmesini talep etmiş, 26 Aralık 1995 tarihinde Dışişleri Bakanlığı ile Büyükelçilik arasında bir dizi nota teatisi yapılmıştır (Kurumahmut,1998:13). Yunan kaynakları, Atina’nın, söz konusu kayalıkların Türkiye’ye ait olduğu iddiası ile ilk defa bu nota teatisinde karşılaştığını belirtmektedirler. Neticede Figen Akat, Ömür

Kurtarma şirketi tarafından, (Kurumahmut,1998:13) Atina Pire Limanı'ndan hareket eden ve eylem sırasında Türk bayrağı çeken Yunan bandıralı "Matsas Star" isimli gemi vasıtasıyla kurtarılarak, 27 Aralık 1995 günü, Güllük Limanı'na çekilmiştir.

Ancak, geminin limana çekilmesi, kaza sonrasında gündeme gelen Kardak Kayalıkları'nın hangi ülkeye ait olduğu sorununu çözümlenmemiştir. Türkiye, meseleyi diplomatik yollardan halletmeyi amaçlamış ve karşılıklı görüşmelerle diplomasi kurallarının işletilmesini önermiştir (Öymen,2003:474).

Türkiye sahillerine 3.8 deniz mili uzaklıkta olan Kardak Kayalıkları, Bodrum'un Karakaya Köyü'ne bağlıdır (Yüksel,1997:2). Türk denizcileri yıllar boyu bu kayalıklar etrafında avlanmışlar ve balıkçılar özgürce bu kayalıklara çıkmışlardır. Bu aktiviteler Yunanistan tarafından hiçbir zaman sorun edilmemiştir.

Yunanistan'ın Ankara Büyükelçiliği, 09 Ocak 1996 tarihinde Türk Dışişleri Bakanlığı'na verdiği nota ile 1932 Türkiye-İtalya arasında yapılan sözleşme ve Teknisyenler Zaptı'na atıfta bulunarak, Ankara'nın daha önceki notasında yer alan hususları reddetmiş ve Kardak Kayalıkları'nın, 1947 Paris Barış Antlaşması çerçevesinde Yunanistan'a devredildiğini ileri sürmüştür (Kurumahmut,1998:13).

Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, 16 Ocak 1996 tarihinde, Yunanistan Savunma Bakanlığı'na gönderdiği yazı ile durumu kuşkuyla karşıladığını belirterek, Kardak Kayalıkları'nın diplomatik krizden askeri boyuta kayabileceğini vurgulamış, bölgede askeri güvenlik önlemlerinin artırılmasının faydalı olacağını mütalaa etmiştir.

Kayalıkların aidiyet krizi, diplomatik yazışmalarla devam ederken, konunun basında yer alması, her iki ülkede de milli dava olarak benimsenmesine neden olmuştur (Aksu,2001:111). Kriz ile ilgili nota teatileri ilk olarak Yunan televizyonlarından, Türkiye'nin Yunanistan'dan resmi toprak talebi şeklinde kamuoyuna duyurulmuştur.

Yunan basınının tutumu ve haberin yayımlanış şekli doğrultusunda, 24 Ocak 1996 tarihinde Kilimli Belediye Başkanı Dimitris Diakomihalis, bir din adamı, bir sivil ve Kilimli Karakol Amiri ile birlikte, Türkiye sahili tarafındaki (Doğu) büyük olan kayalığa çıkarak Yunan bayrağı dikmiştir.

Yunanlıların bayram havası içerisindeki bu girişimleri, Türk kamuoyuna yansımış ve 27 Ocak 1996 günü Hürriyet gazetesi muhabirleri kayalığa giderek, Yunan bayrağını indirmişler ve yerine Türk bayrağı dikmişlerdir (Batur,2004:26–27).

Türk gazetecilerin bu girişimi Yunanistan'daki atmosferin daha da ısınmasına ve 22 Ocak 1996 tarihinde hükümeti kurarak yeni Başbakan olan Kostas Simitis'in ciddi bir sorunla yüzleşmesine sebep olmuştur (Kurumahmut,1998:13). Yunan Sahil Güvenlik botu "Panagopoulos II P70", 28 Ocak 1996 günü, sabah devriyesinde Türk bayrağını fark etmiş ve konuyu üstlerine bildirmiştir. Yunanistan Savunma Bakanlığı, Türk bayrağının Yunan bayrağı ile değiştirilmesi talimatını vererek "Panagopoulos II P70" ve "Antoniu P286" güvenlik botlarının bölgede kalmalarını istemiş ve "Navarino F461" fırkateynini ilgili mahale göndermiştir.

Savunma Bakanı Gerasimos Arsenis, Deniz Kuvvetleri Komutanı ile yaptığı telefon görüşmesinde, sualtı komando birliğinden oluşan bir timin(takımın) kayalığa çıkartılarak sadece "Yunan bayrağının Türk bayrağı ile değiştirilmesini" emretmiştir.

Kuvvet Komutanları, Genelkurmay Başkanı Christos Limberis başkanlığında toplanarak Savunma Bakanı'nın verdiği talimatı değerlendirmişler, Kara Kuvvetleri Komutanı, Genelkurmay Başkanı tarafından kendisine verilen "asker çıkartılması" emrine karşın, sorumluluğun Adalar Yüksek Komutanlığı'nda olduğunu ifade etmiştir.

Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları, görüş ayrılıklarına rağmen Savunma Bakanı Gerasimos Arsenis'in, "sadece Türk bayrağının Yunan bayrağı ile değiştirilmesi" talimatının, kayalıkların aidiyeti sorununu çözmeyeceği düşüncesinde birleşmişlerdir.

Aynı gün düzenlenen Güvenlik Kurulu toplantısı sonrasında, Savunma Bakanı, Kuvvet Komutanları ve Adalar Yüksek Komutanlığı kayalığa çıkması konusunda, Hürriyet gazetesi muhabirlerinin daha erken davrandıklarını, ancak Kardak kayalıklarını bulamayarak başka bir kayalığa Türk bayrağı diktiklerini iddia etmişlerdir.

14 kişiden oluşan sualtı komando timi Kilimli'ye gelmiş ve "Piropolitis P61" savaş gemisi ile kayalıklara hareket etmiştir. Yunan sualtı komandoları, 28 Ocak 2006 günü, havanın kararmasıyla birlikte kayalıkları çıkmış ve Türk bayrağını indirerek her iki kayalığa da Yunan bayrağı dikmişlerdir. 29 Ocak 1996 günü de sabah 05.30'da, kendilerini bölgeye getiren "Piropolitis P61" gemisine dönmüşlerdir. Ancak bu noktada, saat 10.00 sularında Genelkurmay Başkanı'nın emri doğrultusunda tekrar doğuda bulunan büyük kayalığa yönelmişlerdir.

Yunan savaş gemilerinin bölgede bulunması ve Yunanistan'ın diplomatik görüşmeleri reddeder tavrı sonucunda, Türk Deniz Kuvvetleri'ne bağlı savaş gemileri de bölgeye

intikal etmiştir. Yunanistan Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçakların, bölgedeki uluslararası sularda seyir eden Türk gemilerini taciz uçuşları, iki ülke hava kuvvetleri arasında Kardak Kayalıkları bölgesinde it dalaşları yaşanmasına sebep olmuştur.

Aynı gün Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi Dimitrios Nezeritis, Dışişleri Bakanlığı'na çağırılmış ve Yunanistan'ın görüşmelere yaklaşmayan tavrı kınanarak Atina'nın öne sürdüğü tezlerin geçersizliğini vurgulayan sert bir nota verilmiştir (Kurumahmut, 1998,14). Yunanistan konuyu, Türkiye'nin ülkesel bütünlüğü üzerindeki toprak talepleri gibi asılsız bir gerekçeyle NATO, ABD, BM ve Rusya Federasyonu'na duyurmuş ve destek arayışlarına başlamıştır.¹

Öte yandan Başbakan Simitis, Yunan iç kamuoyunu memnun etmek istercesine, Türkiye'nin diplomatik görüşme taleplerine karşılık Yunanistan'ın, Türkiye ile Ege Denizi'nde Kıta Sahaneliği'nin belirlenmesi dışında herhangi bir sorunu olmadığını ve Ege üzerindeki egemenliğinden ne pahasına olursa olsun vazgeçmeyecekleri yönünde sert açıklamalarda bulunarak, krizi doruk noktasına çıkarmıştır. Kostas Simitis'in bu yöndeki beyanatına karşılık, Türk tarafından da çeşitli açıklamalar yapılmıştır (Batur,2004:28).

Yine aynı gün, ABD devreye girerek endişelerini dile getirmiş ve 30 Ocak 1996 tarihinde, ABD Başkanı Bill Clinton, Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis ile görüşmüştür.

ABD, iki NATO müttefikinin savaşa girmesini, kendi ulusal menfaati açısından uygun görmemiş ve iki tarafı da caydırabilmek için "ilk kurşunu atan, karşısında beni bulur" gibi sert ifadelerle başvurmuştur (Aksu,2001:112).

Yunanistan'ın müzakerelere yanaşmayan olumsuz tutumu ve çeşitli uyarılara rağmen askerlerini bölgeden çekmemesi sebebiyle, 31 Ocak 1996 tarihinde sabahın erken saatlerinde, Türk Deniz Kuvvetleri'ne bağlı SAT birlikleri Yunan askerinin olmadığı Batı Kardak kayalıklarına çıkarak Yunan bayrağını indirmişler ve Türk bayrağı dikmişlerdir (Kurumahmut,1998:16).

Yunanistan, Türk SAT komandolarının diğer kayalığa çıktığı haberini, ilk olarak Türk Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklama sonrasında öğrenmiş ve Başbakan Simitis, iki

¹ Yunan Parlamentosu tarafından, Kardak Kayalıkları'nın Yunanistan'a ait olduğu ve krizin Türkiye'nin Yunanistan'dan toprak talebi doğrultusunda baş gösterdiği yönünde, propaganda amaçlı kataloglar hazırlanarak Avrupa Birliği ülkelerine dağıtılmıştır.

kayalığın da Yunan kuvvetlerinin güvencesi altında olduğunu ısrarla savunan Genelkurmay Başkanı Limberis'ten bu haberin teyidini istemiştir.

1996-2004 yılları arasında PASOK Hükümeti'nin Başbakanı olan Kostas Simitis, 2005 yılında kaleme aldığı, "Yaratıcı bir Yunanistan için Politika" başlıklı kitabında, "Yunan İstihbarat Teşkilatı'nın (EİP), bölgede bulunan Türk savaş gemisinin diğer kayalığın fotoğraflarını çektiğini ve Türk Deniz Kuvvetleri'nde bir hareketliliğin yaşandığını tespit ettiğini, bu bilgilerin Deniz Kuvvetleri ve kendisine ulaştırıldığını, bunun üzerine Türk askerlerinin diğer kayalığa çıkabileceği düşüncesiyle Genelkurmay Başkanı'na bölgedeki güvenlik önlemlerini sorduğunu, buna karşılık Christos Limberis'in de tüm önlemlerin alındığını ısrarla vurgulayarak Türk tarafında yaşanan hareketliliğin sadece taktik icabı olduğunu, üzerinde fazla durulmaması gerektiğini ifade ettiğini" yazmaktadır.

Yunanistan, ulusal imkânlarıyla, Türk SAT komandolarının diğer kayalığa çıktığı haberinin teyidini almakta oldukça zorlanmış ve bu doğrulama, kriz boyunca Dışişleri Bakanı Theodoros Pangalos ile sürekli görüşen ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher'in Yardımcısı Richard Holbrooke'tan gelmiştir.

Türk SAT komandolarının diğer kayalığa çıkmasıyla kriz sahasında iki ülke arasındaki durum eşitlenmiştir. Simitis, bunun üzerine Savunma ve Dışişleri Hükümet Konseyi'ni toplamış ve Atina tarafından yapılabilecek girişim hakkında Genelkurmay Başkanı'nın görüşlerini sormuştur. Genelkurmay Başkanı Christos Limberis, ilk olarak Türk komandolarının bulunduğu kayalığın hemen bombalanmasını, ikinci olarak günün ağarmasıyla birlikte kayalığın Yunan hava kuvvetleri tarafından vurulmasını teklif etmiş, ancak bu teklifler Başbakan tarafından, iki ülke arasında savaşa neden olacak düşüncesiyle kabul edilmemiştir. Genelkurmay Başkanı'nın son teklifi olan aynı kayalığa Yunan komandolarının çıkması konusu Simitis tarafından kabul görmüş, ancak Genelkurmay Başkanı'nın komandoların hazırlıkları için en az altı saatte ihtiyaç olduğu cevabı, Atina'nın herhangi bir girişimde bulunmasını olanaksız kılmıştır.

Yunan hükümeti bu çaresizlik karşısında, ABD'nin arabuluculuğuna razı olmuş, kayalıklardaki askerleriyle birlikte, bölgedeki tüm güçlerini geri çekerek "status-quo ante" yani, olay öncesi duruma dönmeyi kabul etmiştir (Batur,2004:32).

Aslında, status-quo ante formülünün salt ABD'nin fikri olduğunu söylemek yanlıştır. Türkiye'nin, SAT komandolarının kayalığa çıkışını duyurmak amacıyla yaptığı açıklamada yer alan, "Türk askerine saldırıda bulunulmadığı takdirde, karşı tarafa ateş

açılmayacağı ve Atina'nın asker ve bayrağını çekmesi sonucunda Türkiye'nin de aynı yönde hareket edeceği" ibareleri bunu açıkça göstermektedir (Aksu,2001:112).

Netice itibariyle, karşılıklı olarak askerlerin bölgeden çekilmesi, olayın askeri boyutunu sonuçlandırmış, ancak siyasi taraftaki söylemlerin devam etmesine engel olmamıştır.

Konu, özellikle Yunanistan'da iç politika malzemesi haline getirilmiş ve yeni kurulan Simitis Hükümeti'ne yönelik eleştirilere zemin hazırlamıştır. Genelkurmay Başkanı Christos Limberis istifa etmiş, Yunanistan Silahlı Kuvvetleri, başarısız olarak nitelendirilerek Yunan kamuoyu tarafından ciddi anlamda suçlanmıştır.

Yunanistan açısından bakıldığında, meselenin özünü teşkil etmemekle birlikte, krizin tırmandırılmasında, Başbakanlık yarışında Simitis'in rakibi konumunda olan Savunma Bakanı Gerasimos Arsenis'in payının büyük olduğunu söylemek mümkündür (Batur, 2004:33–38).

Simitis, söz konusu kitabında, krizi iki ülke arasında çatışmaya dönüştürebilecek, Savunma Bakanı Gerasimos Arsenis'in "kayalığa asker çıkartılması" emrinden haberi olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca, krizin tırmandırılmasının Yunanistan çıkarları açısından sakıncalı olduğunu, meselenin büyütülmesi halinde Türkiye'nin siyaseti doğrultusunda Ankara ile masaya oturmak zorunda kalabileceklerini öngördüğünü ifade ederek, bu politikadan kaçınmaya çalıştığını belirtmektedir.

Simitis'in, özellikle, Savunma Bakanı'nın verdiği "kayalığa asker çıkartılması" emrinden haberi olmadığı ifadeleri, yeni kurulan hükümet içerisindeki Simitis-Arsenis çekişmesini doğrular niteliktedir.

Konuyla ilgili, bir diğer ilginç gelişme ise, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye aleyhine aldıkları kararlardır. AB Komisyonu, 15 Şubat 1996 tarihinde, aldığı kararla "Türkiye'nin, Yunanistan egemenlik alanına müdahale ettiğini" açıklamış ve Kardak Krizi'nin sorumlusu olarak Türkiye'yi suçlamıştır.

2.2.1. Türkiye ve Yunanistan'ın Karşılıklı Tezleri

Kardak Krizi meselesinde Yunanistan, savını dört temel anlaşmaya dayandırmaktadır;

- i. 1923 Lozan Barış Antlaşması,
- ii. 4 Ocak 1932 Türkiye-İtalya Belgeleri,

iii. 28 Aralık 1932 Türkiye-İtalya Belgeleri,

iv. 10 Şubat 1947 Paris Barış Antlaşması ile İtalya'dan elde ettiği 12 Adalara dahil etmesi (Kurumahmut,1998).

Diğer taraftan Türkiye, Yunanistan'ın bu tezlerini geçersiz saymaktadır. Yunanistan, ilk olarak Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesine atıfta bulunmakta ve dönemin karasuları sınırı itibariyle üç milin dışında kalan ada, adacık ve kayalıkların Türkiye egemenliğinde olamayacağını belirtmektedir.

Ancak bu Yunan yorumlayışı, söz konusu antlaşmanın ruhuna ve yapısına aykırıdır. Çünkü 12.maddede, üç milden az uzaklıkta bulunan adaların Türk egemenliğinde kalacağından bahsedilmektedir. Öte yandan, antlaşmanın hiçbir maddesinde, üç mil mesafenin ötesinde bulunan ve egemenliği antlaşmalarla devredilmiş adaların dışında kalan, toprak parçaları üzerindeki Türk egemenliğinin sona ereceğine ilişkin hüküm yoktur. Bu madde aslında, üç milin altındaki adaların Türklüğünü teyit etmektedir (Kurumahmut,1998:93).

Yunanistan ikinci olarak, iddialarında en tutarlı gördüğü, 04 Ocak 1932 tarihli Türkiye-İtalya Sözleşmesi ve 28 Aralık 1932 Türk-İtalyan Protokolü (Teknisyenler Zaptı)'ne başvurmaktadır.

Ancak, 04 Ocak 1932 tarihli Türkiye-İtalya Sözleşmesi, Akdeniz'deki Meis Adası ile Anadolu kıyıları arasındaki deniz sınırını çizerek, bu bölgedeki ada ve adacıkların aidiyetini belirlemektedir. Yani Kardak Kayalıkları'na ilişkin hiçbir husus bulunmamaktadır (Kut, 2004:514).

Öte yandan, Kardak Kayalıkları'na atıfta bulunan 28 Aralık 1932 tarihli Teknisyenler Zaptı ise, yürürlüğe girebilmesi için gerekli olan hukuki süreci tamamlamaması nedeniyle geçerli sayılmamaktadır (Aksu,2001:113). Söz konusu protokol Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanmamış ve Milletler Cemiyeti'ne tescil ettirilmemiştir. Milletler Cemiyeti Misakı'nın 18.maddesine göre, kayıt ettirilmeyen anlaşmalar geçersizdir (Kurumahmut,1998:114).

Milletler Cemiyeti Misakı'nın 18.maddesi:

“Cemiyet üyelerinin bundan böyle yapacağı bütün antlaşmalar veya (gireceği) milletler arası angajmanlar derhal sekreterliğe tescil edilecektir ve mümkün olan en kısa sürece sekreterlikçe yayımlanacaktır, tescil edilinceye kadar, bu gibi hiçbir antlaşma veya bağlayıcı olmayacaktır.”(Gündüz,1994:12)

Ancak Yunanistan, Türkiye'nin bu görüşüne karşılık, 28 Aralık 1932 Teknisyenler Zaptı'nın, 04 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin eki olduğunu gündeme getirmiştir. Yunanistan'ın bu iddiası, 28 Aralık 1932 zaptının, 04 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin tabi tutulduğu işlemlerden geçmemiş olması çerçevesinde dayanaksızdır. Çünkü 04 Ocak 1932 Sözleşmesi TBMM'de onaylanmasına rağmen, 28 Aralık 1932 belgeleri onaylanmamıştır (Kut,2004:514).

Yani Türkiye, 28 Aralık 1932 zaptına bir antlaşma iradesi içinde yaklaşmamıştır. Oysa Uluslararası Hukuk zemininde, devletler, antlaşmayla bağlanma iradelerini, onay vererek ortaya koymaktadırlar.

Sonuç olarak, 28 Aralık 1932 belgesinin ayrı bir anlaşma veya 04 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin eki olduğu görüşünü savunmak mesnetsizdir. Söz konusu zaptın sadece, ileride yapılması gündeme gelebilecek bir anlaşmanın hazırlık çalışması olabileceğini söylemek mümkündür (Kurumahmut,1998:116).

Aynı zamanda Menteşe Adaları bölgesinde bulunup da Lozan Barış Antlaşması'nda ismen belirtilmeyen adalar ile belirtilen 14 adaya bitişik olmayan ada, adacık ve kayalıklar, başka deyişle 28 Aralık 1932 zabıtnamesinin statüsüne bağlı olan adalar veya statüleri Kardak kayalıkları ile aynı olan Keçi, Bulamaç, Kalimnos, Sakarcılar, Nergiscik, İstanbulya güneyindeki 12 ada, adacık ve kayalık ile Girit'in kuzeydoğusundaki 13 adada, adacık ve kayalıklar üzerinde Türkiye'nin egemenliği devam etmektedir. (Bkz. Ek 10)

1947 Paris Barış Antlaşması'nın 14.maddesi, İtalya'nın Yunanistan'a bıraktığı 12 Adayı isim isim saymaktadır. Buna göre: Stampalia (İstambulya), Rhodes (Rodos), Chalki (Herke), Skarpantos (Kerpe), Casos (Çoban), Piscopis (İlyaki), Misiros (İncirli), Calimnos (Kilimli), Leros (İleryoz), Patmos (Batnoz), Lipsos (Eşekler,Lipso), Simi (Sömbeki), Kos (İstanköy), Castellorizo (Meis) ve bitişik adacıklar (Işıklar,2005:133) İtalya tarafından Yunanistan'a bırakılmıştır.

Lozan Antlaşması'nın 15.maddesi, İtalya'ya devredilen adaları isim isim zikrederken, son noktasındaki adacıklarla ilgili bölümünde, Paris Barış Antlaşması'nın aksine "bitişik" yerine "bağlı" terimini kullanmaktadır. Ayrıca Lozan'da, Meis Adası'na bağlı adacık/adacıklar İtalya'ya verilmekten muaf tutulmuştur. Söz konusu iki antlaşmadaki hususlar karşılaştırıldığında birbirleriyle çelişir bir tablo sergilemektedirler.

Öte yandan, yukarıda değinilen 04 Ocak 1932 tarihli Türk-İtalyan Sözleşmesi Akdeniz’de Türkiye ile İtalya arasındaki deniz sınırını çizmiştir. Bu hususlar doğrultusunda, Paris Barış Antlaşması’nın Türk-İtalyan Sözleşmesi’ne herhangi bir atıfta bulunmadan Meis’e bitişik adacık/adacıkları dahil etmesi, söz konusu sözleşmedeki taksimin kaale alınmadığını göstermektedir (Kurumahmut,1998:100–102).

Bununla birlikte Yunanistan, Paris Barış Antlaşması’nda Oniki Adalar’ın devredilmesi konusu tartışılırken, Türk-İtalyan Sözleşmesi’nin kendisi açısından da geçerli olmasını önermiş, fakat bu girişimleri sonuçsuz kalmıştır.

Atina, bu teklifinin sonuçsuz kalması sonrasında 1950 ve 1953 yıllarında Ankara ile temas kurarak, söz konusu dokümanların geçerliliğinin kabulünü talep etmiş, ancak bu arzusunda başarılı olamamıştır (Sönmezoğlu,2000:342).

Belirtilen hususlar, Yunanistan’ın savlarını öne sürerken atıfta bulunduğu Türk-İtalyan Sözleşmesi ile Teknisyenler Zaptı’nın kuvvetli dayanaklar olmadığını en güzel ispatıdır.

Paris Barış Antlaşması’nda, Kardak Kayalıkları ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Buradaki “bitişik” kavramı ise son derece muğlaktır. Konu, bitişik kelimesinin, mesafe kavramı bazında değerlendirildiğinde, Kardak Kayalıkları’nın en yakın Yunan adasına 5,5 mil olduğu, buna karşın Anadolu sahiline sadece 3.8 mil uzaklıkta bulunduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır (Aksu,2001:113). Bu hususlar doğrultusunda, Yunanistan’ın mesafe temelinde “bitişik” ifadesine başvurusu kuvvetli bir sav değildir.

Bitişik ifadesini, ekonomik ve sosyal kıstaslar temelinde de ele almak mümkündür. Ekonomik yeterliliğe sahip bir adaya, ekonomik açıdan bağımlı bir coğrafi formasyonun (ada, adacık veya kayalık) bitişik olduğu söylenebilir. Ancak burada, bitişik olarak nitelendirilen coğrafi formasyonda ekonomik veya toplumsal bir aktivitenin olması şartı aranmaktadır (Işıklar,2005:158-159). Unutulmamalıdır ki, Kardak Kayalıkları’nda üç-beş keçinin dışında kimse yaşamamaktadır.

İşte bu noktada Yunanistan, bu iddiasını güçlendirmek ve egemenlik haklarını hukuken tanıtmaya amacıyla, üzerinde hiçbir insanın yaşamadığı adacık ve kayalıkları iskâna açma politikası gütmektedir (Savunma Dergisi,1998:22).

Ayrıca, iskana açma politikası ile, adacık ve kayalıkların Karasuları, Kıta Sahanelığı ve Mühnasır Ekonomik Bölgeleri'nin mevcudiyetinin tescili hedeflenerek, Ege'deki siyasi ve ekonomik egemenliğinin artırılması gayesi güdülmektedir (Kurumahmut,1998:10-12).

Türkiye, Yunanistan'ın bu konudaki tezlerini haklı gerekçelerle kabul etmemekte ve sorunun, Yunanistan'ın adalar üzerinde antlaşmalarla belirlenmiş egemenlik sınırlarını genişletme iddiasından kaynaklandığını vurgulamaktadır. Türkiye'ye göre, Ege'de bazı adalar, adacıklar ve kayalıkların aidiyetine ilişkin yapılmış herhangi bir anlaşma bulunmamaktadır.

Kardak Krizi Türkiye açısından oldukça önemlidir. Türkiye bu vesileyle tüm Ege'de adasal status-quo'yu, Lozan'dan beri ilk kez sorgulamış ve Ege'de mülkiyeti belli olmayan "Gri Bölgeler" tezini geliştirmiştir. Bu bağlamda Türkiye tarafından yapılan çeşitli çalışmalar (Aksu,2001:106) temelinde, bugün Ege Denizi'nde yer alan 25 adet coğrafi formasyonun aidiyeti belli değildir (Işıklar,2005:156–158).

1996 Mayıs ayında patlak veren ve Kardak Kayalıkları kadar meşhur olmayan bir diğer ada krizi ise Gavdos Adası'na ilişkindir. Yunanistan, Gavdos Adası'nın bölgede düzenlenecek NATO tatbikatına dahil edilmesini talep etmiş, fakat bu sıradan teklif, tatbikatın hazırlık toplantısı sırasında NATO'da görevli bir Türk Subay'ın itirazı ile karşılaşmıştır (Kut,2004:515).

Girit Adası'nın güneyinde yer alan Gavdos, bir Doğu Ege Adası değildir. Şüphesiz, Türkiye'nin bu ada üzerinde yayılcı emelleri olduğunu söylemek en azından yanlıştır. Ancak mesele, Kardak Krizi sonrası Ankara'nın Ege'de mülkiyeti antlaşmalarla açıkça belli olan bazı adalar dışındaki tüm coğrafi formasyonların aidiyetini sorgulamaya girişmiş olmasıdır (Fırat,2001:469).

2.2.2. Gri Bölgeler Konusunda Politika Alternatifleri

Türkiye'nin Yunanistan'ın kuruluşundan beri gütmüş olduğu en başarılı deniz politikası 'Belirsiz Bölgeler' konseptidir. Türkiye bütün sorunları bir paket şeklinde görüşmek istemekte, Yunanistan ise Kıta Sahanelığı ve Kardak'tan başka Ege'de sorun olmadığını iddia etmektedir. Gavdos suni bir sorun gibi gözükse de Türkiye'ye bir koz kazandırmaktadır ve yıllardır ilk defa "bekle-gör politikası" aşılarak gündemde bir Türk Politikası oluşturulmuştur. Gavdos olmayan bir hakkımız bile olsa Türkiye'ye yakın

kıyılarımızdaki diğer belirsiz bölgeler için bir alışveriş unsuru olabilir. Bu açıdan muhtemel alternatifleri değerlendirilebilir.

Kardak, küçük bir kaya parçası gibi görünse de, ada ve adacıklara kara suları hakkını tanıyan III.Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi sayesinde Türk-Yunan sınırını belirleyen orta hat, şimdiki sınırından 3,6 mil daha Türk kıyılarına doğru kayacak ve Türk kıyılarına 1,9 mil daha yanaşmış olacaktır. Ayrıca Türkiye'nin Deniz ülkesinden kilometrelerce karelik bir geometrik yamuk şeklindeki bölge, Yunanistan'a terk edilmiş olacaktır. (Bkz. Ek 11)

Türkiye belirsiz bölgeler tezini Özal-Papandreou arasında gerçekleştirilen Davos Görüşmeleri'ne dayandırabilir. Bu görüşmede "çatışma krizinin yinelenmesini engellemek için anlaşmazlık konusu bölgeleri belirlemek ve çözümler üretmek amacıyla büyükelçiler düzeyinde bir komisyon kurulması" kararı alınmıştır (Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Müdürlüğü,1978:609). "Demek ki anlaşmazlık bölgeleri terimi daha Davos'ta yani 1988'de bile vardı" şeklinde bir dayanak ileri sürülebilir.

Türkiye "sahipsiz adalar" tezi yerine "Türkiye'ye ait adalar" tezini ileri sürebilir. Çünkü Türkiye'nin tezi olan "Lozan'da söz konusu bölgeler hakkında hüküm olmadığı" düşüncesinden yola çıkılırsa, hukuki olarak buralar hala eski sahibine aittir. Bu tez de Türkiye'nin en azından pazarlık masasına güçlü oturmasını sağlayacaktır.

Bu arada Avrupa Parlamentosu, 15 Şubat 1996 tarihinde almış olduğu karar ile 1923, 1932 ve 1947 Andlaşmalarına uygun olarak Kardak Kayalıklarının On iki Adalar grubuna dahil olduğunu belirtmiş, "Türkiye'nin Yunanistan'ın egemenlik haklarına yönelik tehlikeli tehditlerini" kınamış ve Türkiye'yi uluslararası Andlaşmalara saygı göstermeye çağırmıştır (Mfa,23.03.1996). Gerçekte Avrupa Parlamentosu'nun almış olduğu bu karar Kardak bunalımına bir anda Yunanistan-Türkiye arasında bir sorun çıkarıp Türkiye ile, Avrupa Birliği arasında bir sorun haline getirebilecek bir nitelik kazandırmıştır. Alınan kararda Yunanistan'ın Avrupa Birliği üyesi olduğu, Ege Denizi'nde askerî gerilimin Türkiye tarafından tırmandırıldığı ve Yunanistan'ın sınırlarının AB'nin dış sınırları olduğu vurgulandıktan sonra, AB üyelerinin, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin düzeltilmesinde etkin rol oynamaları, Türkiye'nin AGİT çerçevesindeki yükümlülüklerine sadık olması çağrısında bulunulmuştur. Türkiye ise, Avrupa Parlamentosu'nun almış olduğu bu kararı Yunanistan yanlısı karar olarak değerlendirmiştir.

2.3. Hava Sahası ve FIR Sorumluluklarına İlişkin Sorunlar

Hava sahası, ulusal hava sahası ve uluslararası hava sahası olmak üzere iki parçadan müteşekkildir. Ulusal hava sahası, bir devletin ülkesi üstündeki hava sahasını kapsamaktadır. Ulusal hava sahasının sınırları, ülkenin karasularının bittiği yere kadar uzanmaktadır. Başka bir deyişle ülkelerin hava sahası, karasuları sınırı ile limitlidir. Devletlerin, ulusal hava sahalari dışında kalan hava sahası ise uluslararası hava sahalari oluşturmuştur (Pazarcı,2004:293).

Ege Denizi kaynaklı sorunlar çerçevesinde, Yunanistan'ın tek taraflı girişimleri hava sahası meselesini de gündeme getirmektedir. Ancak, Ege'deki hava sahası sorunları sadece Yunan Hava Sahası ve FIR Hattı meselesi ile sınırlı değildir. Bu meseleler yumağına, Erken İhbar Hattı ve Hava Savunma Sahaları, Uluslararası ve Mevsimlik Havayolları ve Tehlikeli Sahalarla ilgili sorunlar ve Komuta Kontrol Alanları'nı ilave etmek mümkündür.

Meselenin özüne ilişkin olarak, Yunan Hava Sahası iddiaları ile FIR Hattı sorunu ayrı başlıklar altında ele alınmış, belirtilen diğer konular ise Öteki Sorunlar başlığı altında incelenmiştir.

2.3.1. Yunan Hava Sahası

Yunanistan, Ege'deki altı millik karasuları genişliğine rağmen hava sahasının 10 mil olduğunu iddia etmektedir. Yukarıda değinilen, hava sahasının Uluslararası Hukuk'taki tanımı çerçevesinde, karasuları genişliği ile aynılığı esası temelinde Türkiye, Yunanistan'ın bu iddiasını tanımamaktadır. Keza, Yunanistan'ın öne sürdüğü 10 millik hava sahası hiçbir ülke tarafından da kabul görmemektedir (Acar,1993:23). Şikago Sivil Havacılık Sözleşmesi'nin bir ve ikinci maddelerinde bu kural belirtilmektedir. 1944 yılında imzalanan bu sözleşmenin birinci maddesi şöyledir: "Akit devletler, devletlerin ülkeleri üstündeki hava sahası üzerinde tam ve münhasır hâkimiyete sahip olduklarını kabul ederler." (Gündüz,1994:143). Görüldüğü üzere sözleşme, devletlere, hava sahası üzerinde karasuları gibi tam egemenlik yetkisi vermektedir.

Söz konusu sözleşmesinin ikinci maddesi ise: "Bu konvansiyon anlamında bir devletin ülkesinden maksat, o devletin hâkimiyeti, hükümranlığı, himayesi veya mandası altında bulunan arazi ile ona bitişik bulunan kara sularıdır." (Gündüz,1994:143) şeklindedir.

Yunanistan, 3–13 Haziran 1931 tarihli ve 5017 sayılı sivil havacılık kanunu ile devletin ülkesi üzerindeki hava sahasında tam ve mutlak egemenlik ilkesini kabul etmiştir. 6–18 Eylül 1931 tarihinde kabul ettiği Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile de “sivil havacılık ve hava polis sorunlarına” karşılık, karasularını 10 mil olarak kullanacağını açıklamıştır (Katsoufros,1990:86–87).

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde yer alan bu hüküm, 13 Ekim 1919 tarihli Paris Sivil Havacılık Sözleşmesi’ne dayandırılmaktadır (Pazarıcı,1990:116).

Ancak Paris Sözleşmesi, hava sahasını, “karasuları üzerindeki hava tabakası” olarak tanımlamaktadır. Bu dönemde, Yunanistan’ın karasularının üç mil olduğu göz önüne alınırsa, bu tek yanlı davranışın, esasen dayandırıldığı anlaşmayı, ihlal ettiği görülmektedir (Bilge,2000:232).

Aslında Yunanistan, bu kararname ile sadece hava sahasını değil karasularının da 10 mil olduğunu üstü kapalı olarak duyurmuştur. Fakat 17 Eylül 1936 tarihinde 230 sayılı yasa ile karasularını altı mile çıkarması, Yunanistan’ın bu iki konu arasında çelişkili karar aldığını göstermektedir. Çünkü 230 sayılı yasa ile karasuları altı mile genişletilmiş, ancak hava sahasının 10 mil sınırları açıkta kalmıştır (Sönmezoğlu, 2000:334).

Yunanistan hava sahası ile ilgili tezini belli başlı iki görüşe dayandırmaktadır:

- i. Bu genişlikte bir hava sahası ilanı Uluslararası Hukuka uygundur.
- ii. 10 millik hava sahası ilanından 1970’lere kadar geçen süre içinde Türkiye hiçbir itirazda bulunmamış ve durumun geçerliliğini zımni olarak kabul etmiştir (Aksu 2001: 94;Katsoufros,1990:87).

Türkiye, Yunanistan tarafından öne sürülen bu görüşlerden ilkinin, Şikago Sivil Havacılık Sözleşmesi’nin bir ve ikinci maddeleri gereğince tanımamakta ve Uluslararası Hukuka uygunluğunu da kabul etmemektedir. Öyle ki, Yunanistan’ın, Hava Sahası’nın 10 mil olduğunu iddia etmesine karşılık, NATO manevralarında altı mil görüşünü esas kabul ederek uygulaması, Türkiye’nin bu konudaki haklı gerekçesini göstermektedir (Sönmezoğlu,2000:333;Işıklar,2005:101–103).

İkinci Yunan görüşü çerçevesinde ise, Yunanistan söz konusu kararnameyi ancak 02 Haziran 1974 tarihinde Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO)’ne bildirmiştir. Türkiye, Yunanistan’ın 10 millik hava sahası iddiasını, bu şekilde uluslararası olarak

açıklaması sonrasında itiraz etmiş ve 1975 yılı Mayıs ayında Ege'de düzenleyeceği bir tatbikat dolayısıyla, 15 Nisan 1975 tarihinde ICAO'ya gönderdiği teleks mesajı ile Yunan kıyılarından altı deniz mili uzaklığa kadar olan bölgeyi tehlikeli bölge ilan ettiğini duyurmuştur. Bu davranış Türkiye'nin, Yunanistan'ın ilan ettiği 10 millik Hava Sahası'nı tanımadığını açıkça göstermektedir.

Ayrıca Türkiye, 05 Mayıs 1975 tarihinde Yunanistan'a gönderdiği, ikinci bir teleks mesajında söz konusu görüşlerini tekrarlayarak bu ülkeye yalnızca altı millik bir hava sahası tanıdığını ilan etmiştir (Pazarcı,1990:117).

1970'li yılların ortalarından bu yana Yunanistan, altı millik karasuları sınırı ile iddia ettiği 10 millik hava sahası arasındaki bölgede uçuş yapan Türk uçaklarını "hava sahasının ihlal edildiği" gerekçesiyle protesto etmektedir.

Bu protestonun yanında, Yunan savaş uçakları, bu bölgede uçuş yapan Türk savaş uçaklarını, iddia edilen hava sahasının dışına çıkartmak üzere havalanmakta ve iki ülke uçakları arasında "it dalaşı" tabir edilen tehlikeli bir savaş oyunu yaşanmaktadır. Atina, 1996 yılında, Türk savaş uçakları tarafından hava sahasının 538 defa ihlal edildiğini ve iki ülke savaş uçakları arasında 456 it dalaşı yaşandığını duyurmuştur (Egeli,1998:78–80). Türkiye, belirtilen haklı gerekçeleri doğrultusunda Atina'nın ileri sürdüğü bu ihlalleri tanımamaktadır.

2.3.2. FIR Hattı

II. Dünya Savaşı sonrasında, havacılık alanındaki ilerlemenin paralelinde gelişen sivil havacılığın, bir düzen içerisinde yürütülerek uçuş güvenliğinin sağlanması amacıyla 1944 yılında imzalanan Şikago Sözleşmesi ile ICAO kurulmuştur (Aksu,2001:96). Ayrıca söz konusu sözleşme çerçevesinde, uluslararası hava taşımacılığını pratik hale getirmek üzere, dünya hava sahası çeşitli "Hava Seyir Bölgeleri"ne ayrılmış, bu bölgelerin her biri de "Uçuş Bildirim Bölgeleri" (Flight Information Regions-FIR) ne bölünmüştür (Sönmezoğlu,2000:335).

Uçuş Bildirim Bölgesi teriminin kısaltması olan FIR alanı, (Bkz. Ek 12) sınırları ICAO tarafından belirlenerek onaylanan ve içerisinde uçuş bilgisi ve arama kurtarma ile ikaz sistemlerinin sağlandığı bir hava sahasıdır. FIR Hattı, bu sahanın sınırlarına verilen isimdir (Gürel,1993:78).

Uçuş emniyeti açısından gerekli olan trafik durumu ve hava koşulları gibi hizmetlerin sunulduğu bu bölge, alan içinde sorumluluk yüklenen devlete hiçbir şekilde egemenlik yetkisi vermemektedir (Işıklar,2005:92).

Türkiye ve Yunanistan arasındaki FIR Hattı meselesi, Yunanistan'ın bu bölge üzerinde egemenlik hakkına sahipmişçesine mevcut davranışlarından ve İstanbul/Atina FIR Hattı'nı kendi ulusal hava sahasının sınırı olarak kabul ettirmek istemesinden kaynaklanmaktadır (Egeli,1998:78;Gürel,1993:78).

Ege Denizi üzerindeki FIR yükümlülüğü, 1950 yılında ICAO tarafından İstanbul'da düzenlenen toplantı ile belirlenmiştir. 1952 yılında Paris'te yapılan toplantıda da, Ege Denizi üzerinde seyir halinde olan uçakların bilgileri Atina'ya vermeleri ve Türk karasularına girmelerini müteakip İstanbul'a bildirmeleri kararlaştırılmıştır (Aksu,2001:96).

Yani Ege Denizi, 1952 yılından bu yana Atina FIR Hattı'na dâhildir. (Sönmezoğlu, 2000:335) Buna, Türkiye'nin dönem içerisinde, konuya gerekli ilgiyi göstermemesinin sebep olduğunu söylemek mümkündür. ICAO, 1946 yılında Yunan hava sahasını da içine alacak Ankara merkezli bir FIR sahası önermiş, ancak Türkiye maliyetli olacağı düşüncesiyle (Fırat,2001:760) bu teklifin üzerinde yeterince durmamıştır. Akabinde, Kasım 1950 ve Mart 1958 tarihlerinde yapılan ICAO toplantılarında Türkiye'nin FIR alanının sınırlarının, kara sınırları ve kara suları sınırlarından geçmesi kabul edilmiştir (Gürel,1993:78).

ICAO Konseyi'nce onaylanmış FIR Hattı sınırı, yaklaşık olarak Türk-Yunan karasuları çizgileri üzerine tekabül etmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'den havalanan, Batı istikametine seyir halinde olan uçakların durumlarını Atina'ya ve Batı'dan gelen uçakların da İstanbul FIR Hattı'na girmeleri sonrasında Türkiye'ye bildirimde bulunmaları zorunludur (Sönmezoğlu,2000:335).

Atina FIR Hattı'nı, Türk uçaklarının Ege'ye çıkışını engellemek için kullanan Yunanistan, Türk askeri uçaklarının da uçuş planlarıyla ilgili bilgi vermelerini ve kendisinin saptadığı düzenlemelere uymalarını istemektedir (Gürel,1993:78).

Ancak, Şikago Sözleşmesi'nin üçüncü maddesi, söz konusu sözleşmenin sadece sivil uçaklara uygulanabilirliğini ve askeri uçakların muaf tutulması gerektiğini belirtmektedir (Aksu,2001:97).

Sözleşmenin üçüncü maddesinin (a), (b) ve (d) bendleri;

- a) Bu konvansiyon yalnız sivil hava nakil vasıtalarına kabili tatbik olup Devlet hava nakil vasıtalarına tatbik olunmaz;
- b) Askeri, Gümrük ve Zabıta hizmetlerinde kullanılan hava nakil vasıtaları, Devlet hava nakil vasıtası sayılır;
- d) Akit Devletler, Devlet hava nakil vasıtaları için nizamlar vazederken sivil hava nakil vasıtalarının seyrüseferinin emniyetini göz önünde bulundurmaya taahhüt ederler (Gürel, 1993:78–80).

Belirtilen bu madde çerçevesinde Türkiye, Yunanistan'a yönelik itirazını haklı gerekçelere dayandırmaktadır.

Bunun yanında, FIR düzenlemesinin sadece sivil uçaklar için olduğu göz önüne alınması halinde dahi, Yunanistan'ın arzu ettiği uygulamanın kabul edilmesi sonucunda, Türkiye'nin açık denizler üzerinde eşit ve serbest kullanım hakkının kısıtlanacağı aşıkardır. Yunanistan'ın talepleri doğrultusunda, bugün Ege Denizi'nin sivil ve askeri hava faaliyetleri açısından yaklaşık %91'i Yunanistan'ın denetimine girmiş olmaktadır. Bu da Ankara açısından kabul edilemez bir durumdur.

Ayrıca üçüncü maddenin (d) bendinde belirtildiği üzere, Devlet uçaklarıyla ilgili konuların ikili anlaşmalarla düzenlenmesi ifadeleri, Türkiye'nin tezleri açısından önem arz etmektedir. Türkiye, bu bende atıfta bulunarak, askeri uçaklarla ilgili konuların ikili anlaşmalarla düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Gürel,1993:78–80).

1974 yılı sonrasında iki ülke arasında yaşanan gerginlik FIR Hattı sorununun gündeme gelmesine sebep olmuştur. Türkiye, Kıbrıs Barış Harekati'nin iki ülke arasında savaş riskini göz önüne getirmesi temelinde, Ege Denizi üzerinden gelebilecek bir sürpriz saldırıyı engellemek amacıyla 685 sayılı NOTAM ile Ege ve Akdeniz'i tehlikeli bölge olarak ilan etmiş ve hareket sonrasında bu NOTAM'ı kaldırmıştır. Ancak, ilk hareket sonrasında, 06 Ağustos 1974 tarihinde Ankara tarafından ilan edilen 714 sayılı NOTAM ile FIR Hattı sınırı Ege'nin ortasına tekabül edecek şekilde yeniden belirlenmiş ve bu düzenleme ile hattın doğusuna geçecek bütün uçaklardan İstanbul'a bilgi verilmesi talep edilmiştir (Aksu,2001:97;Fırat 2001:760).

Buna karşılık Yunanistan, 13 Eylül 1974 tarihinde yayınladığı 1157 sayılı NOTAM ile bütün Ege hava sahasını tehlikeli bölge ilan ederek hava trafiğine kapatmıştır. Yapılan görüşmeler 1980 yılına kadar herhangi bir çözüm getirmemiştir. Türkiye 1980 yılı Mart ayında, 714 sayılı NOTAM'ı ekonomik gelişmeler ve büyük ölçüde ABD'nin girişimleri sonucu kaldırmış ve Yunanistan'da NOTAM'larını geri çektiğini duyurmuştur (Gürel,1993:80).

2.3.3. Öteki Sorunlar

Öteki Sorunlar başlığı altında nitelendirilen meseleler, aslında Yunanistan'ın belirli konularda, NATO askeri kanadından ayrılmadan önce ittifakın kendisine sağladığı imkân ve avantajları da kullanarak, Ege'nin uluslararası bölümlerini denetimi altına almak ve Türkiye'nin bu sahalardan yararlanmasını engellemek amacıyla kaynaklanmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan 1952 yılında NATO'ya katılmış ve aynı kanatta yer almışlardır. Bölgenin, ittifak temelinde savunulması amaçları, askeri sorumluluklar bağlamında belirli dengelemelerin yapılmasını gerekli kılmış ve Ege'deki hava savunma sorumluluğu Ege Denizi'nin ortasından geçecek şekilde iki ülke arasında paylaştırılmıştır (Aksu,2001:99). Ancak Yunanistan, 1964 yılı sonrasında Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeleri öne sürerek belirli girişimlerde bulunmuş ve Avrupa Müttefik Başkomutanı'nın, "NATO Erken İhbar Hattı'nın, İstanbul/Atina FIR Hattı sınırları ile örtüştüğü" açıklamasını yapmasını sağlamıştır (Fırat,2001:99).

Yunanistan bu açıklama sonucunda, bütün Ege üzerindeki hava savunma sorumluluğunu elde etmiştir.

Atina'nın, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında NATO'nun askeri kanadından çekilme kararı, ittifakın güneydoğu kanadındaki gerekli düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Bu çerçevede, İzmir'deki Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı ile Altıncı Müttefik Hava Kuvvetleri Komutanlığı Türk subayların komutası altına girmiş ve Türk-NATO Karargâhları'na dönüşmüştür (Aksu, 2001:100).

Yunanistan'ın 1980 yılında, Rogers Planı ile NATO'nun askeri kanadına dönmesiyle birlikte, Erken İhbar Hattı ve Hava Savunma Sorumluluk Bölgesi sorunu yeniden gündeme gelmiştir. Yunanistan, NATO askeri kanadından ayrılması sonrasında yapılan düzenlemeyi kabul etmemiş ve 1974 öncesine dönülmesini istemiştir. Ancak, Atina'nın bu talebi, 1974 yılı öncesi düzenlemenin geçerliliğini yitirdiği iddiasıyla Ankara tarafından reddedilmiştir.

Türkiye, Ege'deki uluslararası hava sahasından doğuya yönelecek uçuşlardan en az 10 dakika öncesinden kendisine malumat verilecek bir düzenleme ve ülkesinin güvenlik gereksinimlerini göz önünde bulunduracak yeni bir yapılanma talep etmektedir (Gürel,1993:80).

Yunanistan, sorunlara ek olarak, Ege hava sahasında mevcut uluslararası hava yollarına yenilerini ilave ederek, çıkarları doğrultusunda mevsimlik havayolları açmakta ve tehlikeli sahalar ilan etmektedir. Ege'deki uluslararası hava sahasının büyük bir bölümünü içine alan, Sakız ve Andros Adaları arasındaki bölgeye tekabül eden LGD 68 ve Limni Adası ile Kesendire ve Kuzey Sporad Adaları bölgesini kapsayan LGD 65 kodlarıyla isimlendirilen alanlar, bu uygulamaya en güzel örneklerdir (Işıklar,2005:120). Yunanistan bu bölgeleri tehlikeli alan olarak ilan etmekle Ankara'nın Ege uluslararası hava sahasına çıkışını engellemeyi amaçlamaktadır (Gürel,1993:80).

Bu tartışmalara paralel olarak gündeme gelen diğer bir husus ise, Atina'nın 1975 yılı Haziran ayında Limni Adası çevresinde oluşturduğu ve "Limni Terminal Sahası" olarak isimlendirdiği 300 mil karelik kontrol bölgesidir. Bu saha ile Yunanistan, Türkiye'nin Ege uluslararası hava sahasını kullanmasını engellemeyi hedeflemektedir. Öte yandan Türkiye, uçakların önceden izin almak koşuluyla uçabilecekleri bu bölgenin sivil terminal kontrol talepleri için gereğinden fazla büyük olduğunu ve ICAO kuralarını ihlal ettiğini ileri sürmektedir. Bölgenin "gereğinden fazla büyüklüğü" konusu, zaman zaman Yunanistan tarafından da kabul edilen bir görüştür (Aksu,2001:97; Pazarcı,1990:119).

Ancak Yunanistan, bu bölgenin küçültülebileceğini kabul ederken, Türkiye'nin de Ege'de bu tür kısıtlamalarda bulunduğunu öne sürerek, tamamıyla kaldıracağını hiçbir zaman belirtmemiştir.

İki ülke uygulamalarının karşılaştırılması durumunda, Türkiye'nin Gökçeada, Bozcaada ve Çanakkale Boğazı'nın batı girişini kapsayan bölümde ilan ettiği uçuşa yasak bölgenin büyük bir parçasının Türk hava sahası içerisinde olduğu görülmektedir (Işıklar,2005:120). Yani Yunanistan'ın uygulamalarının hemen hemen tamamı uluslararası hava sahasını kapsarken, Türkiye'nin uygulamasının çok büyük bir bölümü kendi ulusal hava sahası içerisinde cereyan etmektedir.

Komuta Kontrol Sahası, Erken İhbar Hattı meselesi ile iç içe geçmiş bir konudur. Hava savunma sorumluluk sahasında, komuta kontrol görevinin kime ait olacağını düzenlemektedir. NATO Askeri Komite Toplantısı'nda görüşülen, Ege'deki askeri deniz araçlarının komuta ve kontrolü konusu, 17 Ocak 1957 tarihinde Yunanistan'a verilmiştir. Yunanistan'ın 1974 yılında NATO'nun askeri kanadından çekilmesiyle birlikte Türkiye, bu düzenlemeyi kabul etmediğini duyurmuştur.

Yunanistan, iki ülke arasındaki sorunları ilk etapta askıya alan ve daha sonra görüşmelerle çözümleneceğini öngören 1980 Rogers Planı ile NATO'nun askeri kanadına tekrar dönmüştür. Ancak, PASOK Hükümeti'nin 1981 yılında iktidar olması ve Türkiye ile görüşmelere yanaşmaması sonucunda, Rogers Planı'ndan yeralan taahhütler tek taraflı olarak teker teker unutulmuştur (Fırat,2001:82).

Sorun, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına katılması sonrasında, 1974 öncesi uygulamaya dönme isteği ve haklı olarak Türkiye'nin bunu reddetmesinden kaynaklanmaktadır.

2.4. Silahsızlandırılmış Statüdeki Adaların Silahlandırılması Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde gerginliğe ve güvensizliğe yol açan bir diğer önemli sorunu ise, Yunanistan'ın egemenliği altında yer alan, ancak, uluslararası Andlaşmalarla silahsızlandırma yükümlülüğüne girmiş olduğu adaları, önce gizli daha sonra açıktan, silahlandırmaya başlaması oluşturmaktadır.

Yunanistan'ın Ege'deki adaları silahlandırmaya başlamasına ilk tepkinin 29 Haziran 1964'te bu ülkeye verilen nota ile olduğu görülmektedir. "Türkiye bu durumu ilk olarak 1964'te Yunanistan'ın dikkatine sunarak, 29 Haziran 1964 'te, bu devlete bir nota vermiş ve Rodos ve İstanköy'de yapıldığı saptanan tahkimata Andlaşmalara uyularak son verilmesini istemiştir. Yunanistan ise Temmuz 1964'te verdiği yanıtta Andlaşmalara uyduğunu ve söz konusu adalarda tahkimat yapmadığını bildirmiştir (Gürel,1993:69). Benzer bir tartışma da Yunanistan'ın 1969 yılında Limni adasını silahlandığına ilişkin olarak yaşanmıştır. 2 Nisan 1969 tarihinde Türkiye, Yunanistan'a vermiş olduğu bir notada Yunanistan'ın Limni'de yapmış olduğu silahlandırma ve alt yapı çalışmalarının bu adaların Andlaşmalarda silahsızlandırılmış statüsüne aykırı olduğu belirtilmiş, Yunanistan ise, 10 Mayıs 1969 tarihli cevabi notasında Andlaşmalara saygılı olduğunu belirterek; "Bu adanın havaalanında yapılmakta olan çalışmaların sivil havacılık ihtiyaçlarına cevap vermek üzere gerçekleştirilmektedir" demiştir (Pazarcı,1992:53-54).

1960'lardan itibaren, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin Kıbrıs sorunu edeniyile sıcak savaşa yönelen bir eğilim göstermesi, giderek 1974'de Türkiye'nin Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunmak zorunda kalması, iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginliği artırırken, diğer yandan da var olan sorunları barışçıl yollardan çözüm getirilememesi, tarafların ulusal kamuoyları açısından olduğu kadar uluslararası kamuoyunda da bir Türk-Yunan savaşının kaçınılmaz olduğu kanısını

yaygınlaştırmıştır.

Yunanistan, adaları silahlandırırken bir yandan bu adaların uluslararası statüsünü düzenleyen Andlaşmaların geçerliliğini tartışma konusu haline getirmiş, diğer yandan ise, uluslararası sistemdeki değişimlerin bu Andlaşmaların kurmuş olduğu statüyü geçersiz kıldığını savunmaya başlamıştır. Andlaşmaların hukuksal geçerliliği açısından iki ülke arasındaki tartışmalar sürerken, Yunanistan, NATO savunma sistemi çerçevesinde sorunu ele alarak, öncelikle Limni olmak üzere Yunanistan'a ait olan adaların NATO savunma planları içerisine alınmasını, bu yolla silahlandırma girişimlerine meşruluk ve destek sağlamaya çalışmaktadır. Fiili olarak silahlandırılmış bulunan bu adaların NATO savunma planlarına dahil edilmesi yolundaki Yunan çabaları büyük ölçüde bu çabalara siyasal-hukuksal dayanak sağlayabilmek endişesine yönelik olmuştur.

Türkiye ve Yunanistan arasında adaların silahlandırılmasına ilişkin görüş ayrılıkları, iki ülke arasında Lozan Barış Andlaşması'nın kurduğu dengenin bugün değiştirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Ege Denizi'nde Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmış olan adaların silahsızlandırılacağına ilişkin üç temel anlaşmadan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, 1923 Lozan Barış Andlaşması'dır. Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesi hükmüne göre;

"... Doğu Akdeniz Adaları ve özellikle Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları üzerinde Yunan egemenliğine ilişkin... 13 şubat 1914 günü Yunan Hükümetine bildirilen karar, iş bu Andlaşma'nın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve onbeşinci maddede yazılı olan Adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak koşulu ile, doğrulanmıştır." (Soysal,1989:89–90)

Aynı Andlaşma'nın 13. maddesi ise, "Barışın korunmasını sağlamak amacı ile, Yunan Hükümeti, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarında aşağıdaki önlemlere saygı göstermeyi yükümlenir."diyerek; "bu adalarda hiçbir deniz üssü ve hiçbir istihkam kurulamayacaktır." hükmünü getirmektedir. 13. Madde hükmüne göre,

"Yunan savaş uçakları ve öteki hava araçlarının Anadolu kıyısındaki topraklar üzerinde uçuşu yasaklanacaktır; Buna karşılık, Türkiye Hükümeti de savaş uçaklarının ve öteki hava araçlarının sözü geçen Adalar üzerinde uçuşunu yasaklayacaktır... Söz konusu Adalarda Yunan Silahlı Kuvvetleri, silah altına alınıp yerinde eğitilebilecek olan normal askersel birlikle ve tüm Yunanistan topraklarındaki jandarma ve polis sayısı ile orantılı olacak bir jandarma ve polis örgütü ile sınırlı kalacaktır." (Soysal,1989:90)

Bu konudaki ikinci anlaşma ise,1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin 4. maddesi hükmüne göre, "... Ege Denizi'nde, Semadirek, Limni, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları" askerden arındırılacaktır. Sözleşmenin 6.maddesinde

ise, askerden arındırma şartları ve statü belirlenmiştir.

Üçüncü anlaşma, On iki Adaların Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmasını düzenleyen 1947 Paris Barış Andlaşması'dır.

"Türkiye'nin tarafı bulunmadığı 1947 Paris Barış Andlaşması'nın 14. maddesi ile On iki Adaların en ileri biçimde askerden arındırılması öngörülmektedir. Bu adalarda her türlü askerî üs, tesis ve tahkimat yasaklanmakla kalmamakta, ayrıca, askerî eğitim ve silah üretimi de yasaklanmaktadır." (Pazarcı, A. Ü. SBF Dergisi, Temmuz-Aralık 1988:153)

Andlaşma hükümlerine aykırı olarak, Yunanistan'ın egemenliğindeki adaları silahlandırması, buralarda askerî hava alanları, deniz üsleri ve yığınaklar yapması, hukuksal açıdan Yunanistan'ın bazı gerekçelere dayanmasını gerektirmiştir. Yunanistan'ın söz konusu adaları silahlandırırken dayandığı görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz.

Adaların silahsızlandırılacağına ilişkin Andlaşmaların yapıldığı koşulların zaman içerisinde köklü değişikliklere uğramış olduğu, dolayısıyla bu konuyu düzenleyen hükümlerin geçersiz olduğu iddiası, (Pazarcı, A. Ü. SBF Dergisi Temmuz-Aralık 1988:153-157) Savaş sonrasında iki ülke arasında denge kurmayı amaçlayan silahsızlandırmaya ilişkin hükümler içeren Andlaşmalar, savaş sonrasında iki ülke arasında dostluk, barış ve işbirliğinin geliştirilmesiyle gereksiz olmuştur. Nitekim, Türkiye 1936 yılında uluslararası koşulların ve Akdeniz'deki gelişmelerin dengede değişikliğe yol açtığını ileri sürerek Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini ileri sürmüştü ve 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi, bu görüşe uygun olarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla, koşulların değişmiş olduğu gerçeği, Yunanistan egemenliğindeki adaları silahlandırırken de kullanılabilir. Bunun yanı sıra İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ve bölgesel güç değişiklikleri silahsızlanmaya ilişkin Andlaşmaların yapıldığı koşulların köklü değişimler geçirdiğini göstermektedir. Türkiye ve Yunanistan, bu köklü değişimler dışında kalmayarak, NATO savunma sistemi içerisinde yer almışlardır. Bununla bağlantılı olarak, NATO'nun Türkiye ve Yunanistan için genel güvenlik sistemi oluşturmuş olması, adaların silahtan ve askerden arındırılmış statülerinin geçersiz kalmasına neden olmuştur.

Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerine geçen 1936 Montreux Sözleşmesi'nin Yunanistan'a da adaları silahlandırma hakkı tanıdığı iddiası; Yunanistan'ın bu iddiasına göre Montreux Sözleşmesi, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerine geçmiş ve bu sözleşmede yer alan silahsızlandırmaya ilişkin hükümler, Montreux

Sözleşmesi ile ortadan kaldırılmıştır. Türkiye, bu sözleşmeye dayanarak Boğazları ve Boğaz önü adaları silahlandırmıştır. Türkiye için geçerli olan bu hak, Yunanistan için de geçerlidir; dolayısıyla Yunanistan Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabilme hakkına sahiptir.

Bu bağlamda ileri sürülen bir diğer gerekçe ise, Türk Dışişleri Bakanı T.R. Aras'ın 31 Temmuz 1936 tarihinde TBMM'de yapmış olduğu konuşma sırasında, Türkiye'nin Boğazlar bölgesini silahlandırmaya başlamasına olanak veren Montreux Boğazlar Sözleşmesinin kabulü ile Yunanistan'ın da Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabileceğine ilişkin açıklamasıdır. Yunanistan, T.R.Aras'ın bu sözlerinin Montreux Sözleşmesinin gerçek yorumunu oluşturduğunu ve anılan adaların Montreux Sözleşmesi ile askerleştirilebileceğini kanıtladığını bildirmektedir (Pazarcı, A.Ü.SBF Dergisi, Temmuz-Aralık 1988:156–157).

Yunanistan'ın ileri sürdüğü bir başka gerekçe ise, Türkiye'nin Montreux Sözleşmesi ile, Boğazönü adalarının silahlandırmış olmasına ilişkindir. Yunanistan'a göre bölgedeki tüm adaların statülerinin aynı şekilde düzenlenmiş olması, Yunanistan'a, egemenliği altındaki Limni ve Semadirek adalarını silahlandırma hakkı tanımaktadır (Pazarcı,1988:216).

Bütün bunların yanı sıra, Yunanistan'ın özellikle On iki Adalara ilişkin olarak ileri sürmüş olduğu bir diğer iddia ise, Türkiye'nin, 1947 Paris Barış Andlaşması'na taraf olmaması nedeniyle, bu Andlaşmaya dayanarak Yunanistan'ın adaları silahlandırma hakkına karşı çıkamayacağıdır. Yunanistan'ın yaklaşımına göre, bir Andlaşma ancak onu imzalayanlar arasında hak ve yükümlülükler doğuracağından, üçüncü devletleri bağlamaz ve hak doğurmaz. Bununla birlikte, Yunanistan'a göre, 1947 Paris Barış Andlaşması ile silahsızlandırılan İtalya'nın 1950'lerden itibaren silahlandırılması, statü değişikliğine yol açtığından Yunanistan da On iki Adaların silahsızlandırılacağına ilişkin hükümlerle bağlı olmayacaktır.

BM Andlaşması'nın vermiş olduğu meşru savunma hakkına ilişkin iddia; Yunanistan, özellikle 1974 Kıbrıs olaylarından sonra Doğu Ege adalarını Türkiye'nin tehdit ettiğini ileri sürerek, bu veriyi iddiasının temel taşı yapmaktadır. Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın 51. maddesi de üye devletlere meşru savunma hakkını tanıdığına göre, Yunanistan böyle bir tehdit karşısında askerleştirme hakkının doğduğunu ileri sürmektedir (Pazarcı,A.Ü.SBF Dergisi Temmuz-Aralık 1988:160).

Yunanistan'ın ileri sürmüş olduğu iddialar karşısında Türkiye, adaların

silahsızlandırılmasına ilişkin Andlaşmaların geçerli olduğunu savunmuştur. Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan'ın egemenliğine bırakılan, ancak, silahsızlandırılması kararlaştırılan adalara ilişkin Andlaşmaların yapıldığı dönem koşulları ile günümüz koşulları arasında Türkiye'nin güvenliği ve çıkarları, savunması açısından bir fark bulunmamaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin genel süreci içerisinde sertlik ve yumuşama arasında dalgalanma göstermekle oluşu ve Andlaşmalarla kurulan dengenin her iki ülke açısından da yaşamsal öneme sahip olması, dengede oluşabilecek olası bir değişikliğin çatışma ile sonuçlanabileceği kuşkularını artırmaktadır. İki ülke arasında pek çok sorun kolaylıkla çözüm bulunamaması, kuşkuları daha da artırmaktadır. Yunanistan'ın ileri sürdüğünün aksine, Türkiye'nin Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin hazırlanışında koşulların değişmiş olduğuna ilişkin görüşlerini, adalara uygulamak mümkün değildir. Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile Türk Boğazlarının Milletler Cemiyeti ve dört büyük devletin güvencesi altına konulmuş olması, söz konusu Yunan Adaları ile Türk Boğazları arasındaki statü farklılığını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, 1930'ların ikinci yarısından itibaren uluslararası ve bölgesel gelişmelerin etkisini en fazla hissettirdiği konulardan birisi, Türkiye açısından, Boğazların etkin güvenliğinin ve savunmasının sağlanabilmesi konusu oluşturmuştur. Bu nedenle, Türkiye Lozan Boğazlar Sözleşmesinde öngörülen etkin güvencelerden yoksun kalma riski karşısında Boğazlardaki egemenliği ve Türkiye'nin güvenliğini garanti altına alabilecek yeni bir sözleşmenin yapılmasını imzacı devletlere bildirmiş, dolayısıyla Montreux Boğazlar Sözleşmesi, esas olarak Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarını ve Türkiye'nin güvenliğini garanti altına almak amacıyla düzenlenmiştir. Kaldı ki, Yunanistan, koşulların değişmiş olduğuna ilişkin olarak bir girişimde bulunarak Lozan Boğazlar Sözleşmesine taraf olan devletlerden adaların silahlandırılması yönünde yeni bir düzenlemeye gidilmesini istememiş, onlardan bu yönde rıza beyanında bulunmalarını istememiştir (Pazarcı,1988:197–207).

Türkiye'nin görüşüne göre, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası koşulların değişmiş olması Türkiye ile Yunanistan'ın NATO savunma sistemi içerisinde yer almış olması da Yunanistan'a adaları anlaşmalara aykırı olarak silahlandırma hakkı vermemektedir. "...NATO Andlaşması'nın hiçbir hükmü de üyeleri arası varolan herhangi bir askerden arındırma hükmünün ortadan kalktığı yolunda bir yoruma yer verir nitelikte değildir. Tam aksine, NATO Andlaşması'nın maddesi taraflar arasında bu Andlaşmaya aykırı hiçbir hükmün bulunmadığını bildirmek suretiyle, Türkiye ve Yunanistan'ın bu Andlaşmaya katılmaları sırasında yürürlükte olan

ilgili askerden arındırma hükümlerinin bir hukuksal çelişki doğurmadığını teyid etmiş olmaktadır.” (Pazarcı,A.Ü.SBF Dergisi, Temmuz-Aralık,1988:155).

Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerini aldığı ve Türkiye'nin, Boğazları silahlandırmasına koşut olarak Yunanistan'ın da, Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabilmesine olanak tanıdığına ilişkin olarak, T.R.Aras'ın, TBMM'de yapmış olduğu konuşmanın Türkiye'yi ne şekilde bağladığına ilişkin olarak oldukça farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Gerçekte, kişisel bir değerlendirme olup olmadığı tartışma konusu olan bu yaklaşımın Türkiye'yi bağlayabilecek bir nitelik taşıyabilmesi ve Yunanistan'a adaları silahlandırabilme olanağı sağlayabilmesi için her şeyden önce bütün imzacı devletlerin ortak iradelerinin bu yönde olması gerekir ki, bu durum gerçekleşmemiştir.

Türkiye açısından, Yunanistan'ın adaları silahlandırırken ileri sürmüş olduğu, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ortadan kaldırdığına ilişkin görüşleri bir an için kabul edilmiş olsa dahi, bu durumda Lozan Barış Andlaşması'nın 12. ve 13. maddelerinin halen yürürlükte, Yunanistan'a adaları silahsızlandırma yükümlülüğü getirmektedir.

Yunanistan'ın On iki Adaların silahlandırılması sırasında dayandığı görüşler de, Türkiye açısından, kabul edilebilir nitelikte değildir. Türkiye, 1947 Paris Barış Andlaşması'na taraf devletlerden biri olmamakla beraber, Lozan Barış Andlaşması'nın 16. maddesi uyarınca adaların daha sonra belirlenecek statüsünde ilgili taraflardan biri olarak kendisi dışında alınacak bir karar ile saptanacak olan statüyü önceden kabullenmekle yükümlenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin dolaylı olsa da Yunanistan'a karşı bu Andlaşmanın hükümlerinden yararlanma hakkı bulunmaktadır. Ayrıca Yunanistan'ın 1947 Paris Barış Andlaşması'nı ihlal ederek On iki Adaları silahlandığını ileri sürerken Türkiye, bu Andlaşmanın uluslararası hukuk açısından objektif statü yaratmakta olduğu gerçeğine dayanmakta ve bu noktadan hareketle, Andlaşmayı imzalayan devletlerden biri olmamasına karşın, üçüncü devletlerin hak ve çıkarlarını korumak bakımından bu Andlaşmalarda yer alan hükümlerin kendisi bakımından da ileri sürülebileceğini bildirmiştir.

Yunanistan'ın adaları silahlandırma çabaları sırasında 1974 sonrası dönemde sıklıkla vurgulanan, BM Andlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenmiş bulunan meşru savunma hakkı da hukuksal açıdan Türkiye'ye göre Yunanistan'a adaları silahlandırma hakkı tanımaktan uzaktır. "En başta, BM Andlaşması'nın 51. maddesi

meşru savunma hakkının bir doğal hak olduğunu” kabul ettikten sonra bu hakka başvurma koşullarını düzenlemektedir. Bu koşullardan birincisi, meşru savunma hakkının ancak silahlı bir saldırıya uğranıldığı zaman kullanılabilirdir.

Dolayısıyla, tehdit gerekçesi ile meşru savunma hakkının kullanılması söz konusu değildir. Kaldı ki, meşru savunma hakkının niteliği, bunun bir silahlı saldırıya yine silahlı cevap verilmesi biçiminde ortaya çıkmasını gerektirmektedir. Böyle bir saldırı olmadan meşru savunma hakkı fiilen kullanım dışı bulunduğundan, adaları silahlandırmanın olanağı yoktur.

Diğer yandan, 51. madde uyarınca bir devletin meşru savunma hakkından yararlanması için sadece bir tehdit algılamasında bulunması yeterli olmamakta, fiili bir saldırının olması şartı gerekmektedir. Fiili bir saldırının olması durumunda bile, silahlı cevap vermenin gerekmediği bir duruma ulaşılması ile meşru savunma hakkı da sona ermektedir.

Bir başka açıdan bakıldığında, iki ülke arasında sürdürülen tartışmalar, bu konuda bir kısır döngünün yaşanmakta olduğunu göstermektedir. Yunanistan, adaları silahlandırma çabalarına gerekçe olarak, Türkiye'nin, Yunan adaları karşısında büyük bir amfibi hareket yapabilme yeteneğine sahip ve bu amaçla donatılmış bulunan Ege Ordusu'nu kurmasını göstermekte ve Türkiye'nin koşulları kendince uygun olan bir zamanda, Yunan egemenliğinde olan ve Anadolu kıyılarının açığında yer alan adaları, Kıbrıs'ta olduğu gibi, ani bir hareketle işgal edeceğini iddia etmektedir. Bu nedenle, böyle bir tehdit altında bulunan Yunanistan için adaların silahsızlandırılacağına ilişkin hükümler, Yunanistan'ın toprak bütünlüğü açısından bir önem taşımamaktadır. Buna karşılık, Türkiye ise, 1960'ların başından itibaren adaları Andlaşmalara aykırı olarak silahlandırmaya başlayan Yunanistan'ın aksine, Ege Ordusu'nu 1975 yılında kurmuş olduğunu açıklayarak; Türkiye'nin, Yunanistan'ın egemenliğinde olan hiçbir toprak parçası üzerinde isteği bulunmadığını, aksine Yunanistan'ın söz konusu adaları, bu adaların statülerini karara bağlayan uluslararası anlaşmalara aykırı olarak, iki ülke arasında kurulmuş olan dengeyi kendisi lehine değiştirmeye çalışmakla suçlamıştır.

Türkiye'nin görüşüne göre, olası bir Türk-Yunan savaşı sırasında savaşın niteliğinin genel olarak hızlı ve kara savaşıdan daha fazla, kesin sonuç almaya yönelik, hava kuvvetlerinin ağırlıklı olarak kullanılacağı ve füze sistemlerinin büyük önem taşıyacağı açıktır. Bu noktada Yunan Silahlı Kuvvetleri'nin kara kuvvetlerini kullanarak

Türkiye'ye yönelik bir saldırıda bulunmayacağı (en azından Ege kıyılarında) düşünülebilir. Buna karşılık, Türkiye kıyılarına yakın adalarda oluşturulacak savunma ya da saldırı amaçlı askerî yığınaklar büyük ölçüde füze sistemleri ve hava kuvvetlerine ilişkin olacaktır. Bu nedenle, Türkiye'nin gücü ne oranda büyük olursa olsun bazı dışsal nedenlerden dolayı kısa süreli olması büyük bir ihtimal olan ve istenmeyen bir Türk-Yunan savaşı sırasında karşı tarafa en kısa süre içerisinde en fazla kaybı verdirebilecek olan taraf savaşın olası galibi olarak çıkacaktır. Böylesi bir durumda, Ege Denizi'ndeki Yunan adalarının çokluğu ve dağınlığı, Türk kıyılarına yakınlığı, bu adalara stratejik bir önem kazandırmakta ve Türkiye açısından ulusal güvenlik ve toprak bütünlüğü yönünden sürekli olarak göz önünde bulundurulması gereken bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Ege Denizi'nde Yunan egemenliğinde olan adaların, bu adaların statülerini düzenleyen Andlaşmalara aykırı olarak askerleştirilmesi/silahlandırılması, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında gerginleşen ikili ilişkiler bağlamında, yoğun tartışmalar ve hızlı bir silahlanma yarışına öncülük etmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında ilişkilerde gündeme ağırlığını koyan sorunlara, barışçıl, adil ve kalıcı bir çözüm yolunun bulunamaması, güvensizliği arttırmakla kalmamış, beraberinde iki ülke arasındaki sorunların ancak olası bir savaşla çözümlenebileceği kanısını yaygınlaştırmıştır. Nitekim, bunun sonucunda, Türkiye, NATO'ya tahsis etmiş olduğu silahlı kuvvetlerinin dışında, yeni silahlı kuvvet oluşturmuş ve Ege Ordusu (Cemal, "Ege Planına Asker Sıcak", *Milliyet*, 24 Mayıs 2000) olarak adlandırılan bu kuvvet, Ege Bölgesi'nde konuşlandırılmıştır. Amfibi deniz hareketlerini yapabilecek yetenekte olan bu kuvvetler, Yunanistan'da Türkiye'nin kendisine yakın olan Yunan adaları üzerinde hak iddiasında bulunduğu ve bu adaları elde edebilmek için uygun zamanı beklemekte olduğu spekülasyonlarının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Kıbrıs olaylarının da etkisi ile Yunan ulusal kamuoyunda oluşan Türkiye'ye ilişkin kuşku ve cunta dönemi ve Yunan Ordusu'na yönelik olumsuz yargılar, bir yandan Yunan Ordusuna yeni bir şekil verme gereğini gündeme getirirken, diğer yandan da ulusal birliği sağlama çabaları sırasında ulusçu yaklaşımlarla ordu-halk-yönetim arasındaki bağların güçlendirilmesi girişimleri, beraberinde Türkiye'den kaynaklanan bir sürekli tehdidin var olduğu propagandasının yapılmasına ve hızlı bir silahlanmaya yol açmıştır. Sürekli bir "Türk tehdidinin" var olduğu iddiaları ve silahlanma çabaları, Yunanistan'ın egemenliği altındaki adaları ve özellikle stratejik konumu açısından öncelikli olan adaları, Andlaşmalardaki statülerini göz ardı ederek silahlandırmasına kolaylık sağlamıştır. Olası bir Türk saldırısına karşı

önceden hazırlıklı olmak ve ulusal toprak bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak çabası Andlaşmaların silahsızlandırmaya ilişkin hükümlerinin dışlanması yol açmıştır.

NATO savunma sistemi içerisinde yer almalarına karşın her iki ülkenin de taraf oldukları uluslararası bağlantıların, sorunları çözüme vardırma çabalarında yetersiz kalması, hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın taraf oldukları bölgesel ve uluslararası örgütlerde AB, NATO gibi, kendi ulusal yaklaşımları doğrultusunda destek arayışları içerisinde olmalarına etkiye bulunmaktadır. Uyuşmazlıklara çözüm bulunamaması, iki ülke arasında hızlı bir silahlanmanın gündeme gelmesi, NATO çerçevesinde ulusal ve bölgesel güvenliği sağlamaya yönelik çabalarda aksaklıklara yol açabilmektedir. NATO ittifak ve savunma sisteminin güneydoğu kanadını oluşturan Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların, özellikle adaların silahlandırılmasına ilişkin olanı, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren, hem NATO savunma planlarının hazırlanmasında, hem askerî tatbikatların planlanması ve uygulanması sırasında, hem de her iki ülkede yapılması planlanan askerî ve ekonomik yatırımlar sırasında karşılıklı vetolaşmalar yüzünden, ittifak içerisinde yeni sorunlar doğurmaktadır (Limni adasının NATO savunma planlarına dahil edilmesi ve burada Yunanistan tarafından konuşlandırılmış bulunan kuvvetlerin, NATO planlarına katılması için ileri sürülen Yunan istekleri ve Türkiye'nin tepkileri, buna iyi bir örnektir). Bu çerçevede iki ülke arasında sürdürülen sert siyasi ve hukuksal tartışmalar, ittifak sistemi içerisinde görüş ayrılıklarına yol açmakta, ittifak sisteminin güneydoğu kanadında fiili bir iletişimsizlik ve kopukluk yaşanmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye ve Yunanistan arasındaki adaların silahlandırılması konusu, gerçekte, iki ülke arasındaki güvensizliği oldukça iyi yansıtan, stratejik güç dengesinde üstünlük elde etme çabası olarak ve/veya en azından, gücün dengelenmesi çabası olarak karşımıza çıkmaktadır. İki ülke de aralarındaki güç dengesini sürdürebilecek olanak ve araçlara sahip oldukları sürece, bu yöndeki uğraşlarından vazgeçmeyecekleri düşünülebilir.

Dolayısıyla, S-300 füzelerinin Kıbrıs yerine Girit adasında konuşlandırılmasına karar verilmiş olmasını da Türk-Yunan güç dengesinde stratejik bir yapılanma olarak değerlendirmek gerekecektir. Girit'in Ege Denizi'nin Akdeniz'e çıkışını kontrol eden konumunun yanı sıra özellikle Türkiye'nin Ege Denizi üzerindeki hava gücü üzerinde olumsuz bir etki yaratıp yaratmayacağı gündemdeki konular arasındadır. S-300 füzelerinin konuşlandırılmasının ardından Ege Denizi üzerinde Türk ve Yunan savaş uçakları arasında daha önce yaşanan it dalaşlarının daha da tehlikeli bir durum

oluşturacağı S-300 radarlarının Türk savaş uçaklarına kilitlenmeleri durumunda bu uçakların kendi inisiyatifleriyle meşru savunma haklarını kullanarak hedefleri imha edebilecekleri; bunun da iki ülke silahlı kuvvetlerini sıcak bir çatışmaya sürükleyebileceği endişesi yaşanmaktadır.

2.5. NATO Komuta Kontrol Sorunları

Ege Denizi'nde, Türkiye ve Yunanistan arasında sürmekte olan mücadele, bu ülkelerin NATO çerçevesindeki ilişkilerine de yansımış ve bazı sorunlara neden olmuştur. 1952 yılında, NATO savunma sistemine katılan Türkiye ve Yunanistan'ın aynı kanatta yer almaları, savunma planları ve askerî sorumluluklar açısından, iki ülke arasında kimi dengelemelerin yapılmasını gerektirmiş; NATO ittifakının güneydoğu kanadını oluşturacak olan bu iki ülke silahlı kuvvetlerinin, sorumluluk sınırlarının belirlenmesi, NATO'ya tahsis edilecek kuvvetlerin bağlanacağı komutanlıkların saptanması önemli uğraşlar gerektirmiş, sonuçta, yapılan düzenlemelerle Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya tahsis etmiş oldukları kuvvetlerden kara ve hava kuvvetleri SACEUR Yüksek Kumandanlığı'na verilmiş ve bunların Güney Avrupa Harekat Sahası Başkumandanlığı'na tabi olmaları kabul edilmiştir. Deniz kuvvetleri ise geçici bir dönem için "şimdilik " kaydıyla, kendi genelkurmay başkanlıklarının emri altında bırakılmışlardır.

1957 yılında yapılan bir düzenleme sonucunda, Ege Denizi'ndeki deniz kuvvetlerinin kontrolü Yunanistan'a bırakılmış, Türkiye'nin ulusal karasuları dışında kalan bölgelerde Yunanistan'ın komuta kontrol sorumluluğu kabul edilmiştir. Buna karşın, Türkiye'nin sorumluluk bölgesi olarak da Boğazlar, Karadeniz ve Akdeniz belirlenmiştir. Süreç içerisinde yapılan çeşitli düzenlemelerle, daha önce Ege Denizi'nin ortasından geçmekte olan hava savunma sorumluluk alanları, giderek, Türk karasuları sınırına kadar kaydırılmıştır.

1974 Kıbrıs olayları, bir yandan Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri sarsarken, diğer yandan da, Yunanistan'ın NATO askerî kanadından kopması, NATO savunma sisteminin güneydoğu kanadında önemli bir çatlak ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda, NATO güneydoğu kanadında sorumluluklar yeniden düzenlenmiş ve İzmir'deki COMLANDSOUTHEAST-Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı ve COMSIXATAF-Altıncı Müttefik Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Türk komutanlarının denetimi altına girmiş ve adı geçen karargahlar Türk-NATO karargahlarına dönüşmüştür.

Karamanlis yönetiminin, Yunanistan'ı NATO askerî kanadından ayırmasının belirgin iki nedene dayandığı söylenebilir; bunlardan birincisi, 1967'den 1974 yılına kadar iktidarı elinde tutan askerî cuntanın ABD ve NATO tarafından dolayı da olsa desteklendiği yada en azından hoşgörü ile karşılanmış olduğu gerçeği, Yunan kamuoyunda ABD ve NATO karşıtı bir tepkinin yaygınlaşmasına neden olmuş ve 1974 yılında, Kıbrıs'taki olaylardan askerî cunta kadar ABD ve NATO da sorumlu tutulmuştur. Yunanistan'da demokrasinin yeniden kurulmasından sonra, ABD ve NATO karşıtı tepkiler bir politikaya dönüşmüş ve iktidarın bu görüşleri dikkate alarak NATO'dan çekilmesi gündeme gelmiştir. Bu bağlamda sıralanacak ikinci etken ise, Kıbrıs sorunu ve Ege'deki gerginliklerden sonra Türkiye ve Yunanistan arasında bir savaş olabileceğine ilişkin kuşkular, Yunanistan'ın silahlı kuvvetlerini NATO çerçevesinden kurtararak ulusal kuvvetlere dönüştürmesini gerektirmiş, denetim altına alınan silahlı kuvvetler, "Türk tehdidi" karşısında ulusal bütünlüğün korunmasında olumsuz imajlardan arındırılmaya çalışılmıştır.

Yunanistan'ın NATO ittifakının askerî kanadından ayrılması 1977 yılından itibaren yoğun olarak eleştirilmeye başlanmış; Yunanistan, yeniden NATO askerî kanadına dönüş yolları aramaya başlamıştır. Özellikle, Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'ne ve Kıbrıs'a ilişkin uzlaşmazlık sürerken ABD'nin uygulamakta olduğu silah ambargosunun Türk-Yunan güç dengesini pek fazla değiştirmemiş olduğu anlaşılınca ve askerî kanattan ayrılma dış politikada umulan yararı sağlamakta yetersiz kalınca, Yunanistan bu kez, 1974 öncesi koşullar altında ittifakın askerî kanadına dönmenin yollarını aramaya başlamıştır.

1977 seçimleri sonunda Karamanlis Hükümeti'nin yeniden iktidara gelmesiyle, Yunanistan'ın NATO askerî kanadına dönüş çabaları belirgin bir hız kazanmıştır. Bir yandan NATO'ya üye olan Türkiye'nin, Yunanistan karşısında elde etmiş olduğu stratejik avantajların etkisini azaltmak, diğer yandan, Yunanistan'ın AET'e katılmasını kolaylaştıracak olan Avrupa ile askerî yönden de bütünleşme çabalarını sonuçlandırmak isteği, Yunanistan'ın NATO askerî kanadına dönüş isteklerinde belirgin rol oynamıştır. Yunanistan'ın NATO askerî kanadına dönmek için Larissa' da yeni bir kara kuvvetleri karargahı ile hava kuvvetleri karargahı kurulmasını ve bunların yönetiminin Yunan komutanlarına bırakılmasını istemiş ve 1974 öncesi hareket komuta kontrol sorumluluklarının aynen korunması gerektiğini ileri sürmüştür.

Ancak, Yunan istekleri NATO üyesi ülkeler tarafından olumlu karşılanırken, Türkiye bunlara tepki göstermiştir (Haass,1998:61-71;Güldemir,1985:102). Türkiye ilke

olarak, Yunanistan'ın NATO askerî kanadına dönmesine karşı olmadığını açıklamış, ancak, bu dönüşün 1974 öncesi statüye göre olmasına karşı çıkmıştır (Güldemir,1985:103). Yapılan görüşmelerde Türkiye'nin en fazla ısrarlı olduğu nokta, Ege Denizi'ndeki operasyonel sorumluluk bölgelerinin yeniden belirlenmesi konusu olmuştur (Güldemir,1985:104).

2.5.1. Rogers Planı ve Yunanistan'ın NATO Askerî Kanadına Dönüşü

Türkiye'de TSK'nın 12 Eylül 1980 ile birlikte ülke yönetimine el koyması ile Yunanistan'ın NATO'nun askerî kanadına dönüşü hızlanmıştır. Böylece Türkiye Yunanistan'ın dönüşüne koymuş olduğu vetoyu kaldırmıştır.

Rogers Planı olarak adlandırılan bu plan çerçevesinde iki ülke arasındaki sorunlar bir çözüme kavuşturulamamıştır. Yunanistan'da Papandreou' nun iktidara gelmesinden sonraki ilk NATO Savunma Planlama Komitesi Toplantısında Papandreou, Yunanistan'ın ittifakın öngörmüş olduğu kuvvet yükümlülüğünü yerine getireceğini ancak, bunun gerçekleşmesi için Yunanistan'ın ülkesel sınırlarının Türkiye'den kaynaklanan saldırgan eylemlere karşı garanti altına alınması gerektiğini ileri sürmüştür (Donald,1988:77). NATO yapısı ve kuruluşu gereği böyle bir isteği reddetmiştir.

Bundan sonra her iki ülke birbirlerine NATO savunma planları içerisinde yapılması gerekli alt yapı çalışmaları, yardımlar ve modernizasyon faaliyetlerinde veto hakkını kullanarak engeller çıkarmıştır.

Türk-Yunan ilişkileri 1988 Davos Zirvesi sonrasında, NATO'ya ilişkin sorunlarda bazı esneklikler getirilmiş ve imzalanan ilke anlaşması ile iki ülke, NATO'da karşılıklı olarak uygulamış oldukları vetolarını karşılıklı olarak kısmen geri çekmiştir (T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü,1988).

1990'ların ikinci yarısında Balkanlarda yaşanan soykırım ve istikrarsızlığın tüm bölgeye yayılma tehlikesine karşın NATO'nun müdahalesi üye ülkelerin ortak tavır almasında bazı sorunlar yaşanmış olup, özellikle Türk savaş uçaklarının Yunan hava sahasını kullanmasına izin verilmemesi bunlardan biri olmuştur.

1999 yılından itibaren NATO'nun transformasyonu çerçevesinde yeni komuta kontrol yapılanmasına koşut olarak yeni adımlar atılmıştır. Bu hedef doğrultusunda Yunanistan'da NATO Güney Avrupa Merkez Müşterek Alt Bölge Komutanlığı ve Türkiye'de ise bu komutanlığın bir eşi olarak düşünülen Güneydoğu Avrupa

Müşterek Alt Bölge Komutanlığı kurulmuştur. Yunanistan'daki komutanlığa bir Yunan korgeneral komuta ederken kurmay başkanlığı görevini ise bir Türk tümgeneral üstlenmiştir. Öte yandan, Türkiye'deki komutanlığı ise bir Türk orgeneral komuta ederken kurmay başkanlığında bir Yunan tümgeneral görevlendirilmiştir. Her iki komutanlığın komutan yardımcılığı görevi de birer ABD'li tümgeneral tarafından yerine getirilmektedir. Kurulan bu iki komutanlık aracılığıyla NATO komuta kontrol sorununun ortadan kaldırılmasına yönelik adımlar atılmış oldu (Özalp, "Yunanistan'da Türk Generali" ,*Milliyet*, 4 Ekim 1999).

Bu yeni komuta yapısı içerisinde Avrupa için biri Kuzey, diğeri Güney olmak üzere iki bölgesel komutanlık oluşturulmuştur. Bölgesel Komutanlıklara bağlı alt komutanlıklar için sorumluluk sahası öngörülmemiştir. Ege açısından bakıldığında, Güney Bölge Komutanlığı altında sabit bir sorumluluk sahası olmayacaktır. Bu yeni komuta yapısı karşısında, eski bilinen biçimiyle komuta kontrol sorumlulukları ve buna ilişkin sorunlar ortadan kalkmış görünmektedir.

2.6. Arama Kurtarma (SAR) Sorumluluk Sahaları Sorunu

Ege'nin hukuksal statüsünün belirlenmesinde diğ er önemli olan konu arama-kurtarma sorumluluğunun tespiti hususudur. Arama-Kurtarma, hava ve deniz vasıtalarındaki kazazedelerin karada, havada, su üstünde ve su altında tehlikeye maruz kalması, kaybolması veya kazaya uğraması hallerinde, her türlü araç, özel teçhizat veya kurtarma birlikleri kullanılarak aranması ve kurtarılması hizmetleridir. Arama-Kurtarma hizmetinin asli gayesi hayat kurtarmaktır. Bu nedenle öncelik taşır. Kazazedelerden hayatta kalanların en iyi durumda ve mümkün olduğu kadar çabuk kurtarılmaları için, mevcut imkânların en kısa zamanda harekete geçirilmesi esastır.

Arama Kurtarma hizmeti; işbirliği yapan hava ve deniz araçları ile diğ er vasıtalar dahil kamu ve özel kaynakların kullanımı yoluyla, tehlike mesajlarını izleme, muhabere, eşgüdüm, tıbbi danışmanlık ve ilk yardım dahil AK faaliyetlerinin yapılmasını kapsamaktadır.

Denizde Arama-Kurtarma faaliyetleri, uzun zaman, deniz kazasına uğrayan gemilerin yardımına bölgede seyrüsefer halinde olan diğ er gemilerin gitmesini öngören örf ve adet hukuku kurallarıyla düzenlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası süratle gelişen havacılık ve denizcilik teknolojisi ve faaliyetleri, arama-kurtarma hizmetlerinin bu şekilde sürdürülemeyeceğini ve uluslararası teşkilatlar kurulması gerektiğini göstermiştir.

Bugünkü anlamda arama-kurtarma kavramı, ilk kez 7 Aralık 1944 tarihinde Şikago'da imza edilmiş olan Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (International Civil Aviation Organization-ICAO) Sözleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Bununla beraber bu Sözleşme, esas olarak uçuş güvenliğini sağlamak amacıyla hava trafik hizmetlerinin verilmesini düzenlemektedir. ICAO Sözleşmesi'ne göre, üye ülkeler birinci planda hava trafik hizmetlerini yerine getirmeyi taahhüt etmişlerdir. Buna paralel olarak, bu hizmet sorumluluğunun sınırlarını belirleyen hava trafik hizmet sahaları ve bunlardan birisini oluşturan uçuş bilgi bölgeleri (Flight Information Region-FIR) ortaya çıkmıştır. 12 sayılı Ek ile Sözleşme'ye arama-kurtarma hizmetlerinin verilmesi eklenmiştir. ICAO'ya üye devletlere FIR'ları içindeki hava trafik hizmetleri ile beraber Arama-Kurtarma (AK) hizmetlerini de yerine getirmeleri tavsiye edilmiştir. Bu nedenle AK hizmeti, FIR kavramı içinde mütalaa edilmeye başlanmıştır. Yunanistan, AK faaliyetlerinin düzenlenmesinde bu eşleşmeyi esas almaktadır.

1974 Denizde Can Güvenliği (Safety of Life at Sea -SOLAS) Sözleşmesi'nde AK' ya ilişkin hükümler bulunmaktadır. SOLAS Sözleşmesi'nin Seyrüsefer Güvenliği başlığını taşıyan bölümde, Sözleşme'ye taraftar devlete kendi kıyıları etrafında AK faaliyetinde bulunma görev ve sorumluluğu vermektedir. Buna göre, "Sözleşme'ye taraf devletler, sahillerinin gözetlenmesi ve sahilleri boyunca denizde tehlikeye düşen kişilerin kurtulmasını sağlamak üzere gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler". Asıl konusu denizde can güvenliğinin sağlanması olan bu Sözleşme, AK konusunda seyir halindeki gemilere de sorumluluklar vermektedir. Bununla beraber, Sözleşme'nin AK'ya ilişkin hükümleri münferit kurallar durumunda olup, sistematik bir düzenleme ortaya koymaktan uzaktır.

Denizde AK hizmetlerini bütünüyle içine alan ilk uluslararası sistem ve esaslar, Hamburg Deniz Arama ve Kurtarma Sözleşmesi ile tesis edilmiştir. Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization-IMO) tarafından 1979'da Hamburg'da bir konferans toplanmış ve "Deniz Arama Kurtarmasına dair Uluslararası Sözleşme" kabul edilmiş, 1985 yılında da yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'ye hem Yunanistan, hem de Türkiye taraftır. Yunanistan, Sözleşme'nin "her arama kurtarma bölgesi, ilgili taraflar arasında anlaşma yoluyla tesis edilecektir" hükmünü ihtiva eden 2.1.4 ve "ilgili taraflar arasında, bir arama kurtarma bölgesinin kesin boyutları konusunda anlaşmaya varılamaması halinde, bu taraflar, bu alan içerisinde arama kurtarma hizmetlerinin eşit ve kapsamlı bir eşgüdümünü sağlayacak uygun düzenlemeleri kabul konusunda anlaşmaya varmak için mümkün olan bütün çabayı

gösterecektir" hükmünü taşıyan 2.1.5 ek maddelerini çekince ile imzalamıştır. Denizde AK sorumluluk bölgelerinin belirlenmesinde FIR sınırının esas alınmasını öngören Yunan iddialarına Türkiye itiraz etmiştir. Türkiye'ye ait SAR sahası EK-13'te sunulmuştur.

1979 Hamburg Sözleşmesi ve 1974 SOLAS Sözleşmesi'ne uygun olarak, Türkiye 1989'da yayımladığı Arama-Kurtarma Yönetmeliğinde bu konudaki düşüncelerini ortaya koymuştur. Türkiye, açık denizler üzerindeki hava sahasında, uluslararası sivil havacılık teşkilâtı kurallarına göre arama ve kurtarma sorumluluğunun, denizdeki arama ve kurtarma faaliyetlerini kapsamadığını dile getirmiştir. Bunun yanı sıra, kara sularının dışında arama ve kurtarma hizmeti vereceği bölgeleri ilgili devletlerle yapacağı anlaşmalarla tespit edeceğini belirterek anlaşma yapılıncaya kadar, karasuları dışında arama ve kurtarma hizmeti verilebileceği açık deniz alanlarının koordinatlarını Uluslararası Denizcilik Örgütüne (IMO) bildirmiştir.

Türkiye, Ege Denizi'nde Atina FIR hattının batısındaki alanda arama-kurtarma sorumluluğunun kendisine ait olduğunu 1987 yılında Uluslararası Denizcilik Örgütüne bildirdiğinden Yunanistan ile bu konuda anlaşmazlık devam etmektedir.

Yunanistan, Hamburg Sözleşmesi'ni 1989 yılında onaylamıştır. Fakat Yunanistan bu sözleşmenin iki maddesini tam olarak kabul etmiş görünmemektedir. Bu maddeler: "Her arama ve kurtarma bölgesi, ilgili taraflar arasında anlaşma yoluyla tesis edilecektir" hükmünü içeren 2.1.4'üncü maddesi ve

"İlgili taraflar arasında bir arama ve kurtarma bölgesinin kesin boyutları konusunda anlaşmaya varılmaması halinde, taraflar bu alan içerisinde arama ve kurtarma hizmetlerinin eşit ve paylaşımcı bir koordinasyonunu sağlayacak uygun düzenlemeleri kabul konusunda anlaşmaya varmak için mümkün olan bütün çabayı göstereceklerdir."

hükmünü taşıyan 2.1.5'inci maddesidir. Arama-kurtarma sahalarının FIR sahaları ile çakıştırılması Yunanistan'ın isteklerinden biridir. Türkiye, arama-kurtarma sınırlarını müzakere etmeye hazır olduğunu birçok kez uluslararası platformlarda açıklamış olmasına rağmen Yunanistan, Türkiye'nin bu yaklaşımına sıcak bakmamakta ve arama-kurtarma sınırlarının anlaşma ile belirlenmesini istememektedir (Aksu,2001:95). Türkiye'nin bu tezinin güçlenmesi için arama-kurtarma imkân ve kabiliyetlerini artırması gerekmektedir.

Türkiye ile Yunanistan, Hamburg Sözleşmesi çerçevesinde devletlerin münferiden sorumlu oldukları AK bölgelerinin belirlenmesinde hem ilkeler hem de somut

uygulamalar hususunda uyuşmazlığa düşmüşlerdir.

2.6.1. Yunanistan'ın Görüşleri

Yunanistan, Hamburg Sözleşmesi'nin 2.1.4. ve 2.1.5 maddelerine çekince koyduğunu belirterek bu Sözleşme çerçevesinde tesis edilecek, devletlerin münferiden sorumlu olacakları deniz AK bölgelerinin, hava AK bölgeleri, yani FIR bölgeleri esas alınarak tespit edilmesi gerektiğini iddia etmektedir.

Ege'de FIR sınırının aynı zamanda Yunanistan'ın doğu, Türkiye'nin batı sınırlarını oluşturduğunu; her iki devletin bunu, FIR hattı tespit edilirken beyan ettiklerini ileri sürmektedir.

Hava kazalarında AK hizmetlerine ilişkin Yunan sorumluluk sahasının, Atina FIR'ı ile uyuştüğünü ve yıllarca önce 1944 Şikago Sivil Havacılık Konvansiyonunun ilgili ekine göre düzenlendiğini, deniz AK'ında yetkinin ise Hamburg Deniz Arama Kurtarma Sözleşmesi'ne göre belirleneceğini, Yunanistan'ın Konvansiyonu deniz arama kurtarma hizmetlerini bütün Atina FIR'ında yapacağını belirterek onayladığını, kendi deniz AK sahalarının da, ICAO'nun kabul ettiği bu FIR sahasına dayandığını söylemekte; bu durumun, bölgenin siyasi ve coğrafi gerçeklerini yansıtmakta olup, deniz kazasında insan hayatının kurtarılması için en gerçekçi hizmetin verilmesine olanak sağladığını iddia etmektedir (Sorgucu,2005:96).

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin tek taraflı ilan ettiği ve deniz ve hava kazalarında AK hizmet sorumluluğunu münhasıran üstlendiği Türk AK sahalarının mütecaviz bir şekilde Karadeniz'in büyük bir kısmını, Ege'nin yarısını, Doğu Akdeniz'in ve Kıbrıs'ın bir kısmını kapsadığını ileri sürmekte, Türkiye'nin bu kadar geniş bir alanda AK yapacak yetenek ve imkana sahip bulunmadığını iddia etmektedir.

Türkiye'nin hedefinin Ege'de status quo'yu bozmak olduğunu, Türk AK bölgesinin Yunanistan'ı ikiye böldüğünü, Yunan Adalarının çoğunun Türk AK bölgesinde kaldığını ve böyle bir uygulamaya dünyanın hiç bir yerinde rastlanmadığını iddia ederek gerek ana karası ile adalar ve gerekse adaların birbiri arasında sürekli bir deniz trafiği olduğunu, milyonlarca insanın taşındığını söylemektedir.

Türkiye'nin gayretlerine rağmen 7 Mart 1989'da ICAO, Yunanistan ve Türkiye'nin hava AK hareketlerindeki sorumluluklarının değişmediği ve yıllar önce düzenlendiği şekilde devam ettiği hususunda Yunanistan'a garanti verildiğini öne sürmektedir.

Ayrıca, Yunanistan'ın 1944 yılından beri uluslararası suları dahil Ege Denizi'nin tamamında kesintisiz olarak AK faaliyetlerinin eşgüdümünü ve kontrolünü yerine getirdiği ifade edilmekte; böylece, bu durumun Yunanistan lehine bir hak tesis ettiği vurgulanmak istenmektedir. Yunan basını da, konu üzerinde hassasiyetle durmakta ve Ege'de olan her kaza olayını AK sorumluluk sahasına ilişkin Yunan iddialarının esasları dahilinde işlemektedir.¹

2.6.2. Türkiye'nin Görüşleri

Türkiye, uluslararası taahhütlerini karşılamak maksadıyla uluslararası normlara uygun kendi ulusal mevzuatı çerçevesinde, Arama Kurtarma Yönetmeliği'nde koordinatları ile tanımlanmış sahada AK faaliyetlerini düzenlemekte olduğunu ve eş güdümlü bulunduğunu belirtmektedir. Türkiye, Yunanistan'ın AK faaliyetlerinin düzenlenmesinde ICAO'nun Sivil Havacılık Sözleşmesini esas aldığını; ICAO'ya üye devletlerin hava trafik hizmetleri verdikleri FIR içinde bu hizmetler yanında hava AK hizmetlerini de yerine getirmekle yükümlü tutulduklarını; AK hizmetlerinin bu nedenle, FIR kavramı içinde mütalaa edilmeye başlandığını; 1945 yılında ICAO'ya üye olan Türkiye'nin o günkü şartlarda Ege'nin AK sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmış olduğu için hava AK hizmetleri sunduğu bölgenin Atina FIR'ı olarak bilinen bölgenin dışıyla sınırlı kaldığını ileri sürmektedir (Sorgucu,2005:96).

Türkiye ayrıca, FIR ve AK'nin uyumlaştırılmasının isabetsizliğini ve mevcut Sözleşme'ye göre böyle bir belirlemenin mümkün olamayacağını; deniz AK ve FIR alanlarının farklı iki konu olduğunu; AK konusunun kara, deniz ve hava olarak üç sahayı kapsamakta bulunduğunu; Hamburg Sözleşmesi'nin 2.1.4'ncü maddesinde "Her arama-kurtarma bölgesinin ilgili taraflar arasında anlaşma yoluyla tesis edilmesini" öngören bir hükmün yer aldığını, 2.1.5'nci maddede ise, "AK sahasının sınırlarının ilgili taraflarca tam olarak belirlenememesi durumunda tarafların iyi niyet göstererek ve uygun düzenlemeleri yaparak AK hareketlerinin eşgüdümünün yapılacağını" öngören bir hükme yer verildiğini hatırlatmaktadır.

FIR bilgilerini aktarma sorumluluğunu düzenleyen 1944 Şikago Sözleşmesinin, denizde yapılacak AK'yı kapsamadığını, Yunanistan'ın Hamburg Sözleşmesi'ne çekince koymuş olmasının, bu sözleşmeyi uygulayan devletlerin haklarına aykırı

¹ 01 Ocak 1998 tarihinde "Akova" adlı Türk gemisinde çıkan yangın ve bu yangının Türk gemileri tarafından söndürülerek Akova'nın kurtarılmasının Türk komposu olduğu Yunan basınına iddia edilmiştir. 30 Ocak 1998 tarihinde "Hasan Bey" adlı Türk gemisinde çıkan yangın sonucu geminin uluslararası sularda yardım almayı reddetmesi ve daha sonra sürüklenerek Yunan karasularına girmesi ve yardım alması sonucu Yunanistan, Türkiye'nin AK çalışmalarına katılmadığını iddia etmiştir.

hareket etmesine olanak sağlamayacağını ileri sürmektedir.

Ege Denizi'nde AK bölgelerinin, sahili bulunan iki ülke arasında henüz tesis edilmediğini, Türkiye ile Yunanistan arasında üzerinde anlaşmaya varılan AK sınırlarının bulunmadığını, Ege'de kıyı devletlerinin tek taraflı olarak ilan ettikleri AK bölgelerinin mevcut olduğunu, bu AK alanlarının birbirleriyle örtüştüğünü, Türkiye'nin ilan ettiği sahaların geçici olduğunu ve AK yetenekleri ile uyumlu olarak ilan edildiğini söylemektedir.

Türkiye'nin Karadeniz örneğinde olduğu gibi, Ege'de AK bölgesini Yunanistan'la Hamburg Sözleşmesi'nin 2.1.4. maddesi çerçevesinde yönelik ikili ve çoklu anlaşmalarla belirlemeye hazır olduğunu, bu yöndeki girişimlerinin bu güne kadar Yunan tarafınca reddedildiğini ve mevcut ihtilafın ancak görüşmeler yoluyla çözümlenebileceğini uluslararası zeminlerde bir çok kez açıklamış olmasına rağmen Yunanistan'ın, AK sınırlarının anlaşma ile belirlenmesine rıza göstermediğini dile getirmektedir.

Ege'deki sorunun Yunan tarafının gerçekleri saptırmasından ve FIR sınırlarının egemenlik sınırı olarak sunmasından kaynaklandığını; Sözleşmedeki 2.1.7. paragrafının, tekrar ifade edilmesiyle AK sahalarının egemenlik sahaları olarak kabul edilemeyeceğini vurgulamaktadır.

2.6.3. İlgili Uluslararası Hukuk Kuralları

Şikago Sözleşmesi, askerî uçakları kapsamamakta ve esas olarak sivil hava trafiğini düzenlemektedir. Ancak yardımcı bir husus olarak, 1944 şartlarında başka bir imkan bulunmadığından sadece hava vasıtaları için AK sorumluluğunu da ele almıştır. Şikago Sözleşmesi, 1944 yılında yapıldığından, 20'nci yüzyılın ikinci yarısında gelişen büyük boyutlu değişiklikleri yansıtmamaktadır. Bu değişiklikler ve deniz hukukunda ortaya çıkan çok önemli gelişmeler dikkate alınarak 1979 Hamburg sözleşmesi yürürlüğe konulmuştur.

Hava hukuku, tek başına havaya bağlı bir yetki olarak düşünülemezden, kendisini ilgili hava sahasının üzerinde bulunduğu toprak veya deniz alanından birisi ile ilişkilendirmek zorundadır. Buna paralel olarak, havadaki uçak düştüğü an bulunduğu yerde kullanılabilecek yetkiye tabi olur. Bu yetki de, deniz AK alanları ile tayin edilmektedir.

AK sorumlusu devlet/makam; bir geminin tehlikeye düştüğünü/battığını veya bir

uçağın düştüğünü hava trafik hizmetlerinden veya tehlike frekanslarından öğrendiği an, elindeki hava ve deniz araçlarını olay mahalline sevk etmeye yetkili tek otoritedir. Bunu, imkanları ve kendi ulaşabileceği AK sorumluluk alanları itibariyle tek başına yönelteceği sivil/askerî hava/deniz araçları ile yapabileceği gibi, komşu alanlarda bulunan diğer AK sorumlusu devletlerin işbirliği ile de yürütebilir. Denizdeki havadaki AK araçlarının kontrol makamı olan Bölge AK Eşgüdüm Merkezleri, FIR hattı nereden geçerse geçsin kendi AK sorumluluk alanında faaliyet göstermektedirler.

Uçak/helikopterlerin kaza mahalline sevki, gemilerin yönlendirilmesi, tehlike frekanslarının dinlenmesi, kontrol ve eşgüdüm görevleri, AK merkezince yapılmakta olduğundan, konunun AK ağırlıklı olarak çözümlenmesi gerekir. SOLAS Sözleşmesi'nin Seyrüsefer Güvenliği başlığını taşıyan V.Bölümü kural 7, Sözleşmeye taraf her devlete kendi kıyıları etrafında AK faaliyetinde bulunma görev ve sorumluluğu vermektedir. Dolayısıyla bu sorumluluk, Yunanistan'ın iddia ettiği gibi Yunan FIR'ı dışında kalan Türk karasuları ile sınırlı kalmaz. Türkiye denizi ve hava sahasında faaliyette bulunduğu Ege'nin açık deniz kesiminde de AK faaliyetlerini söz konusu IMO ve SOLAS Sözleşmesine uygun olarak devam ettirmektedir.

AK Sahalarının, FIR sahaları ile çakıştırılması, Yunanistan'ın arzusudur. AK ve FIR alanları iki farklı konudur ve çakıştırılmaları düşünülemez. Konuyu düzenleyen 1979 Hamburg Sözleşmesi, AK bölgeleri ve FIR'ın ayrı mütalaa edildiğini, fakat mümkün olduğu takdirde birbirleriyle eşgüdümlü çalışmasını sağlayacak uygulanabilir tedbirlerin alınacağını belirtmektedir. FIR'ın nereden geçtiği ve kimin sorumluluğunda olduğu, hangi alanı kapsadığı ve hangisini boş bıraktığı gibi düşünceler, bir AK sahasının ihdasını ve denizcilerin hayatının kurtarılması gayretlerini engelleyemez.

AK sahaslarının, FIR sahaları ile uyumu güçlük arz eder. FIR sahaları, saatte 150-400 mili sürata hava vasıtalarının kat edeceği mesafe kavramı esas alınarak belirlenmiştir. Deniz AK hareketinin aynı büyüklükteki sahalarda icra edilmesi büyük güçlükler gösterir. Çünkü, deniz ve hava AK araçları, sivil uçaklara nazaran düşük süratlidir. Bu nedenle etkin bir AK için, AK sorumluluk sahaslarının daha küçük boyutlarda belirlenmesi taktik bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla, FIR ve AK alanlarının çakıştırılması uygulanabilir değildir.

2.7. Kıta Sahaneliğının Saptanması Sorunu

Kıta Sahaneliğı kavramı, Uluslararası Hukuk alanında oldukça yaygın ilgi duyulan ve hakkında pek çok eser yazılmış bir konudur. Coğrafi bir terim olan Kıta Sahaneliğı konsepti, 19.yüzyılın sonunda, 20.yüzyılın başında karşımıza çıkmaktadır (Aslan, 1990:16). Kıta sahanlığı terimi, ilk defa 1945 yılında, dönemin ABD Başkanı Harry Truman'ın kendi adını taşıyan bildirisini ile Uluslararası Hukuka dahil edilmiştir (Kut, 1995:180).

Truman Bildirisinde, Kıta Sahaneliğı kavramının ortaya çıkarılmasına dört neden gösterilmiştir:

- i. Devletin deniz yatağı ve altında doğal kaynakları işletebilmesi için o denizin sahillerini de kontrol edebilmesi gerekir;
- ii. Diğer yandan devletin kendi kendisini koruması fikri sahildevletinin sahilinin açığındaki alanı kontrol etmesini gerektirir;
- iii. Kıta sahanlığı olarak tarif edilen alandaki madenler çoğunlukla sahildeki madenlerin bir uzantısı niteliğindedir;
- iv. Kıta sahanlığı sahildevletinin kara ülkesinin bir uzantısıdır ve bu nedenle doğal olarak ona aittir (Başeren,1995:52).

Buğün Uluslararası Hukuk çerçevesinde, Kıta Sahaneliğı kavramının, 1958 Cenevre Kıta Sahaneliğı Sözleşmesi ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde (BMDHS-UNCLOS) olmak üzere iki tanımı yapılmıştır.

1958 Cenevre Kıta Sahaneliğı Sözleşmesi'nin birinci maddesi;

"...kıyıya bitişik fakat Kara Suları sahasının dışında 200 metre derinliğe kadar olan sualtı alanlarının deniz yatağını ve toprak altını veya, o derinliğin ötesinde üsteki suların derinliğinin zikredilen alanların doğal kaynaklarını işletmeye imkan tanıdığı yere kadar uzanan yerleri ve adaların kıyılarına bitişik benzeri su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altı" (Gündüz,1994:268).

şeklindedir.

1982 BMDHS'nin 76.maddesi de;

"Bir kıyı devletinin Kıta Sahaneliğı, kara ülkesinin doğal uzantısı boyunca Kara Suları'nın ötesinde kıta kenarının dış sınırına kadar uzanan veya kıta kenarının dış sınırının (200 mile kadar uzanmadığı) yerlerde, Kara Suları'nın ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 mile kadar uzanan su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını kapsamaktadır" (Gündüz,1994:317).

Belirtilen iki tanımda görüldüğü üzere, 1958 Cenevre Kıta Sahaneliğı Sözleşmesi, derinlik ve işletilebilirlik esasında bir tanım yaparken, (Başeren,1995:52) BMDHS'nin 76.maddesi, işletilebilirlik konusuna değinmeden ve Kıta Sahaneliğı'nın gerçek fiziksel

yapısını önemsemeden, devletlerin karasularının ölçüldüğü esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar, kıta sahanlığının 200 deniz mili mesafesini aşması halinde de, kıyı devleti doğal uzantısı gereği bu sahanlığın sona erdiği yere kadar, kıta sahanlığına sahip olduklarını belirtmektedir (Fırat,2001:754). Söz konusu sözleşmelere Yunanistan imzacı taraf, Türkiye ise değildir (Kut,1995:180). Ege kaynaklı tüm sorunlarda görüldüğü üzere, Kıta Sahanelığı meselesinde de Türkiye ile Yunanistan arasında iki yönlü anlaşmazlık bulunmaktadır. Ancak bu sefer, ilk yön farklıdır. Görüş ayrılığı, konunun niteliğine, yani Kıta Sahanelığı'nın tanımına ilişkin değil, sınırlandırmanın hangi ilkelere göre yapılacağı yönündedir. İkinci husus ise, tüm Ege sorunlarında mevcut, izlenecek çözümün yöntemine ilişkin anlaşmazlıktır (Kut, 2004:520).

Ege Denizi Kıta Sahanelığı'nın sınırlandırılmasına ilişkin uyuşmazlıkta, düğüm noktasını adalar oluşturmaktadır. Sorun çerçevesinde Yunanistan, adaların kıtalarla eşit haklara sahip olması gerektiğini vurgularken Türkiye, Ege Denizi'nin özel ve kendine has özellikleri nedeniyle, üzerinde bulunan adaların böyle bir eşitlikten yararlanmaması gerektiğini savunmaktadır.

Konuyla ilgili Yunanistan'ın savları;

1. 1958 Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi ve 1982 BMDHS uyarınca adaların kendi Kıta Sahanelıkları'na sahip olma hakkı vardır.
2. Yunanistan'ın anakarası ve adaları, siyasal ve ülkesel bir bütün oluşturmaktadır. Uluslararası Hukuk'ta kabul edilen devletin ülkesel bütünlüğü ve bölünmezliği ilkesince Yunanistan'ın kıta ülkesi ve adalardan oluşan siyasal ve ülkesel bütünlüğünün arasına yabancı bir deniz alanının girmemesi gerekir.
3. Türkiye ile Yunanistan arasında Kıta Sahanelığı'nın sınırlandırılmasının, eşit uzaklık ilkesi temelinde, Türkiye kıyılarıyla Yunanistan'ın Ege Denizi'nde en doğuda yer alan adalarının uç noktaları arasında yapılması gerekmektedir.
4. Kıta Sahanelığı sınırlandırılması hukuksal bir konudur ve 1958 Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi ile 1982 BMDHS esas alınarak uluslararası yargı yoluyla yapılmalıdır (Pazarcı,1990:758).

şeklindedir.

Bu çerçevede Yunanistan'ın, adaların Kıta Sahanelıkları'na sahip olma hakkıyla ilgili ilk görüşü, 1958 Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi'nin 1(b) maddesine ve BMDHS'nin 121.maddesinin ikinci paragrafına dayanmaktadır (Gündüz,1994:268,269,329). Bu hükümler, Yunanistan tarafından, adaların özellikleri hiçbir önem arz etmeden, bir anakaranın Kıta Sahanelığı'na sahip olması gibi, adaların da sahip olması gerektiği şeklinde yorumlanmaktadır.

Ancak, Yunanistan'ın bu görüşünde haklı olduğunu söylemek pek doğru değildir. Çünkü Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan bu husus, adaların özellikleri ne olursa olsun, Kıta Sahanlığı'na sahip olacağı anlamına gelmemektedir.

Uluslararası Adalet Divanı, Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı davasında (Bilge,2000:240), Kıta Sahanlığı'na sahip olma hakkının, Kıta Sahanlığı'nın sınırlandırılması üzerinde etkisi olamayacağını kabul etmiştir. Bu çerçevede, Kıta Sahanlığı'nın sınırlandırılması hususunda, belirli adaların ya hiç etkisinin bulunmadığı ya da bazı koşullarda limitli etkisi olduğu tereddütsüz kabul görmektedir (Pazarıcı,1990:108).

Öte yandan, BMDHS'nin adalar rejimini içeren 121.maddesinin üçüncü fıkrası, adaların Kıta Sahanlığı'na sahip olabilmesini, insan barınması veya kendine ait ekonomik hayatı olması gibi unsurlar ile kısıtlandırmaktadır (Gündüz,1994:329).

Yunanistan, ikinci görüşü ile kendisini takımada devleti olarak kabul ettirmeyi amaçlamaktadır. Buradaki temel hedefinin, en dıştaki adaları birleştirecek çizginin içinde kalacak denizi "iç sular" (Pazarıcı,2004:255-258) olarak göstermek istediğini söylemek mümkündür (Fırat,2001:758).

Bu kapsamda, 03 Aralık 1973 tarihinde New York'ta başlayan (Pazarıcı,2004:252) Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın başında Yunanistan, takımada devletlerine tanınan, "takımada oluşturan adalar esas hatlardan geçen bir çizgiyle birleştirilmeli ve bir bütün olarak değerlendirilmelidir" görüşünü savunmuştur (Pazarıcı,1990:109).

Devletin ülkesel bütünlüğü ve bölünmezliği ilkesi çerçevesinde ise, Yunanistan'a göre, Deniz Hukuku bir devletin ülke bütünlüğünün bölünmezliğini teyit etmeli ve o devletin ülkesini anakarasıyla adaları arasında hiçbir ayırım yapmadan ele almalıdır. Yani, bir devletin ülkesinin çeşitli bölümleri arasında, öteki devletlere ait deniz bölgelerinin olmaması gerekmektedir.

Ancak, Yunanistan bugün imzacısı olduğu 1982 BMDHS'nin 46.maddesinin (a) bendine göre takımada devleti statüsünden yararlanamamaktadır. Çünkü söz konusu maddenin (a) bendi, bir devletin takımada devleti statüsünden yararlanabilmesi için hiçbir kara ülkesine sahip olmaması gerektiği (Pazarıcı,2004:256;Gündüz,1994:330) şartını koymaktadır.

Öte yandan, ülke bütünlüğü ilkesi, devleti siyasal açıdan bölmeye yönelik her türlü eylemi engellemeyi amaçlarken, coğrafi verilerin düzenleniş şekline atıfta bulunmaktadır. Yani coğrafi oluşumlar, farklı bir düzenleniş tarzına sahipse, bu

prensip ülke bütünlüğünün sağlanması hususunu gerçekleştirilmemektedir. Bugün Ege Denizi'nde, başka bir devlete ait olan deniz bölgeleri, bu ilke çerçevesinde, Yunanistan'ın parçası olarak sayılamaz (Pazarcı,1990:109).

Üçüncü Yunan görüşü, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin altıncı maddesine dayandırılmaktadır (Gündüz,1994:269). Bu maddeye göre, Kıta Sahanlığı sınırlandırılması eşit uzaklık ilkesinin uygulanmasıyla gerçekleştirilir. Ancak madde, "özel şartlar başka bir sınır hattını haklı kılmıyorsa" ibaresini öngörmektedir.

Yunanistan, maddenin özel şartını kale almadan, Türkiye ile arasındaki Kıta Sahanlığı sınırlandırılmasında "eşit uzaklık-ortay hat" ilkesinin geçerli olmasını talep etmektedir. Yani, Ege'nin doğusunda kendine ait adaların en uç noktasından başlamak üzere, Anadolu kıyısı ile arasında kalan Kıta Sahanlığı'nın iki tarafa eşit uzaklık ilkesi çerçevesinde sınırlandırılmasını arzulamaktadır (Kut,2004:520). Ancak, Fransa ile İngiltere arasındaki Kıta Sahanlığı davasına bakan hakemlik mahkemesi, 1958 sözleşmesinin altıncı maddesine göre eşit uzaklığın ilke, özel koşulların istisna olduğu fikrini reddederek, Yunanistan'ın bu görüşünü doğrulamamaktadır (Pazarcı,1990:110).

Yunanistan, meselenin çözüm yöntemine ilişkin, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ile 1982 BMDHS esas alınarak uluslararası yargı yoluna gidilmesi tezinde tamamen haklı değildir.

Çünkü, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin altıncı maddesinde, aynı Kıta Sahanlığı'nın, kıyıları karşı karşıya olan iki veya daha fazla devletin ülkesine bitişik olduğu durumlarda sınırlandırılmanın anlaşma yoluyla tespit edilmesi öngörülmektedir. BMDHS'nin 83.maddesinin birinci fıkrası da, hakça çözüm bulmak üzere Uluslararası Hukuk çerçevesinde anlaşma yoluyla çözülmesini uygun bulmaktadır (Gündüz, 1994:268,269,319).

Söz konusu anlaşmalar çerçevesinde, başka bir çözüm yoluna başvurulmadan önce, görüşmelerle sınırlandırılması konusunda bir yükümlülüğün olduğundan bile bahsetmek mümkündür. Uluslararası Adalet Divanı, Kuzey Deniz Kıta Sahanlığı davasında, 20 Şubat 1969'da aldığı bir kararla tarafları, sorunun çözümü için görüşmeler yapmaya çağırmıştır (Bilge,2000:240).

Diğer yandan Türkiye'nin mesele karşısında savunduğu başlıca görüşler ise şunlardır;

1. Kıta Sahanlığı'nın sınırlandırılmasında doğal uzantı ilkesi esastır.

2. Sınırlandırma hakça ilkelere uygun olarak yapılmalıdır. Bu çerçevede adalar her haluklarda özel bir durum oluşturur. Anadolu doğal uzantısı üzerinde bulunan Yunanistan'a ait adaların Kıta Sahanelığı olmaması gerekir.

3. Ege Denizi yarı kapalı bir denizdir ve genel kuralların yerine özel kuralların uygulanması gerekir.

4. 1923 Lozan Barış Antlaşması ile Ege'de oluşturulan denge bozulmamalıdır. İki ülke bu denizden eşit koşullardan yararlanmalıdır.

5. Ege Kıta Sahanelığı sınırlandırılması sadece hukuksal bir konu değildir. Ege dengesi göz önüne alındığında siyasal niteliği ağır basmaktadır. Bu çerçevede, anlaşmalarla çözüme gidilmesi gerekir (Pazarıcı,1990:758).

Türkiye'nin tezlerinde, Lozan dengesinin bozulması veya meselelerin görüşmeler yoluyla ele alınması gibi, belirli uluslararası anlaşmaların bire bir maddelerine atıfta bulunmaması ve hakça ilkelerin uygulanması gibi genel içtihat kurallarına referans vermesi, Yunanistan tarafından, Uluslararası Hukuk'tan kaçtığı yönündeki iddialara neden olmaktadır (Theodoros,1990:90-94).

Yunanistan'ın bu tür iddialarında doğruluk payının bulunduğunu söylemek oldukça zordur. Çünkü Türkiye, meselenin doğal uzantı kavramı çerçevesinde ele alınmaması halinde, Anadolu karasının Kıta Sahanelığı'nın yok varsayılacağından hareketle (Kut, 2004:520) savını Uluslararası Adalet Divanı'nın Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı davasında verdiği kararın "devletlerin Kıta Sahanelığı'nın kendi anakarasının bir uzantısı olduğu" şeklindeki 85.paragrafına dayandırmaktadır (Pazarıcı,1990:110).

Ayrıca, adaların coğrafi konumlarının, gerek uluslararası mahkeme kararları gerekse öğretide, temel öğelerden kabul edilerek, kıta sahanlığı tanınmadan sadece karasuları hakkı verilmesi uygulamaları da mevcuttur (Pazarıcı,2004:253).

Ege Denizi Kıta Sahanelığı sınırlandırılırken, Ege Adaları'nın kendilerine özgü durumları, yapıla geliş değeri 1958 Kıta Sahanelığı Sözleşmesi'nin altıncı maddesiyle hükme bağlanmış olan bir temelde ortaya konulmuştur. Hakça ilkelerin uygulanması ilkesi çerçevesinde ise, uluslararası içtihat bu kurala başvurma eğiliminin giderek güçlendiğini söylemek mümkündür (Pazarıcı,1990:110–111).

Bu esaslar çerçevesinde, Türkiye'nin Uluslararası Hukuk zemininde bir çözümü dışladığını söylemek en hafif deyimle yanlıştır.

Yunanistan, 1960'lı yılların başında, Ege Denizi'nde deniz tabanının jeolojik yapısını incelemeye ve ekonomik değerlerini araştırmaya başlamıştır (Doğru,2003:69). Bu çerçevede, 1960–1970 yılları arasında Ege'de iki ülke arasında herhangi bir kıta sahanlığı sınırlandırılması olmadan çeşitli yabancı şirketlere araştırma ve inceleme

yapmak üzere lisanslar vermiştir. Türkiye'nin Ege'deki faaliyetlerine başlaması ise 1968 yılına tekabül etmektedir (Aksu,1986:60-61).

Yunanistan ilk olarak Rodos ve Karpatos Adası yakınlarında araştırma yapmış, bu çalışmalarını Kuzey Ege'ye kaydirmiş ve 1973 yılında Taşoz Adası yakınlarında kendi karasuları içinde petrol bulmuştur.

İki ülke arasındaki Kıta Sahanelığı sorunu, 1973 yılı Kasım ayında Türkiye'nin, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) Ege Denizi'nde petrol arama ruhsatı vermesi ve bu ruhsat bölgelerinin, Yunanistan tarafından verilen ruhsat bölgeleri ile çakışması sonucu, Atina'nın bunu protesto etmesiyle başlamıştır (Bilge,2000:236;Pazarcı, 1990:519).

Türkiye'nin, 27 bölge için TPAO'ya sağladığı ruhsatın, resmi gazetede yayımlanması sonrasında, Yunanistan Semadirek, Limni, Midilli, Aghios, Sakız, Psara ve Antipsara Adaları'nın batısında yer alan deniz yataklarının kendisine ait olduğunu belirten bir nota vermiştir. Türkiye, cevabi notasında, konuya ilişkin Uluslararası Hukuk kurallarını, yasal koşulların gerekliliğini, özellikle 1958 Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi'ni ve 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı davasında Uluslararası Adalet Divanı'nın vermiş olduğu kararları dikkatle incelediğini vurgulayarak, yukarıda ele alınan görüşlerini savunmuştur (Aksu,1986:62–63).

Yunanistan, Ege'de herhangi bir sınırlandırma olmamasına rağmen, Türkiye'nin Karasuları'na yakın bölgelere kadar ruhsat vererek, tüm Ege Kıta Sahanelığı'nı kendi egemenliği altında değerlendirmiştir. Türkiye ise hakkının, Ege'nin ortasına tekabül edecek bir çizgiye kadar olduğunu düşünmüş ve sonuçta çok farklı iki sınır çizgisi doğmuştur (Bilge,2000:236;Kut,2004:519).

Türkiye, 29 Mayıs 1974 tarihinde Çandarlı gemisini sismik araştırma yapmak üzere savaş gemileri eşliğinde Ege'ye göndermiş ve Atina ile Ankara arasında nota teatisi yaşanmıştır (Fırat,2001:752).

Taraflar, 1973–74 yıllarında sorununun çözüm yoluna ilişkin anlaşmaya varamamışlar ve iki ülke Dışişleri Bakanları, 17 Mayıs 1975 tarihinde Roma'da bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmeleri, 1975 Mayıs ayı sonunda iki ülke Başbakanı'nın Brüksel'de NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde yaptığı görüşmeler izlemiştir. Görüşmeler sonrasında yayınlanan ortak bildiride Yunanistan konunun Uluslararası Adalet

Divanı'na götürülmesini istemiş, (Sönmezoğlu,2000:182) Türkiye ise, ilk önce taraflar arası görüşmelerin yapılması gerektiğini vurgulamıştır (Pazarıcı,1990:111).

Roma ve Brüksel'deki üst düzey görüşmeler sonrasında, konu ile ilgili olarak iki ülke uzmanlar komitesi müzakerelere devam etmiştir. Söz konusu müzakereler, Yunanistan'ın konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmesindeki ısrarlı tutumu nedeniyle 1976 yılı Şubat ayında kesilmiştir (Bölükbaşı,1992:35).

06 – 08 Ağustos 1976 tarihlerinde, daha sonra ismi Sismik-I olarak değiştirilen Hora Türk araştırma gemisi Ege'ye açılmış, Kıta Sahanlığı'nın ihlali gerekçesiyle Yunanistan bunu, 10 Ağustos 1976'da BM Güvenlik Konseyi'ne şikayet etmiş ve Uluslararası Adalet Divanı'na tek taraflı başvuruda bulunarak, araştırmanın durdurulması için geçici tedbirlerin alınmasını talep etmiştir.

Güvenlik Konseyi, 25 Ağustos 1976 tarihinde aldığı 395 sayılı kararla, Türkiye ile Yunanistan arasında tercih yapmaktan kaçınmış, tarafların sorunu doğrudan görüşmeler yoluyla çözümlendirmeleri tavsiyesinde bulunarak, Uluslararası Adalet Divanı'nın olası katkılarına dikkate almaya davet etmiştir (Aksu,1986:76).

Uluslararası Adalet Divanı, 11 Eylül 1976 tarihinde Yunanistan'ın geçici tedbir kararı talebini reddetmiştir (Bilge,2000:237). Divan kararında, Türkiye'nin yapmış olduğu sismik araştırmaların Yunanistan Kıta Sahanlığı'nda yapılmış varsayılsa bile, Kıta Sahanlığı'na onarılmaz bir hasar vermediğini ileri sürmüştür (Fırat,2001:756).

Divan'ın kararı sonrasında, ABD'nin de etkisiyle, iki ülke Dışişleri Bakanları New York'ta bir araya gelmiş ve Kıta Sahanlığı'nın sınırlandırılması için görüşmelere başlanılmasını uygun bulmuşlardır. Bu çerçevede, 02-11 Kasım 1976 tarihleri arasında uzmanlar düzeyinde iki ülke teknik heyetlerinin katıldığı Bern müzakereleri yapılmıştır (Bilge,2000:237).

Bern toplantısı sonunda uyuşmazlığın çözümünde izlenecek yöntemle ilgili bir tutanak yayınlanmıştır. Taraflar sorunla ilgili olarak sınırlandırma kurallarını belirlemek amacıyla görüşmelere başlamayı, durumu kötüleştirecek hareketlerden kaçınmayı ve müzakereleri gizlilik içerisinde yürütmeyi üstlenmişler, ayrıca sorunun çözümüne ilişkin devletlerin uygulamaları ile uluslararası kurallardan esinlenmeyi kabullenmişlerdir (Pazarıcı,1990:112).

Bern Anlaşması'ndan sonra devam eden heyetler arası görüşmelerde, Yunanistan ilk olarak Ege Kıta Sahanlığı sınırının Anadolu Kıtası önündeki Yunan Adaları ile

Anadolu arasında çizilmesini önermiş, daha sonra bu fikrini değiştirerek adaların Ege Denizi'ne açılan kıyılarından başlamak üzere Ege'nin %8'ini kapsayacak bir bölge teklif etmiştir.

Yunanistan'ın, kıta sahanlığı sınırlandırılmasında, hakça bölüşüm ilkesini benimseyen ve bu çerçevede sınırlandırmanın Ege'nin ortasından başlaması görüşünü savunan Türkiye'ye, kabul edemeyeceği öneriler sunması kapsamında görüşmelerden bir çözüm elde etmek mümkün olmamıştır (Bilge,2000:238).

İki ülke Başbakanları, 10–11 Mayıs1978'de Montreux'de bir araya gelmişler, ancak ne sorunun özü ne de izlenecek yöntem konusunda uzlaşmaya varmışlardır. Yunanistan'da PASOK'un iktidar olmasıyla hükümeti kuran Andreas Papandreou'nun, Türkiye'ye karşı yönelik sert tutumu görüşmelerin kesilmesine sebep olmuştur (Fırat, 2001:519-520).

Öte yandan, Uluslararası Adalet Divanı'nın verdiği karara göz atacak olursak; Türkiye, Divan'ın yetkisine itiraz etmiş, Yunanistan gibi özel (ad hoc) yargıç atamamış ve duruşmaya da katılmamıştır. Sadece, 10 Ekim 1978'de, Divan'ın davaya bakmakla yetkili olduğu Yunan görüşünü çürütmek üzere bir mektup sunmuştur. Bu gelişmeler çerçevesinde, Divan; 19 Aralık 1978 tarihinde davaya bakmakla yetkili olmadığını içeren bir açıklama yapmıştır. Divan, söz konusu kararında, Yunanistan'ın, 1928 Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü konusundaki Genel Sened'e koyduğu "ülkesel yetki alanına giren sorunlar dışarıda kalmak suretiyle" hakkındaki çekinceye atıfta bulunmuş (Pazarcı,2004:85) ve 31 Mayıs 1975 tarihinde Brüksel Zirvesi sonrasında alınan kararlar çerçevesinde tek taraflı başvuru hakkının olmadığını ifade etmiştir (Fırat,2001:756).

Kıta Sahanlığı sorunu, iki ülke arasında 1987 yılında tekrar gündeme gelmiştir. Yunanistan'ın, Taşos Adası'nın 10 mil doğusundaki bir bölgede petrol arama ve sondaj çalışmalarına başlayacağını açıklaması Türkiye'nin sert tepkisine neden olmuştur. Türkiye, Yunanistan'ın Karasuları dışındaki bu faaliyetinin Bern Mutabakatı ile uyuşmadığını dile getirmiş ve olayı engellemek için harekete geçeceğini açıklamıştır. Bu çerçevede, Piri Reis araştırma gemisi Ege'ye gönderilmiştir. Ayrıca, 26 Mart 1987 tarihinde Ege'de tartışmalı bir bölgeyi kapsayan alan için Türkiye tarafından TPAO'ya ruhsat verilmesi gerginliği tırmandırmıştır. Bunun üzerine Yunanistan, tepki göstererek fiili olarak karşılık vereceğini açıklamış ve ordusunu alarma geçirmiştir.

Karşılıklı olarak yapılan açıklamalardan sonra, iki ülke arasındaki diplomatik münasebetler hızlanmış, ABD ve NATO'nun girişimleriyle, Yunanistan çalışmalarını ertelediğini duyurmuş ve iki ülke savaşın eşiğinden dönmüştür (Aksu,1986:80–84). Yunanistan, krizin başlamasıyla birlikte 1976 Bern Sözleşmesi'nin, sadece görüşmeler sürecinde geçerli olduğunu, görüşmelerin kesilmiş olması nedeniyle ömrünü tamamladığını deklare etmiştir. Ancak krizin sonunda, Başbakan Papandreou, 24 Mayıs 1987 tarihinde parlamentoda yaptığı konuşmada ülkesinin Bern Sözleşmesi'ne bağlı olduğunu açıklamıştır.

Krizin aşılmasıyla birlikte başlayan hızlandırılmış diplomatik temaslar neticesinde, iki ülke Başbakanı 1988 Ocak ayında Davos'ta bir araya gelmişler, ancak Davos Süreci, karşılıklı ilişkilerde etkili ve uzun ömürlü olmamıştır (Kut,2004:520).

BÖLÜM 3: AB SÜRECİNDE GELİŞMELER

Avrupa Birliği süreci, Türkiye için yıllardır devam eden uzun ve zorlu bir maraton halini almıştır. AB'nin bu süreçte özellikle Ege konusunda taraf olup olmayacağı konusu Türkiye açısından büyük önem arz etmektedir. Avrupa Birliği'nin ne olduğu, Türkiye için neden önem arz ettiği, ilişkilerin tarihsel gelişimi ve Ege sorunlarının çözümünde AB'nin tutumu ile Türkiye'nin süreçten beklentilerini irdelemek doğru bir yaklaşım olacaktır.

3.1. Türkiye'nin AB'ne Giriş Sürecinin Ege Denizi'ndeki Sorunlara Etkisi

3.1.1. Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi

Avrupa kıtasında bir birlik oluşturması, I.Dünya Savaşı sonrasında önemli fikirler üretilmiş olmasına rağmen, II.Dünya Savaşı sonrasında mümkün olmuştur. Bu sürecin ilk sonucu, siyasi temelli ve insan haklarını koruma, çoğulcu demokrasiyi sağlama amaçları üzerine kurulmuş bir uluslararası örgüt olan Avrupa Konseyi'nin 1949 yılında Strazburg'da kurulması olmuştur (Ikv,06.10.2002).

09 Mayıs 1950'de Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'nin tasarısına dayanan ve birleşik Avrupa'nın temellerini atan Schuman Planı'nı yayımlamıştır. Schuman Planı, (Belgenet, 12.03.2003) Avrupa'da barışın kurulabilmesi için Fransız-Alman dostluğunun şart olduğunu belirtiyor ve bu çekirdek etrafında Avrupa'nın bütünleşmesi gerektiği görüşünü esas alıyordu. Plana göre, yüzyıllardır Avrupa'da süregelen Fransız-Alman çekişmesini ortadan kaldırmanın yolu, yüksek bir otoritenin yönetimi altında, Fransız-Alman ortak kömür ve çelik üretimini sağlamak ve söz konusu örgütü bütün Avrupa ülkelerinin katılımına açık tutmaktır.

Bu çerçevede, 1951 yılında Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, Paris'te imzaladıkları bir Andlaşma ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuşlardır. Böylece AKÇT ile devletler, tarihte ilk defa, kendi iradeleri ile ulusal egemenliklerinin bir kısmını uluslar üstü bir kuruma devretmişlerdir. Nitekim kömür ve çelik sektöründe başlayan bu ekonomik entegrasyon Avrupa'da sürekli barışın sağlanmasının ilk adımı olmuş ve bugünkü Avrupa Birliği'nin temeli böylece atılmıştır.

25 Mart 1957'de Roma'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Andlaşma

AKÇT üyesi 6 ülke tarafından imzalanmıştır. AET gibi Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu EURATOM'da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Andlaşması ile kurulmuştur. 1965'de kurucu üyelerin imzalamış oldukları "Birleşme Andlaşması" (Füzyon Andlaşması) sonucunda, AKÇT, AET ve EURATOM için tek bir Konsey, Komisyon ve Parlamento oluşturulmuş, bütçeleri birleştirilmiş ve "Avrupa Toplulukları" terimi kullanılmaya başlanmıştır. 1968 yılında Gümrük Birliği'nin tamamlanarak yürürlüğe girmesiyle üye ülkelerin gümrük alanları, tek bir gümrük alanı haline gelmiştir.

Birliğin ilk genişlemesi, 1972'de İngiltere, Danimarka, ve İrlanda'nın Topluluğa üyelik Andlaşmalarının imzalanmasıyla gerçekleşmiş, ardından 1981'de Yunanistan ve 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılmasıyla üye sayısı 12'ye yükselmiştir (Euturkey, 03.05.2003).

14 Haziran 1985 tarihinde Almanya, Belçika, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda tarafından imzalanan Schengen Andlaşması; taraf ülkelerin ortak sınırlarında kişilere tüm vize ve gümrük işlemlerinin kaldırılması ve üçüncü ülke vatandaşlarına yönelik ortak vize ve gümrük işlemleri uygulanmasını öngörmüştür. İtalya (1990), İspanya ve Portekiz (1991), Yunanistan (1992), Avusturya (1995), İsveç, Finlandiya ve Danimarka (1996) da imzalayan ülkeler arasına katılmıştır. Birlik üyesi olmayan İzlanda ve Norveç'in de AB'nin serbest dolaşım alanına dâhil edilmesi amacıyla, bu iki ülke ile 18 Mayıs 1999 tarihinde anlaşma yapılmıştır. 05 Haziran 2005 tarihinde de İsviçre, yapılan referandum sonucu Schengen Anlaşması'nı kabul etmiştir.

01 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Topluluklarını kuran Andlaşmalar, ilk kez kapsamlı bir biçimde tadil edilmiştir. Avrupa Tek Senedi ile yeni ortak politikalar saptanmış, mevcut olanlar geliştirilmiştir. Bu çerçevede Roma Antlaşması'na sosyal politika, ekonomik ve sosyal uyum, çevre gibi konularda yeni maddeler eklenmiştir. Tek Senet ile, daha önce oybirliğinin gerekli olduğu, Ortak Gümrük Tarifesi'nde değişiklik yapılması, hizmetler, sermayenin serbest dolaşımı, ortak ulaşım politikaları konularında alınan kararların nitelikli çoğunluğa dayanması kararlaştırılmıştır. Üye ülkeler arasında "Avrupa Siyasi İşbirliği" aracılığı ile dış politikada iş birliği yapılması da Tek Senet ile karara bağlanmıştır (Europa.en, 16.03.2002).

Avrupa Topluluğu'nda tek para birimi ve ortak bir merkez bankası sistemine dayalı bir "ekonomik ve parasal birlik" ile ortak dış politika ve savunma

politikası perspektiflerine dayalı “siyasi birlik” kurulmasını öngören Avrupa Birliği’ni kuran Andlaşma ise (Maastricht Andlaşması) 07 şubat 1992 tarihinde imzalanmış ve 01 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Maastricht Andlaşması ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli gelişimini, enflasyonsuz, sürdürülebilir ve çevre korumasına önem veren bir büyümenin sağlanmasını; üye ülke ekonomilerinin uyum içinde birbirlerine yaklaşmasını ve Avrupa vatandaşları için daha güçlü bir Birlik yaratılmasını hedeflemiştir.

Antlaşma kapsamında; (Europa, 04.14.2003) tek paraya geçilmesini sağlayacak bir ekonomik ve parasal birliğin kurulması, AB vatandaşlarına yaşadıkları ülkenin belediyelerinde seçme ve seçilme hakkı veren bir Avrupa vatandaşlığının oluşturulması, Avrupa güvenliğini sağlayacak ve demokrasi ve insan hakları gibi ortak değerleri savunacak bir ortak dış ve güvenlik politikasının meydana getirilmesi, Birliğin iç güvenliğini sağlamak üzere hukuk ve içişlerinde işbirliğinin sağlanması konuları ele alınmıştır. Ayrıca, eğitim, kültür, kamu sağlığı ve tüketicinin korunması, ulaştırma, vize politikası ve sanayi politikası gibi belirli politika alanları da Andlaşma kapsamına dahil edilmiştir. Bu alanlarda oluşturulacak ortak politikalar ve ilgili AB mevzuatı üye ülkeler üzerinde bağlayıcı olacaktır. Andlaşma’nın getirdiği çok önemli bir yenilik de “yetki ikamesi” ilkesidir. Buna göre, ancak herhangi bir sorunun boyut ve niteliği nedeniyle, AB düzeyinde müdahalenin üye devletlerinkinden daha etkin olacağı hallerde AB yetki kullanacaktır.

Bu gelişmeler neticesinde, Maastricht Antlaşması ile Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET, EURATOM) Avrupa Birliği (AB) bünyesine dahil edilmiştir. Avrupa Birliği’ni kuran bu Andlaşma ile AB’nin “üç temel sütunu” oluşturulmuştur. Birinci sütun, Roma Andlaşması ile oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile Paris Andlaşması’yla kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğundan meydana gelmektedir. Ekonomik ve parasal birlik ve daha önce bahsedilen yetkiler de bu sütuna dahildir. İkinci sütun, Ortak Dışişleri Güvenlik Politikasını (ODGP) içermekte ve Avrupa çapında bir savunma politikasını başlatmayı hedeflemektedir. Üçüncü sütun ise, Adalet ve İçişlerini kapsamaktadır.

Bu çerçevede, göç ve siyasi iltica alanlarında aralarındaki işbirliğini artırmak isteyen üye ülkeler bir Avrupa Polis Ofisi (Europol) kurmuşlardır. Ancak, ikinci ve üçüncü sütun, karar alma mekanizmaları ve hükümetler arası karakterleri nedeniyle birinci sütundan farklıdır. Bu alanlarda, üye ülkeler, AB Zirveleri ya da Bakanlar Konseyi kanalıyla girişimde bulunabilirler. Ancak bu çerçevede alınan kararlar siyasi

nitelikte olup Adalet Divanı önünde bağlayıcılıkları yoktur.

Ayrıca Maastricht Andlaşması varolan karar alma mekanizması yöntemlerini (Parlamento onayı, danışma ve işbirliği) bazı yeni alanlara genişletmiş ve buna ek olarak, yeni bir yöntem olan “ortak karar alma” prosedürünü düzenlemiştir.

Ocak 1993'te Tek Pazar'ın oluşmasıyla birlikte, 12 üye ülke arasında malların, sermayenin, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımı tam anlamıyla sağlanmıştır. Haziran 1993'te ise AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının AB'nin Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacak şekilde genişlemesi yönünde karar aldıkları Kopenhag Zirvesi'nde, AB'ye üyelik kriterleri belirlenmiştir.

“Kopenhag Kriterleri” (Belgenet,01.03.2008) olarak bilinen bu koşullar, AB üyelik başvurusu kabul edilen tüm aday ülkeler tarafından yerine getirilmesi gereken asgari koşulları ifade etmektedir. Siyasi ve ekonomik kriterler ile müktesebat uyumu olmak üzere üç grupta toplanan bu koşullar şunlardır;

Siyasi kriterler: Avrupa Birliği Anlaşması'nın tam üyelikle ilgili maddesine eklenen demokrasinin güvence altına alındığı istikrarlı bir kurumsal yapı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı koşullarıdır.

Ekonomik kriterler : İyi işleyen bir pazar ekonomisi ve AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesidir.

Topluluk müktesebatının kabulü : AB'nin çeşitli siyasi, ekonomik ve parasal hedeflerine bağlılık. Birlik, 01 Ocak 1995'ten itibaren “Avrupa Birliği” AB olarak anılmaya başlanmış, aynı yıl Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla 15 üyeli hale gelmiştir. Tek para birimine geçiş ve AB'nin genişlemesine ilişkin sürecin belirlenebilmesi amacıyla Mart 1996'da başlatılan Hükümetler arası Konferans 16-17 Haziran 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Amsterdam Zirvesi ile tamamlanmıştır. Zirve toplantısında, AB'nin 5. genişleme sürecine başlaması ve 1 Ocak 1999 tarihinde tek para birimi olan Euro' ya geçilmesi teyit edilmiştir. Ayrıca Ortak Dışişleri ve Savunma Politikası, Adalet ve Güvenlik Politikası ve Maastricht Andlaşması üzerindeki bazı değişiklikleri içeren Amsterdam Andlaşması imzalanmış ve Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir (Ikv,27.02.2010).

Amsterdam Andlaşması'nın hedeflerinden biri Avrupa Birliği'nin, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişleme perspektifi dikkate alınarak, kurumsal ve siyasal yapısının güçlendirilmesi olmuştur. Ancak Andlaşma genişleme konusunda

temel kurumsal mekanizmaları oluşturmada bekleneni verememiş, buna rağmen ortak karar mekanizmasını daha kolay işler hale getirecek bazı önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Andlaşmanın ana hedefi “dış sınır denetimleri, göç, sığınma ve suçla mücadele ve önlemeye ilişkin uygun tedbirler aracılığıyla, kişilerin serbest dolaşımının garanti edildiği bir özgürlük ve adalet alanı yaratarak Birliği korumak ve geliştirmek” olarak tanımlanmıştır.

Avrupa Topluluğu, Amsterdam Andlaşması ile AB içinde kişilerin serbest dolaşımı için gerekli olduğu ölçüde, göç ve iltica, dış sınırlar, ve medeni hukukta adli işbirliği konularında mevzuat çıkarma yetkisine sahip olmuştur. Ayrıca Andlaşma ile insan hakları alanında önemli bir adım atılmıştır.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde yapılan Lüksemburg Zirvesi’nde ilk kez, 11 aday ülke arasında bir sınıflandırma söz konusu olmuştur. Kopenhag siyasi kriterlerini karşılayarak müzakerelere başlayan ülkeler (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve GKRY) “ilk dalga”, siyasi kriterleri yerine getirmemiş ve henüz müzakereye hazır görünmeyen diğer ülkeler (Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovakya) ise “ikinci dalga” ülkeleri olarak adlandırılmıştır. Bu ülkelerin mevzuatlarının ana başlıklar itibarıyla Topluluk müktesebatına uyumunu tespit etmek amacıyla bir analitik inceleme süresi başlatılmıştır (Euturkey, 21.08.2006).

Genişleme süreci bir yandan devam ederken AB, derinleşme çabalarını da sürdürmüştür. 01 Ocak 1999 tarihinde Euro, 11 üye ülkede (Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz) resmi para birimi haline gelmiş ve üye ülkelerin ulusal paralarının Euro’ya dönüşleri sağlanmıştır. Danimarka ve İngiltere ile katılım şartlarını karşılayamayan Yunanistan ve İsveç ise “adaylar” olarak kalmışlardır. 1 Ocak 2002’de Avrupa ortak para birimi Euro, 12 ülkede resmen tedavüle girmiş, banknot ve madeni para olarak kullanılmaya başlanmıştır. İyileşen ekonomik durumu sayesinde Yunanistan da Euro alanı için katılımcı ülke olmaya hak kazanmıştır.

07-09 Aralık 2000 tarihlerinde yapılan Nice Zirvesi’nde AB üyesi ülkeler, genişleme süreci kapsamında AB’nin gerçekleştirmesi gereken kurumsal reformlarla ilgili olarak Şubat 2000’de oluşturulan Hükümetler arası Konferans çerçevesinde varılan sonuçlar temelinde Kurucu Andlaşmalara değişiklik getiren bir Andlaşma üzerinde uzlaşmaya varmışlardır. 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Andlaşması

(Deltur,19.02.2002), tüm üye ülkelerce onaylanmasının ardından 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başlıca amacı Birliği, yeni üyeler olarak genişlemeye hazırlamak olan bu Andlaşma, 15 üye ülke ve 12 aday ülkenin (Türkiye hariç) AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'ndaki üye sayıları dağılımı ile AB Konseyi'nde karar almadaki oy ağırlıklarını belirlemiş, Bakanlar Konseyi'ndeki ağırlıklı oy oranlarını değiştirmiştir.

01 Mayıs 2004 tarihinde 10 ülke, Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın katılımıyla Birlik, beşinci ve en büyük genişlemesini gerçekleştirmiştir (İkv,01.03.2005).

3.1.2. Türkiye İle AB Arasındaki Tarihsel Gelişim

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin resmi başlangıcı, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 6 ülke tarafından kurulmasının ardından Türkiye'nin ortaklık için 31 Temmuz 1959'da yaptığı başvuruya dayanmaktadır. AET Bakanlar Konseyi Türkiye'nin ortaklık başvurusunu kabul etmiş ve yapılan hazırlık görüşmelerini takiben 12 Eylül 1963 tarihinde Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık yaratan Anlaşma olan, Ankara Anlaşması imzalanmıştır (Dpt.gov,16.09.2006).

Anlaşma, hazırlık dönemi (5 yıl), geçiş dönemi (1973 itibarıyla 12 ve 22 yıllık iki ayrı dönem) ve nihai dönem olarak üç devre öngörmüştür. Geçiş döneminin sonunda ise gümrük birliğinin tamamlanması planlanmıştır. Anlaşmada öngörülen Hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte, 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'de, geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükler belirlenmiştir. Buna göre Katma Protokolde malların serbest dolaşımı, Türkiye'nin AT'nin Ortak Tarım Politikası'na uyumu, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ve ulaştırma ve ekonomi gibi konuların AT mevzuatına uyum sağlaması öngörülmüştür (Euturkey,17.02.2004).

Ankara Anlaşması ile ayrıca periyodik olarak toplanan ve ortaklıkla ilgili konuları görüşen bir Ortaklık Konseyi oluşturulmuştur. Söz konusu kurumsal çerçeve, gümrük birliğinin nihai aşamasının uygulamaya konulması ile birlikte genişletilmiştir.

1973'te imzalanan Katma Protokol ile Türkiye AB'ye yönelik gümrük vergilerinin sanayi ürünleri için tamamen kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ise AT ülkelerinin uyguladığı vergilerin uygulanmasını kabul etmiştir. Buna göre sanayi ürünleri için 12 yıllık vergi indirimi geçiş süresi ve rekabet gücü zayıf olan

sanayi dalları içinse 22 yıllık vergi indirimi takvimi öngörülmüştür.

Ancak, Türkiye geçiş dönemindeki yükümlülüklerini yerine getirememiş, 1978-1988 yılları arasında gümrük indirimleri durdurulmuştur. 1980 darbesiyle kesintiye uğrayan ilişkiler, Türkiye'nin 14 Nisan 1987'de yaptığı tam üyelik başvurusuyla ivme kazanmıştır. Komisyon 1989 yılında verdiği cevapta, kendi iç pazarı tamamlama sürecinden önce yeni bir üye kabul edemeyeceğini bildirmiş, öncelikle Gümrük Birliği'nin tamamlanması önerilmiştir.

AB-Türkiye ilişkileri, 1993 tarihinde Gümrük Birliği müzakerelerinin başlaması ile yeni bir boyut kazanmıştır. İki yıllık müzakerelerden sonra Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı kararıyla Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 01 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir (Dpt.gov,05.02.2004).

AB Komisyonu tarafından 13 Ekim 1999 tarihinde açıklanan Türkiye için ikinci İlerleme Raporu'nda Türkiye'ye üyelik perspektifi verilmesi önerilmiş ve bunun sonucunda Aralık 1999'da toplanan Helsinki Zirvesi'yle Türkiye, AB'ye üyeliğe aday ülke olarak kabul edilmiştir (Belgenet,16.03.2005).

Helsinki'deki AB Konseyi'nde şöyle bir karar alınmıştır:

“Konsey, Türkiye'de son zamanlarda yaşanan olumlu gelişmeleri ve ayrıca Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönündeki reformlarını sürdürme niyetini memnuniyetle karşılar. Türkiye, diğer aday devletlere uygulanan aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday devlettir.”(Belgenet,16.03.2005).

Helsinki'de alınan kararlar AB-Türkiye ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır.

Helsinki Zirvesi sonrasında, diğer aday ülkeler gibi Türkiye de, reformlarını teşvik etmeye ve desteklemeye yönelik bir katılım öncesi stratejiden yararlanmaya başlamıştır.

Üç yıl aradan sonra Ortaklık Konseyi ilk defa Nisan 2000'de Türkiye başkanlığında toplanmıştır. Konsey'de iki önemli siyasi karar alınmıştır; birincisi Ortaklık Komitesi kapsamında sekiz alt-komitenin oluşturulması, ikincisi de AB ve Türk satın alma piyasalarının karşılıklı olarak birbirlerine açılması ve hizmetlerin serbestleştirilmesi amacıyla yapılacak anlaşma müzakerelerinin başlatılmasıdır. Müzakerelerin ilk turu gerçekleştirilmiştir (Belgenet,26.08.2003).

AB Konseyi tarafından resmen 08 Mart 2001 tarihinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi, AB'nin katılım kriterlerinin karşılanması yönünde ilerleme kaydedilmesi amacıyla Türkiye için önceliklerin belirlendiği bir yol haritasıdır. Katılım Ortaklığı

Belgesi'nin amacı, Komisyon'un Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği yolunda kaydettiği ilerlemeye ilişkin 2000 yılı Düzenli Raporu'nda tanımlanan çalışma gerektiren öncelikli alanları, bu öncelikleri hayata geçirmek için Türkiye'ye sağlanmış olan mali olanakları ve bu yardımların tabi olacağı şartları tek bir çerçeve altında bir araya getirmektir. Türk hükümeti bu Katılım Ortaklığı Belgesi ışığında 19 Mart 2001'de Müktesebat'ın üstlenilmesi için Ulusal Programı (UP) kabul etmiştir (Belgenet,03.04.2001).

Program geniş çaplı bir siyasi ve ekonomik reform gündemi ortaya koymaktadır. Eş zamanlı olarak Ulusal Programın uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine ilişkin bir kararname de kabul edilmiştir. 15 ve 16 Haziran 2001'de Göteborg'da yapılan Avrupa Konseyi'nde Ulusal Program "olumlu bir gelişme" olarak tanımlanmış ve Türkiye, katılım öncesi stratejisinin mihenk noktası olan Katılım Ortaklığı'nın önceliklerini hayata geçirmek için somut adımlar atmaya teşvik edilmiştir (Deltur,22.03.2006).

Gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'nin hazırlanması, Müktesebat uyum çalışmalarının yoğunlaştırılması Gümrük Birliğinin geliştirilip, derinleştirilmesi, Mali işbirliğinin önemli miktarda artırılması, Türkiye'ye verilecek mali yardımların katılım başlıklı bütçe kalemine alınması yönünde karar alınmıştır. Bu gelişmeler ışığında Avrupa Komisyonu Türkiye ile ilgili olarak gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 25 Mart 2003'te yayımlanmıştır. Türk hükümeti de Ulusal Programı yeniden güncellenerek 24 Temmuz 2003'te Resmi Gazete'de yayımlamıştır. Kamuoyuna açıklanan gözden geçirilmiş Ulusal Program'da, kısa vadeli ve orta vadeli hedefler net bir şekilde belirtilmektedir.

2004 yılının Aralık ayında Brüksel'deki AB Konseyi Zirvesi'nde, Avrupa Komisyonu'nun 06 Ekim 2004'te hazırladığı rapor ve tavsiye kararı doğrultusunda Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına oybirliğiyle karar verilmiş olup, söz konusu Avrupa Birliği Konseyi Zirvesi sonrasında 17 Aralık Sonuç Bildirgesi yayımlanmıştır. Aşağıda Sonuç Bildirgesi'nde yer alan Türkiye'yi ilgilendiren paragraflar şöyledir:

"1. Avrupa Konseyi, Helsinki'de, Türkiye'nin diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterler temelinde, Birliğe katılması mukadder bir aday ülke olduğu üzerinde mutabık kaldığını ve bilahare Aralık 2004'teki toplantısında, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğinin Komisyon'un hazırladığı bir rapor ve tavsiyeye dayanarak kararlaştırması halinde, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yle katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacağına ilişkin olarak Türkiye hakkında kabul ettiği geçmiş sonuç bildirimlerini göz önünde bulundurdu.

2. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin geniş kapsamlı reform sürecinde kaydettiği kararlı ilerlemeyi memnuniyetle karşıladı ve Türkiye'nin reform sürecini sürdüreceğine olan güvenini ifade etti. Konsey ayrıca, Türkiye'nin Komisyon tarafından belirlenen altı yasal düzenlemeyi yürürlüğe koyma yolundaki çabalarını etkin bir şekilde sürdürmesini bekler. Siyasi reform sürecini geriye dönülmez kılmayı ve özellikle temel özgürlükler ve insan haklarına tam saygı açısından reformların tam, etkin ve kapsamlı olarak uygulanmasını teminat almak amacıyla, bu süreç, işkence ve kötü muameleye karşı sıfır tolerans politikasının uygulanması da dahil, Komisyon'un 2004 rapor ve tavsiyesinde endişe kaynağı olarak belirlenen tüm noktaları ele alarak Konsey'e düzenli olarak rapor sunmayı sürdürmeye çağrılan Komisyon tarafından yakından izlenmeye devam edilecek. Avrupa Birliği, reform sürecindeki öncelikleri ortaya koyan Katılım Ortaklığı temelinde siyasi reformlardaki ilerlemeyi yakından izlemeyi sürdürecektir.

3. Avrupa Konseyi, Birliğe on yeni üye devletin katılmış olduğunu göz önünde bulundurarak, Türkiye'nin, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına yönelik Protokolü imzalama kararını memnuniyetle karşıladı. AB Konseyi bu bağlamda, "Türk Hükümeti, müzakerelerin fiilen başlamasından önce ve Avrupa Birliği'nin mevcut üyeliğine dair uyarlamalar üzerinde anlaşmaya varılarak sonuçlandırıldıktan sonra, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin Protokolü imzalamaya hazırdır" şeklinde Türkiye tarafından yapılan beyandan da memnuniyet duyar.

4. Avrupa Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacını vurgulayarak, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde kaydedilen iyileşmeyi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak, sınır anlaşmazlıklarının çözümlenmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşıladı. AB Konseyi, önceki sonuçlara, özellikle bu konudaki Helsinki Sonuçlarına uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sorunlara ilişkin durumu gözden geçirdi ve bu amaca yönelik araştırmacı görüşmeleri memnuniyetle karşıladı. Konsey, bununla bağlantılı olarak, katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözümlenmiş anlaşmazlıkların, gerektiği takdirde çözüm bulunması amacıyla Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi gerektiğine dair görüşünü teyit etti. AB Konseyi, uygun gördüğü şekilde gözden geçirmek üzere, kaydedilen gelişmelerden haberdar edilecek.

5. AB Konseyi, Avrupa Parlamentosu'nun 15 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen kararını not eder.

6. AB Konseyi, Komisyon tarafından belirlenen altı başlık altındaki hukuksal düzenlemenin kabul edilmesinden memnuniyet duyar."(Belgenet ,25.12.2004).

Yukarıda yazılanlar ile, Komisyon raporu ve tavsiyesi ışığında, Komisyon tarafından belirlenen altı başlık altındaki hukuksal düzenlemeyi yürürlüğe koyması şartıyla Türkiye'nin, Kopenhag siyasi kriterlerini katılım müzakerelerine başlamak açısından yeterli ölçüde karşıladığına karar verdi. AB Konseyi, Komisyonu, 23.paragraf temelinde Türkiye ile müzakerelerin çerçevesi hakkında bir öneri sunmaya davet etti. 03 Ekim 2005 tarihinde müzakereleri açmak üzere, Konsey'i bu müzakere çerçevesi üzerinde anlaşma sağlamaya çağırdı.

2006 senesinde Avrupa Komisyonu'nun kabul ettiği Türkiye İçin İlerleme Raporu'nun İkinci kısmında, "Genişletilmiş Siyasi Diyalog Ve Siyasi Kriterler" başlığı altında,

“Bölgesel Konular ve Uluslararası Yükümlülükler” bölümünde, “Sınır Sorunlarının Barışçıl Yollardan Çözümü” faslında şunlar deniliyor: “Türkiye ve Yunanistan ikili ilişkilerini olumlu bir şekilde geliştirmeye devam etmişlerdir. İki ülke Başbakanlarının geçtiğimiz yıl gerçekleştirdikleri iki gayri resmi görüşme ile yüksek düzeyli temaslar sürdürülmüştür.” (Europa,26.03.2007). Müzakere Çerçeve Belgesi, kaydedilen ilerlemenin ölçülebilmesi için Türkiye’nin iyi komşuluk ilişkileri konusundaki koşulsuz taahhüdü ile süregelen sınır anlaşmazlıklarının gerektiğinde Uluslararası Adalet Divanı’nın yargı yetkisi de dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak çözümlenmesi yönündeki yükümlülüğünü içermektedir. Bunun yanında Türkiye’nin Katılım Ortaklığı Belgesinin kısa vadeli öncelikleri arasında *“tereddütsüz bir şekilde iyi komşuluk ilişkilerine bağlı kalmak; komşularıyla arasında gerginlik kaynağı olan hususlara çözüm bulmak ve sınır sorunlarının barışçıl yollardan çözümü sürecini olumsuz yönde etkileyecek her türlü hareketten kaçınmak”* (Europa.eu,19.06.2005) da bulunmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 1995’te kabul edilen karardaki Yunanistan’ın karasularını muhtemel genişletmesine ilişkin “casus belli” referansında bir değişiklik olmadığı da belirtilmelidir.

Avrupa Birliği Komisyonu’nun 6 Kasım 2007 tarihinde açıklanan ve Ekim 2006-Ekim 2007 dönemini kapsayan Türkiye İlerleme Raporu’nda; “2. Geliştirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler / 2.3. Bölgesel Konular ve Uluslararası Yükümlülükler” bölümünde *“Sınır Uyuşmazlıklarının Barışçıl Yollardan Çözümü”* başlığı altında Yunanistan ile ilişkiler konusuna yer verildi (Diplomatikgozlem,19.12.2007). Raporla Ankara ve Atina’nın ilişkilerini geliştirmeye yönelik gayretlerine değinilirken, Yunanistan’ın, Türkiye’nin hava sahası ihlallerinden şikayetçi olduğu da vurgulandı. Ayrıca Ege sorunları konusunda 2002 yılından beri devam eden istikşafi görüşmelerin 36’ncı turunun Mart 2007’de gerçekleştirildiği ifade edildi ve sorunun çözümü ile ilgili olarak Müzakere Çerçeve Belgesi ve Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yer verilen ifadeler tekrarlandı.

Rapor bu iki belgeden hareketle “Türkiye’nin, sorunun gerektiğinde Lahey Adalet Divanı da dâhil barışçıl yöntemlerle çözümlenmesi” ve “barışçıl sürece olumsuz etki yapabilecek eylemlerden kaçınması” konusunda “yükümlülüğü bulunduğu” söylendi. Ayrıca karasuları anlaşmazlığı konusundaki “casus belli” (savaş nedeni) tehdidinde değişiklik olmadığını not edildiği belirtilerek, duyulan rahatsızlık dile getirildi.

3.2. Ege Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliğinin Tutumu

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege'deki ilişkilerde uyuşmazlık olarak değerlendirilen konular, sadece bu ülkeleri değil, aynı zamanda bu ülkelerin ittifak ilişkisi içinde oldukları ülke ve örgütleri de ilgilendirmektedir (Aksu,2001). Bu bakımdan NATO ve AB, iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların tartışıldığı örgütleri oluşturmaktadır. Bu örgütlerden AB, NATO'dan farklı olarak Yunanistan'ın tam üye olduğu, Türkiye'nin ise bir aday ülke konumunda olması sebebiyle, Yunanistan'ın Türkiye karşısında göreceli bir üstünlük sağladığı görülmektedir.

1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesinin ardından Türkiye'nin önünde yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönem aslında Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemdeki geleceğini belirleyeceği bir tercihi yansıtmıştır. Türkiye bir yandan geleneksel dış politika çizgisinin temel eksenini oluşturan ABD ile ilişkilerini korurken diğer yandan da bütünleşecek bir Avrupa'nın dışında kalmamak mücadelesini vermeye başlamıştır. Askerî anlamda bir parçası olduğu NATO'nun içerisinde yer alarak stratejik dengeleri etkileme kapasitesini koruma becerisini göstermesine karşın genişleyen AB'nin dışında kalması Türkiye'nin yeni uluslararası sistem koşullarında ekonomik ve siyasi kimliğinin ne olacağı kaygısını ortaya çıkarmıştır.

Bu kaygılar yeni dönemde Türkiye'nin yapısal değişikliklere gitmesi gerektiğini göstermiştir. Gerek AB'nin genişlemesine esas oluşturan Kopenhag Kriterleri gerekse üyeler arasında uzlaşmazlıkların ve sınır sorunlarının çözümünde öngörülen siyasi ve hukuki zorunluluklar üyelik öncesi uyum sürecinde Türkiye'nin gerçekleştirmesi gereken değişiklikler olarak ortaya çıkmıştır. Bu değişikliklerin özellikle dış politika sürecine ilişkin strateji ve taktik değişikliklerin karar alma sürecine nasıl yansıdığını incelediğimizde; Türkiye ile Yunanistan arasında uzun süreden beri devam eden uyuşmazlıkların söz konusu adaylık ve üyelik girişimi ile nasıl bağdaştırılacağı ve bu sürecin nasıl sonuçlanacağı sorusudur.

AB'nin iki ülke arasındaki uyuşmazlık konularına bakışı, genelde iki farklı dönemde değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, Yunanistan'ın AB'ye tam üye olduğu 1981 yılından 1995 yılına kadar olan dönemdir. İkincisi ise, 1995 yılından günümüze kadar olan dönemdir. Bu dönemlerde AB'nin Türk-Yunan ilişkilerine bakışı, belirgin farklılıklar göstermektedir. İlk dönemde AB, Türk-Yunan uyuşmazlığının taraflarından biri olmamayı, en azından açık destek vermemeyi tercih ederken, ikinci dönemde

“taraf” olmuş ve tam üyelik süreci için iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözümünü “ön şart” olarak koşmuştur. 1980 sonrasındaki dönem açısından en önemli etken ise, 1987 yılında Türkiye’nin AB’ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş olmasıdır. Bu tarihten itibaren Türkiye’nin AB üyeliği için gösterdiği istek ve AB’nin Türkiye’nin üyeliğine sıcak bakmaması, giderek Yunanistan engelini ileri sürülmesine zemin hazırlamış ve 1990’ların ikinci yarısından itibaren de Gümrük Birliği üyeliği ile GKRY’nin üyelik başvurusu arasında bir koşulluluk yaratılmış olmasıdır.

Bu tarzdaki diplomasiye ilişkin ilişkilerde egemen kılınma çabası, kendi içinde değerlendirildiğinde, AB’nin Türkiye’nin tam üyelik sürecine ilişkin siyasetinde Yunanistan’ı kullanıp kullanmadığının da göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir (Uğur,2000). Çünkü Yunanistan, özellikle 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye’nin tam üyeliğinden yana olduğunu açıkça dile getirmiştir (Sezer,*Stratejik Analiz Dergisi*, Ocak 2006:8).

AB’nin genişleme siyasetinde ifade ettiği ölçütler çerçevesinde, adaylardan diğer ülkelerle olan sorunlarının çözümünü ve/veya UAD’ye başvuruyu kabul etmelerini istemesi, anlaşılır bir yaklaşım olmakla beraber, AB’nin tüm adaylardan bu koşulu yerine getirmesini istememesi ise üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu bakımdan en büyük çelişki, GKRY’nin adadaki sorun çözülmemiş olmasına karşın tam üyeliğe kabul edilmiş olmasıdır (Mendelson,2001). Bu da, AB’nin tam üyelik sürecini siyasî önceliklerle değerlendirmekte olduğunu düşündürmektedir.

Bu çerçevede düşünüldüğünde, Türkiye’nin Yunanistan’la olan sorunlarının çözümünde AB’yi ve AB tesirini bir etken olarak değerlendirip değerlendirmeyeceği gündeme gelmektedir. Diğer etkenlerin yanı sıra AB’nin iki ülke arasındaki ilişkilerde tarafsızlığını yitirmesi ve ilişkilerin giderek uyuşmazlığın bir parçası olarak ortaya çıkması, taraflardan herhangi biri üzerinde bir tür baskının oluşması demektir. Bu da Türkiye ve Yunanistan arasındaki stratejik dengenin bozulmasına yol açacaktır. Son dönemde, AB’nin bu dengeyi Yunanistan’ın lehine bozduğunu görmekteyiz. Bu durumun yaratmış olduğu asimetri ve koşulluluk ortamı ise, iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözümünü güçleştirmekte, tarafların kendi özgür iradeleriyle oluşturabilecekleri müzakereler sonunda elde edecekleri uzlaşmayı tehlikeye sokmaktadır. Dolayısıyla AB, Türk-Yunan ilişkilerinde izlemiş olduğu siyasetle “çözümün bir parçası” olmak yerine, “sorunun bir parçası” olmak üzere olduğu gözlemlenmektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki temel sorunların çözümünde AB'nin etkisinin olup olmadığı, varsa nasıl ve kim üzerinde etkili olduğu araştırılırken, somut olaylarda AB'nin izlemiş olduğu siyasetlerden yararlanılması gerekmektedir. Bu kapsamda, Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularından Ege Denizine ilişkin olanlar ve Kıbrıs sorunu, AB'nin yaklaşımlarını gözlemek açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konuları, nitelikleri itibarıyla taraflar arasında siyasî, hukukî ve teknik görüşmelerle ele alınıp çözümlenmesi gereken konulardır. Bu nitelikleriyle doğrudan devletlerin egemenlik alanları içinde ele alınmaktadırlar. Dolayısıyla, hukukî açıdan AB hukukunun iki ülke arasındaki mevcut sorunların çözümü için işlerliği bulunmamaktadır (Günoğur,1996). Bu durumda, tarafların önceden kabul etmiş oldukları uluslararası hukuk açısından geçerli metinler, çözüm için uygulanabilir olmaktadır. AB, devletler arasındaki sorunların doğrudan ele alınıp tartışıldığı ve bağlayıcı bir karara bağlandığı bir örgüt değildir. Dolayısıyla, bütünleşme boyutunda üye devletleri bir arada tutan temel ilkeler bulunmakla birlikte, üyeler arasında kurucu anlaşmaların veya alınan kararların ihlâlinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü, büyük ölçüde AB Adalet Divanında sağlanmaktadır. Siyasî nitelikli konular ise, AB zirve ve komisyon toplantılarında ele alınmaktadır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, AB hukuku ile uluslararası hukuk arasında bir ayırım vardır. Bu nedenle devletlerin doğrudan egemenlik alanlarıyla ilgili uyuşmazlık konuları, uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınmak zorundadır.

Yukarıda bahsedilen AB çözüm süreçlerinin Türk – Yunan uyuşmazlıklarına uygulanabilmesi, Türkiye'nin AB'ye üye olmaması nedeniyle mümkün değildir. Bu durumda, UAD'ye başvuru önem kazanmaktadır. Diğer yandan Türkiye, UAD' na gitme seçeneğinin saklı tutulması ile, iki ülke arasındaki uyuşmazlık konularının müzakere ile sonuçlandırılması ve çözülmesi taraftarıdır. Taraflar henüz bu süreci sonuna kadar uygulayabilmiş değildirler. 1999 sonrasındaki dönemde, iki ülke arasındaki yumuşamaya da uygun olarak uyuşmazlık konularını ve ulusal tezlerini öğrenmeye, belirlemeye yönelik uzmanlar düzeyinde müzakerelerin yürütülmekte olduğu bilinmektedir ("Ege'de Görüşmeler Başlıyor", *Cumhuriyet*, 09 Mart 2002,s.9). AB tarafından bu aşamada yapılması gereken ise, tarafların bu müzakerelerde gereksinim duydukları güven ortamını sağlamak olacaktır. Tarafların her ikisinin de AB üyesi oldukları bir yapıda, iki ülke arasındaki bazı görüş

ayrılıklarının ve ihlallerin kolaylıkla çözümleneceği dikkate alınır, AB'nin bu süreci tersine çevirebilecek bir ilişkiyi yaratmaması çözüm için önemli olacaktır.

3.2.1. Türk-Yunan İlişkileri Ekseninde Avrupa Birliğinin Muhtemel Yaklaşımları ve Sonuçları

Türkiye ve Yunanistan'ın AB ile olan ilişkilerinin birbiriyle bağlantılı üç farklı düzlem içinde incelenebilir. İlk düzlemde her iki ülkenin de AB'ye üye olmadıkları durumda veya AB'nin taraflara eşit uzaklıkta bulunduğu durumda, AB dengeleyici konumdadır. Bu durumda, ilişkilerin AB üzerinden yapılmasının taraflara kazandıracağı ek bir üstünlüğün olmadığı varsayılabilir. Diğer yandan, tarafların AB'yi ulusal stratejileri için mücadele alanı olarak görmeleri, AB'nin tarafsız konumunu uzun süre koruyabilmesini güçleştirecektir. Aynı zamanda, tarafların ikili müzakerelerden kaçınmaları da mümkündür.

İkinci düzlemde ise, taraflar arasında ikili ilişkiler devam etmekle beraber, AB üzerinden de ilişkiler yürütülmektedir. Bu durumda da AB'nin taraflara eşit uzaklıkta durduğu varsayılır. Bunun sonucunda, uzlaşma için gereken uyum ve iş birliği süreci çalışmaktadır. AB'nin taraflardan birine daha fazla yaklaşması veya taraflardan birini üye olarak kabul etmesi, mevcut dengeyi asimetriye dönüştürmektedir. Yunanistan'ın AB üyeliğinin ardından Türkiye'nin 1987'deki üyelik başvurusu (Belgenet,18.06.1997) ve 1995-1996 yıllarında Gümrük Birliği'yle yaşanan süreç bu yapı üzerinde gerçekleşmiştir. Ülkeden ülkeye ilişkilerde güvenlik ve güven artırıcı önlemler işletilmeye çalışılırken, Yunanistan, GKRY'nin AB'ye üyeliğini sağlamayı hedef olarak belirlemiş; Türkiye ise, kendisinin tam üyeliği gerçekleşmese bile Gümrük Birliği çerçevesinde bir üyelik sürecinin başlatılmasını sağlamaya çalışmıştır (Birand,2000:142).

Dolayısıyla bu durum, Türk-Yunan ilişkileri ve AB dengesi bakımından 1990'larda koşulluluk ilişkisinin gerçekleştiği bir geçiş dönemi olarak adlandırılabilir.

Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanması ve GKRY ile üyelik müzakerelerine başlanması, AB'nin Türk-Yunan ilişkilerine bakışında bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir (Belgenet,15.03.1999).

(Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu) Nitekim, 1996 yılında yaşanan Kardak Kayalıkları bunalımı sırasında, Avrupa Parlamentosunun 15 şubat 1996 tarihinde aldığı karar (Europarl.eu,12.04.1999) ve

AB Genel İşler Konseyinin 15 Temmuz 1996 tarihinde yayımlanmış olduğu bildiri (Ue.eu.int,12.02.1997) ile AB'nin Yunanistan'ın yanında yer alması bu bakış açısını yansıtmaktadır. Bir süre sonra, AB'nin Türkiye'nin üyeliğe uygun olduğunu açıkladığı 12-13 Aralık 1997 tarihli AB Konseyi Lüksemburg Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 35'nci maddesinde, Türkiye'nin üyelik koşulları sıralanırken, sınır sorunlarına ve Kıbrıs sorununa vurgu yapılmıştır (Ue.eu.int,14.02.1996). Türkiye ise, üyelik süreciyle ilgili olarak diğer adaylarla kendisi arasında bir ayırım gözetildiğini ileri sürmüş ve AB ile siyasî diyalogunu askıya aldığını açıklayarak, Kıbrıs sorunu arasında bir bağ kurulmasına tepki göstermiştir (Belgenet,24.10.1997).

AB'nin üye olsun olmasın, iki ülke arasındaki ilişkilerde tarafsızlığını ve dengeleyici rolünü koruyabilmesinin mümkün olmadığı durumlarda ise, şu seçeneklerden biri tercih edilmektedir. Buna göre AB, ya iki ülkeyi de karşısına alarak çözüm ve uzlaşma sürecini AB dışında oluşturmalarını isteyecek ya da taraflardan birine (AB üyesi olması nedeniyle Yunanistan'a) destek verip, diğer taraf üzerinde etki oluşturarak bir tür baskı yaratacaktır.

AB'nin iki ülke arasındaki ilişkilerde tarafsız ve dengeleyici rolü durumunda, AB'nin örgütsel kimliğine ve stratejisine uygun bir durumun varlığı söz konusudur. Her iki ülke için de AB'nin sağlayacağı ortak yarar söz konusu olduğundan, asimetrik bir güç dengesi yerine, AB, güven ve uzlaşma zeminini oluşturmaktadır. Bu durum, özellikle Güvenlik ve Güven Artırıcı Önlemler açısından önemlidir. AB'nin taraflardan birine (AB üyesi olması nedeniyle Yunanistan'a) destek verip, diğer taraf üzerinde baskı oluşturarak bir tür koşulluluk yaratması durumunun ise mevcut uygulamayı gösterdiği söylenebilir. AB'nin üyesi Yunanistan'la birlikte hareket ederek, Türkiye karşısında asimetrik güç ilişkisi oluşturması söz konusudur. Bu durumun çatışmaların durdurulması ve sorunların çözümü açısından koşulluluk ilişkisi yaratmakta oluşu, tarafların uzlaşmayla çözüm bulabilmelerini güçleştirmektedir. Nitekim, Yunanistan'ın AB'nin genişlemeye ilişkin siyasetiyle Türkiye'nin üyeliği arasında bir paralellik kurarak, Türkiye'yle olan uyuşmazlıklarının çözümünü AB yapısı içinde dengelemek istemesi ve bu görüşünü AB'ye de kabul ettirmesi, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi öncesinde yapılan zorlu pazarlıklarla olmuştur. Bu açıdan 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi öncesinde Yunanistan'ın Türkiye'nin adaylığına ilişkin yaptığı açıklama dikkat çekicidir. 29 Aralık 1999 tarihinde Finlandiya'nın AB dönem başkanlığında gönderilen notada, Yunanistan, aşağıdaki görüşleri dile getirmiştir:

“1. Kıbrıs sorununa çözüm bulunamayışı, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tam üyeliğini engellememelidir.

2. Üyeliğe aday herhangi bir devlet, belirli bir zaman dilimi içinde UAD’nin yargı yetkisini tanımış olmalıdır. Bu istem, hâlihazırda Gündem 2000’de de yer almakla birlikte, şu an için yasal olarak bağlayıcı değildir. Yunanistan, Avrupa Konseyinin belirlediği şartlara daha fazla açıklık getirmesini istemektedir.

3. Yunan Hükümeti, Türkiye’nin adaylığını gerçekleştirebilir bir ihtimal olarak değil, gerçek olarak görmek istemektedir. Bir başka deyişle, Türkiye için adayın hakları ve sorumluluklarını karara bağlayan gerçekçi bir yol haritası olmalıdır.” (Eliamep,12.07.2004).

Yunanistan’ın yukarıda dile getirmiş olduğu görüşlerin Helsinki Zirvesi Sonuç Belgesi’ne büyük ölçüde yansıdığı görülmektedir. Nitekim, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan Helsinki Zirvesi’nin Başkanlık Sonuç Belgesi’nin dördüncü maddesinin hükmüne göre;

“AB Konseyi, şimdi 13 aday devleti tek bir çerçeve içinde kapsayan katılım sürecinin içerici mahiyetini tekrar teyit eder. Aday devletler, üyelik sürecine eşit bir temelde katılmaktadır. AB’nin Andlaşmalarda ifade edilen değerlerini ve amaçlarını paylaşmalıdırlar. Bu bakımdan AB Konseyi, anlaşmazlıkların BM Anayasası’na uygun olarak barışçı yoldan çözülmesi ilkesini vurgular ve aday devletleri, devam eden sınır anlaşmazlıkları ile ilgili diğer konuları çözmek için her gayreti göstermeye davet eder. Bunda başarılı olunamadığı takdirde, aday devletler, aralarındaki anlaşmazlığı makul bir süre içinde UAD’ye götürmelidir. AB Konseyi, özellikle üyelik süreci üzerindeki yansımalarıyla ilgili olarak ve en geç 2004 yılı sonuna kadar, UAD yoluyla çözüme bağlanmalarını teşvik etmek amacıyla devam eden anlaşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçirecektir. Ayrıca, AB Konseyi hatırlatır ki, Kopenhag’da belirlenmiş olan siyasî kriterlere uyum, üyelik müzakereleri açılmasının bir ön şartıdır ve tüm Kopenhag kriterlerine uyum AB’ye üye olarak katılmanın temelidir.” (Belgenet, 21.06.2006).

Dokuzuncu maddenin hükmüne göre ise,

“(a) AB Konseyi, 03 Aralık’ta New York’ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnuniyetle karşılar ve BM genel sekreterinin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder.

(b) AB Konseyi, siyasî bir çözümün Kıbrıs’ın AB’ye katılımını kolaylaştıracağına altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konseyin üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda Konsey, tüm ilgili etkenleri dikkate alacaktır.” (Belgenet,06.09.2005).

Dolayısıyla, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi’nde Türkiye ile adaylık görüşmelerine başlanacağına açıklanmasıyla beraber, Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerinde göz önünde bulundurulması gereken üçlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapı içinde AB, Yunanistan, GKRY ve Türkiye bulunmaktadır. Türkiye’nin AB üyeliği için diğer aday ülkelerin uyması gereken şartlara ek olarak, hem Yunanistan ile olan uyumsuzluklarını hem de Kıbrıs sorununu çözmesi gerekmektedir. Helsinki Sonuç Belgesi’nin

yorumuna Türkiye'nin itirazları olmuştur. Türkiye'ye göre, 2004 yılı Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların çözümlenememesi halinde Divana konuyu götürecekleri son tarih değil, ulaşılan durumu değerlendirecekleri tarihtir.

Dokuzuncu maddenin (b) paragrafında yer alan Kıbrıs'a ilişkin hükümde, Kıbrıs sorununa çözüm bulunamadığı takdirde, Konseyin Kıbrıs'ın tam üyeliğine ilişkin kararını verirken, ilgili tüm etkenleri dikkate alacağı belirtilmektedir (Belgenet, 30.11.1999).

Bütün bu tartışmaların ötesinde, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nde, Yunanistan'ın Türkiye'nin aday olarak kabul edilmesine ve adaylık sürecine katılmış olmasına karşı çıkmamasının sonucu, gerek Kıbrıs sorununun gerekse Ege Denizine ilişkin sorunların Yunanistan tarafından Avrupalılaştırılmış olması fikrini benimseyen birçok görüş de bulunmaktadır. Ege denizine ilişkin sorunlarda olduğu gibi, Kıbrıs konusundaki görüş ayrılıkları da genelde Türkiye'nin AB ile olan üyelik müzakerelerinde koşulluluk ilişkisi gözlemlenmekte ve ilerleyen dönemlerde Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ve yıllık ilerleme raporlarında, bu koşulluluk çerçevesinde ne tür ilerlemeler kaydedildiği, AB'nin Türkiye'ye ilişkin stratejisinde göz önünde tutulmaya başlanmıştır (Öniş, 07.11.2001). Türkiye ise, Kıbrıs konusunun ve Yunanistan'la olan uyuşmazlıklarının Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanırken "Öncelikler ve Orta Vadeli Hedefler" başlığı altında "siyasî kriter" olarak yer almasına tepki göstermiştir (Mfa,25.01.2002).

Türkiye, Helsinki Zirvesi sonrasında GKRY ve Yunanistan ile olan uyuşmazlıklarının üyelik sürecinde bir "ön şart" olarak kabul ettirilmesine karşı çıkmış olsa da Katılım Ortaklığı Belgesi'nin son halinde bu konular diplomatik bir dille yer almıştır (Belgenet,12.12.2000). AB Genel İşler Konseyi, 04 Aralık 2000 tarihinde Brüksel'de yaptığı toplantıda, Katılım Ortaklığı Belgesi'ne son şeklini verirken, Türkiye'nin şiddetli tepkisine yol açan Kıbrıs ve Ege konusunu "ön şart" olarak getirmeyip dördüncü maddede "Öncelikler ve Orta Vadeli Hedefler" ana başlığı altında, "Güçlendirilmiş Siyasî Diyalog ve Siyasî Ölçütler" başlığıyla yeni bir paragraf oluşturmuştur. Böylece, Yunanistan'ın ısrarlarıyla Kıbrıs konusu, "Kısa Vadeli Öncelikler" maddesinde, Ege konusu ise, "Orta Vadeli Öncelikler" maddesinde , "Güçlendirilmiş Siyasî Diyalog ve Siyasî Öncelikler" paragrafları altında yer almıştır. Böylece terimler üzerinde oynanarak, hem Türkiye'nin duyarlılık gösterdiği konunun "ön şart" olarak getirilmesi önlenmiş hem de Yunanistan'ın duyarlılık gösterdiği konular "öncelikli siyasî konular" arasında sayılmıştır.

3.2.2. Avrupa Birliğinin Genişlemeye İlişkin Kriterleri Çerçevesinde Aday Üyelerin Sınır Uyuşmazlıklarına İlişkin Hükümler

AB tarafından hazırlanıp 15 Temmuz 1997’de kabul edilen “Gündem 2000” adlı belgede, üyeliğe aday devletlerin var olan sınır uyuşmazlıklarını üyeliklerinden önce çözmeleri gerektiği belirtilmektedir. Söz konusu metine göre,

“Genişleme, sınır çatışmalarının (AB’ye) ithal edilmesi demek değildir. Genişleme anlaşmalarından beklenen, devletler için güçlü bir etken olarak her türlü sınır çatışmalarını çözmekle ilgilenmektir. ... Komisyon, uyumdan önce, başvuran ülkelerin kendi aralarında veya üçüncü ülkelerle olan önemli sınır sorunlarını çözmek için her türlü çabayı göstermesi gerektiğini düşünmektedir. Aksi takdirde, taraflar anlaşmazlığın UAD’ ye götürülmesinde anlaşmalıdır. Tüm aday ülkeler, bu nedenle görüşme süreci tamamlanmadan önce, mevcut veya gelecekteki bu nitelikteki herhangi bir sorunda UAD’nin zorunlu yargı yetkisini ön koşulsuz olarak peşinen kabul ettiklerin karara bağlamalıdır.” (europa.eu,18.05.1999).

Bu doğrultuda, Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların özellikle Ege Denizine ilişkin olanlarının üyelik süreci öncesinde çözümlenmesinin gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, üyelik sürecinin normal işleyişinde anlaşılabilir bir durumdur. AB, genişleme siyaseti ile bir yandan ekonomik, siyasi ve toplumsal bütünlüşmeyi ve uyumu sağlamaya dönük çabalarını somut projelerle gerçekleştirmeye çalışırken, diğer yandan genişlemeyle oluşacak diş sınırlarının yeni uyuşmazlıklar doğurmaması için çalışmaktadır. Bu duyarlılık, hem yeni üye olacak ülkelerin AB üyesi ülkelerle olan sınır uyuşmazlıkları açısından hem de aday ülkelerle üçüncü komşu ülkeler arasındaki sınır uyuşmazlıkları açısından ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’nin AB’ye tam üye olmak için yapmış olduğu başvurunun bir sonucu olarak değerlendirebilecek bu durum, özellikle Ege Denizindeki uyuşmazlık konularının uzun süreden bu yana “barişçıl yöntemlerle” (Soysal,1991:46) çözülememiş olmasını gündeme getirmekte ve taraflara öngörülen süreç içinde çözüm doğrultusunda sorumluluklar yüklemektedir. Ancak, bu sorumluluklar içinde Türkiye ve Yunanistan arasında yoğun bir diplomasi trafiğinin yanı sıra rekabetin de yaşanmakta olduğu görülmektedir. Müzakere sürecinde tarafların hangi konuları “sorun” olarak kabul ettikleri, bu sorunlara ilişkin temel görüşlerinin ve çözüm için öngördükleri yöntemin neler olduğu, tartişmalar yaratmaktadır. Bu tartişmalar sonucunda ortaya çıkabilecek bir paket uzlaşma ise, henüz sağlanabilmiş değildir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularının barışçıl yöntemlerle çözümlenebilmesi için, taraflar arasında oluşturulan diyalog ve ılımlı yakınlaşmanın

sürdürülmesi zorunludur. Yaratılan güven ortamının pekişmesinde ise, siyasî iradenin uzlaşmayı oluşturabilmesi için üçüncü ülkelerin müzakere sürecini tek yanlı etkileyebilecek davranışlardan uzak durmaları gerekmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, AB'nin Türk-Yunan ilişkilerinde izlemiş olduğu yaklaşımın "tarafsızlık" niteliğine uymadığını görmekteyiz.

Buradaki en büyük problem, Yunanistan'ın AB üyesi olması ve Türkiye ile olan uyuşmazlıklarında veto yetkisini kullanarak genişleme sürecini sekteye uğratacağı tehdidiyle kendisini güvenceye almak istemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak, AB'nin Yunanistan'ın duyarlılıklarıyla Türkiye'nin gerekçeleri arasında bir denge oluşturamaması veya çekimser kalması, Türkiye'nin AB tarafından tam üyeliğinin istenmediğini düşünmesine yol açmaktadır. Bir tarafta AB'nin Yunanistan'ın veto yetkisini kullanacağı endişesiyle hareket yeteneğini sekteye uğrattığı inancı varken, diğer yandan AB'nin Yunanistan engelini bilinçli bir tercih olarak ön planda tuttuğu görüşü, giderek daha fazla taraftar bulmaktadır.

AB'nin genişlemeye ilişkin temel metinlerini de aday ülkeler açısından farklı değerlendirdiği görülmektedir. Özellikle GKRY'nin Kıbrıs'ın yasal tek temsilcisi olarak AB'ye tam üyeliğine kabul edip var olan uyuşmazlığın üyelik süreci için bir engel oluşturmadığını kabul etmesi, kendi ölçütleri ile çelişen bir durum yaratmaktadır. Bu çelişki, aynı zamanda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan 1960 Andlaşmaları çerçevesinde oluşturulan durumun da açıkça ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.¹

GKRY'nin Kıbrıs'ın tek meşru temsilcisi olarak AB'ye üye kabul edilmesi Türkiye'nin tam üyeliği arasında kurulan bağın AB'nin izlediği genişlemeye ilişkin stratejiyle uyuşmadığı görülmektedir. Genişlemeye ilişkin ilkeler çerçevesinde, diğer adaylardan istenen sınır uyuşmazlıklarının çözümüne ilişkin koşullar GKRY'den istenmemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, 10-11 Aralık 1999 tarihlerindeki Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin dokuzuncu maddesinin (b) paragrafında,

"AB Konseyi, siyasî bir çözümün Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağına altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşamamış olursa, Konseyin üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda, Konsey tüm ilgili etkenleri dikkate alacaktır." (Belgenet,05.06.2005).

¹ Garanti Andlaşması'nın tüm tarafları onay vermeden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir siyasî ve iktisadî birliğe katılması mümkün değildir. Dolayısıyla, Türkiye'nin üyesi bulunmadığı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu taraflarından her ikisinin birlikte temsil edilmediği bir bütünleşmeye GKRY'nin katılması fiilî ve hukukî bir ihlal oluşturmaktadır.

denilerek Kıbrıs konusundaki bu ayırım özellikle belirtilmiştir. AB'nin Kıbrıs konusundaki bu tutumu, 2002-2003 dönemindeki zirve ve toplantılarda da görülmektedir. 2002 yılının sonunda yapılan Kopenhag Zirvesi'nde (Ue.eu,14.06.2005), 2003 yılında tam üye olacak adaylar sıralanırken, GKRY'ye de yer verilmiş ve bu dönemde BM genel sekreterinin hazırladığı çözüm planı üzerinde tarafların herhangi bir anlaşmaya varamamaları durumunda GKRY'nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşeceği açıklanmıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin tam üyeliği ile kurulan bağ çerçevesinde Kıbrıs sorununa herhangi bir çözüm bulunamaması durumunda, Türkiye'nin KKTC'yle kurmuş olduğu ilişkilerin niteliği ve adadaki askerî varlığı tartışma konusu yapılmış; çözümsüzlükle beraber GKRY'nin AB'ye tam üye olması durumunda, Türkiye'nin AB üyesi bir ülkenin topraklarını "işgal" etmiş sayılacağı ileri sürülmüştür (Mfa,19.03.2003).

10 Mart 2003 tarihinde Lahey'de BM genel sekreterinin gözetiminde yapılan görüşmeler sırasında da sunulan planların kabulüne ilişkin bir görüş birliğinin sağlanamamasının ardından yapılan açıklamalarda, uzlaşmazlığın sorumlusu olarak Türkiye ve KKTC gösterilmiştir. Bu dönemde yapılan yorumlarda, adadaki Türk toplumuyla müzakerelerde yetkilendirdiği Denktaş arasında görüş ve çıkar farklılığının olduğu dile getirilmiştir. Oysa, BM genel sekreterinin taraflara sunmuş olduğu üç planın da tarafların ortak çıkarlarını dengeleyen ve eşit konum sağlayan anlaşmalar olmaktan uzak olduğu ayrıntıları basında da yer almıştır. Kaldı ki, bu planları her iki toplum da farklı duyarlılıkları dikkate alarak, kabul edilemez bulmuştur. Planın kabul edilmemiş olmasının AB üyeliği için bir engel oluşturmayacağıının önceden açıklanmış ve kabul edilmiş olması, GKRY'ye büyük bir rahatlık sağlamıştır. Annan planı, Kıbrıs Türk toplumu üzerinde yürütülen propagandalarla AB üyeliğinin yakalanması için son bir şans olarak sunulmuş, Annan planının kabul edilmesinin AB üyeliğini; yani toplumsal ve iktisadî refahı sağlayacağı, kabul edilmemesinin ise, iktisadî ve siyasî huzursuzlukları daha da artıracığı dile getirilmiştir. Böylelikle KKTC'de siyasî iktidarla muhalefet-kamuoyu arasında derin görüş ayrılıkları yaratılmıştır.

Bu dönemde, Türkiye açısından dış siyaset gündemindeki yoğunluk dikkat çekicidir. Bir yandan AB'nin Aralık 2002 tarihindeki Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'ye üyelik görüşmeleri için 2004 yılının sonunu tarih vermesi, diğer yandan BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın taraflara sunmuş olduğu planın kabulü yönünde yaratılan baskılar, ABD'nin Irak'a yapmayı plânladığı askerî müdahale ve bu

müdahalenin uluslararası alanda meşruiyetinin sağlanması için yürütülen çabalar ve ABD'nin Türkiye ile bu yönde yürütmekte olduğu iş birliği ve pazarlıklar, Türkiye'de siyasî iktidara zor anlar yaşatmıştır.

Ancak, bu dönemde dikkatlerin yoğunlaştığı nokta, Türkiye'nin özellikle AB ve ABD arasında ittifak ve çıkar dengesini nasıl kurgulayacağı olmuştur. Özellikle 2002 yılındaki Kopenhag Zirvesi'nde, Türkiye'nin üyeliğinin 2004 yılı sonunda ele alınacağını karara bağlanması ve GKRY'nin 2003 yılı içinde tam üye olarak kabul edileceğinin belli olmasının ardından, Türkiye'nin AB'den dışlanmakta olduğuna ilişkin görüşler dile getirilmeye başlanmıştır. Annan Planı'nın sonuçsuz kalmasının ardından Türkiye'ye yönelik baskı ve dışlama çabalarının yoğunluk kazandığı görülmüştür. Bu dışlanmanın ardından, ABD ile olan askerî ve siyasî iş birliğinin nasıl bir yön izleyeceği ise, gerek NATO gerek AB'nin işlevselliği açısından kritik bir sürecin yaşanmakta olduğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle Türkiye'nin geleceğini hangi eksende görmüş olacağını ortaya koyacağı için AB'nin yaklaşımı daha da önem kazanmıştır.

3.2.3. Türkiye-Yunanistan İlişkilerinin Geleceği ve Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri

Son on beş yılda, taraflar pek çok gerginlik yaşamıştır. Sürecin yumuşamaya dönüşmesi ise, kolay olmamıştır (Aksu,2001:167-201). Taraflar, önceliklerini kullanarak, yumuşama sürecini başlatmakta yetersiz kalmış ve bu yetersizlik büyük ölçüde güvensizlikle şekillenmiştir. Kıbrıs sorununun yanı sıra, 1994 yılındaki karasuları, 1996 yılındaki Kardak kayalıkları, 1997-1998 yılları arasındaki S-300 füzeleri ve 1999 yılındaki Öcalan/PKK bunalımları, iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginlik yaratan konular olmuştur. 1999 yılının Aralık ayındaki Helsinki Zirvesi ise, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri AB eksenli olarak yeni bir niteliğe büründürmüştür. Tırmanma–yumuşama süreci, gerginliklere rağmen yürütülürken, diyalog sürecinin kesintiye uğramamasına çalışılmıştır. Yılmaz-Papulias Mutabakatı (Greekturkishforum, 16.03.2001) İstanbul Mutabakatı (08 Eylül 1988), (Greekturkishforum,19.06.2002) Madrid Bildirisi (08 Temmuz 1997), taraflar arasında güvenlik ve güven artırıcı önlemlere ilişkin önemli adımlar olmuştur. Ancak, mutabakatlara rağmen, tırmanmaya yol açan gelişmeler de yaşanmıştır. Tırmanmaya neden olan olaylar, özellikle fiilî durum yaratma taktikleriyle desteklendiklerinde, güven bunalımının yanı sıra güvenlik kaygıları ön plana çıkmıştır. Bu yüzden tarafların askerî güçleriyle destekledikleri ulusal savları, tırmanmanın keskinleşmesine

neden olmaktadır.

Güven artırıcı önlemler, çatışma çözümü yöntemleri çerçevesinde gerek her iki ülkenin yöneticileri tarafından gerek ittifaklar tarafından desteklenmiştir. ABD, NATO ve AB, iki ülke arasındaki ilişkilerin çatışmacı niteliğinin bir an önce uzlaşma zeminine oturtulması gerektiği konusunda tarafları desteklemiştir. Ancak üçüncü ülkelerin güven artırıcı önlemleri desteklemeleri, büyük ölçüde kendi beklentilerini ve çıkarlarını gözetmelerinden dolayıdır. Yoksa, iki ülke arasında bir uyuşmazlık, tırmanma ve çatışma olduğunda, Türkiye veya Yunanistan vazgeçilmez değildir. Bununla birlikte, çatışma durumunda taraflardan herhangi birinin üçüncü ülkeleri dışlayan bir öncelik üstlenmesi de en azından bu şartlar altında mümkün değildir.

Öncelik üstlenirken, blok liderlerinin yoğun baskısı ile karşılaşılacak olması, buna rağmen gerçekleştirilecek bir eylemin siyasî, askerî ve iktisadî maliyetini artırmaktadır. Geçmişte bunun örneklerine rastlanmıştır.

Kuşkusuz, bu durum, öncelikle ulusal güçle yakından ilgilidir. Uygulamada dış siyasetin ulusal güce dayanması, karar alıcıların öncelik üstlenme potansiyellerini artırmaktadır. Kurtuluş Savaşı sonrasında ulusal gücün ve karar alıcının dış siyaset sorunlarının çözümünde öncelik üstlenme yeteneklerini nasıl kullanmış olduğu ortadadır. Ulusal güçten uzaklaşıldığında ise, sürecin nasıl tersine işlemiş olduğu görülmektedir. Bu durumda, siyasî karar alıcının öncelik üstlenme becerisi yetersiz, kısıtlı kalmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin karşılaştığı temel sorun, yapısal güzelliklerini geliştirerek ulusal dış siyasetini kısıtlayan etkenlerden kurtulma becerisini uygulamaya koyamamasıdır. Öncelik üstlenme, uluslararası ilişkilerde üçüncü ülkelerin ilgi, etki ve çıkarlarını dışlamayı gerektirmemektedir. Burada asıl olan, ulusal çıkarların savunulduğu ortamda farklı uzlaşma alanları yaratarak seçenekleri zenginleştirebilmek, kararlılığın sınırları konusunda tutarlı olmaktır. Bu ise, ancak gücün öğelerini geliştirmekle mümkündür.

Uluslararası ilişkilerde temel oyuncu konumunu sürdüren ulus devletler, her türden ilişkilerinde ve etkileşimlerinde özgündürler. Diğer devletlerle oluşturdukları iş birlikleri, ittifaklar ve uzlaşmalar, devletler arasındaki çıkarların ve beklentilerin farklı olabileceği gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, çatışmalar da ittifaklar ve uzlaşmalar gibi göreceli ve değişkendir. Devletler için önemli olan ise, bu dinamik süreçte her şeye rağmen "gelişerek" varlığını sürdürebilmektir. Türk-Yunan ilişkileri, bu durumun somutlaştığı örneklerdendir. Her iki ülke de aynı

ittifaklar içinde yer almalarına, ortak tarih ve kültürü paylaşmış olmalarına ve jeopolitik özelliklerine rağmen, aralarındaki uyuşmazlıkların çözümünde “ulusal” duyarlılıklarını ve önceliklerini ön planda tutmaktadır. Uzlaşmanın sınırlarını belirlemek bile uzlaşmazlığa konu olabilmektedir. Uluslararası ilişkilerde oyuncular arasındaki uyuşmazlıkların ve sorunların çözümü, elde edilen sonucun tarafların çıkarlarını ve beklentilerini karşılaması halinde mümkündür. Eğer taraflardan herhangi biri, elde edilen çözümden çıkarını dengeleyerek çıkamıyorsa, sonucu kabullense bile memnuniyetsizliği süreceğinden, oluşturulan durumu değiştirmek için uzun dönemde örtülü veya açık çaba gösterecektir.

Türk-Yunan uyuşmazlıklarının çözümünde de bu durum söz konusudur. Lozan Barış Andlaşması ile oluşturulan durum, süreç içinde taraflardan birinin beklentilerini karşılayamaz duruma gelmiştir. Türkiye için var oluşunu yakından ilgilendiren bu duruma ek olarak, uluslararası deniz hukukunda meydana gelen yeni hak ve yükümlülüklerin Ege Denizinin özel durumu göz önüne alınmadan uygulanmak istenmesi, mevcut durumun sürdürülmesini de yeni bir durum oluşturulmasını da güçleştirmektedir. Lozan’da durum saptanırken hareket zeminini oluşturan duyarlılıklar, Türkiye açısından bugün de sürmektedir. Dolayısıyla, iki ülke arasında başlatılacak bir müzakere sürecinde bunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Lozan’da uluslararası bir konferans zemini varken, bugün bu zemini AB oluşturmak istemektedir. Türk-Yunan uyuşmazlığının tarafları bellidir. Eğer, uyuşmazlığın taraflarını yeniden Yunanistan’la beraber hareket eden Avrupa ülkeleri ve karşısında Türkiye olacaksa büyük gerginliklerin yaşanacağı ortadadır. Kıbrıs ve Ege sorunlarına ilişkin yaklaşımlarıyla AB, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde “taraf” olma iddiasını taşımaktadır. Bu durumu, Kıbrıs sorunundaki tutumunun yanı sıra, 1996 yılındaki Kardak kayalıkları bunalımı sırasında almış olduğu kararlarda da görmek mümkündür. Avrupa Parlamentosu, 15 şubat 1996 tarihinde almış olduğu Karar’da¹ (Europarl.eu.int,15.06.1996) Türkiye’nin Yunanistan’ın ardından ikinci kayalığa asker çıkarmış olmasını, kışkırtıcı bir operasyon olarak nitelendirmiş; Kardak kayalıklarının Yunanistan’a ait olduğunu iddia etmiş ve Türkiye’nin resmî açıklamalarını, AB üyesi bir ülkenin egemenlik haklarını sorgulayan toprak iddiaları olarak gördüğünü belirtmiştir. Avrupa Parlamentosu, Yunanistan’ın sınırlarının aynı zamanda AB’nin dış sınırlarını oluşturduğunu vurgulayarak, Türkiye’nin AB üyesi olan Yunanistan’ın egemenlik haklarını tehdit etmesinden ciddi endişe duyduğunu açıklamıştır. Aynı

¹ Resolution on the Provocative Actions And Contestation of Sovereign Rights By Turkey Against a Member State of the Union

metinde, AB'nin ve üye devletlerin bu bunalım sırasında OGD (Ortak Dışişleri ve Savunma Politikası) çerçevesinde etkili hareket edememesinden üzüntü duyulduğu da ifade edilmiştir. 15 Temmuz 1996 tarihli Genel İşler Konseyi Bildirisi'nde¹ (Ue.eu.int,02.06.2001) de Kardak kayalıklarına ilişkin gerginlikten Türkiye sorumlu tutularak, AB'nin üye bir devletle doğal dayanışma içinde bulunduğu, komşu bir ülkeyle de gümrük birliğinden doğan diyalog ve iş birliğinin geliştirilmesinin arzulandığı belirtilmiştir. Konseyin çağrısında, AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilebilmesi için üye devletlerin egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine, ilgili uluslararası uygulamalara, uluslararası hukuk ve anlaşmalara saygı gösterilmesine açıkça uyulması gerektiği dile getirilmiştir. Bu çerçevede Konsey, uyuşmazlık konularının uluslararası hukuka uygun olarak çözümlenmesi gerektiğini belirterek, Kardak Kayalıklarına ilişkin uyuşmazlığın da UAD'ye götürülerek çözülmesi çağrısında bulunmuştur.

Türkiye tarafından, AB'nin bütünleşmeye dönük stratejisini göz ardı etmemek gerekir. Nitekim, bu bütünleşme çabası, ulusal çıkarların karşılıklı olarak uyumlulaştırılmasını gerektirir. Türkiye ve Yunanistan arasında yakınlaşma ve yumuşama yaratabilecek, bunun ötesinde "bir arada yaşamaya" ve "bütünleşmeye" dönüşebilecek bir süreci başlatmak ve bunun işler olmasını sağlamak, pek çok koşula bağlıdır.

İki ülkenin Ege'deki uyuşmazlıkları çözüme ulaştırabilmesi birbiriyle bağlantılı bir dizi aşamanın başarılmasını gerektirmektedir. Bu aşamalardan ilki, taraflar arasında güvenli ve güvene dayalı bir ortamın oluşturulmasıdır. 1990'ların özellikle ikinci yarısından itibaren taraflar arasında bu tür bir ortamın göreceli olarak sağlanmış olduğunu söylemek mümkündür. İkinci aşama ise, tarafların aralarındaki ilişki ve dengeyi sağlayan temel statü kuran metinler ve bunların oluşturduğu denge üzerinde anlaşmış olmalarını sağlamaktır. Bu anlaşmanın sağlanabilmesi özellikle önemlidir, çünkü bazı uyuşmazlıklar doğrudan bu Anlaşmaların gereklerinin yerine getirilmemesi ve/veya farklı şekilde yorumlanmalarından doğmaktadır. Üçüncü aşama, tarafların hangi konuları uyuşmazlık konusu olarak kabul ettiklerinde uzlaşmalarıdır. Çünkü hangi konuların uyuşmazlık konusu olarak belirlenmiş olması bu uyuşmazlıklara uygulanacak çözüm yöntemlerini de belirlemeye yardımcı olacaktır. Dördüncü aşama, uyuşmazlıkların hangi yöntemlerle çözümleneceğinin kararlaştırılması aşamasıdır. Bu aşamada taraflar, uyuşmazlık konularını aralarında

¹ 1943.Council-GENERAL AFFAIRS CFSP Presidency Statement

yürütecekleri diplomatik görüşme ve müzakerelerle ne tür siyasi/hukuksal çözüm yöntemlerine başvurarak çözebileceklerini belirlemeye çalışacaklardır. Beşinci aşama, müzakerelerle çözülemeyen sorunların hangi yöntemlerle çözümleneceğine karar verme aşamasıdır. Bu aşamada taraflar sorunların sayısını en aza indirgeyerek çözemedikleri sorunları adil, kalıcı ve hakkaniyete uygun yöntemlerle çözmeyi üstlenmiş olacaklardır. Bir diğer aşama ise, sorunlu konulardaki sav ve beklentiler korunarak diğer uzlaşma ve işbirliği yapılabilecek alanlarda ilişkileri geliştirmek, sorunun çözümünü sürece bırakmaktır.

Bütün bu aşamaların dengeli yürütülmesi taraflar arasında daha önce oluşturulan güven ve güvenli ortamın sürdürülmesine bağlıdır. Eğer taraflar arasında bir ortak iradenin varlığından söz edilemiyorsa bu durumda çözüme yönelik her çabanın olumsuzlukla sonuçlanması kaçınılmazdır.

3.2.3.1. Güvenlikli ve Güvene Dayalı Ortamın Oluşturulması

Gerginliklerin çatışmaya dönüşme riskini taşıdığı bunalımların ardından, iki ülke arasında yakınlaşma ve yumuşama sürecinin başlatılması için, öncelikle askerî yöntemlerin diplomasi ve siyasetle desteklendiği durumlardan vazgeçilmesi gerekmektedir. Bu, her zaman kolaylıkla sağlanamamaktadır. Gerginlikler, ilerleyen zamanlarda üçüncü oyuncuların ara buluculuğu ve iknası sayesinde sona erdirilebilmektedir. Tırmanmaya yol açan tarafın mevcut durumdan önceki duruma dönmeyi kabullenebilmesi için ulusal ve uluslararası kamuoyu önünde saygınlığını koruyacağı ve hatta artırdığını söyleyebileceği bir meşrulaştırma söylemine ihtiyacı vardır. Bu meşrulaştırma, ancak ara buluculuk rolüne soyunan devlet veya örgütün müdahalesiyle kabul edilebilir kılınmaktadır. 1996 yılındaki Kardak bunalımı, bunun en iyi örneklerinden biridir.

Söz konusu mevcut durum öncesine dönüşü kolaylaştırmak ve silahlı kuvvetlerin yerini yeniden diplomasinin almasını sağlamak için, her iki ülkenin de ulusal çıkarlarının fiilî olarak tehdit edilmeyeceğini öngördüğü bir uzlaşma zeminini gerektirmektedir. Bu bakımdan uzlaşma zeminini yaratmak, hem uzlaşmazlığın taraflarını hem de ara buluculuk rolünü üstlenen ülke veya örgütün yoğun çabasını gerektirmektedir. Taraflardan herhangi birinin oluşturulan güvenlik zeminini ve anlaşmayı sarsacak eylem veya açıklaması, uzlaşmazlığın yeniden tırmanmasına ve hatta çatışmaya yol açabilir. 1987 yılında Ege'deki kıta sahanlığı bunalımının ardından Davos'la birlikte oluşturulan 27 Mayıs 1988 tarihli Atina Mutabakatı ve 08 Eylül 1988

tarihli İstanbul Mutabakatı, güvenlik artırmaya yönelik son yıllardaki en önemli adımlardır. 1997-1998 yılları arasında NATO Genel Sekreterinin girişimleriyle taraflar, bu iki anlaşma hükümlerini bir bütün olarak uygulayacaklarına dair siyasî kararlılıklarını açıklamıştır.

2000 yılında her iki ülkenin de silah alımlarında kimi kısıtlamalara gideceğini açıklamış olması, Ege Denzinde yapılan düzenli tatbikatlardan bazılarının iptal edilmesi, ortak NATO tatbikatlarına katılımın sağlanması gibi adımlar, güvenliğe dönük kaygıları hafifletmeye dönük çabalardır. Bu durum, siyasîler düzeyinde iki ülkenin güvene dayalı işbirliğini geliştirebilmeleri için uygun ortamı yaratmıştır. Türkiye'nin bu önlemleri karşılıklılık çerçevesinde sürdürmesinde yarar vardır.

Taraflar arasında, özellikle son on beş yılın ciddi bunalımlarının ardından gelen yumuşama ortamında, güven artırıcı önlemlere ayrı bir önem atfedilmektedir. Her iki ülke de karşılıklı algılarında diğer ülkeyi tehdit olarak görürken ve bunu fiilî durumlarla da gözlemlerken, sağlanan yakınlaşmanın sağlam temellere oturtulması güçtür. Bununla birlikte, süreci olumlu yönde etkileyen pek çok etken taraflara bu olanağı sağlamıştır. 08 Temmuz 1997 tarihli Madrid Bildirisi tarafların "barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinin devam etmesi"ni kararlaştırarak,

"..birbirlerinin egemenlik haklarına saygı; uluslararası hukuk ilke ve anlaşmalarına saygı; tarafların birbirlerinin güvenlikleri ve ulusal egemenlikleri açısından büyük bir öneme sahip olan Ege'deki meşru, hayatî çıkar ve endişelerine karşılıklı saygı; yanlış anlamalardan kaynaklanan çatışmalardan kaçınılması ve tek taraflı eylemlerden sakınılması konularında anlaşarak aralarındaki sorunları ortak rızaya dayanarak ve kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanımı tehdidi olmadan barışçıl yollardan çözmeye" (Mfa.gr, 09.08.1997).

söz vermeleri, güvenlik artırıcı önlemlerin "güven artırıcı önlemlere" ilişkin boyutunu güçlendiren adım olmuştur. Madrid Bildirisi'yle Yunanistan, Ege'de Türkiye'nin meşru egemenlik hakkının ve hayatî çıkarlarının bulunduğunu kabul ederek, tek yanlı eylemlerden kaçınacağını kabul etmiştir. Buna karşılık olarak, Türkiye de kuvvet ve kuvvet kullanma tehdidi olmadan, barışçıl yöntemlerle çatışmaları çözüme sözü vermiştir.

Böylece taraflar arasında yakınlaşma sürecini güçlendirecek girişimler için uygun ortam yaratılmaya çalışılmış, ancak fiilî durumda, tarafların beklentilerini yakınlaşma açısından sekteye uğratabilecek olaylar da yaşanmıştır. Öcalan olayının ardından Türkiye'nin Yunanistan'la ilişkilerini gözden geçirmesi ve gerginliği tırmandırmak yerine diplomatik yakınlaşmaya öncelik vermesi, Dışişleri bakanları düzeyinde geliştirilen diplomatik yakınlaşma, bu yöndeki umutları artırmıştır. Yakınlaşmayı

ulusal kamuoyları düzeyinde geliştiren bir başka olay ise, her iki ülkede meydana gelen depremler olmuştur. Depremler sırasında halkların samimî duygularla dayanışma içinde olmaları, “dost” ve “düşman” kavramlarının yeniden değerlendirilmesine fırsat tanımıştır. Ulusal kamuoyları arasındaki dayanışma çabaları, her iki ülke medyası tarafından da paylaşıldığında, güvene dayalı işbirliğinin adımlarını atmak daha da kolaylaşmıştır. Doğal olarak, yapılacak pek çok şey vardır. Yıllardır süren gerginliklerin izlerini silmek, olumsuz değer yargılarını çok kısa bir sürede değiştirmek mümkün olmayacaktır. Ancak bu yönde yürütülecek çabaların uzun sürede sonuç vereceği de göz ardı edilmemelidir.

Bu bağlamda, iki ülke arasında 2000 yılında imzalanan anlaşmalar, pek çok konuda ortak bir anlayışın oluşmaya başladığını göstermektedir¹. İktisat, kültür, çevre, turizm, terör vb. konularda imzalanan anlaşmaların yanı sıra, AB üyelik süreci içinde bazı alanlarda iş birliği yapılması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda, 2004 yılındaki olimpiyatlar için iş birliğine gidilmesi için yapılan çabalar önemlidir.

Bununla birlikte, halklar arasındaki etkileşimin önündeki engellerin kaldırılması ve aynı duyguları paylaşanların algı yeterliliklerinin geliştirilmesi için çok yönlü girişimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bakımdan özellikle sivil toplum kuruluşlarının, sanatçıların, bilim adamlarının ve yazarların halklar arasındaki yakınlaşmayı geliştirecek girişimler icra etmeleri gerekmektedir. Kuşkusuz, bu girişimlerin ulusal kamuoylarının bütünü tarafından benimsenmesi güçtür. Bununla birlikte, siyasî iradenin kararlılığını sürdürmesi gerekmektedir.

3.2.3.2. Sorun Çözümüne Yönelik Girişimler

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'ne ilişkin sorunlarda güvenlik bunalımı yaşanıp yaşanmayacağı önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

¹ Yunanistan Dışişleri Bakanı G. Papandreou'nun 19-22 Ocak 2000 tarihleri arasında Ankara'ya yapmış olduğu ziyaret sırasında Türkiye ve Yunanistan arasında; a) Turizm, Organize Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve Yasa Dışı Göçle Mücadele Anlaşması, b) Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması, c) Turizm Alanında İş Birliği Anlaşması, ç) Çevre Alanında İş Birliği Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır. Dışişleri Bakanı İ. Cem'in 03 – 05 şubat 2000 tarihleri arasında Atina'ya yapmış olduğu ziyaret sırasında da a) Ekonomik İş Birliği Anlaşması, b) Deniz Ulaştırması Anlaşması, c) Gümrük İdareleri Arasında Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması, ç) Bilim ve Teknoloji Alanında İşbirliği Anlaşması, d) Kültürel İş Birliği Anlaşması imzalanmıştır. Turizm Alanında İş Birliği Anlaşması'yla Bilim ve Teknoloji Alanında İş Birliği Anlaşması'nın onay süreçleri tamamlanmış olup her iki anlaşma da 04 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gümrük İdareleri Arasında Karşılıklı Yardımlaşma ve İşbirliği Anlaşması ise, 03 Haziran 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2002 ve 2003 yıllarında iki ülke arasında bir dizi yeni anlaşma imzalanmıştır. Özellikle çifte vergilendirmenin önlenmesine ilişkin anlaşma, iki ülke arasındaki ticarî ilişkilerin geliştirilmesi bakımından önemlidir. 15 Eylül 2003 tarihinde imzalanan bir anlaşmayla Türkiye ve Yunanistan, Ege denizi üzerinde yeni uçuş koridorları oluşturmaya karar vermiştir.

Güvenliği sadece askerî boyutla ele almamak gerekir. Günümüzde “güvenlik” kavramı “ulusal çıkar” ve “tehdit” kavramlarını da kapsar şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla iki ülke arasındaki sorunları “ulusal çıkar” ve “tehdit” kavramlarını da gözeterek şekilde ele almak gerekmektedir. Bir başka deyişle, askerî çatışma riskinin en az olasılıkla var olduğu bir durumda dahi iki ülke arasında ulusal çıkarların çatışması ve bunun taraflarca tehdit olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Türkiye açısından, Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklarda “ulusal çıkar” öncelikleri bu denizde var olan egemenlik hak ve çıkarlarının korunması ve iki ülke arasındaki dengeye sadık kalınması noktasında toplanmaktadır. Bu çıkarların korunması için başvuru yöntemleri ise tüm barışçıl yöntemlerden askerî güç kullanımına değin geniş bir yelpazeye dağılmaktadır.

Türkiye, Yunanistan ile olan uyuşmazlıkları söz konusu olduğunda Lozan Barış Andlaşması ile kurulmuş bulunan stratejik dengenin büyük bir duyarlılıkla korunması gerektiğini savunmaktadır.

Yunanistan açısından ise durum daha karmaşıktır ve iki ülke arasında güç dengesi bakımından önemli bir farklılık bulunmaktadır. Bu güç asimetrisi Yunanistan'ın Türkiye ile müzakere süreci içerisine girmesini engellemekte¹ ve Yunanistan'ı Türkiye karşısında daha sağlam ittifaklar kurmaya yönlendirmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularının ulusal çıkar ve beklentileri dengeleyecek biçimde kalıcı bir çözüme ulaştırılabilmesi tarafların ortak iradelerine bağlıdır. Bununla birlikte, bu ortak iradenin sağlanmış olması durumunda dahi önemli eksiklikler vardır. Sorun çözümüne yönelik çabalar, iki ülke arasındaki yakınlaşma ve yumuşama sürecinin en zor sonuçlandırılacak aşamasıdır. Güvenlik ve güven artırıcı önlemlerin geliştirilmesinde sağlanacak başarı, taraflara uzlaşma için uygun bir zemin yaratacak olmakla beraber, aslında sorunlardan özellikle egemenlik sınırlarına ilişkin olanlar, bu süreci tekrar başa döndürebilecek yapıdadır.

Bu bakımdan taraflar, süreci olumsuz etkileyebilecek unsurları asgarî seviyeye indirgeyebilmek için, sorunları üst düzey görüşmelerde ele alarak çözüm arayışlarını

¹ Bu çekimserliğin nedenlerinden biri de ulusal karar alıcı ve ulusal kamuoylarına hakim olan yalnız bırakılma, baskı görme ve haksızlığa uğrama endişesidir. Özellikle Ege Denizi'nde çok sayıda adanın Yunanistan'a ait olması ve Yunan anakarası ile bu adaların yayılmış olduğu alanın “doğal olarak” Yunanistan'ın topraksal egemenlik/hükümler alanı olarak kabul edilmesi şimdi bu alanlardaki statünün düzenlenmesi gündeme geldiğinde Türkiye'ye verilmiş bir “taviz” olarak değerlendirilmekte ve Türkiye'nin bu yöndeki müzakere istemleri de “ulusal egemenlik haklarına ve toprak bütünlüğüne yönelik tehdit” olarak görülmektedir.

geliştirmek istemektedir. Bununla beraber, yürütülen görüşmelerin nasıl bir gelişim gösterdiği konusu belirsizliğini korumaktadır. Özellikle Türkiye'nin AB ile ilişkileri çerçevesinde koşullandırılmaya çalışılan Kıbrıs Sorunu ile Ege Denizine ilişkin sorunlarına çözüm bulunmaya çalışılması, tarafların bu süreci aynı nitelikleriyle dikkate aldıkları hakkında kuşku yaratmaktadır. Yunanistan'ın süreç sonunda Türkiye ile arasındaki sorunu UAD'ye götürme isteğinin ardında, görüşmeleri sürüncemede bırakmaya çalıştığı gözlemlenmektedir.¹ Bu durum, Türkiye'nin duyarlı olduğu bir konudur ve AB ile ilişkilerini gözden geçirmesini gerektirecek bir aşamaya gelme ihtimali de vardır. Dolayısıyla, tarafların ulusal düzeyde algılamalarında *kazanan-kaybeden (win-lose)*² durumunun sürdüğü görülmektedir.

Güven eksikliğinin sürmekte oluşu ve uzlaşma zemininin yaratılmasındaki güçlükler dikkate alındığında, taraflar arasında sorun çözümüne yönelik olarak başlatılan girişimlerin de başarı şansı azalmaktadır. Özellikle tarafların neyi sorun olarak kabul ettiklerini belirtecekleri "istikşafi" (keşif) toplantılarının sonuçlarına bakarak, kısa sürede mevcut sorunları çözebilmek zordur. Yunanistan'la olan sorunlarının çözümünde Türkiye'den istenen şey, ulusal çıkarlarını göz ardı ederek çözüme ulaşmasıdır. Siyasi kadroların ulusal veya uluslararası sorunların çözümünü kolaylaştırmak için değişik seçenekler yaratma becerisi gösterememeleri durumunda, sorunları siyasî pazarlıklarla çözmeye arayışında olmaları mümkündür. Dış siyasetteki karar alma sürecinde, etkinliğin ve inandırıcılığın önemli öğelerinden olan iktisadî ve siyasî yeterlilik açısından Türkiye'nin yaşamakta olduğu yapısal sorunlar, uluslararası ilişkilerdeki hareket yeteneğini sınırlamaktadır. Bu durumda siyasî iktidarlar, ya tek yanlı ödümlerle ulusal çıkarları göz ardı edecek ya da ulusal kamuoyu desteğini korumak için irade üstlenmekten kaçınacaktır.

Yunanistan'ın AB üyesi olmasına karşın Türkiye'nin aday üye durumunda bulunması, mevcut sorunların çözümü için yapılacak müzakerelerde AB etkeninin de göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Bu durum, özellikle Ege'de müzakere sürecinin kesintiye uğraması ve diğer barışçıl çözüm yöntemlerinin uygulanamaması durumunda, tarafların güce başvurup vurmayacakları noktasında önemlidir. AB,

¹ Mart 2002'den itibaren iki ülke Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı düzeyinde sürdürülen istikşafi (keşif) temasları sürdürülmektedir. İstikşafi görüşmelerin 32.nci turu, 30 Kasım 2005 tarihinde Atina'da yapılmış, ancak içeriğinin gizli tutulması nedeniyle bu görüşmelerde ne kadar ilerleme sağlandığı konusunda bilgi bulunmamaktadır. 44 defa bir araya gelen taraflar buna rağmen ilerleme kaydedememişlerdir.

² "Win-lose" türü çözümde, taraflardan birinin mutlak kazancının diğer tarafın mutlak kaybı olarak değerlendirilmesi söz konusudur. "Win-win" türü çözümde ise, her iki tarafın da çözümden yarar sağlayacağı düşünülür.

Türkiye'ye ve diğer aday ülkelere tam üyelik sürecinde komşu ülkelerle olan sorunlarını çözme yükümlülüğü getirmektedir. Bu bakımdan Türkiye'nin AB ile yürütmekte olduğu bütünleşme çabalarında bu koşulu yerine getirmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak da AB, üyesi olan Yunanistan'ın ulusal sınırlarının kendi dış sınırları olduğunu vurgulamıştır. Sınır sorunu da sayılabilecek bir konuda, Türkiye ile Yunanistan'ın sıcak bir çatışmaya girmesi durumunda AB'nin göstereceği bir tepki uyuşmazlığın AB-Türkiye uyuşmazlığına dönüşmesine yol açabilecektir. Dolayısıyla, bu koşulluluk ilişkisinin yalnız Türkiye için değil, Yunanistan için de bir uygulanabilirliğinin olması gerekmektedir. AB, Türk-Yunan uyuşmazlığında bir "taraf" olmadığını göstermek zorundadır. Ancak bu da AB'nin ODGP'sine aykırı bir durumun ortaya çıkmasına yol açabilir. Dolayısıyla süreç, siyasi tartışmaların sonucuna göre şekillenecektir. Bu bağlamda, AB'nin Yunanistan'ın Birliğe üye olmasının Türkiye ile ilişkilerini etkilemeyeceğini vurgulamış olması, yeniden bu karara dönülüp dönülmeyeceğini gündeme getirmektedir. Kaldı ki, Türkiye'nin 1999 yılındaki Helsinki Zirve Kararı ile ikili sorunların çözümünde tek taraflı bir sorumluluk üstlenmediği de ortadadır. Ancak, bu iradenin yoğunlaştığı ülke olarak Türkiye ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik isteğinden vazgeçmesi ve/veya siyasi ilişkilerini dondurması durumunda ise, üyelik ile Ege sorunlarının çözümü arasındaki koşulluluk ilişkisi ortadan kalkmış olacaktır. Ancak bu tercihin asıl sorunu, yani Ege sorunlarını çözmeyeceği de ortadadır. Dolayısıyla, Türkiye için Ege sorunlarını AB üyeliğini de göz ardı etmeden nasıl çözebileceği sorusu önem kazanmaktadır. Bu bakımdan Türkiye, AB ile olan ilişkilerini koşulluluk çerçevesinden çıkarmak ve Ege sorunlarını Yunanistan ile yürütmekte olduğu müzakere süreci içerisinde çözümlenmek zorundadır.

Bu noktayı göz önünde tutarak Türk-Yunan ilişkileri bağlamında bazı saptamalarda bulunmak gerekecektir:

- Mevcut koşullarda Türkiye ve Yunanistan arasındaki güç dengesi asimetrikdir ve bu durum görüşme sürecini etkilemektedir,
- Üçüncü aktörlerin etkisi uzlaşma sürecinde tarafların hareket alanlarını daraltmaktadır,
- Ege Denizi coğrafi özellikleri ve egemenlik dağılımı bakımından kendine has özellikleri olan bir denizdir, burada genel kuralları uygulamak iki

kıyıda ülke arasındaki stratejik dengeyi olumsuz etkiler,

- Uluslararası hukukun siyasallaşmış olması uluslararası hukuka başvuruyu engellemektedir.

Bunlara ek olarak, sürece olumlu anlamda katkıda bulunan gelişmelerden de söz etmek mümkündür. Örneğin her iki ülkede de ulusal kamuoyu, kitle iletişim araçları ve sivil toplum kuruluşları barışçıl ilişkilerin geliştirilmesi konusunda siyasileri iyimser bir anlayışla desteklemektedirler. Ayrıca gerek Türkiye’de gerekse Yunanistan’da siyasiler işbirliği ve uzlaşma arayışı içerisinde gözükmektedir¹.

1999 Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye’nin uygulamaya çalıştığı, iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulması için gereken her türlü yöntem ve aracın denenmesi ve AB’ye tam üyeliğin gerçekleşmesini engelleyebilecek her türlü engelden kurtulma çabasıdır.² Bu politikanın Ege sorunlarına ilişkin olarak yıllardır izlenen politikadan farklı bir açılım ve risk taşımaktadır. Çünkü 1974 sonrası dönemde iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların “taraf”ları olarak sadece Türkiye ve Yunanistan kabul ediliyordu ve üçüncü aktörlerin uzlaşmazlığa “taraf” olmaları istenmiyordu.³ Gerçekleştirilmeye çalışılan ise, tüm Ege sorunlarının ele alındığı bir paket çözüm üzerinde anlaşmaktı. Yeni süreçte ise, Türkiye üzerinde yaratılan baskılarla hem AB üyeliği ile Ege sorunlarının çözümü arasında bir bağ kurulmuş hem de bu üyeliğin gerçekleşmesi için öngörülen bir çözüm tarihi dayatılmış bulunmaktadır. 2004 yılı sonuna değin iki ülke arasında bir uzlaşma sağlanamaz ise (Bugüne kadar bu konuda bir uzlaşma sağlanamamıştır) çözümün Uluslararası Adalet Divanı’nın yargı yetkisini tanınarak sağlanacağı iddiası Türkiye üzerinde baskı oluşturmaktadır. Yeni açılımın getirmiş

¹ Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye’de 58. ve 59. hükümetlerin halen izlemekte oldukları dış politika stratejisinin geçmiş hükümetlerden kimi farklılıklar sergilediğini söylemek mümkündür. Kasım 2003 seçimlerinin ardından dış politika sürecine damgasını vuran gelişmelere bakıldığında gerek Irak krizi gerek Kıbrıs sorunu gerekse AB ile olan ilişkilerde Türkiye’nin öncelik ve duyarlılıklarının esnetildiğine ilişkin yoğun eleştiriler yapılmıştır.

² Bu bir siyasi tercihi yansıtmaktadır; aslında 1987 yılındaki üyelik başvurusu ile ardından 1995 yılındaki Gümrük Birliği Anlaşması’nın imzalanması sonucunda Türkiye’nin AB’ye tam üye olma çabaları ile dış politikada karşılaşmış olduğu sorunların çözümü arasında bir bağ kurulmuştur. Bu durumu Kıbrıs sorunu ve Yunanistan ile olan diğer uyuşmazlık konularında gözlemlemek daha kolaydır. Nitekim bu durum Türk siyasi yaşamında bağımlılık ilişkisi doğurması açısından sürekli eleştirilmiş ve yapılan siyasi tercihlerin Türkiye’nin ulusal çıkarlar ve egemenlik haklarını yeterince korumamış olduğu dile getirilmiştir.

³ Bu durum özellikle Türkiye’nin yaklaşımı açısından geçerlidir; Çünkü Yunanistan’ın ABD’deki lobi ve diasporayı kullanarak Türkiye üzerinde baskı oluşturmaya çalışması bu dönemin en belirgin özelliği olmuştur. Benzer şekilde Avrupa eksenli örgütlenmeler içerisinde de Türkiye’ye yönelik baskı arayışlarının etkili olduğundan söz edilebilir. Bu durumun yarattığı tüm olumsuzluklara karşın Türkiye’nin dönemin mevcut koşulları altında kolaylıkla gözden çıkarılamayacak bir ülke olması 3. aktörler açısından bir tür dengeleme politikasının işletilmesini gerektirmiştir.

olduğu risk ise Türkiye'nin caydırıcılığının ve pazarlık gücünün azaltılması noktasındadır. Güven arttırıcı önlemler çerçevesinde bu durum Şimdilik hassas bir dengede yürütülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ege Denizi'nin doğal güzellikleri, bu denizin bir dostluk ve işbirliği denizi olmasına yetmemektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında birleştirici bir rol oynaması beklenen Ege Denizi, bugün bir sorunlar denizi görünümündedir. 21'nci yüzyıla öne çıkan küreselleşme, Ege'nin iki yakasında aynı denizi paylaşan Türk ve Yunan toplumlarına "Beraber Olma" ya da "Karşı Koyma" seçeneklerini sunmaktadır. Türk - Yunan ilişkilerinin analizinde Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan en önemli değişiklik, kuşkusuz Avrupa Birliği'nin gelişen ve bütünleşmeye çalışan somut kimliğidir.

1999 Helsinki Zirvesi ile AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesinin ardından 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlayan Türkiye'nin önünde yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönem aslında Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemdeki geleceğini belirleyeceği bir tercihi yansıtmıştır. Türkiye bir yandan geleneksel dış politika çizgisinin temel eksenini oluşturan ABD ile ilişkilerini korurken diğer yandan da bütünleşecek bir Avrupa'nın dışında kalmamak mücadelesini vermeye başlamıştır. Türk ve Yunan ilişkilerinin dış politikada önemli unsurlarını oluşturan Ege ve Kıbrıs konularında, iki müttefik ülke arasında denge rolü oynayan NATO ve BM rejimine ilaveten, Avrupa Birliği de artan bir şekilde meselelere taraf olma konumuna yükselmiştir. Kıbrıs'ta "Garantör Devlet" statüsündeki İngiltere ile Soğuk Savaş'tan tek süper güç olarak çıkan ABD dışında, Avrupa Birliği de iki devlet arasındaki çok özel koşullara haiz dış politika argümanlarına dahil olmuştur. Bu değişimin tabii bir neticesi olarak mevcut uluslararası siyasal yapı dikkate alındığında, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile "Tam Üyelik Stratejisi" nin, Soğuk Savaş döneminin aksine olarak eski Doğu Avrupa ülkelerinin tam üyelik konularında öncelik kazanmış olmaları gerçeği dikkate alındığında, Türk-Yunan sorunlarının, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Kopenhag kriterleri ile entegre edildiği izlenimini güçlendirmektedir. Bu sürecin bilhassa günümüzdeki stratejik çıkarlarımızı etkilemekle kalmayacağı aynı zamanda 2010'lu yıllarında, Ege, Akdeniz ve nihayet Avrupa ve Batı ile ülkemizin entegrasyonu politikalarını da yakından etkileyecek gelişmelere sahne olabileceği değerlendirilmektedir.

3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla AB ile müzakerelere başlayan Türkiye'de, yeni dönemde yapısal değişikliklerin yapılması gerekliliği ortaya çıkarmıştır. Gerek AB'nin genişlemesine esas oluşturan Kopenhag Kriterleri gerekse üyeler arasında

uzlaşmazlıkların ve sınır sorunlarının çözümünde öngörülen siyasi/hukuki zorunluluklar üyelik öncesi uyum sürecinde Türkiye'nin gerçekleştirilmesi gereken değişiklikler olarak ortaya çıkmıştır. Bu değişikliklerin özellikle dış politika sürecine ilişkin strateji ve taktik açıdan Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'ndeki uyuşmazlıklarla nasıl bağdaştırılacağı ve bu sürecin nasıl sonuçlanacağı hayatidir. Uluslararası ilişkilerde uluslararası ve uluslar üstü aktörler etkinliğini arttırmalarına rağmen ulus devletler halen temel oyuncu konumunu sürdürmekte olup, her türden ilişkilerinde ve etkileşimlerinde özgündürler. Diğer devletlerle oluşturdukları iş birlikleri, ittifaklar ve uzlaşmalar, devletler arasındaki çıkarların ve beklentilerin farklı olabileceği gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, çatışmalar da ittifaklar ve uzlaşmalar gibi göreceli ve değişkendir. Devletler için önemli olan ise, bu dinamik süreçte her şeye rağmen "gelişerek" varlığını sürdürebilmektir. Türk-Yunan ilişkileri, bu durumda somutlaştığı örneklerdendir. Her iki ülke de aynı ittifaklar içinde yer almalarına, ortak tarih ve kültürü paylaşmış olmalarına ve jeopolitik özelliklerine rağmen, aralarındaki uyuşmazlıkların çözümünde "ulusal" duyarlılıklarını ve önceliklerini ön planda tutmaktadır. Uluslararası ilişkilerde oyuncular arasındaki uyuşmazlıkların ve sorunların çözümü, elde edilen sonucun tarafların çıkarlarını ve beklentilerini karşılaması halinde mümkündür. Eğer taraflardan herhangi biri, elde edilen çözümden çıkarını dengeleyerek çıkamıyorsa, sonucu kabullense bile memnuniyetsizliği süreceğinden, oluşturulan durumu değiştirmek için uzun dönemde örtülü veya açık bir çaba gösterecektir. Türk-Yunan uyuşmazlıklarının çözümünde de bu durum söz konusudur. Lozan Barış Andlaşması ile oluşturulan durum, süreç içinde taraflardan birinin beklentilerini karşılayamaz duruma gelmiştir. Türkiye için var oluşunu yakından ilgilendiren bu duruma ek olarak, uluslararası deniz hukukunda meydana gelen yeni hak ve yükümlülüklerin Ege denizinin özel durumu göz önüne alınmadan uygulanmak istenmesi, mevcut durumun sürdürülmesini de yeni bir durum oluşturulmasını da güçleştirmektedir. Özellikle AB'nin 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni kabul etmiş olması Türkiye'ye yeni yükümlülükler getireceği de göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Lozan'da durum saptanırken hareket zeminini oluşturan duyarlılıklar, Türkiye açısından bugün de sürmektedir. Dolayısıyla, iki ülke arasında başlatılacak bir müzakere sürecinde bunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

İki ülkenin Ege'deki uyuşmazlıkları çözüme ulaştırabilmesi birbiriyle bağlantılı bir dizi aşamanın başarılmasını gerektirmektedir. Bu aşamalardan ilki, taraflar arasında

güvenlikli ve güvene dayalı bir ortamın oluşturulmasıdır. 1990'ların özellikle ikinci yarısından itibaren taraflar arasında bu tür bir ortamın göreceli olarak sağlanmış olduğunu söylemek mümkündür. İkinci aşama ise, tarafların aralarındaki ilişki ve dengeyi sağlayan temel statü kuran metinler ve bunların oluşturduğu denge üzerinde anlaşmış olmalarını sağlamaktır. Bu anlaşmanın sağlanabilmesi özellikle önemlidir, çünkü bazı uyuşmazlıklar doğrudan bu Andlaşmaların gereklerinin yerine getirilmemesi ve/veya farklı şekilde yorumlanmalarından doğmaktadır. Üçüncü aşama, tarafların hangi konuları uyuşmazlık konusu olarak kabul ettiklerinde uzlaşmalarıdır. Çünkü hangi konuların uyuşmazlık konusu olarak belirlenmiş olması bu uyuşmazlıklara uygulanacak çözüm yöntemlerini de belirlemeye yardımcı olacaktır. Dördüncü aşama, uyuşmazlıkların hangi yöntemlerle çözümleneceğinin kararlaştırılması aşamasıdır. Bu aşamada taraflar, uyuşmazlık konularını aralarında yürütecekleri diplomatik görüşme ve müzakerelerle ne tür siyasi/hukuksal çözüm yöntemlerine başvurarak çözebileceklerini belirlemeye çalışacaklardır. Beşinci aşama, müzakerelerle çözülemeyen sorunların hangi yöntemlerle çözümleneceğine karar verme aşamasıdır. Bu aşamada taraflar sorunların sayısını en aza indirgeyerek çözemedikleri sorunları adil, kalıcı ve hakkaniyete uygun yöntemlerle çözmeyi üstlenmiş olacaklardır. Bir diğer aşama ise, sorunlu konulardaki sav ve beklentiler korunarak diğer uzlaşma ve işbirliği yapılabilecek alanlarda ilişkileri geliştirmek, sorunun çözümünü sürece bırakmaktır.

Türk-Yunan uyuşmazlığının tarafları bellidir. Eğer, uyuşmazlığın tarafları yeniden tanımlanmaya çalışır ve Avrupa Birliği de bu taraflar arasındaki "tarafsızlık ilkesi" dışında girişimlerde bulunduğu takdirde gerginliklerin yaşanacağı ortadadır. Kıbrıs ve Ege sorunlarına ilişkin yaklaşımlarıyla AB, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde "taraf" olma iddiasını taşımaktadır. Bu durumu, Kıbrıs sorunundaki tutumunun yanı sıra, 1996 yılındaki Kardak Kayalıkları bunalımı sırasında almış olduğu kararlarda da görmek mümkündür.

Yunanistan'ın AB üyesi olmasına karşın Türkiye'nin aday ülke durumunda bulunması, mevcut sorunların çözümü için yapılacak müzakerelerde AB etkeninin de göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Bu durum, özellikle Ege'de müzakere sürecinin kesintiye uğraması ve diğer barışçıl çözüm yöntemlerinin uygulanamaması durumunda, tarafların güce başvurup vurmayacakları noktasında önemlidir. AB, Türkiye'ye ve diğer aday ülkelere tam üyelik sürecinde komşu ülkelerle olan sorunlarını çözme yükümlülüğü getirmektedir. Bu bakımdan

Türkiye'nin AB ile yürütmekte olduğu bütünleşme çabalarında bu koşulu yerine getirmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak da AB, üyesi olan Yunanistan'ın ulusal sınırlarının kendi dış sınırları olduğunu vurgulamıştır. Sınır sorunu da sayılabilecek bir konuda, Türkiye ile Yunanistan'ın sıcak bir çatışmaya girmesi durumunda AB'nin göstereceği bir tepki uyuşmazlığın AB-Türkiye uyuşmazlığına dönüşmesine yol açabileceği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bu koşulluluk ilişkisinin yalnız Türkiye için değil, Yunanistan için de bir uygulanabilirliğinin olması gerekmektedir. AB, Türk-Yunan uyuşmazlığında bir "taraf" olmadığını göstermesi gerektiği değerlendirilmektedir. Ancak bu da AB'nin ODGP (Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası)'sine aykırı bir durumun ortaya çıkmasına yol açabilir. Dolayısıyla süreç, siyasî tartışmaların sonucuna göre şekillenecektir. Bu bağlamda, AB'nin Yunanistan'ın Birliğe üye olmasının Türkiye ile ilişkilerini etkilemeyeceğini vurgulamış olması, yeniden bu karara dönülüp dönülmeyeceğini gündeme getirmektedir. Kaldı ki, Türkiye'nin 1999 yılındaki Helsinki Zirve Kararı'yla ikili sorunların çözümünde tek taraflı bir sorumluluk üstlenmediği de görülmektedir. Ancak, bu iradenin yoğunlaştığı ülke olarak Türkiye ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik isteğinden vazgeçmesi ve/veya siyasi ilişkilerini dondurması durumunda ise, üyelik ile Ege sorunlarının çözümü arasındaki koşulluluk ilişkisi ortadan kalkmış olacaktır. Ancak bu tercihin asıl sorunu, yani Ege sorunlarını çözmeyeceği de değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye için Ege sorunlarını AB üyeliğini de göz ardı etmeden nasıl çözebileceği önem kazanmaktadır. Bu bakımdan Türkiye, AB ile olan ilişkilerini koşulluluk çerçevesinden çıkarmak ve Ege sorunlarını Yunanistan ile yürütmekte olduğu müzakere süreci içerisinde çözümlenmek zorunda olduğu kanaatidir.

AB'nin zirve ve Türkiye Katılım Ortaklık Belgesinde 2004 yılı sonuna değin Türkiye ile Yunanistan sınır anlaşmazlıkları konusunda arasında bir uzlaşma sağlanamaz ise -ki bugüne kadar bu konuda bir uzlaşma sağlanamamıştır- çözümün Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisini tanınarak sağlanacağı iddiası Türkiye üzerinde baskı oluşturduğu değerlendirilmektedir. Yeni açılımın getirmiş olduğu risk ise Türkiye'nin caydırıcılığının ve pazarlık gücünün azaltılması noktasındadır. Güven artırıcı önlemler çerçevesinde bu durum şimdilik hassas bir dengede yürütülmektedir.

Güven eksikliğinin sürmekte oluşu ve uzlaşma zemininin yaratılmasındaki güçlükler dikkate alındığında, taraflar arasında sorun çözümüne yönelik olarak başlatılan girişimlerin de başarı şansı azalmaktadır. Özellikle tarafların neyi sorun olarak kabul

ettiklerini belirtecekleri “istikşafi”(keşif) toplantılarının sonuçlarına bakarak kısa sürede mevcut sorunların çözebilmesinin zor olacağı değerlendirilmektedir. Yunanistan’la olan sorunların çözümünde Türkiye’den istenen şey ulusal çıkarlarını göz ardı ederek çözüme ulaşması olduğunu değerlendirmektedir. Siyasi kadroların ulusal veya uluslar arası sorunların çözümünü kolaylaştırmak için değişik seçenekler yaratma becerisi gösterememeleri durumunda sorunları siyasi pazarlıkla çözüme arayışında olmaları mümkündür. Dış siyasetteki karar alma sürecinde, etkinliğin ve inandırıcılığın önemli öğelerinden olan iktisadi ve siyasi yeterlilik açısından Türkiye’nin yaşamakta olduğu yapısal sorunlar, uluslararası ilişkilerdeki hareket yeteneğini sınırlamaktadır. Bu durumda siyasi iktidarlar, ya tek yanlı ödümlerle ulusal çıkarları göz ardı edecek ya da ulusal kamuoyu desteğini korumak için irade üstlenmekten kaçınacaktır.

Türk-Yunan uyuşmazlıklarının çözümünde AB’nin yapacağı katkılar değerlendirildiğinde, iki ülke arasında oluşturulmaya çalışılan güvenlik ve güven ortamını kolaylaştırmasıdır. Taraflardan herhangi birinin görüş ve çıkar beklentilerine öncelik tanıyan bir yaklaşım, tarafların oluşturulmaya çalıştıkları güven ortamını sarsmakla kalmayacak, yeniden tırmanma ve çatışma sürecine girilmesine yol açabilecektir. Nitekim, GKRY’nin de AB üyesi olması, Türkiye açısından Kıbrıs sorununa çözüm bulma imkanlarını da zora sokmakla kalmamış, Türkiye’nin AB üyeliğine yönelik olarak veto yetkisini kullanacağına dair söylemleri ile de yeni dönemde Türkiye’nin üyeliğinin tehlikeye girebileceğine dair olgular olmaktadır.

Bu noktada, AB’nin Türkiye’den istediği yapısal değişimler baskı unsuru olmaktan çıkartılıp, AB’nin genişlemeye ilişkin kriterleri ve ortaklık esasını oluşturan hukuksal metinlerinin Türkiye’nin duyarlılıklarıyla uyumlulaştırılması her iki taraf için de getirisi büyük bir yatırım olacağı değerlendirilmektedir. Bütünleşme sürecine girecek olan her ülkede Türkiye’dekine benzer kaygıların olması normaldir. Ayrıca ülkemizde de ulusal çıkarlar ve egemenlik haklarının devri ile ilgili konularda gösterilen duyarlılığın doğru değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü AB, tüm üye devletlerin her türlü egemenlik hak ve yetkilerinden soyutlandıkları, egemenliklerini bütünüyle devrettikleri bir yapı değildir. Aksine her üye devlet, kendi ulusunun hayatı çıkarlarını ve beklentilerini gerçekleştirmek için AB’nin işleyiş ve karar alma sürecinde yoğun çaba harcamaktadır. Türkiye de AB’ye tam üyelik müzakereleri içinde, Türk milletinin hayatı çıkarlarını akılcı temellere oturtarak gerçekleştirmeye çalışmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Dolayısıyla, AB’ye üyelik süreci, hem Yunanistan hem Türkiye hem de AB açısından değerlendirildiğinde *kazanan /*

kazanan (win/win) seçeneği sunmaktadır. Bunun başarılması ise, tarafların siyasetlerindeki açıklıkla doğru orantılıdır. Ancak AB'nin Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin yaklaşımının öngörülen bir gelecekte kesinlik ve açıklık kazanmamış olması tarafların uzlaşmazlıklarını ön yargılardan uzak bir ortamda çözüme kavuşturabilmelerini zorlaştırdığı değerlendirilmektedir.

Barışçıl ve gerçekçi bir çözümün Ege'de sağlanması, Türkiye'nin AB tam üyesi olmasından sonra yapılacak çabalarla tamamen çözülebilecektir. Bu sağlandığı takdirde Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin girişimlerde asimetrik güç ilişkisi söz konusu olmayacaktır. Bu asimetriye dayanarak Ege sorunlarını tek yanlı bir çözüme ulaştırmayı hedefleyen girişimleri engelleyen en önemli unsur olan ve Türkiye'nin sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ileri sürmüş olduğu "savaş nedeni" kararı da kaldırılabilir.

"Gündem 2000", 1999 Helsinki ve 17 Aralık 2004 AB Konseyi Zirvelerinde Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Ege'deki sınır anlaşmazlıklarına çözüm bulunulmasının istenmesi ve bugüne kadarki gelişmeler, çözüm seçenekleri arasında Uluslararası Adalet Divanı'nı öne çıkarmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlıklar Uluslararası Adalet Divanı vasıtasıyla çözülmeye kalkışıldığında hukuk kuralları ile zorunlu bir çözüm göz önüne alınmaktadır. Yaklaşımın hukuki olacağı düşünülse de; UAD yapısı, BM Güvenlik Kurulu üyelerinin ülkesel çıkarları sebebiyle siyasi etmenlerin büyük rol oynayacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca UAD'nda alınan kararlara uymanın zorunlu olduğu da göz önünde tutulması gerekmektedir.

Türkiye açısından Ege Denizi'ndeki uyuşmazlıklarla ilgili olarak paket bir çözümün lehine bir durum oluşturacağı değerlendirilmektedir. Ege Denizi'nde paket bir çözüm bulunması yönünde ortak bir irade oluşmaması durumunda anlaşmazlıkların ülkelerin kendince avantajlı oldukları hususlar hakkında Divan'a ya da Hakem Mahkemesi'ne başvurmak isteyecekleri göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir.

Öncelikli olarak, Ege'deki hukuki anlaşmazlığın başlıcalarından birisi "Karasularının Sınırlandırılması" olacağı değerlendirilmektedir. Ege'nin kendine ait farklı coğrafyasında fiili 6 millik karasuları sınırının denge unsuru olduğu dikkate alınmalıdır. Bu durumun değişmesi karşısında Ege'deki diğer tüm anlaşmazlıklar konusunda da iki ülke arasında gerginlik yaşanacağı düşünülmektedir. Bu konuda Türkiye tarafından alınmış "casus belli" kararı hassasiyetler açısından

örnek teşkil etmektedir. Bu maksatla iki ülkenin de bu hususta Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmadan önce barışçıl görüşmelerle anlaşmaya varması gerektiği değerlendirilmektedir. UAD'na bu konuda yapılacak bir başvuruda, daha önce de belirtildiği üzere 1982 BM Deniz Hukuku Anlaşmasının hükümlerinin önemli bir bölümünün günümüzde teamül hukuku kuralı haline gelmiş olması ve birçok devlet tarafından kabul görmesi nedeniyle burada yer alan hükümlerin bir bölümünün Yunanistan'ın tezlerine daha yakın gözükmeleri karşısında Yunanistan lehine bir karar çıkmasının daha yüksek bir ihtimal olduğu değerlendirilmektedir. Yalnız bu konuda Yunanistan'ın Ege'nin doğal yapısı nedeniyle 12 millik bir sınırlama yerine farklı bir mesafeyi kabul edebileceği, fakat bu sınırın 6 milden daha fazla olacağı değerlendirilmektedir. 6 milin üzerindeki bir talep Türkiye'nin hayati menfaatlerine ters düşecektir.¹

Aynı zamanda 1982 BM Deniz Hukuku Anlaşmasındaki adalara karasuları ve kıta sahanlığının verilmesi halinde Ege'de mevcut haliyle Yunanistan'ın lehine olan durum daha da genişleyecek ve Türkiye Ege'deki hareket kabiliyetini neredeyse tamamen kaybedecektir. Bu konuda daha önce incelediğimiz davalarda da dikkate alındığı üzere adalara sınırlı bir karasuyu verilebilecektir. Fakat adaların kıta sahanlığına sahip olması konusunda Türkiye lehine bir karar çıkması olasılığı yüksek görülmektedir. Kıta Sahalığı hususunda ise UAD ve Hakem Mahkemesinin verdiği kararlar incelendiğinde, uluslararası hukukun "Hakkaniyet ve Nisfet" ilkelerinin göz ardı edilmeyeceği değerlendirilmektedir. Fakat, UAD ve Hakem Mahkemelerinde İçtihat Hukuku olmamasından dolayı bu hususta verilen kararlar örnek dava olarak baz teşkil etmeyecek olup, uluslararası hukukun gelişmesi ile doğru orantılı olarak değişim gösterdiği de dikkate alınması gereken bir olgudur.

Bunun yanında, Kardak Krizi sonrası yaşanan gerginlik ile "Egemenliği Tartışmalı Ada, adacık ve kayalıklar" konusunda Türkiye'nin tezleri ve hukuksal belge ile Andlaşmalar incelendiğinde, Uluslararası Adalet Divanı'ndan Türkiye'nin lehine bir karar çıkma olasılığı yüksek olacağı değerlendirilmektedir. Fakat, ülkelerin bahse konu bölgelerdeki egemenlik tasarrufları yani devlet olarak bölgedeki varlıkları ve etkinlikleri bu konuda alınacak kararda önemli bir yer tutacağı değerlendirilmektedir. Divanın aldığı kararlarda ülkesel uygulamaları öne çıkardığı değerlendirildiğinde, Yunanistan'ın bu konuda Türkiye'ye göre ilerde olduğu değerlendirilmektedir. Diğer

¹ Birçok kaynakta 6 milden fazla karasuları sınırı uygulaması "Bıçağın kemiğe dayanması" şeklinde tabir edilmektedir. Türkiye'nin bu konuda "casus belli" kararını vermesi ve sürdürmesi bu yönüyle haklılık kazanmaktadır.

anlaşmazlıklardan “Silahsızlandırılmış Statüdeki Adaların Silahlandırılması”, FIR ve SAR sorunlarında Türkiye lehine kararların alınacağı değerlendirilmektedir. UAD veya Hakem Mahkemesi kararları ne olursa olsun sonuç itibarıyla Yunanistan’ın kazancının Türkiye’ye oranla daha fazla olacağı değerlendirilmektedir. Bu kazanç kesinlikle Türkiye’nin kaybı olacaktır. Türkiye’nin muhtemel kazançları ise Yunanistan açısından bir kayıp olmayacaktır, çünkü zaten sahip olmadığı haklardan taviz verme durumunda kalacağı değerlendirilmektedir.

UAD’nin vermiş olduğu kararlar incelendiğinde, kararların alınmasında hukuk kurallarının yanı sıra siyasi yaklaşımların da etkisi görülebilmektedir. Siyasi yaklaşımın öne çıkması veya en azından dikkate alınabilmesi, verilen kararlarda genelde güçlüden yana tavır alındığı veya güçlünün menfaatlerinin kollandığı anlamı çıkarılmaktadır.

Bu anlamda, eğer küresel ve bölgesel olarak güçlü devletlerin çıkarları ile Türkiye’nin tezleri arasında paralellik kurulabilirse, lehimize karar çıkma ihtimali artacağı da göz ardı edilememesi gerektiği değerlendirilmektedir. Örneğin, karasularının genişliğinin sınırlandırılması doğrultusundaki Türk tezi ile ABD ve Rusya Federasyonu’nun denizlerde azami ölçüde uluslararası ulaşım serbestisi olması yönündeki politikası arasında paralellik kurularak, Ege Denizi’nde uluslararası sular statükosundaki alanların karasuyu genişliği iddiası ile daraltılmaması yönünde ABD’den ve Rusya Federasyonu’ndan siyasi destek sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Sonuç itibarıyla, oldukça karmaşık teknik ve hukuki konuları içerisinde barındıran Ege Denizi’ndeki uyuşmazlıklar, AB’ne tam üye olmaya çalışan Türkiye için üyelik sürecinde siyasi polemikleri ile ön plana çıkacağı değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Türkiye’nin üyeliğine Avrupa’daki birçok devlet ve kamuoyu karşıdır ve ülkemizin üyelik takvimi dahi kesinleşmemiştir.¹ Bu anlamda ülkesel menfaatleri açısından vazgeçilmez olan Ege Denizi’ndeki anlaşmazlıkları Türkiye’nin , mümkün olduğunca sürüncemede bırakması, hiçbir surette yargısal çözüm yoluna müracaat etmemesinin menfaatine olacağı değerlendirilmektedir. AB’nin gelecekte nasıl bir yapıya dönüşeceği ve AB anayasasının Avrupa’da bütünleşmeye mi yoksa bölünmeye mi sebep vereceği halen kuşklar içeren sorulardır. Bu kapsamda

¹ AB’ye tam üye adaylığının kabul edildiği 2005 yılından bugüne yaklaşık 5 yıllık süre geçmiş olmasına rağmen Ege’de sorunlar devam etmektedir. Adaylık kabulü esnasında tahmini 2014 yılı tam üyelik tarihi olarak verilmesine rağmen, Türkiye için süreç belirsizliğini korumaktadır.

Türkiye'nin, AB yaklaşımı tek taraflı bir dış politika izlemesi ve AB müktesebatı içeriğini tamamlama çabası ileriki zamanlarda Ege'de dönüşü olmayan zor durumları doğurabilecektir.

KAYNAKLAR

“AB Tarihçesi.” <http://www.ikv.org.tr./abtarihçe>, e.t.:27 Şubat 2010 .

“AB Helsinki Sonuç Bildirgesi”

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html, e.t.: 03 Mart 2010.

“AB 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi”

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/brukselzirve_122004.html, e.t.:02 Mart 2010.

“AB'nin Genişleme Stratejisi Hakkında”

<http://www.europa.eu.int./documents./index.htm>, e.t.: 27 Şubat 2010.

“AB Genişleme Süreci.”

<http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=1939&VisitID={8CDD2054-B7E0-41D9-A6F6-DB33B49E11DA}&Timer> , e.t.:28 Şubat 2010.

ACER, Yücel (2001), “İngiltere-Fransa Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Davası: Ege Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Uyuşmazlığına Yansımalar”, Ed.: LAÇİNER, S., *Bir Başka Açıdan İngiltere*, ASAM, Ankara.

AKSU, Fuat (2001), *Türk - Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme*, SAEMK Yayınları,Ankara.

AKSU, Fuat (2004), “Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2, Sayı 3.

“Amsterdam Andlaşması.” <http://www.ikv.org.tr./abtarihçe>, e.t.:27 Şubat 2010.

Ana Britanica Ansiklopedisi, Cilt-8, Ana Yayıncılık A.Ş.

Anadolu Ajansı Basın Bültenleri ile ilgili olarak; <http://www.abgm.adalet.gov.tr./>, e.t.:01 Ocak 2010.

“Ankara Anlaşması”.

<http://www.dpt.gov.tr./abigm/tabi/tarihçe/tabi.doc.>, e.t.: 01 Ocak 2010.

AKŞİN, Sina (1995), *Siyasal Tarih (1789-1908), Türkiye Tarihi III, Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem Yayınevi, IV.Basım, İstanbul, Ekim.

ATAÖV, Türkkaya (1996), *1995-1996 Öğretim Yılı 'Ortadoğu' Ders Notları*, A.Ü SBF yayını, Ankara.

"Atina'dan Olumlu Yanıt", (1999), *Cumhuriyet*, 27 Haziran, s.11.

"Avrupa Tek Senedi Hakkında."

<http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=1939&VisitID={8CD D2054-B7E0-41D9-A6F6-DB33B49E11DA}>, e.t.:27Şubat 2010.

"Avrupa Birliği Komisyonu Tarafından Açıklanan Türkiye'ye İlişkin Katılım Ortaklığı Belgesi Hakkındaki Bakanlığımız Açıklaması, No: 211, 08 Kasım 2000.", <http://www.mfa.gov.tr/turkce/UE/Basin211.htm> , e.t.:05 Şubat 2010.

"Avrupa Parlamentosunun 15 Kasım 2000 Tarihli Genel Kurul Oturumunda Kabul Edilen Morillon Raporu-No:217-15 Kasım 2000."

<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ca/2000/11/#bm22>, e.t.:10 Mart 2010.

"Avrupa Parlamentosunun 15 Şubat 1996 Tarihinde Kardak Bunalımından Hemen Sonra Aldığı Karar."

<http://www3.europarl.eu.int/omk/omnsapir...6/PLAGE@1&TYPEF=TITRE&NUMB=6&DATEF=960215>, e.t.:10 Mart 2010.

"Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Başkanı Hansjörg Kretschmer'in 17 Aralık 2004 tarihli Avrupa Konseyi kararını değerlendirmesi"

<http://www.abinfoturk.net/news/news.asp>, e.t.:03 Mart 2010.

"Avrupa Anayasası"; <http://www.abgm.adalet.gov.tr.>, e.t.:01 Mart 2010.

"Atina'dan Ege'de FIR gerginliği iddiası", (2009), *Cihan Haber Ajansı*, Atina, 03 Ocak.

AYMAN, Gülden (2001), "Türk - Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit", Der.: SÖNMEZOĞLU, F., *Türk Dış Politikasının Analizi*, SAEMK Yayınları, Ankara.

- AYMAN, Güliden (1998), "Neo-realist Bir Perspektiften Soğuk Savaş Sonrası Yunan Dış Politikası: Güç, Tehdit ve İttifaklar", Der.: SÖNMEZOĞLU, F., *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet (1991), *Tarihte Girit ve Osmanlılar Dönemi*, İstanbul, Kastaş Yayınları, Tarihsel Araştırmalar Dizisi, I.Baskı, Temmuz.
- Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü (2005), *Ülke Profili: Yunanistan, Türkiye-Yunanistan Ticari ve Ekonomik İlişkileri*, Ankara.
- BAŞEREN, Sertaç Hami ve İNAN, Yüksel (1997), *Kardak Kayalıklarının Statüsü (Statusof Kardak Rocks)*, Net Ofset Matbaacılık, Ankara.
- BAŞEREN, Sertaç Hami (2003) "Uluslararası Hakem Mahkemesi'nin Ege'deki Egemenlik Uyuşmazlığına Tesirleri", Ed.: KURUMAHMUT, A., *Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar*, SAEMK, Ankara.
- "Batı basınında Hayır.", (2005), *Sabah*, 30 Mayıs.
- BATUR, Nur (2004), *Yürekten Gülerekten Yürüdüm, Atina'da Bir Türk, Bir Gazeteci, Bir Kadın*, İstanbul, Doğan Kitap, I.Baskı, Ekim.
- BAYKAL, F.Hakan (1998), *Deniz Hukuku Çalışmaları*, Alfa yayınları ,İstanbul.
- BELEN, Necdet (1995), *Ege Denizi ve Ege Adaları*, Harp Akademileri K.İığı Yayınları.
- BERBERAKİS, Stelyo, (2009), "Komşu yine Ege'ye takıldı", *Sabah*, 16 Mart.
- BERBERAKİS, Stelyo, (2008), "Havada 'it', denizde 'ağız' dalaşı", *Sabah*, 15 Kasım.
- BERBERAKİS, Taki (1999), "Kayalıklarda İnat Düğünü", *Milliyet*, 16 Mayıs.
- "Bern Deklarasyonu", <http://www.turkishgreek.org/bern.html>, e.t.:13 Şubat 2010.

BİLGE, A.Suat, (2000), "Büyük Düş, Türk Yunan Siyasi İlişkileri", *Bilim Araştırma Serisi No:2*, Ankara, 21.Yüzyıl Yayınları, I.Baskı.

BİRAND, Mehmet Ali (2000), *Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999*, 10. Baskı, Doğan Kitapçılık Yayınları, İstanbul, 2000.

Birleşmiş Milletler Andlaşması & 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi.

CEM, İsmail (2004), *Türkiye Avrupa Avrasya, Strateji Yunanistan Kıbrıs*, Birinci Cilt, I.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Haziran.

CEMAL, Hasan, (2000), "Ege Planına Asker Sıcak", *Milliyet*, 23 Mayıs.

ÇAKIROĞLU, Hançer (2002), *Avrupa Birliği Yolunda Ege Sorunlarının Uluslararası Adalet Divanında Çözümü*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.

ÇEVİKCAN, Serpil, (1999), "Atina'dan Barış Paketi", *Milliyet*, 29 Haziran, s.16.

"Deklerasyon." <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ikvbulten29%20Temmuz2%20Eylül%202005.doc>, e.t.:03 Mart 2010.

DENK, Erdem (200?), *Egemenliği Tartışmalı Adalar Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, Mülkiyeliler birliği vakfı yayınları, Tezler dizisi.

DENKTAŞ, Rauf (2000), *Girit Oyunu ve Kıbrıs*, Özyay Matbaacılık, İstanbul.

Devletler Hukuku (1999), Beyaz Seri, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul.

Dış Basında Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'ın Atina Ziyareti (1988), T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

Dış Basında Türk-Yunan Davos Zirvesi (1988), T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

“Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Komisyonu Tarafından Açıklanan Türkiye’ye İlişkin Katılım Ortaklığı Belgesi Hakkındaki Bakanlığımız Açıklaması”, No:211,”
Çevrimiçi /<http://www.mfa.gov.tr/turkce/UE/Basin211.htm>, e.t.: 05.03.2010.

“Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Helsinki Zirvesi öncesinde 30 Kasım 1999 tarihinde yapmış olduğu konuşma.”
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/cem_30111999.html, e.t.:04 Mart 2010.

DYKE, J.M Van (2000), *Maritime Delimitation in the Aegean Sea*, TÜDAV, İstanbul.

Dz.K.K. Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'nın Ege Denizi Yan Sınırı Teknik Raporu.

Harp Akademileri K.ılığı (1996), Ege Ada, Adacık ve Kayalıklarının Coğrafi-Tarihi-Hukuki Durumu ve Uygulanan Politikalar.

“Ege Ordusu Kalıyor”, (2000), *Milliyet*, 24 Mayıs.

EGELİ, Sıtkı (1998), *Greek Air Power, As a National Security Instrument*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Bilkent Üniversitesi, Institute of Economics and Social Sciences, Department of International Relations.

“EU Border Disputes” [europa.eu.int /enlargement/agenda2000](http://europa.eu.int/enlargement/agenda2000), e.t.: 06 Mart 2010.

FIRAT, Melek (2006), “Soğuk Savaş Sonrası Türk-Yunan ilişkilerinde Değişim”, Der.: AYDIN, M. ve Ç.Erhan, *Beş Deniz Havzasında Türkiye*, Ankara, Siyasal Kitabevi.

FIRAT, Melek (2002), “1990-2001 Yunanistan’la İlişkiler”, Ed.: ORAN, B., *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, Cilt-II, II.Baskı.

FIRAT, Melek (2001) “1960-1980 Yunanistan’la İlişkiler”, Ed.: ORAN, B., *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, Cilt- I, I.Baskı.

Genelkurmay Başkanlığı (2000), *Türk-Yunan İlişkilerinin Değerlendirilmesi*, Bilgi Notu.

“Genişleme süreci için” <http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=1939&VisitID={8CDD2054-B7E0-41D9-6F6-B33B49E11DA}&Timer=47406,41>, e.t.: 27.02.2010.

GÜLDEMİR, Ufuk (1985), *Kanat Operasyonu*, Tekin Yay., İstanbul, 1985.

GÜNDÜZ, Aslan (2000), “Tentative Proposal for Dealing with the Aegean Disputes. The Aegean Sea 2000” , Ed.: ÖZTÜRK, B., *Turkish Marine Research Foundation*, İstanbul, 2000.

GÜNDÜZ, Aslan (1994), *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler* , BETA Yayınevi, Hukuk Dizisi No:208, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Ekim, 1994.

GÜNUĞUR, Haluk (1996), *Avrupa Topluluğu Hukuku*, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, Ankara, 1996.

GÜNEŞ, Şule (1995), *12 Mil Sorunu ve Ege'nin Yarı-Kapalı Statüsü*, *Dış Politika*, Ankara, Dış Politika Enstitüsü ile Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayını Cilt 6.

GÜREL, Şükrü S (1993), *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821 -1993)*, Ümit Yayınları, Ankara.

“Greek - Turkish Relations: The Madrid Joint Declaration”, Thesis, Summer 97. <http://mfa.gr/thesis/summer97/section.htm>., e.t.:13 Mart 2010.

Harp Akademileri (1994), *Türk-Yunan İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını*, HAK Yayını.

Hawar Adaları hakkında “Island in the Gulf” <http://www.almac.co.uk/nmt/rusi/june95/95064.htm>, e.t.:10.03.2010.

“Hollanda da AB Anayasasına Hayır dedi.”, (2005), *Sabah*, 1 Haziran.

“ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders Aegean Sea Continental Shelf- Greece vs. Turkey, Request for the Indication of Interim Measures of Protections of September 19 ,1978.”
<http://www.icj.org>., e.t.: 03 Mart 2010.

İNAN, Yüksel (1982), *Uluslararası Adalet Divanının Yargı Yetkisi*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No. 171, Ankara.

“International Court of Justice, Application Instituing Proceedings, Filed in the Registry of the Court on 10 August 1976 Aegean Sea Continental Shelf, Greece v Turkey.” <http://www.icj.org>., e.t.:02 Kasım 2005.

IŞIKLAR, Hakan Cem (2005), *Ege’de Casus Belli*, Ümit yayınları, Ankara, Mayıs.

“Kardak Krizi.” <http://www.softdesign.com.tr/32gun/97-98-dosya/dosya21.htm>, e.t.:21 Aralık 2005.

“Kardak Krizi” <http://mfa.gov.tr/grupa/ad/ade/aded/aded1/3.htm>,e.t.:23 Aralık 2005.

KARPAT, Kemal (2004), *1683’ten Sonra Osmanlıların Balkan Uluslarıyla İlişkileri Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge Kitabevi Yayınları.

“Karşı Deklarasyon”,

<http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ikvbulten.doc>, e.t.: 03 Mart 2010.

KATSOUFROS, Theodoros (1989), “Ege Denizi’yle İlgili Türk-Yunan Uyuşmazlıkları”, Der.: VANER, S., *Türk-Yunan Uyuşmazlığı*, Metis Yayınları, İstanbul.

“Keçi (Platia) Bizim Adamız”, (1999), *Cumhuriyet*, 16 Mayıs.

KIRBAKİ, Yorgo, (2006), “Yunanistan Ege’yi Yunan Denizi Sanıyor: Ege’de Gizli Gerginlik”, *Hürriyet*, Atina, 15 Mayıs.

KİRİŞÇİ, Kemal (2002), “*The Enduring Rivalry Between Greece and Turkey: Can Democratic Peace Break It?*”, *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, Vol.I, No:1, Spring2002. “Kopenhag Kriterleri.”

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kopenhag_kri.html, e.t.:01 Mart 2010.

KOHEN, Sami, (2003), “Yunan Başkan”, *Milliyet*, İstanbul, 02 Ocak.

“Kopenhag Kriterleri ile ilgili olarak” Çevrimiçi;

http://www.belgenet.comarsiv/ab/kopenhag_kri.html, e.t.:01 Mart 2010.

KURUMAHMUT, Ali (2003), *Ege’de Egemenliği Devredilmemiş Adalar*, SAEMK, Ankara.

KURUMAHMUT, Ali (1998), *Ege’de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

KUT, Şule (2004), “Türk Dış Politikasında Ege Sorunu”, Der.: SÖNMEZOĞLU, F., *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş İlaveli Üçüncü Basım, Yayın No:137, İstanbul.

Kültür Bakanlığı Yayınları, (1994), “Atatürk’ün Dış Politikası I-II”, Ankara.

Limits of Oceans and Seas, Special Publication 23, Draft 4th edition 1986, *International Hydrographic Bureau*, s.62-63.

“Lüksemburg Zirvesi Sonuç Belgesi’nin 35 nci maddesi.”

<http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=43659&from=&LANG=1>, e.t.:06 Mart 2010.

“Maritime Delimitation and Territorial Questions Between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain) Judgment of 16 March 2001” <http://www.icj.org>, e.t.:11 Mart 2010.

“Maastricht Andlaşması.” [http://www.europa.eu.int./documents./index.htm](http://www.europa.eu.int/documents./index.htm), e.t.:27 Şubat 2010.

“Mendelson Raporu”, Çevrimiçi <http://www.tclefkosabe.org/kibris/mutaala.htm>, e.t.:03.05.2010.

“NATO Genel Sekreteri tarafından sürdürülen güven artırıcı önlemlere ilişkin çalışmalar ve öneriler.” <http://www.access.ch/tuerkei/GRUPH>, e.t.:08 Mart 2010.

“Nice Andlaşması ” <http://www.deltur.cec.eu.int/nice-ozet.rtf>, e.t.:01 Mart 2010.

ORAN, Baskın (2001), *Türk Dış Politikası Cilt 1*, İletişim Yayınları, İstanbul.

OXYMAN, H.Bernard (2001), “Applying the Law of the Sea in the Aegean Sea”, Ed.: ÖZTÜRK, B., *Problems of Regions Seas*, TÜDAV, İstanbul.

ÖNİŞ, Ziya (2001), “Greek- Turkish Relations and The European Union: A Critical Perspective (Revised Draft–Nisan 2001)” <http://home.ku.edu.tr/~zonis/turkey-greece.pdf>, e.t.:13 Mart 2010.

“Önyargılara Kapılmadan Apaçık”, Elefterotipia, “İktidara Açık Mektup”, Eksusia,. <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ DISBASIN/ 1997/ 07/10x07x97.TXT>, e.t.: 23 Mart 2010.

ÖYMEN, Onur (2003), *Silahsız Savaş, Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, IV.Basım, Nisan.

ÖZALP, Güven, (2006), “Atina Tırmandırıyor”, *Milliyet*, 12 Haziran.

ÖZKÖK, Ertuğrul, (2000), “Gürel’in Ege Ordusu Cevabı”, *Hürriyet*, 23 Mayıs.

ÖZKAN,İ. Reşat (2001), *Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri ve Yunanistan*, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.

ÖZMAN, Aydoğan (1994), *BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi*, IDTO Yayınları.

ÖZMAN, Aydoğan (1988), “Ege’de Karasuları Sorunu”, *A.Ü. SBF Dergisi*, Cilt.LXIII, No. 3/4, Temmuz-Aralık.

- ÖZMAN, Aydoğan (1988), "Lozan Andlaşmalarında Ege Adalarının Hukuksal Statüsü", *A.Ü. SBF Dergisi*, Cilt .LXIII, No. 3-4, Temmuz- Aralık.
- PAPANDREOU, G.Andreas (1977), *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, Bilgi Yayınevi, I.Basım, Ankara.
- PAZARCI, Hüseyin (2004), *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş II.Baskı, Ankara, Haziran.
- PAZARCI, Hüseyin (2000), *Uluslararası Hukuk Dersleri*, IV. Kitap, Turhan Kitapevi.
- PAZARCI, Hüseyin (1993), *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II.Kitap, 3.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- PAZARCI, Hüseyin (1992), *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Turhan Kitapevi, Ankara.
- PAZARCI, Hüseyin (1989), "Ege Denizi'ndeki Türk-Yunan Sorunlarının Hukuki Yönü", Der.:VANER, S., *Türk-Yunan Uyuşmazlığı*, Metis Yayınları, İstanbul.
- PAZARCI, Hüseyin (1988), "Ege Adalarının Hukuksal Statüsü," *A. Ü. SBF Dergisi*, Cilt.LXIII, No. 3 Temmuz-Aralık.
- PAZARCI, Hüseyin (1988), "Ege Adalarının Lozan ve Paris Andlaşmalarıyla Saptanan Askerden Arındırılmış Statüsü Değişmiş midir?", *A.Ü.SBF Dergisi*, Cilt. LXIII, No. 3-4, Temmuz-Aralık.
- "Presidency Statement: Brussels (1996) Press:208" <http://ue.eu.int/newsroom/>, e.t.:06 Mart 2010.
- "Presidency Conclusions.Copenhagen European Council. 12 And 13 December 2002." <http://ue.eu.int/newsroom/councilHomePage.asp?LANG>, e.t.10 Mart 2010.
- "Presidency Statement: Brussels (1996) -Press:208 Nr: 8913/96" <http://ue.eu.int/newsroom/>, e.t.:12 Mart 2010.

“Resolution on the Provocative Actions And Contestation of Sovereign Rights By Turkey Against A Member State of the Union.”

<http://www.europarl.eu.int/omk/omnsapir.6/PLAGE@1&TYPEF=TITRE&NUMB&DATEF=9 60215>, e.t.:12 Mart 2010.

REUTER, Jürgen (2010), “Reshaping Grek-Turkish Relations: Developments before and after the EU–Summit in Helsinki”,

Çevrimiçi/http://www.eliamep.gr/publications/Occasional_papers/OP00.01.pdf, e.t.:03 Mart 2010.

“Schuman Bildirgesi” <http://www.belgenet.ariv.ab/schumanbildirgesi.html>, e.t.:27 Şubat 2010.

SEHA, Meray (1969), *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler*, Tk.I, C.1. K.1. Ankara.

SEZER, Sema (2006), “Sırada Ege Sorunları Var”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:69, Ocak.

SORGUCU, Ayhan (2005), *Türkiye'nin Hava Sahasının Hukuksal Statüsünün Uluslararası Hava Hukuku ve Türkiye'nin Dış Sorunları Çerçevesinde İncelenmesi*, Harp Akademileri, İstanbul.

SOYSAL, İsmail (1991), *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945 - 1990)*, Cilt: II, TTK Yayınları, Ankara.

SOYSAL, İsmail (1989), *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I.Cilt , II.Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

SÖNMEZOĞLU, Faruk (2000), *Türkiye-Yunanistan İlişkileri & BüyükGüçler, Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*, İstanbul, Der Yayınları, No:269.

SÖNMEZOĞLU, Faruk (2000), *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş III.Baskı, İstanbul.

ŞİMŞİR, Bilal N (1989) , *Ege Sorunu, Belgeler/ Aegean Question, Documents*, C. II (1913-1914), B.2, Ankara.

TAŞKIRAN, Cemalettin (1996), *Oniki Adanın Dünü ve Bugünü*, Genkur. ATASE Yayını, Genkur. Basımevi, Ankara.

“Taslak Müzakere Çerçevesi.” <http://www.deltur.cec.eu.int/> ,e.t.: 04 Mart 2010.

T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (1988), *Dış Basın Bülteni*, Ankara.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi (1998), *Dışişleri Bakanlığı Sözcüsünün, Yunanistan'ın Cevabi Notası Hakkında Yaptığı Açıklama*, Ankara.

“The Arbitration Between the United Kingdom of Great Britain and the Northern Ireland and the French Republic on the Delimitation of Continental Shelf,(the United Kingdom v. the Republic of France). Decision of the Court of Arbitration, 30 June 1977.” <http://www.icj.org>, e.t.: 12 Mart 2010.

“The Arbitration between Yemen and Eritrea.Second Phase: The Maritime Delimitation. The Award of 17 December 1999 of the Arbitration Court Established by Yemen and Eritrea”. <http://www.pcacfa.or/ER-YEMain.htm>, e.t.: 10 Mart 2010.

TOLUNER, Sevin (1996), *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, Beta Basımevi.

TOLUNER, Sevin (2000), “Some reflections on the Interrelation of the Aegean Sea Disputes”, Ed.: ÖZTÜRK, B., *Turkish Marine Research Foundation*, İstanbul.

“Turkish Foreign Policy and Practice As Evidenced By The Recent Turkish Claims To Imia Rocks.” <http://mfa.gr/foreign/bilateral/imiaen.html>, e.t.: 21 Mart 2010.

“Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu.”www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98_02.html, e.t.: 05 Mart 2010.

UÇAROL, Rifat (2000), *Siyasi Tarih (1789-1999)*, Filiz Kitabevi, V.Baskı, İstanbul.

UĞUR, Mehmet (2000), *Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak / İnandırıcılık İkilemi*, Everest Yayınları, İstanbul.

“Uluslararası Adalet Divanı’ nın Hawar adaları ile ilgili belgeleri”, International Court of Justice, “ Press Commnique 91/21”. Çevrimiçi/<http://www.icjci.or>, e.t.: 10 Mart 2010.

“Uluslararası Hakem Mahkemesinin Eritre-Yemen Davasında yargılamanın ilk aşamasındaki kararı. Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute, Eritrea/Yemen.” <http://www.pca-cpa.org/ER-YEAwardTOC.htm>, e.t.: 12 Ocak 2010.

YALÇINKAYA, Alaeddin (1998), “Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların genel çerçevesi”, Der.: YALÇINKAYA, A., *Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu*, Sakarya Üniversitesi Basımevi, s.1- 47.

YENİGÜN, M.Cüneyt (1998), “Türkiye ve Yunanistan arasında Ege’deki Deniz sorunları”, Der.: YALÇINKAYA, A., *Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu*, Sakarya Üniversitesi Basımevi, s.55 - 85

YAVUZ, Celalettin (2003), *Menteşe Adaları (On iki Ada)’nın Tarihi*, Deniz Harp Okulu Basımevi, İstanbul.

YAVUZALP, Ercüment (1996), *Liderlerimiz ve Dış Politika*, Ankara, Bilgi Yayınları.

YETKİN, Murat (2003), *Avrupa Birliğinin Bekleme Odasında Türkiye*, İmge Yayınları, Ankara.

YILMAZ, Önder, (2000), "Ege’de Barış Atağı", *Milliyet*, 23 Mayıs.

“Yunanistan’ın Kardak Kayalıkları hakkındaki resmi görüşü”.
<http://www.mfa.gr/policy/grayzone/claims,> e.t.:10 Mart 2010.

“Yunanistan, UAD’nın zorunlu yargı yetkisini tanınması.”

<http://www.icjci.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basicdeclarations>,
e.t.:10 Mart 2010.

“Yunan basını, mektuptaki Ege konusunda ikiye bölündü.”, (2010), *Cihan Haber Ajansı*, Atina, 26 Ocak.

“1999 AB’nin Helsinki Zirvesi Kararları.”

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html, e.t.: 28 Mart 2010.

“04 Aralık 2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi.”

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2000.html, e.t.:05 Mart 2010.

“28 Mayıs 1988 tarihli Yılmaz - Papulias Mutabakatı’nın (Atina Mutabakatı) tam metni” <http://www.greekturkishforum.org/h891.htm>, e.t.:08 Mart 2010.

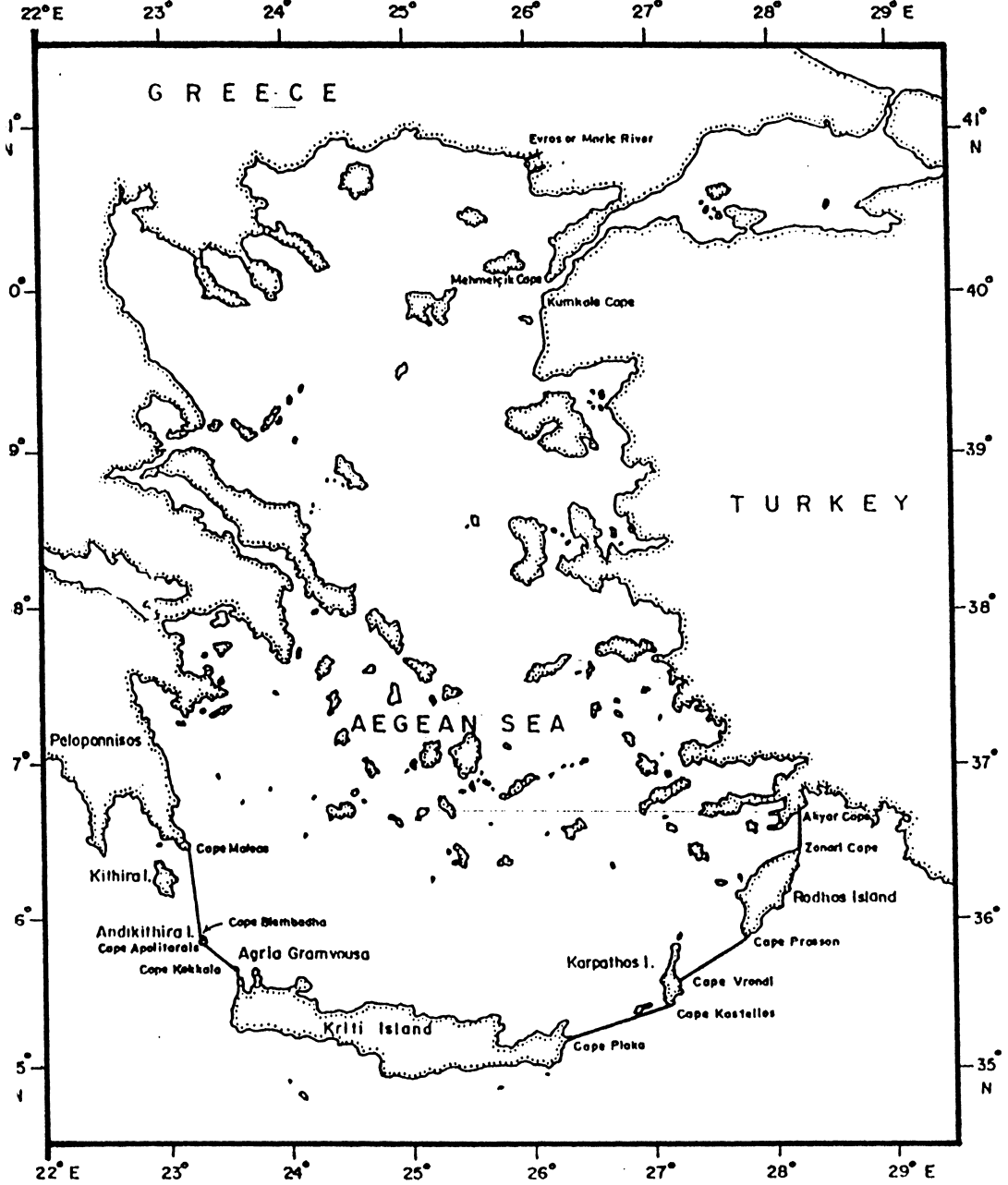
“08 Eylül 1988 tarihli İstanbul Mutabakatı’nın (Uluslararası Hava Sahası ve Açık Denizlerde Kazaların ve Olayların Önlenmesine İlişkin İlkeler Mutabakatı) tam metni.” <http://www.greekturkishforum.org/h89-2.htm> e.t.:08 Mart 2010.

“08 Temmuz 1997 tarihli Madrid Deklarasyonu’nun tam metni.” <http://www.mfa.gov.tr>, e.t.:08 Mart 2010.

EKLER

Ek 1

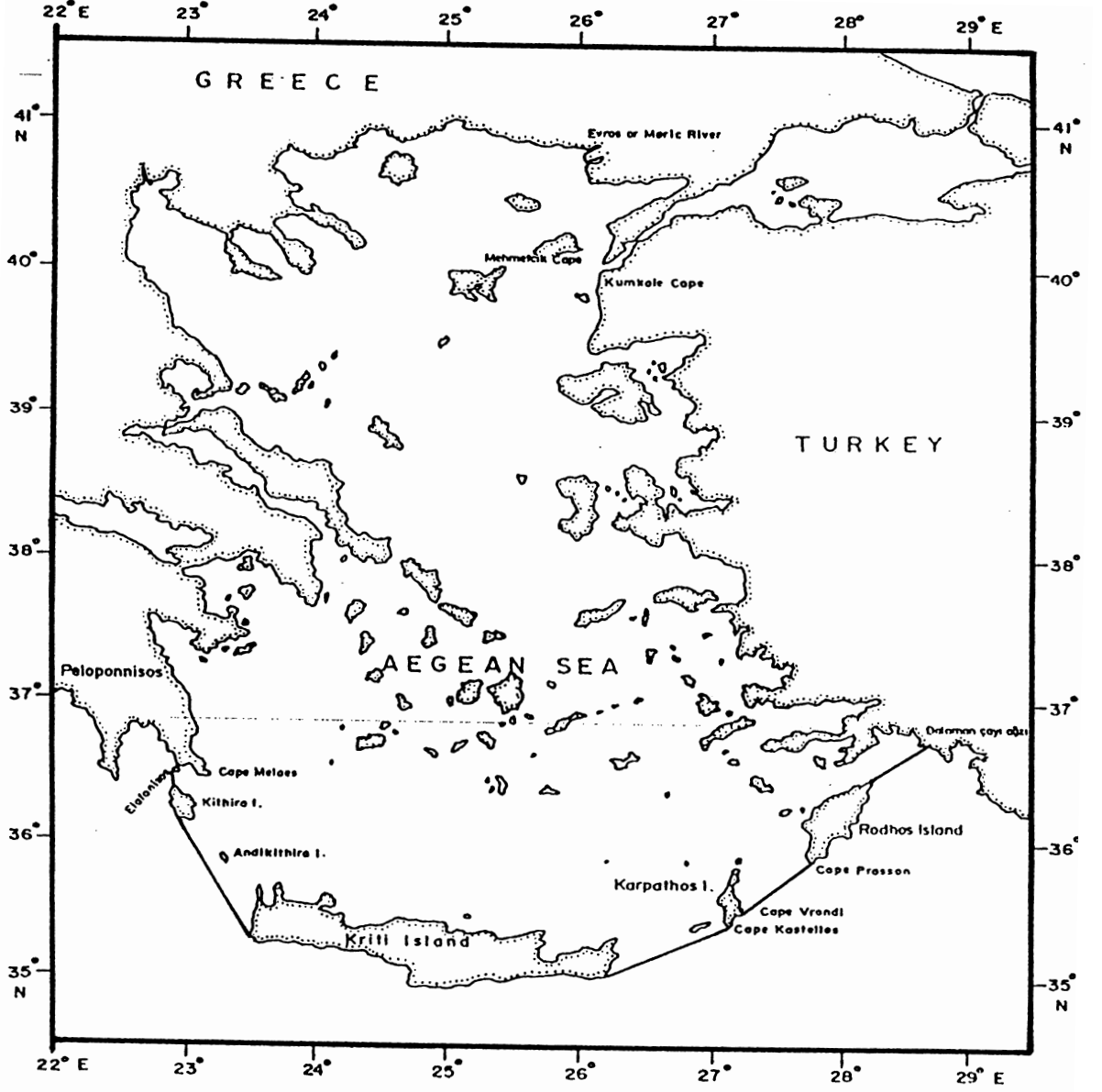
SP 23'ün 1986 Yılı Taslağında Yer Alan Sınırlar

Kaynak: Ali KURUMAHMUT, "Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar", 1998, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları

Ek 2

Ege'nin Akdeniz ile Olması Gereken Sınırı

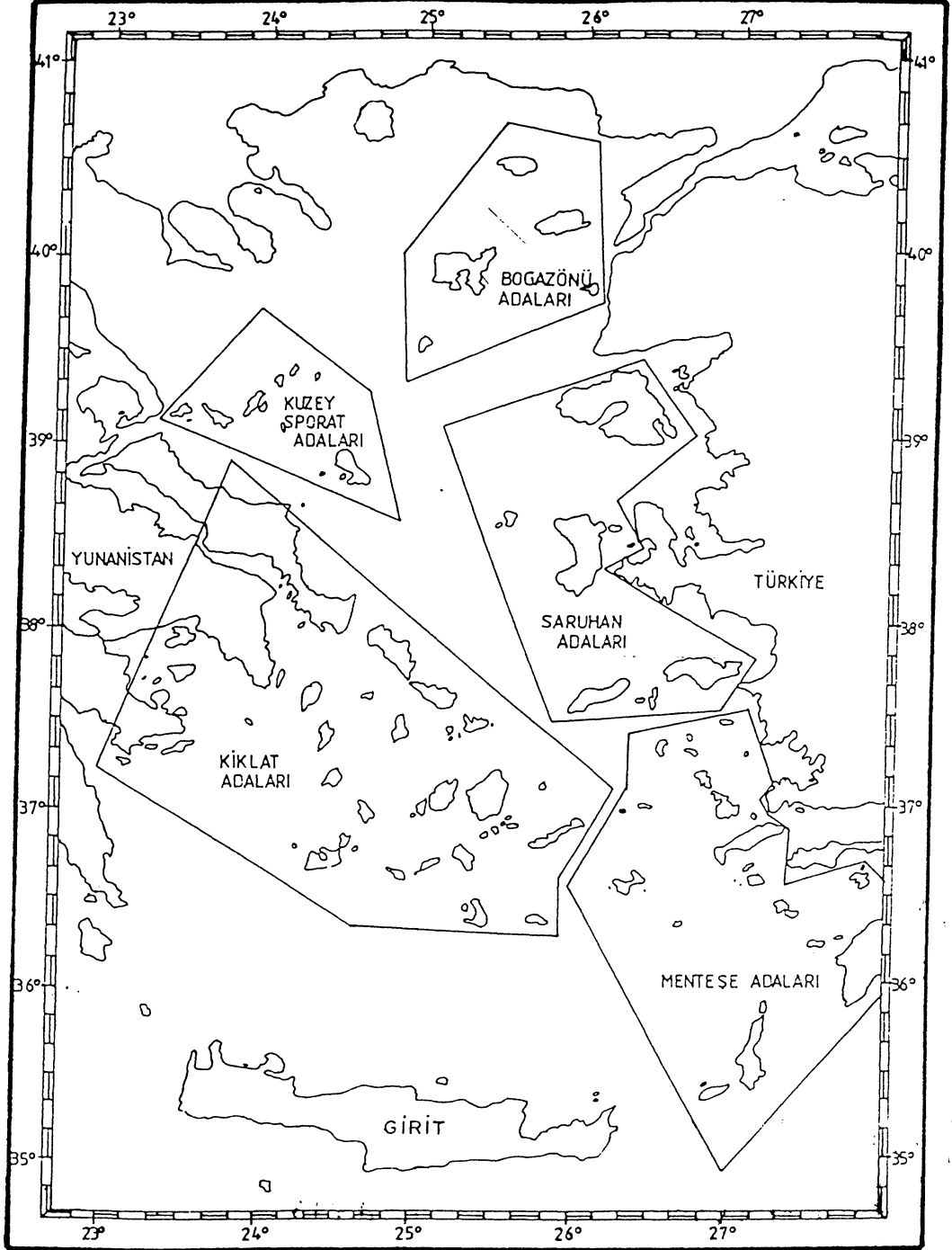

ADALARIN EGE DENİZİ'NDEN EN UZAK BURUNLARINDAN GEÇEN VE DALAMAN ÇAYI AĞZI İLE BİRLEŞEN SINIR

Kaynak: Ali KURUMAHMUT, "Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar", 1998, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları

Ek 3

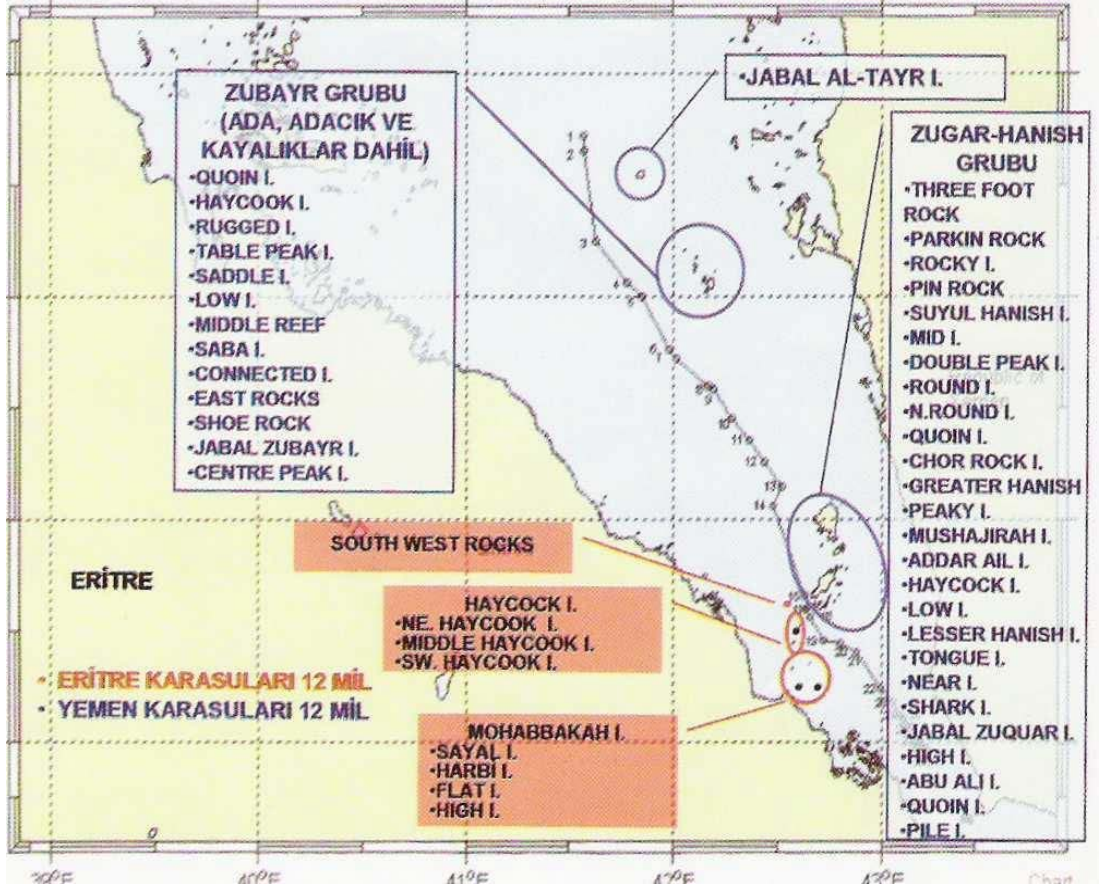
Ege'de Adaların Gruplanmasını Gösteren Harita

Kaynak: Ali KURUMAHMUT, "Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar", 1998, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları

Ek 4

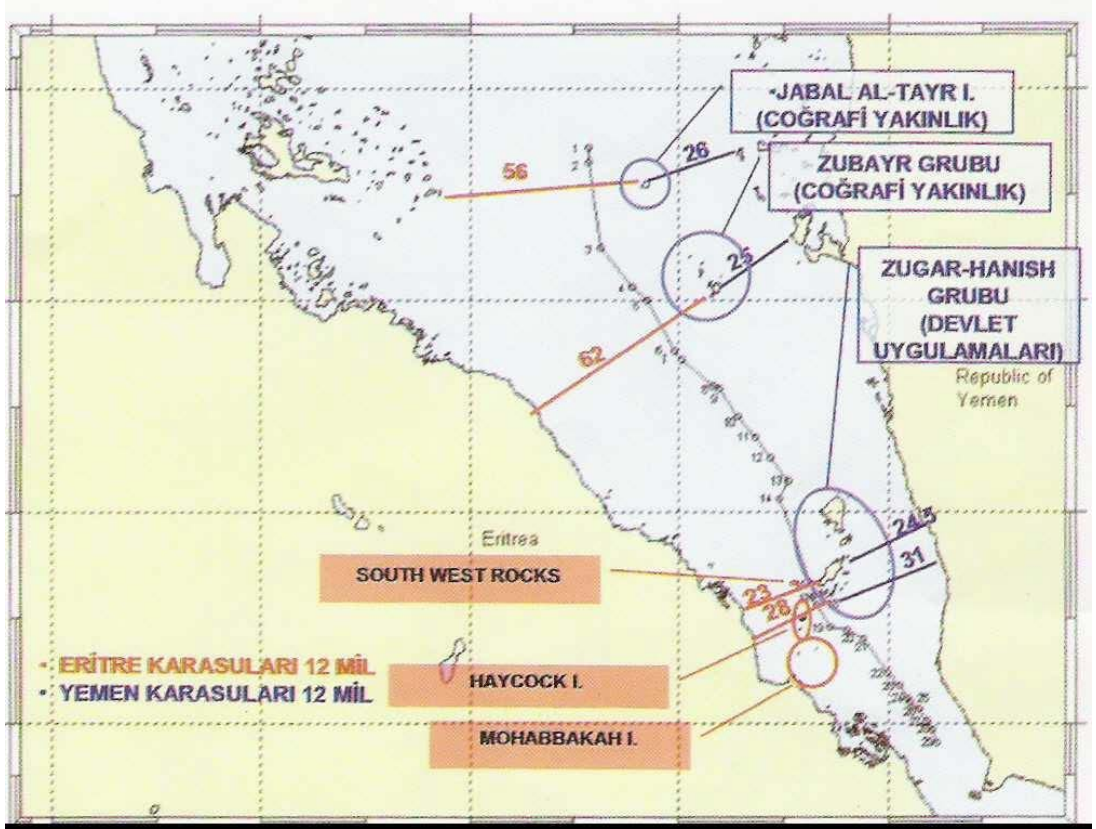
Eritre-Yemen Deniz Sınırı

Kaynak: Sertaç BAŞEREN, Ali KURUMAHMUT, Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar, SAEMK, Ankara, 2003, EK 10.

Ek 5

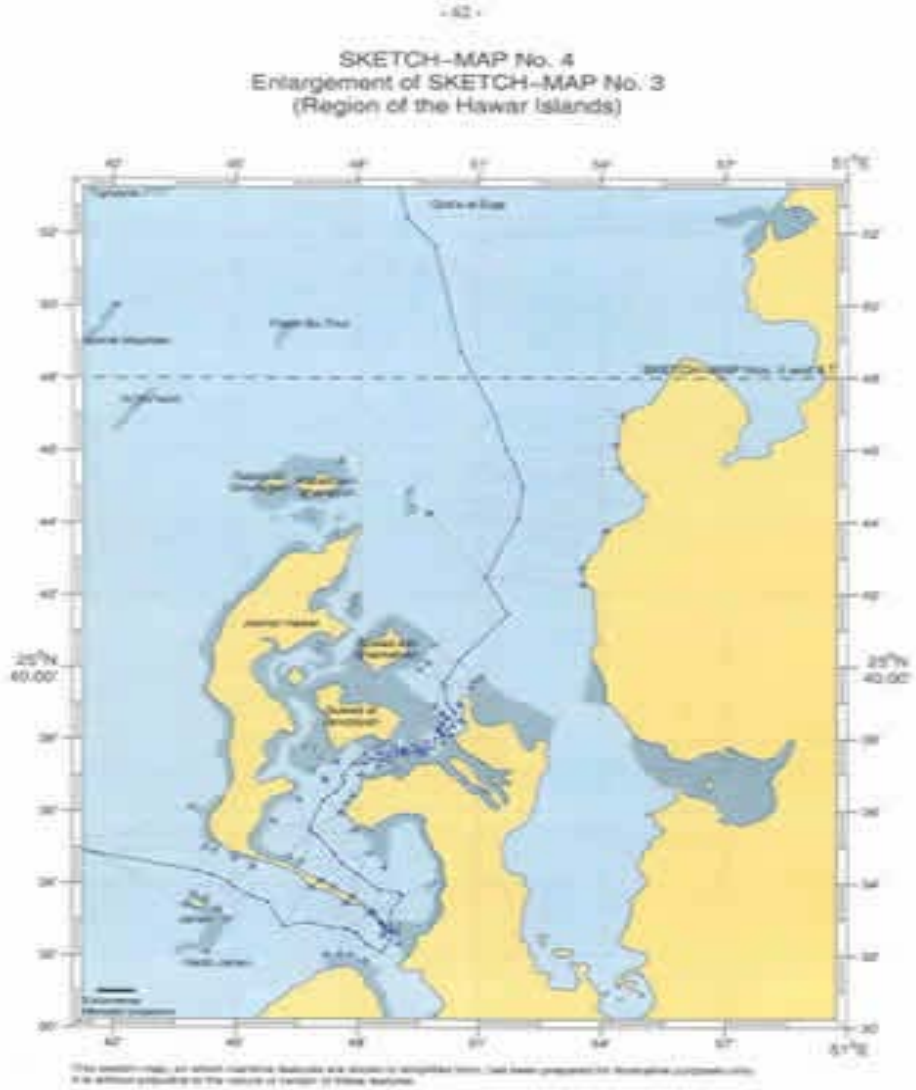
Coğrafi Yakınlık ve Devlet Uygulamaları Prensibine Göre Adalar Üzerindeki Egemenlik Dağılımı

Kaynak: Sertaç BAŞEREN, Ali KURUMAHMUT, "Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar" ,SAEMK,Ankara,2003.

Ek 6

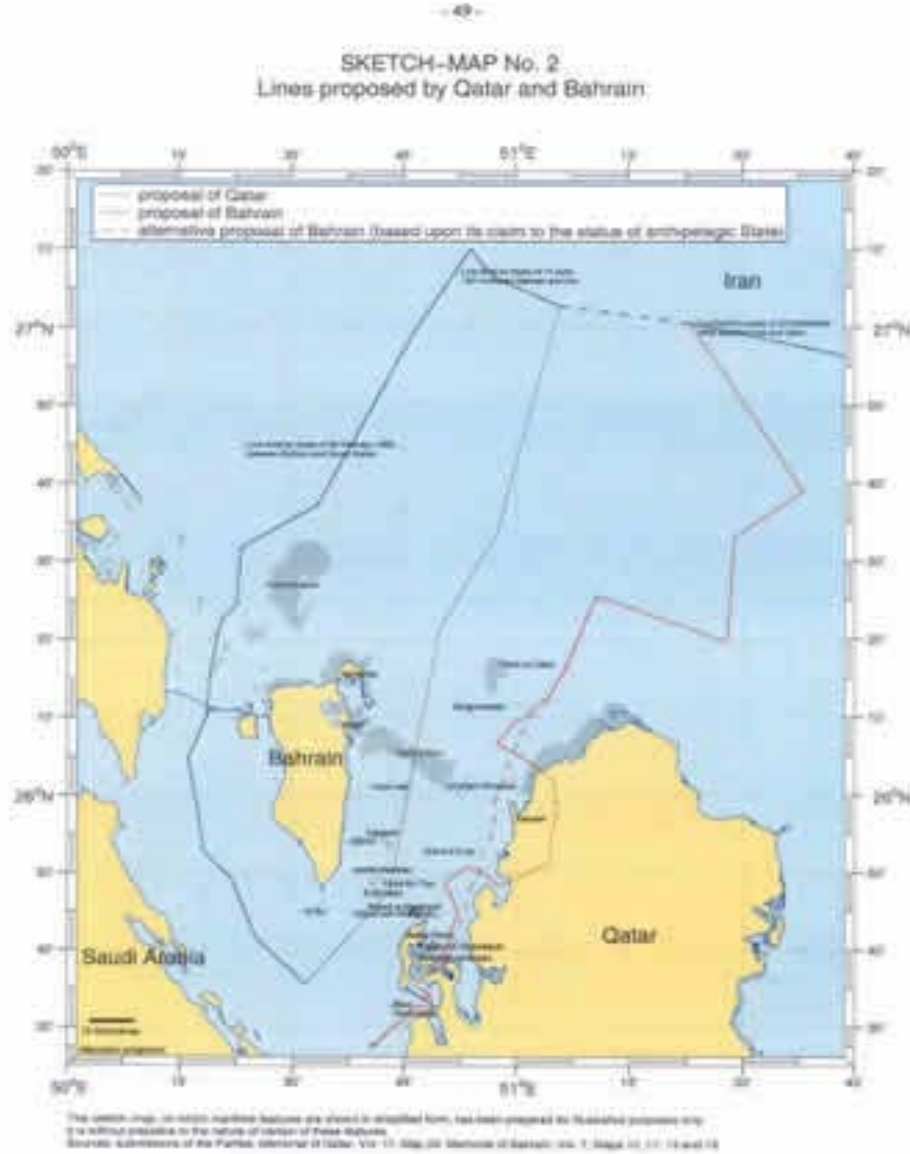
Hawar Adaları Bölgesini Gösteren Harita

Kaynak: The Estimate , Political Security Intelligence Analysis of the Islamic World and its Neighbors.(Website)

Ek 7

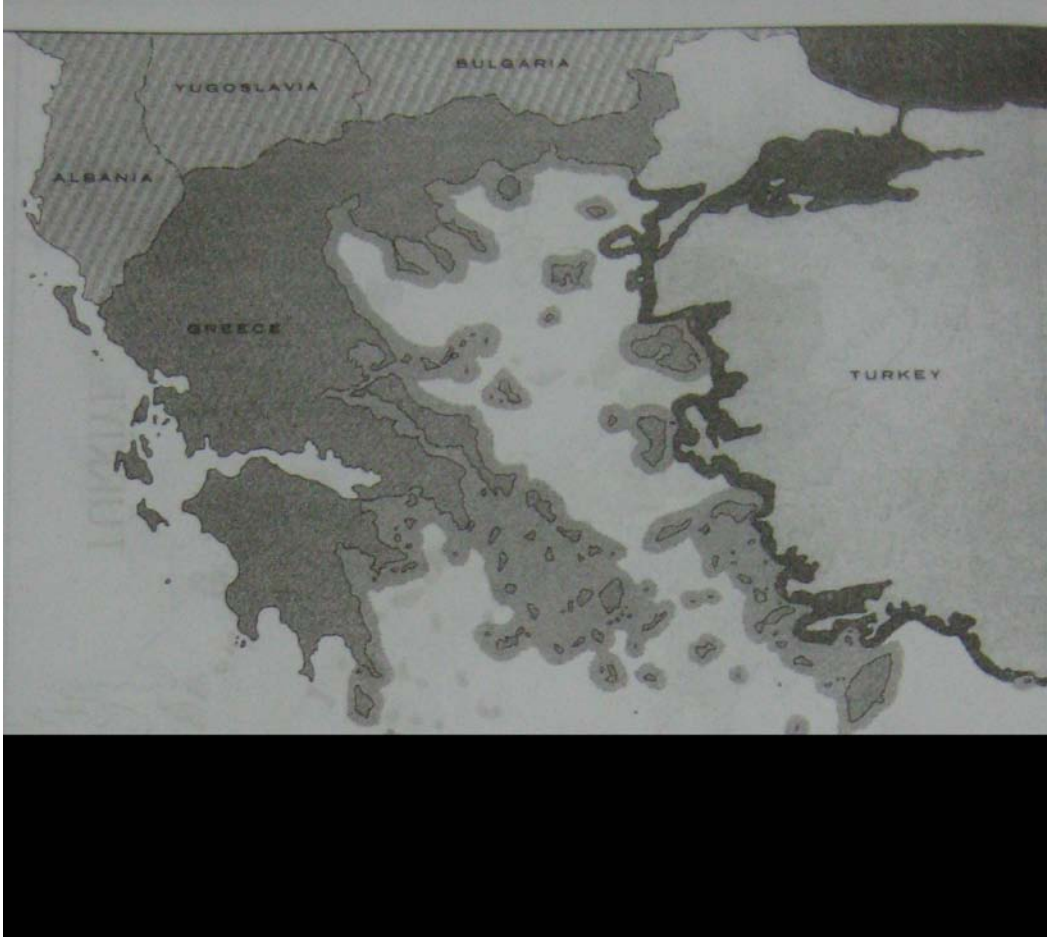
KATAR ve BAHREYN'in Hat Önerileri

Kaynak: The Estimate , Political Security İntelligence Analysis of the Islamic World and its Neighbors.(Website)

Ek 8

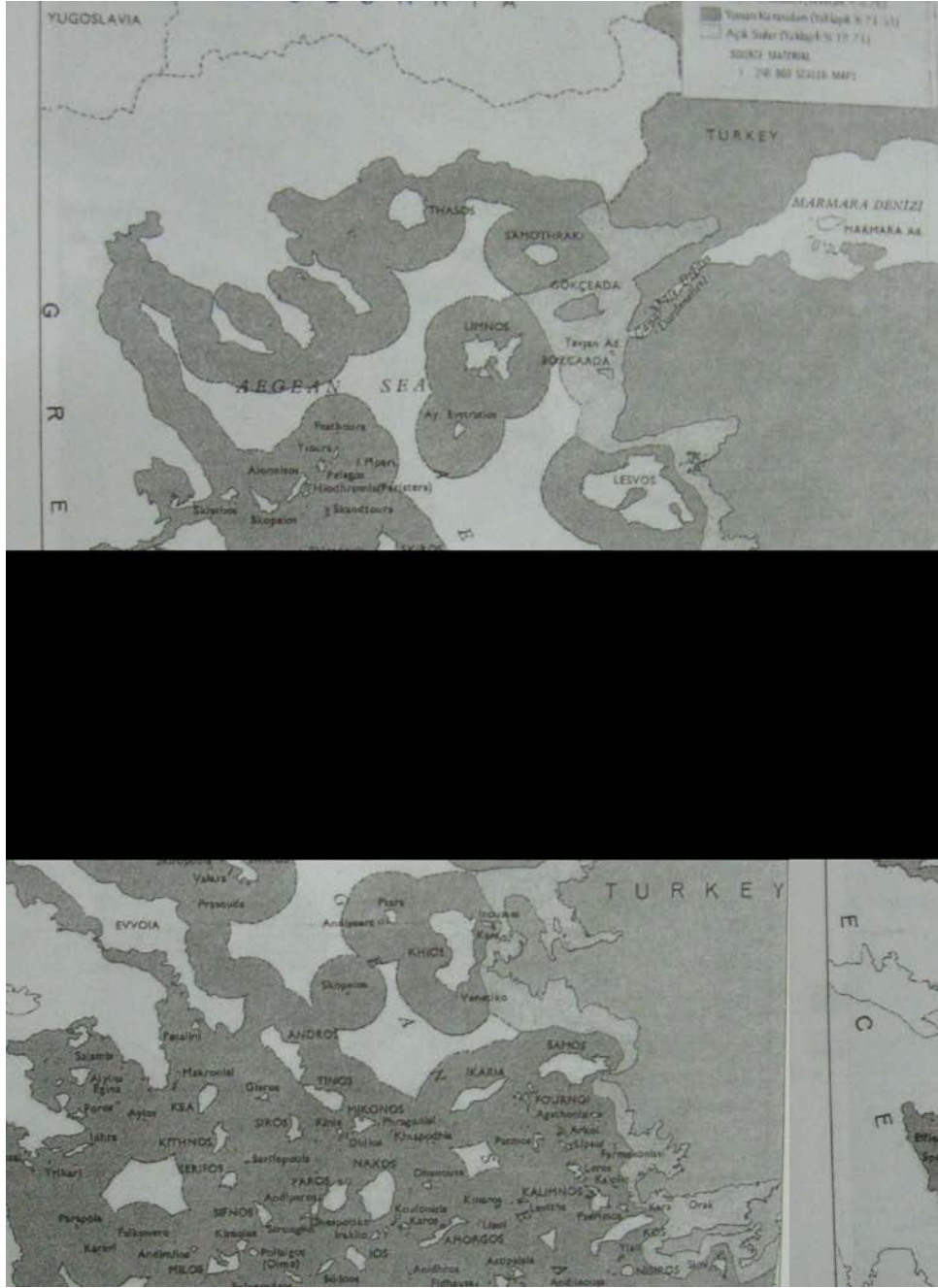
Ege'de Karasuları 6 deniz mili

Kaynak: Yrd.Doç.Dr.Alaeddin YALÇINKAYA, Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu, Sakarya Üniversitesi Basımevi, 1998, s.82.

Ek 9

Ege'de Karasuları 12 deniz mili

Kaynak: Turgay CİN, "Türkiye-Yunanistan Bakımından Ege'de Karasuları Sorunu", 2003, s.162.

Ek 10

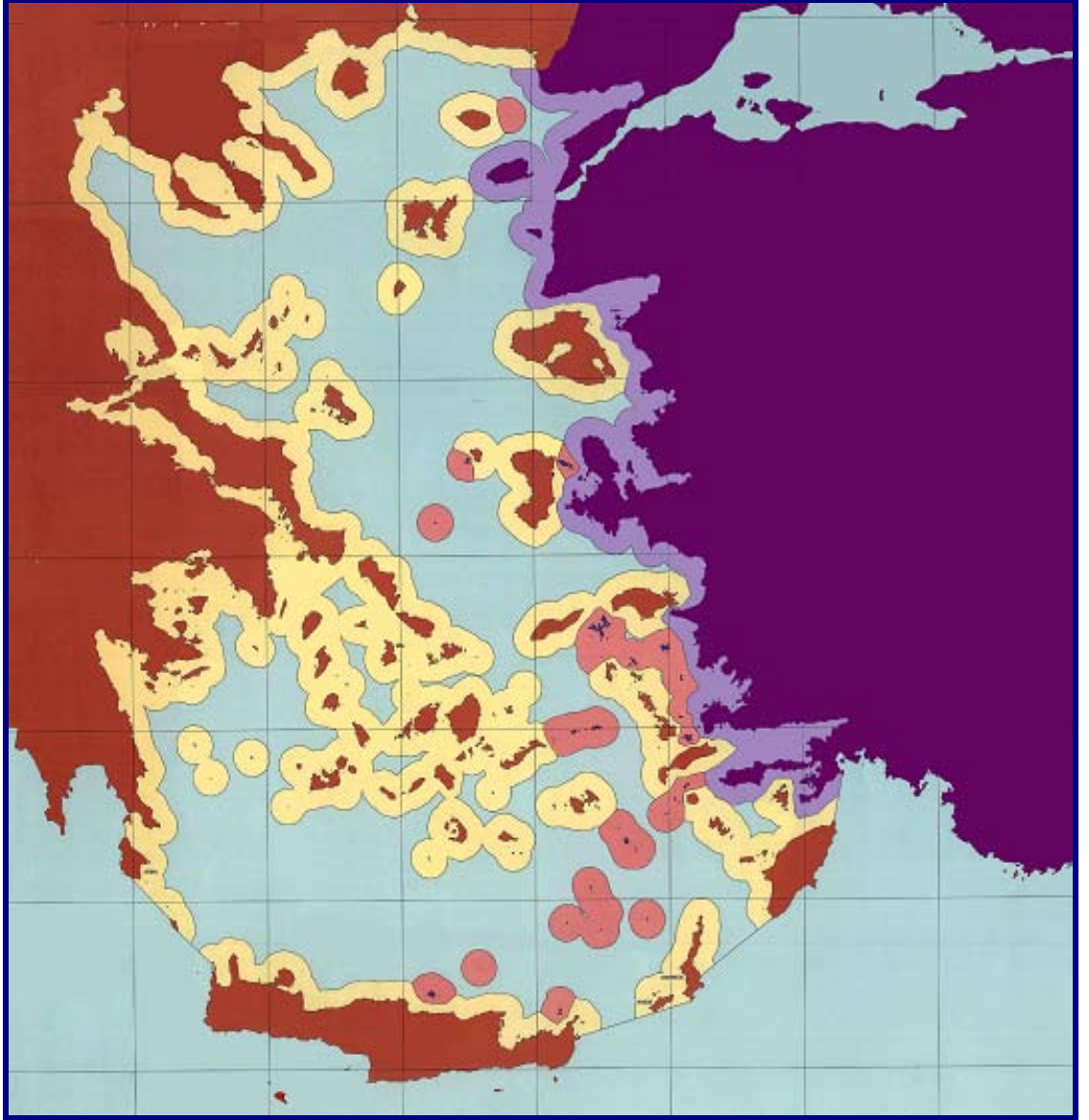
Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorunu (Gri BÖlgeler)

Kaynak: Harp Akademileri Semineri, Araştırma İnceleme Sunumu

Ek 11

Ege'de Aidiyeti Belirsiz Ada, Adacık ve Kayalıkların Karasuları Olduğu Varsayıldığında Ege'de Durum

Kaynak: Ali KURUMAHMUT, "Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar", 1998, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ek 12

FIR Hattı

Kaynak: Harp Akademileri Semineri, Araştırma İnceleme Sunumu

Ek 13

Türkiye Arama ve Kurtarma Sorumluluk Sahası

Kaynak: Harp Akademileri Semineri, Araştırma İnceleme Sunumu

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Tokat ilinin Niksar ilçesinde doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Sivas'ta tamamladıktan sonra 1996 yılında Deniz Lisesi Heybeliada/İstanbul'da hazırlık sınıfında, 2000 yılında ise DHOTuzla/İstanbul'da eğitime başladım. 2004 yılında ise DHO'dan mezun olarak göreve başladım. 6 yıldır görev yapmaktayım.

Serkan BULUT

21 Haziran 2010